

Acest exemplar provine din
BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU
COLECȚIA IRINA CRISTESCU

Ediție aniversară digitală
ONISIFOR GHIBU 140 (1883-2023)
București Mai 2023

Ediție aniversară digitală realizată la 140 de ani de la nașterea lui ONISIFOR GHIBU București Mai 2023

Digitizare realizată prin colaborarea în cadrul Proiectului Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, Jud. Covasna:
„Onisifor Ghibu - Digitizarea operei edite Ghibu_Digital”
2023

Editor: Irina Cristescu
Digitizare: Corneliu Beldiman

ONISIFOR GHIBU
1883-2023 • ANIVERSARE • 140

Pagini web:
https://www.mncr.ro/
https://muzeu.mncr.ro/index.php/expo/personalitati
https://onisiforghibu.ro/

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI SFÂNTU GHEORGHE

ONISIFOR GHIBU ANIVERSARE 140
1883-2023 • ANIVERSARE • 140

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI SFÂNTU GHEORGHE

ONISIFOR GHIBU ANIVERSARE 140
1883-2023 • ANIVERSARE • 140
GHIBU DIGITAL
DIGITIZAREA OPEREI EDITE

8856

CATOLICISMUL UNGURESC
ÎN
TRANSILVANIA
ŞI
POLITICA RELIGIOASĂ
A
STATULUI ROMÂN

DE

Dr. ONISIFOR GHIBU
profesor la Universitatea din Cluj,
membru corespondent al Academiei Române.

O. Ghibu

CLUJ
INSTITUT DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL" STR. MEMORANDULUI No. 22.
1924.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CATOLICISMUL UNGURESC
în
TRANSILVANIA
şi
POLITICA RELIGIOASĂ
a
STATULUI ROMÂN

DE

Dr. ONISIFOR GHIBU

profesor la Universitatea din Cluj,
membru corespondent al Academiei Române.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

PREFAŢA

Războiul mondial s'a terminat după cinci ani de lupte cumplite cari au zguduit din temelie Europa. Şi totuş, pacea mult dorită încă nu s'a înstăpânit. Noile hotare politice fixate de Conferinţa de pace, sunt veşnic ameninţate când într'o formă, când în alta de fel de fel de puteri cari lucrează în întunerec.

Dintre provinciile României de astăzi cea mai agitată este, de sigur Transilvania. Vechii stăpâni ai ei ţin necontenit la suprafaţă chestiunea ungurească, printr'o puternică propagandă sistematică cu ramificaţii în întreagă Europa şi America. In fiecare an nenumărate misiuni oficiale şi neoficiale, ale Ligii Naţiunilor şi ale altor organizaţii, ne onorează cu vizitele şi cu anchetele lor. Concetăţenii noştri maghiari ţin să le arate cu fiecare ocazie că România le calcă în picioare toate drepturile „autonome" strămoşeşti etc. etc. La rândul ei, România ţine să aducă dovezi, că nici prin gând nu-i trece să comită astfel de crime şi că Ungurilor din Transilvania pe teren bisericesc şi şcolar le merge chiar mai bine ca sub regimul dinainte de 1 Decemvrie 1918.

Scopul acestei cărţi este să arate că toate pretinsele drepturi strămoşeşti ale catolicismului unguresc, inclusiv mult pomenita lui „autonomie", sunt simple ficţiuni, cari nu mai pot fi tolerate şi că starea lor de fapt nu este alceva decât o provocare la adresa Statului român.

Catolicismul unguresc, care este şi astăzi ceeace a fost de sute de ani: un instrument politic, trebue redus la rostul lui pur religios şi pus de acord, în forme corăsunzătoare stărilor de astăzi, cu viaţa religioasă a întregei ţări, de care, în mod cu totul necreştinesc, se fereşte necontenit.

Mă măgulesc cu speranţa că înşişi Ungurii catolici se vor convinge din citirea acestei cărţi de calea greşită pe care au urmat-o până acum şi că conducătorii Statului român vor înţelege

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

că au datoria de a interveni cât mai curând şi cât mai energic pentru ca printr'o înţeleaptă politică religioasă, să readucă în sânul acestei ţări nu numai pacea, ci şi adevărata dragoste creştinească şi omenească, după care, în fundul sufletului său, fiecare cetăţean de orice confesiune sau naţionalitate ar fi el, însetoşează. [1]

Cluj, 9 Decemvrie 1923.

O. G.

---

[1] *La culegerea unei părţi a datelor statistice şcolare utilizate în cursul lucrării am fost ajutat de dl Ion Moga, student al Universităţii noastre căruia fin să-i aduc mulţumiri.*

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

INTRODUCERE.

I.

Probleme nerezolvite.

Intervalul de abia cinci ani de când poporul nostru a izbutit, după atâtea lupte şi suferinţe, să-şi vadă împlinită aproape întreaga sa unitate naţională, a fost, se vede, prea scurt, încât să se poată pune şi rezolvi toate problemele de viaţă ale lui şi ale noului Stat.

Printre problemele acestea nepuse şi nerezolvite în mod suficient nici prin viaţa de Stat, nici prin noua Constituţie, sunt şi cele două mari probleme, actuale în special în Transilvania: *cea confesională* şi cea *a minorităţilor etnice.* Nerezolvirea lor a ţinut şi ţine încă pe loc în desvoltarea şi evoluţia sa firească, poporul nostru din Transilvnnia şi, prin el, ţara întreagă.

Ambele aceste probleme îşi au importanţa lor atât în sine înseşi, cât şi în legătura dintre ele şi dintre viaţa noastră naţională şi de stat şi chiar între aceasta şi viaţa internaţională.

România — Stat poliglot şi multiconfesional.

Din nenorocire, România este astăzi cel mai poliglot stat din Europa, şi el are în cuprinsul său cele mai multe confesiuni. Unitatea naţională şi unitatea religioasă nu este, cred în nici un stat, atât de slabă ca la noi, unde, în schimb, luptele naţionale şi cele confesionale sunt la ordinea zilei. Cu prilejul discuţiei proiectului de Constituţie, în Senatul ţării au avut loc serioase lupte chiar între reprezentanţii celor două confesiuni româneşti, — ca să nu mai vorbim de încordarea dintre confesiunile româneşti şi cele neromâneşti.

Noua Constituţie n'a împăcat nici pe departe gravele conflicte; ea le-a acoperit, cel mult, cu un văl, destul de transparent, — pentru ca în cel dintâi moment ele să isbucnească din nou, în forme, de sigur, tot mai vehemente.

Este timpul ca Politica de stat a ţării să-şi puie cu toată seriozitatea pe lângă celelalte probleme de stat, şi pe acestea două

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

şi, după studierea lor temeinică, să purceadă fără hesitare, la rezolvirea lor aşa cum o cer adevăratele interese de viaţă ale Statului nostru.

Problema confesională — problemă de Stat.

Problema confesională nu este o simplă problemă religioasă, cum socotesc judecătorii superficiali ai lucrurilor; *ea este o problemă naţională* per eminentiam, — *mai mult chiar, o problemă de stat,* în sensul superior al cuvântului.

Nu este indiferent ce religie are un popor, la ce nivel se găseşte ea, şi în ce împrejurări se poate ea menţine şi desvolta. Religia este cel mai puternic factor sufletesc al unui popor, mai puternic de cât factorii materiali, oricât de importanţi ar fi ei. Cele mai vechi şi mai mari popoare s'au susţinut graţie cohesiunei pe care l-a dat sufletului lor naţional, sentimentul religios. Evreii, Arabii, Inzii, dintre popoarele vechi cari mai trăesc şi astăzi, îşi datoresc puterea lor de rezistenţă, religiei lor. Slăbiciunea culturii europene moderne, în schimb, îşi are izvorul tocmai în clătinarea temeliilor religioase sau în lipsa de organizare potrivită a religiei popoarelor de astăzi [1].

Religia poporului român, pe deoparte, şi raportul ei cu religia celorlalte popoare din cuprinsul României, nu este o problemă de ordin pur bisericesc sau administrativ, pe care să o poată rezolvi un simplu paragraf din Constituţia ţării, ci ea este din punctul de vedere al intereselor superioare ale poporului nostru, cea dintâi şi cea mai grea chestiune.

Cu toate acestea, nici chestiunea religiei poporului român, nici cea a celorlalte popoare conlocuitoare, n'au fost studiate temeinic înainte de ce situaţia lor ar fi fost fixată în Constituţie.

Problema religioasă a poporului român.

Mai întâi de toate trebuie să ne arătăm adânca surprindere că, în toţi cei cinci ani dela Unire încoace, *problema religioasă a poporului român nici nu s'a pus în discuţie măcar.* Totul s'a redus la discuţii în jurul Bisericii ortodoxe, a caracterului ei dominant în Stat, şi a organizării ei pe baze unitare. Dar Biserica ortodoxă

[1] *H. St. Chamberlain* vede catastrofa Germaniei tocmai în lipsa unei religii adevărate: „In dem Mangel einer wahrhaftigen, unserer eigenen Art entsprossenen Religion erblicke ich die grösste Gefahr für die Zukunft des Germanen. Das ist seine Achillesferse. Wer ihn dort trifft, wird ihn fällen". (Cf. *Die Grundlagen des 19 Jahrhunderts,* vol. *II,* pg. 750 München, 1890).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

nu este identică cu întreg poporul românesc şi, deci, măsurile cari se ocupă de ea, nu ating întreg poporul, ci numai o parte a lui. Zece la sută din poporul nostru nu aparţine acestei Biserici, şi alte zece la sută sunt în afară de graniţele politice ale Statului nostru, aşa că nici caracterul dominant, nici organizaţia unitară a Bisericii ortodoxe din Regatul de astăzi nu ating întru nimic problema religioasă a acelor fraţi năpăstuiţi ai noştri.

Inainte de Unire, când jumătate din teritorul nostru naţional era sub stăpâniri străine cari prejudiciau supt toate raporturile unitatea noastră sufletească, problema religioasă unitară a neamului nostru nu se putea pune. Dar astăzi, când 90% din poporul nostru formează un corp politic liber şi independent, cel mai elementar simţ al realităţii ar fi trebuit să ne îndemne să punem acea problemă şi s'o rezolvim. Problema religioasă trebuia radical revizuită, în întregime, şi trebuia căutat mijlocul pentru *a reface pe de-o parte unitatea religioasă a poporului nostru*, sfăşiată în cursul grelelor vremuri din trecut, pe de alta *unitatea religioasă cu întreagă Biserica lui Christos*, dela care o vitregitate dureroasă ne-a îndepărtat în vremuri când alţii dispuneau de noi, pentru înterese cari nu erau ale noastre. Noi cari zilnic ne rugăm „pentru unirea tuturor bisericilor" creştine, în momentul când puteam face ceva pentruca dorul nostru să ia fiinţă, — n'am făcut nimic. Din punct de vedere naţional această întrelăsare este foarte păgubitoare, fiindcă ea ne lasă şi mai departe lipsiţi de unitatea sufletească la care am putea totuş ajunge, fără prea mari greutăţi, iar din punct de vedere creştinesc este un păcat, pentrucă în momentul când noi eram în situaţia de a putea reface unitatea creştinească — cel puţin pentru noi, dacă nu şi pentru alţii — n'am făcut nici măcar un simplu gest serios. Refacerea unităţii noastre religioase ni-ar fi dat putinţa de a aranja relativ mai uşor şi problema celorlalte confesiuni conlocuitoare şi prin aceasta de a rezolvi, în parte măcar, şi problema atât de dificilă a minorităţilor etnice.

Soluţia dată de Adunarea naţională dela Alba-Iulia.

Dar, toate acestea nu s'au făcut. Românii ardeleni, cari luptaseră veacuri întregi pentru libertatea lor naţională şi religioasă, adunaţi la 1 Dec. 1918 în Alba-Iulia pentru a decreta unirea lor vecinică cu România, n'au fost în stare să înţeleagă în acele momente mari, importanţa chestiunei religioase, căreia i-au dat o soluţiune ce nu satisface nici pe departe postulatele înalte ale vieţii

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

unui popor şi ale unui stat nou. *Adunarea dela Alba-Iulia* a enunţat în acest punct: *„Egala îndreptăţire şi deplina libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de (?) stat“.*

Aşa ceva putea să fie admis ca o formulă festivă, dar nu putea constitui nici decum o rezolvire a gravei probleme a confesiunilor.

Căci ce va să zică: „Libertate autonomă confesională“ ? Din formularea aceasta nu se poate înţelege nimic clar, iar din aplicarea ei de către cei cari au făcut-o, se poate înţelege ca garantarea pe seama confesiunilor recunoscute până aci de stat, a autonomiilor dobândite supt vechile regimuri. In adevăr, *Consiliul Dirigent al Transilvaniei*, în guvernarea lui de $1^1/_2$ an, *n'a pus chestiunea revizuirii vechilor autonomii, ci prin practica lui li-a recunoscut valabilitatea* şi în noile împrejurări de viaţă de stat, cu totul schimbate.

Dar ceeace este şi mai trist şi mai păgubitor decât greşala Consiliului Dirigent, este că nici politica de stat a României unificate dela 1920 încoace, n'a făcut nimic temeinic pentru îndrumarea spre bine a chestiunei confesionale, nici cu privire la Transilvania, nici cu privire la întreaga ţară. Ea s'a mulţumit pur şi simplu să nu atingă problema, respectând vechile autonomii, duşmane nouă, în formele în care ele se găsiau la 1918, şi permiţând chiar constituirea *extra legem* a unor autonomii bisericeşti cari înainte n'au existat.

Eu, în principiu, nu sunt duşmanul autonomiilor ca părţi constitutive ale Statului, dimpotrivă cred că autonomiile bine organizate sunt o necesitate de stat atât din punct de vedere religios, cât şi din cel de stat. Cu rezerva că: *nu orice fel de autonomii* şi, mai ales, nu autonomii cari s'au construit în vremurile când cei cari le făceau, ne erau duşmani de moarte şi le îndreptau pe acestea direct sau indirect în contra existenţei noastre naţionale. Nu înţeleg ca în România confesiunile să poată trăi cu autonomii pe cari li le-a dat statul unguresc, pentru interese ungureşti, ci înţeleg şi admit autonomii pe cari să le dee statul de astăzi, potrivit unor cerinţe pe cât de creştineşti, pe atât de conforme şi cu starea de drept de acum. Şi nu înţeleg autonomii cari să garanteze, în mijlocul nostru, privilegii pe seama unor minorităţi pe cari să le menţie astfel în vecinică luptă contra elementului alcătuitor de stat pe care, dupăce l-au slăbit în trecut timp de o mie de ani, să-l sape pe dedesupt şi de aci încolo.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

In consecinţă o revizuire radicală a situaţiei acestor confesiunei, în sensul adaptării autonomiei lor pe de parte la noile stări de drept, iar pe alta la preceptele religiei creştine, cari se reduc la iubire şi frăţietate, iar nu la izolare vicleană şi duşmănoasă — o astfel de revizuire se impune în mod imperativ atât din motive de stat, cât şi din motive de creştinism adevărat.

Situaţia ilegală a confesiunii romano-catolice.

Cea mai importantă parte a problemei confesionale din Transilvania este, după cea a poporului nostru, aceea a confesiunii romano-catolice.

Biserica romano-catolică reprezintă în Transilvania o forţă cu atât mai mare, cu cât în trecut ea a fost ajutată şi de Papalitatea romană şi de Regalitatea ungară, în condiţii cari de veacuri întregi nu s'au mai întâlnit nici înr'o altă ţară. Biserica rom.-cat. din fosta Ungarie nu reprezintă numai *tradiţionala ofensivă religioasă a catolicismului spre Orient*, ci şi *ofensiva naţională maghiară faţă de naţiunile nemaghiare*. Catolicismul, atât de internaţional aiurea, în Ungaria a fost mai naţional, dela 1867 încoace, decât ortodoxismul rusesc în Basarabia sau decât cel grecesc în Macedonia. In ultimele patru decenii, ajutat efectiv de Statul ungar, el a maghiarizat în proporţii înspăimântătoare populaţiile catolice nemaghiare ale ţării şi a împiedecat în desvoltarea lor religioasă şi culturală popoarele necatolice.

Sporirea vertiginoasă a Ungurilor în Transilvania după 1867 este datorită nu numai politicei propriu zise de stat, ci şi politicei purtate de Biserica catolică, care n'a avut în vedere întâi interesele religioase ale credincioşilor ei unguri, nemţi, slovaci etc., ci pe cele ale naţiei ungureşti. Astfel s'a întâmplat că în cele mai multe regiuni ale ţării, elementul catolic s'a maghiarizat aproape complet. In toate oraşele vechei Ungarii elementul catolic german s'a contopit cu cel unguresc; în Banat Şvabii catolici şi-au pierdut fiinţa lor naţională, întocmai ca şi Rutenii din Maramureş şi ca şi Slovacii din Nordul Ungariei, pe cari numai propaganda cehă i-a mai ţinut într'o oarecare măsură treji în cele naţionale. In Transilvania oraşele s'au maghiarizat şi s'au jidovit în ultimii 40 de ani graţie nu numai politicei de stat, ci, în mare parte, acţiunii Bisericei catolice care a pus mai presus de interesele moralităţii şi ale creştinătăţii, pe acelea ale politicei ungureşti de desnaţionalizare.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Dar şi faţă de noi, Biserica catolică ungurească a avut o atitudine care ni-a fost veacuri dearândul duşmănoasă nu numai din punct de vedere religios, ci şi din cel naţional.

Este posibil ca un stat nou, cum suntem noi, — ajuns la viaţă liberă, ca prin minune, — să consfinţească fără nici o discuţie *status-quo*-ul unei Bisericei care numai cu numele a fost Biserică creştină, dar care, în realitate a fost un simplu instrument de distrugere a tot ce nu era unguresc? Nu era oare dator Statul român să ia sub o riguroasă cercetare situaţia acestei Biserici, punându-o la locul ei, aşa cum o obligă învăţătura lui Iisus?

Necesitatea revizuirii radicale a ei.

Ocupându-mă, întâmplător, de o chestiune bisericească locală din Cluj, am avut prilejul să văd ceva mai adânc în problema catolicismului unguresc din Transilvania şi din întreaga fostă Ungarie. Câştigându-mi, din câteva elemente, intuiţia exactă a situaţiei actuale a catolicismului ardelean, într'o serie de articole strânse mai târziu în broşură[1], m'am adresat atât Guvernului cât şi Sinodului eparhial al Clujului, cerând ca această situaţie, tolerată de noi până aci cu o adevărată inconştienţă, să fie radical revizuită în conformitate şi cu dreptatea şi cu noile stări de drept.

Chestiunea pusă de mine, deşi la aparenţă milita pentru rezolvirea unor probleme locale clujene, în realitate înfăţişa întreg miezul chestiunei Bisericii catolice maghiare din Transilvania.

In adevăr, bazat pe consideraţii cari n'au putut fi infirmate prin nimic până acum şi cari cu atât mai puţin vor putea fi infirmate de aici încolo, eu ceream suspendarea imediată a organizaţiei actuale a bisericii ungureşti şi înlocuirea ei cu o altă organizaţie potrivită atât cu principiile religiei catolice cât şi cu ale statului român.

Punctul de vedere unguresc şi punctul de vedere românesc.

Articolele mele au trezit un viu răsunet atât în opinia publică ungurească, cât şi în cea românească din Transilvania. Presa ungurească din Cluj le-a primit la început cu o vădită ostilitate. Astfel, îndată după primul articol, înainte de ce ar fi apărut documentele pe cari se baza teza mea, ziarul „*Ellenzék*“ declară că punctul meu de vedere e atât de „neserios“, atât de „lipsit de orice bază de drept“ şi, în consecinţă, atât de „absurd şi de imposibil

[1] *Necesitatea revizuirii radicale a situaţiei confesiunilor din Transilvania*, Cluj, 1923, 47 pag.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

într'un stat de drept", încât face cu neputinţă o discuţie. (Nrul 87, din 17 April). A doua zi acelaş ziar califica la loc de frunte atitudinea mea ca „atac medieval", pentruca, pe urmă, după apariţia documentelor să nu mai fie în stare să mai zică nici un cuvânt. Abia la câteva săptămâni începe să se publice în acel ziar un lung răspuns, semnat cu iniţialele B. A şi datorit referentului „Statului catolic" din Cluj, d. *Andreiu Balázs*. Acest răspuns, apărut în opt numere consecutive, a fost tradus mai târziu şi în româneşte şi tipărit într'o broşură sub titlul: *Trecutul şi prezentul Statusului rom. cat. ardelean*, (37 pg).

Restul presei ungureşti n'a putut *discuta* problema pusă de mine, ci a dat numai alarma în opinia publică împotriva mea.

In presa românească din Transilvania răsunetul a fost mult mai general şi mai unison.

Oficiosul clujan al guvernului, „*Infrăţirea*", în Nrul său dela 21 Maiu semnalând articolele mele „cu adevărat senzaţionale", în care am dovedit „cu documente autentice că situaţia confesiunilor din Transilvania trebuie revizuită", — se declară aderent al punctului meu de vedere.

Deasemenea, oficiosul metropolitului din Sibiiu, „*Telegraful român*", se ocupă în două numere de articolele mele, spunând că documentele aduse de mine „nu pot fi răsturnate" (Nr. 31—32 din 27 April) şi constatând că „articolele, întemeiate pe dovezi istorice, au produs deosebit efect atât în cercurile româneşti, cât şi în presa ungurească" (Nr. 36 din 11 Maiu).

Oficiosul eparhiei ort. din Oradea-Mare, „*Legea românească*", vorbind în No. 18 al său din 13 Maiu despre articolele mele scrise „cu competinţa omului de ştiinţă şi cu argumente nerăsturnabile", găseşte prilejul să felicite pe autor „pentru curajul cu care a fixat aceste adevăruri", şi să încheie: „aşteptăm ca *şi conducerea Statului cu acelaş curaj să revizuiască privilegiile confesionale*".

Ziarul „*Lume şi Ţară*" din Cluj se ocupă în Nrul 15 dela 22 Aprilie la loc de frunte de articolele mele pe cari le numeşte „o vorbă cuminte". „Nu ştim — scrie numitul ziar — dacă vorba cuminte a dlui Ghibu va fi sau nu ascultată de miniştrii ţării, ceeace ştim însă este, că ea e dreaptă şi cuminte".

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Un alt ziar local „*Clujul*“, califică articolele din chestiune ca „aricole serioase“ şi „energice“ şi se face a şti că „ele au avut un răsunet deosebit şi în cercurile Guvernului“ care ar fi trimis la Cluj un delegat pentru a studia dovezile aduse de mine şi a refera în consecinţă (Nr. 3 şi 4 din 22 şi 29 Aprilie).

Şi gazetele din provincie s'au pronunţat în chestie. Astfel „*Gazeta Maramureşului*“ semnalează că articolele din chestiune „arată cu documente în toată regula drepturile noastre“ şi termină: „Am vrea ca măcar acum să fim puşi în drepturile noastre“ (Nr. 21 din 25 Maiu). De asemenea şi gazeta „*Cuvântul Poporului*“ din Sălişte în Nr. 18 din 5 Maiu.

Dar şi în presa străină s'a luat act de articolele mele In *Prager Presse* din 29 April se arată că eu am căutat să dovedesc că Biserica catolică din Ungaria n'a stat în serviciul adevăratului creştinism, ci a sprijinit politica de maghiarizare a guvernelor maghiare, din care cauză i s'au pus la îndemână din partea statului maghiar toate mijloacele.

Evident, spune *Prager Presse*, chestiunea pusă aşa, va avea mare răsunet în publicul românesc.

Punctul de vedere al greco-catolicilor.

O notă întru câtva disonantă în presa românească au format-o gazetele şi revistele greco-catolice dela Blaj şi dela Bucureşti. Astfel gazeta „*Albina*“ din Bucureşti, ocupându-se la loc de frunte de articolele mele, zice că şi dacă premisele mele „ar fi absolut nediscutabile, concluzia la care ajung rămâne discutabilă“. „Albina“ crede că chestiunea pusă de mine s'ar putea rezolvi numai în cadrul ideei de reunire a celor două biserici: ortodoxă şi catolică, reunire care — zice Albina — „nu se poate concepe de cât pe bază de dreptate şi pe preponderanţa neamului românesc şi a ritului său“. „Albina“ doreşte din parte-i ca să se înceapă o mişcare în acest sens, şi-mi face onoarea de a mă crede „poate cel mai indicat“ de a mă pune „în fruntea unei mişcări româneşti şi într'adevăr creştineşti“ de această natură. (Vezi Nr. 91 din 9 Maiu 1923).

Aceeaşi părere o au şi „*Unirea*“ şi „*Cultura creştină*“ din Blaj.

Atitudinea Bisericii ortodoxe.

Nu s'ar putea spune că discuţiile din ziare ar fi rămas fără nici un răsunet la locurile competente. Dimpotrivă, adevărul este că Sinodul eparhiei ortodoxe a Vadului, Feleacului şi Clujului, sesizat

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

de articolele mele, a însărcinat Consistoriul diecezan să facă paşii necesari la Guvern pentru dobândirea drepturilor fixate de mine, — însărcinare de care Consistoriul s'a şi achitat la timp. Insuş P. S. S. episcopul Nicolae al Clujului a prezintat în persoană un memoriu întemeiat, atât d-lui Prim-ministru al Ţării, cât şi d-lui Ministru de Culte şi celui de Instrucţie, insistând pentru rezolvirea favorabilă a chestiunei.

Atitudinea Guvernului român.

Dar aici lucrul s'a împotmolit, pentru moment, din cauza că Guvernul s'a văzut pus în faţa unei chestiuni din cale afară de complicate, care nu este studiată în deajuns, şi care, rezolvită înainte de vreme, ar putea da prilej la situaţii internaţionale neplăcute.

Pentru a da şi Guvernului şi opiniei publice posibilitatea de a cunoaşte în toate amănuntele chestiunea catolicismului ardelean şi de a putea face apoi *pasul decisiv*, am lucrat această carte, bazată pe cercetarea a sute de isvoare istorice, juridice, canonice şi politice, care carte cred că va izbuti să împrăştie şi cele din urmă îndoieli ale celor mai sceptici dintre sceptici.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

II

Ce este „catolicismul".

Inainte de a lua în cercetare situaţia catolicismului ardelean este necesar să precizăm înţelesul adevărat al *catolicismului* ca atare.

Cuvântul grecesc καθολικός însemnează *universal* sau *a-toată lumea* şi el s'a dat în primele veacuri religiei creştine pentru motivul că aceasta nu era, ca religiile vechi, o religie a unui singur popor, ci o religie internaţională, universală, menită a se răspândi printre toate popoarele. Dumnezeul creştin nu era un Dumnezeu naţional al cutărui sau cutărui popor „ales"; el era Tatăl tuturor oamenilor de pretutindenea. Această universalitate sau, cu cuvântul grecesc, catolicitate, era nota cea nouă, superioară, a Bisericii lui Christos, care s'a şi răspândit în curs de câteva secole în întreagă Europa şi în unele părţi ale Asiei şi Africei. In soborul ecumenic dela Constantinopol, la anul 381 după Christos, caracterul Bisericii creştine a fost fixat în cadrele *Simbolului credinţei* astfel: *una, sfântă, catolică şi apostolică Biserică.* (Μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ αποστολικὴ Ἐκκλησία).

Acest caracter a rămas neschimbat, în fond, până în ziua de astăzi.

Catolicism apusean şi răsăritean.

Când, la 1054, din motive de deşertăciune şi slăbiciune omenească, „una, sfântă, catolica şi apostolica Biserică" a lui Christos s'a rupt în două, în Apuseană şi Răsăriteană, ea n'a încetat prin aceasta a fi catolică, adecă universală. Şi Apusenii şi Răsăritenii au continuat să rostească la fel Simbolul credinţei care mărturisea o *singură* Biserică creştină, dar Apusenii socotiau că adevărata Biserică creştină universală este cea care îşi are sediul în Roma veche, iar Orientalii o socoteau universală pe cea cu sediul în Roma Nouă (Νέα Ῥώμη = Constantinopol). Situaţia aceasta a rămas neschimbată până în ziua de astăzi: fiecare din cele două fracţiuni ale Bisericii lui Christos sfăşiate de oameni ambiţioşi, se crede pe sine *catolică,* iar pe ceealaltă de *ruptă* dela Biserica lui Christos, sau cu cuvântul grecesc: *schismatică.* In sensul dogmatic al cuvântului, şi astăzi, după aproape 900 de ani dela sciziunea Bisericei

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

creştine, aceasta este *una* şi este *catolică*, — ce este în afară de ea nu este Biserică, ci este o *rătăcire* care va avea să înceteze la un moment dat. In cărţile lor simbolice, ambele Biserici, cea apuseană şi cea răsăriteană, îşi zic până în ziua de astăzi *catolică*. Astfel şi *ortodoxii* sunt în sensul propriu al cuvântului *catolici*, ca şi apusenii, — deosebirea este numai că ei nu sunt catolici în sensul *papismului roman*, ci — dacă vrem, — în sensul unui papism oriental.

Dacă supt influenţa slavonă cuvântul grecesc *catolic* a fost înlocuit, în parte, cu acela slavon de *sobornicesc*, care are acelaş sens ca şi *catolic* sau ca şi *universal*, — nu este mai puţin adevărat că în întreagă teologia grecească, cuvântul καθολικός s'a întrebuinţat, fără întrerupere, din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, în sensul original, identic cu acela pe care i-l da în Apus teologia „catolică".

De asemenea, în literatura noastră teologică cuvântul s'a menţlnut şi se întrebuinţează şi astăzi, cu toate că în Simbolul credinţei el este înlocuit cu slavonescul *sobornicesc*. Astfel Filaret Scriban în *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă, tipărită la Iaşi în anul 1844, întrebuinţează consecvent numirea de Biserică „catolică" pentru biserica numită de noi astăzi „ortodoxă". Mai mult, chiar ultima ediţie a acestei cărţi simbolice a Bisericii răsăritene, tipărită în deceniul din urmă, se mărturiseşte tot catolică „Mărturisirea ortodoxă a Bisericii *catolice* şi apostolice de Răsărit," edată de către *Dr. Pavel Roşca*, cu binecuvântarea Excelenţei Sale I. P. S. arhiepiscop al Românilor gr. or. din Ungaria şi Transilvania, Ioan Meţianu, Sibiiu 1914.

Ba ce este mai curios, cuvântul *catolic* s'a păstrat şi în Basarabia cel puţin până la o vreme, cu toată invasia slavonului *sobornicesc*. Aşa avem o carte, tipărită la 1854 în Chişinău, sub titlul: „*Catihisisul creştinesc cel prelarg al pravoslavnicii* catholiceştii *a Răsăritului Biserici.*"

In schimb în tipărituri catolice din sec. XVIII întâlnim cuvântul *sobornicesc* în loc de *catolic*, ca d. e. în Simbolul credinţei tipărit în Bucoavna dela Cluj, 1744, unde se zice: „Şi într'una sfântă, *soborniceasca* şi apostolească Biserică", — deşi forma generală a Crezului este *apuseană*, nu răsăriteană, — cu purcederea Duhului Sfânt dela Tatăl *şi dela Fiul* (pag. 15).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Deasemenea în Bucvarul dela 1755 al mitropolitului Iacob Putneanul, în *Predislovie:* avem „învăţătura catolicească“ şi „credinţa catolicească“ [1].

In multe biserici greco-catolice din Transilvania, Crezul se spune până în ziua de astăzi în formă pur răsăriteană, cu „una sfântă, *sobornicească* şi apostolească Biserică“, în loc de „catolică“ [2].

Biserica răsăriteană este — catolică.

— Caracterul *catolic* al Bisericii româneşti este stipulat şi în *Tomosul* patriarhiei din Constantinopol, prin care aceasta a recunoscut, la 1885, autocefalia Bicericii româneşti. Iată formula Bisericii *catolice,* după acest *tomos:* „Nimenea nu poate pune altă temelie — zice marele Apostol al neamurilor — decât cea aşezată, care este Isus Christos“.

„Deci pe această una şi singură, tare şi neclintită temelie fiind totdeauna aşezată Biserica lui Christos, cea Una, Sfântă, *Catolică* şi Apostolică, conservă nedesolubilă unitatea credinţei întru legătura dragostei, şi astfel această unitate rămâne neatinsă şi neclătită în tote veacurile“ [3].

Acelaş caracter îl scoate în relief epistola adresată la anul 1901 de *patriarhul Fotie* al Alexandriei Mitropolitului Primat al României. Iată ce zice acest patriarh, care, potrivit unei vechi tradiţii îşi zice, întocmai ca şi patriarhul dela Roma: Papă. Aşa dar iată ce zice, la 1901 *Papa* Fotie al Alexandriei:

„Una şi sfânta Biserică, urmărind mântuirea tuturor în genere, se numeşte şi catolică, *adecă menită de Dumnezeu ca să cuprindă tot neamul omenesc în sfântul ei sân spre mântuire; căci nefiind despărţită prin depărtarea locurilor sau a ţărilor, nici prin deosebiri de naţiune, pentru speculaţiuni naţionaliste, e una şi* catolică *în toţi şi în toate locurile, ţările, seminţiile, neamurile, popoarele, limbile, şi nefiind specială pentru un loc sau naţiune sau stat, ci fiind cunoscută numai pe numele lui Christos Dumnezeu, pe toţi credincioşii îi uneşte împreună“* [4].

---

[1] Bucvariu sau începere de învăţătură celoru ce voru să înveţe carte cu slove Sloveneşti, ce s'au typăritu acum întâi, cu porunca Preasfinţitului Mitropolitu alu Moldovii Kiru Iacobu, în sfânta Mitropolie în Iaşi, Létu 1755.

[2] Auzit de mine, la 1921, în comuna Feneşul săsesc, judeţul Cojocna.

[3] *Biserica ortodoxă română şi Cultele străine din România,* publicată de Administraţia Casei bisericii, Bucureşti 1904, pg. VII.

[4] Cf. Scrisoarea Papei Fotie al Alexandriei către Mitropolitul Primat al României, în *Biserica ortodoxă romana*; anul XXV (1901), pg. 125.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Indiferent de limba în care s'a exprimat în diferite timpuri caracterul Bisericii de Răsărit, ea s'a socotit deci totdeauna *catolică*. Că d. e în Simbolul credinţei acest caracter se exprimă prin slavonescul *sobornicesc*, sau că în *Istoria bisericească* alui *Andreiu Şaguna* se exprimă odată prin latinescul *universal*, altădată prin popularul românesc *a-toată-lumea*, — aceasta nu alterează întru nimic faptul însuş că Biserica creştină din Răsărit s'a socotit totdeauna *pe sine* ca Biserica în adevăr *catolică* drept-credincioasă, iar pe cea din Apus a socotit-o schismatică sau chiar eretică, din cauza Papei. Determinarea de Biserică *ortodoxă* nu este ca o antiteză a catolicismului, ci dimpotrivă, ca o completare a acestuia. De aceea *Mărturisirea ortodoxă* alui P. Movilă se şi termină cu aceste cuvinte: „Aceste lucruri plinindu-le desăvârşit în lumea aceasta cu darul Domnului şi Dumnezeului nostru şi păzind *credinţa cea catolicească* şi *ortodoxă* [1], nădăjduim fără îndoială, că în veacul cel viitor luând desăvârşirea dragostei, vom preamări în ceruri pe unul Dumnezeu ce se laudă în Treime, pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh, în vecii vecilor, Amin“ [2].

Aşa dar „*ortodox*“ nu este antipodul *catolic*-ului ci o mai deaproape determinare a acestuia. Nu numai Răsăritenii sunt, se cred şi se mărturisesc ortodoxi, ci toate religiile se socotesc şi se numesc pe sine *ortodoxe*, adecă drept-credincioase. Acesta este un lucru dela sine înţeles, căci nimeni nu poate crede într'o religie, pe care el însuş n'o socoteşte *dreaptă*. De aceea şi evreii îşi zic *ortodoxi*, şi protestanţii, şi catolicii şi chiar şi mohamedanii. In acest înţeles scrie şi *Şaguna* în a sa Istorie bisericească despre: *Lăţirea* ortodoxiei *la popoarele din Liban, Antiliban, Irlandia, Burgundia şi la Frânci* [3].

„Ortodoxia“ creştină [1] este identică cu „catolicismul“ şi acesta cu însaş Biserica creştină, una sfântă şi apostolică.

„Catolicismul“ nu este identic cu „Papismul“.

Că în părţile noastre sub „catolicism“ a ajuns să se înţeleagă dela o vreme încoace exclusiv Biserica atârnătoare de Papa dela Roma, — aceasta nu schimbă întru nimic esenţa lucrului. Papistaşii sunt liberi să se creadă şi să se numească catolici, întocmai cum

[1] Cf. Ediţia *Dr. P. Roşca*, pg. 162. — In ediţia publicată la 1859 de Calimic, episcopul Râmnicului, la Bucureşti ise zice: „credinţa cea sobornicească şi pravoslavnică“ (pag. 259).

[1] Andreiu Şaguna: *Istoria bisericii ortodoxe*, vol. I. pg 230.

[1] Ortodoxii orientali sunt numiţi în Germania: *griechisch-katholisch*.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

şi noi, Orientalii, suntem în drept să ne socotim *noi* adevăraţi catolici, cari am păstrat cel puţin tot aşa de curată învăţătura lui Christos şi, mai ales, practicăm cel puţin tot aşa de adevărat principiile vieţii creştine.

Catolicismul unguresc — armă politică.

In fosta Ungarie, naţiunea dominantă se socotia pe sine singura în drept să trăiască pe acest pământ al ţării. Noi eram o simplă *misera plebs contribuens;* „naţiunea" erau numai ei, Ungurii. Tot aceeaş concepţie o aveau şi în cele religioase: „Biserica sfântă" erau numai ei, „catolicii", — noi eram „schismatici" şi „eretici", cari eram pur şi simplu *toleraţi*

Pe această concepţie *intolerantă* şi excluzivistă şi-au întemeiat Ungurii *catolicismul* lor, care, în mod firesc a trebuit să fie şi a fost toată vremea deadreptul *anticreştinesc.*[1] *Istoria catolicismului unguresc nu este istoria unei religii a iubirii deaproapelui, ci istoria unei religii a urei şi a dominaţiunii a tot ce nu-i unguresc;* în ea nu este aproape nimic divin; totul este lumesc, — prealumesc.

Dacă a fost pe alocurea şi câte ceva bun în această religie, aceasta a constat numai în ceeace ea a primit dela naţiunile conducătoare sau dela catolicismul apusean, adeseori în adevăr generos. Dela sine, catolicismul unguresc a fost o simplă armă politică a stăpânitorilor ţării.

Supt apăsarea acestei religii, care se credea singură în drept să existe şi care în acest scop se folosia de toate armele posibile, — am trăit noi în fosta Ungaria aproape o mie de ani. Este o adevărată minune dumnezeiască că am putut suporta timp atât de îndelungat o soartă atât de grea şi că ne-am putut păstra şi naţionalitatea noastră şi credinţa noastră răsăriteană.

Acum lucrurile s'au schimbat. Prin voinţa Celui de Sus, „naţiunea" ungară a fost redusă la rolul ei firesc, potrivit cu numărul ei şi cu aptitudinile ei. Acelaş lucru trebue să se petreacă şi cu „*catolicismul*" unguresc. „Schismaticii" de până ieri se cred în drept a se socoti ei acum ca adevăraţi „catolici", în sensul genuin al cuvântului, după cum, pe teren politic, ei se socotesc naţiunea

[1] Şi astăzi ei sunt plini de o ură de deadreptul păgânească împotriva noastră. Intr'o broşură italienească apărută la 1921 în Budapesta sub titlul *In Transilvania* .. şi având ca autor pe un anonim care semnează *Transilvanus Viator*, catolicii unguri ne numesc consecvent „schismatici", Biserica noastră „Biserica schismei", statul român „stat schismatic". Ei fac apel la „fiii Italiei" ca acestia „să-şi strângă solidari rândurile alături de fraţii (unguri) din Transilvania" în vederea refacerii unităţii Regatului Sfântului Ştefan.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

dominantă. Cei aproape 70% creştini ai acestei ţări, cari veacuri dearândul au păstrat „dreapta credinţă“ catolică prin suferinţe şi prin jertfe în spirit cu adevărat creştinesc, în vreme ce cei cari se *pretindeau* catolici trăiau într'o îngâmfare şi într'un belşug cu desăvârşire potrivnic preceptelor blândului Isus, — se socotesc în drept să ia acum *ei* fără nici o rezervă locul uzurpat veacuri dearândul de nişte pseudocatolici cari s'au folosit de religie exclusiv pentru acele scopuri de stat maghiar, cari acum au încetat.

Adevăraţii catolici în ţara noastră suntem noi, ortodoxii.

In această ţară adevăraţii catolici astăzi suntem noi.

Faptul că nu ne-am numit consecvent aşa până acum, sau că Ungurii ori alţi străini nu ne recunosc ca atare, nu are nici o importanţă, precum nu are importanţă faptul că ei ne-au numit veacuri dearândul „Valahi“ sau că nu ni-au recunoscut descendenţa romană şi continuitatea în Dacia Traiană, sau că ne socotesc astăzi uzurpatori temporali ai domeniilor Sfintei Coroane ungare.

Dacă nu recunoaştem că noi suntem în această ţară adevăraţii catolici şi nu ne afirmăm ca atare, atunci trebue să recunoaştem că adevăraţii catolici sunt papistaşii şi că noi suntem schismatici. Dar în momentul în care ne credem „ortodoxi“, adecă drept-credincioşi, în mod logic trebue să ne declarăm şi „catolici“, — ceeace, precum am văzut, nu este identic cu „papistaşi“.

Lupta între cele două catolicisme, răsăritean şi apusean, luptă care durează de aproape 900 de ani, va mai dura, poate, — dar în situaţia noastră de acum noi nu mai putem rămânea în ţara noastră catolici de a doua categorie, ci trebue să ne manifestăm în conformitate cu noua situaţie de acum.

Care va fi raportul catolicismului de până acum faţă de noi, aceasta va atârna de valoarea pe care acest catolicism o va mai reprezinta în sine, dupăce el va fi dezbrăcat de tot ce nu-i aparţine nici în baza învăţăturei creştine, nici în baza vre-unui drept oarecare.

Dacă Istoria universală în evoluţia sa va fi ajuns astăzi sau va ajunge mâne la acel punct fericit în care una, sfântă, catolică şi apostolică Biserică creştină să devie de fapt iarăşi una, pe baze de dreptate şi de smerită iubire creştinească, de sigur că cetăţenii, de diferite confesiuni astăzi, ai ţării noastre vor putea fi îndrumaţi pe calea unei în adevăr înfloritoare vieţi creştineşti. — Dar dacă acel moment, pentru care de sute de ani ne rugăm cu toţii, totuş nu-l vom ajunge curând, noi nu vom putea rămânea mai departe, în această ţară românească şi creştinească, simplii iobagi ai unui sistem religios făurit în trecut cu arme necreştineşti, împotriva noastră, ci va trebui neapărat să reparăm radical acel trecut.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

III.

Nu pentru a face recriminări catolicismului unguresc sau poporului unguresc, ci pentru a pune chestiunea pe deplin la punct, ne vedem îndemnaţi a arunca în cele următoare o scurtă privire istorică asupra atitudinii pe care catolismul apusean unguresc a avut-o în cursul veacurilor faţă de religia noastră catolică răsăriteană.

Cruciada Catolicismului unguresc în contra Românilor.

Până la anul 1848 noi eram, pe pământul pe care-l deţineam de 1800 de ani, o simplă *misera plebs contribuens*, — Valahi schismatici şi eretici, cari nu făceam parte din nici o «naţiune» şi din nici o «religie» cu drepturi.

Nimeni nu se putea ridica din păturile româneşti la vre-o putere oarecare în stat, decât dacă îmbrăţişa religia apuseană, rupându-se astfel de neamul său şi îmbogăţind rândurile Ungurilor. Aşa, pe această cale ni-am pierdut întreaga nobilime, aşa ne-am lipsit de nenumerate valori naţionale cari au devenit elemente conducătoare ungureşti. *Ioan Corvinul*, *Matiaş Corvinul*, *Nicolae Oláh*, *Acaţiu Barcsay* şi zeci şi sute de familii nobile cari există până astăzi, ca Majláth, Josika, Kendeffy, s'au desfăcut dela sânul neamului nostru din cauza acestui sistem patronat de Biserica catolică.

Dacă catolismul apusean a săvârşit în diferitele timpuri şi săvârşeşte şi astăzi, mai ales în continentele extraeuropene, o largă operă de convertire religioasă binefăcătoare, această operă s'a săvârşit de obiceiu cu mijloace paşnice, prin convingere şi prin devotamentul absolut al misionarilor cari au câştigat sufletele celor convertiţi. Dar în Ungaria opera de convertire religioasă s'a făcut administrativ, prin puterea legislativă laică şi prin presiune politică şi economică, cum Istoria n'a cunoscut alta.

Un popor care el însuşi a fost convertit la creştinism din motive şi cu mijloace politice şi administrative, nici nu era capabil să întrebuinţeze faţă de alţii, alte mijloace, de ordin intim sufletesc.

Astfel, urmărind istoria legislaţiei ungureşti, întâlnim la fiecare pas dovezi că ea se ocupă de chestiunile cari privesc Biserica, în rând cu celelalte chestiuni publice, aplicând faţă de ele aceleaşi metode şi vederi. In această ordine de idei, oprimarea religioasă a Românilor era tot atât de firească, ca şi cea politică şi economică.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Astfel, ca să marcăm numai câteva etape, vom aminti următoarele fapte.

Când, în veacul al XII au fost aduşi în Transilvania colonişti germani — Saşii de astăzi — cari aveau să devie în atâtea privinţe magistrii Ungurilor, li s'au dat nu numai pământurile cele mai bune ale ţării, restrângându-ne pe noi, ci li s'au dat şi lăcaşuri religioase de ale noastre. Astfel regele Andreiu II li-a dat, printre altele, şi mânăstirea românească Cârţa, din ţara Făgăraşului, cu o parte de pământ ruptă din teritoriul Românilor *(exemptam de Blaccis*, — cum spune documentul contemporan). Mânăstirea aceasta au ocupat-o Saşii, catolici pe atunci, lăsându-ne pe noi fără locaş de mângăiere şi întremare sufletească. După Reformaţiune, mânăstirea din Cârţa a rămas părăsită şi s'a ruinat. Ruinele se mai văd şi astăzi.[1]

In vreme ce din Apusul catolic veniau, încă din sec. XI., ordine religioase de călugări în Ungaria, aducând cu ele cultură religioasă şi înfiinţând aproape toate instituţiile de cultură ale acesteia, faţă de călugării orientali cari veneau în Transilvania pentru mângăierea şi ajutorul fraţilor lor de aceeaşi credinţă şi de acelaşi neam, s'au luat tot felul de măsuri prohibitive. Puteau năvăli în Transilvania mii şi mii de Italieni, de Nemţi, de Francezi cari să aducă întărire catolicismului unguresc incapabil de a trăi prin sine, — dar călugări români din vechile Principate nu erau admişi să treacă Carpaţii. La 1600, după înfrângerea lui Mihaiu Viteazul la Mirăslău, Dieta din Leţfalău hotărî: „Fiindcă stricăciunile şi pericolul nostru de acum a venit din cele două ţări române... nici un popă românesc să nu poată intra din cele două ţări române. Iar călugării de tot să fie proscrişi din toată ţara. De se va afla vreunul că a intrat sau va intra, în contra hotărîrii ţării, pe acela să-l prindă şi să-l despoaie ori şi unde".[2]

De altfel, o hotărîre aproape analogă, avem încă dela 1428 din partea Regelui Sigismund, care ordonă: „să se despoaie de avere toţi nobilii şi cnezii cari ţin pe moşiile lor preoţi ortodoxi, ce duc poporul în rătăcire".[3])

In dieta dela Alba-Iulia, la 1671, s'a hotărât ca acei indivizi cari vin din Ţara Românească şi nu aparţin vreunei religii recepte

---

[1]) *Ioan cav. Puşcariu*: Fragmente istorice despre boerii din Ţara Făgăraşului, Sibiiu, 1907, pag. 23.

[2]) *Ştefan Meteş*: Istoria Bisericii şi a vieţii religioase a Românilor din Ardeal şi Ungaria, vol. I. pag. 133.

[3]) Meteş o. c. pg. 42.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

să nu poată fi făcuţi nobili[1]), — adecă, cu alte cuvinte, aceia cărora Dumnezeu li-a dat aptitudini prin cari se disting pe vre-un teren oarecare, să nu li se recunoască meritele, decât dacă îmbrăţişează religia catolică apuseană.

In timp ce se luau astfel de măsuri, principii Ardealului dădeau zeci de sate româneşti, cu toate proprietăţile lor, ordinelor religioase venite din alte ţări. Astfel d. e. la 1596 *Sigismund Báthory* dona Iezuiţilor satele româneşti Ampoiţa, Tăut, Galda de jos s a.[2]) Astfel de cazuri s'au repetat foarte des; Românii erau daţi şerbi catolicilor.

In dieta dela Csiksomlyó ţinută în anul 1726 s'a hotărît, la propunerea episcopului catolic Ioan Antalfi, ca „Valahii şi ereticii cari trăesc printre papistaşi, să fie datori a ţinea sărbătorile papistaşe, sub pedeapsa de 3 florini."

Caracterul agresiv, necreştinesc al celor ce deţineau în mâna lor soarta catolicismului unguresc, este foarte evident din raportul *arhimandritului Isaia* dela mânăstirea sf. Pavel dela Muntele Atos, către Ţarul Rusiei. Acest Isaia era negociator între *Şerban Vodă* şi între Rusia şi cunoştea suferinţele religioase din Ungaria. Iată ce zice Isaia într'o scrisoare a sa dela 13 Septemvrie 1688:

Catolicismul mai perhoreşcat decât Islamizmul.

„Se roagă toţi pravoslavnicii, cu lacrimi în ochi imploră dela marele Domn (Ţarul) *să nu-i lăsaţi a cădea din nevoia Turcilor în una şi mai rea şi mai amară, ci să căutaţi prea milostiv şi să-i mântuiţi, căci papistaşii totdeauna au pismuit biserica pravoslavnică. Şi dacă a ocupat armata împărătească şi veneţiană vre-un oraş în Ungaria şi în Morea, unde se află biserici pravoslavnice, au început pe toate a le sili şi întoarce la Unie sau a le preface în biserici catolice. Sub jugul Turcilor, cu toate că le e greu să trăiască, totuşi în credinţă nu li se face nici o siluire şi prigonire. Şi lucrul acela îl ştiu bine şi autentic patriarhii şi toţi creştinii ortodoxi, că papistaşii au hotărît să împartă între ei toate mitropoliile şi episcopiile cari le vor lua dela Turci, spre a le face catolice şi a le impune „biscupii" lor, pe urmă a izgoni şi înlătura preoţimea pravoslavnică"* [3].

---

[1] *M Bochkor*, Az Erdélyi Katolikus Autonómia pg. 259,

[2] Id. ib. pg. 201.

[3] Meteş o. c. pg. 263.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Atât de odios devenise catolicismul unguresc-austriac încât era mai perhorescat decât Islamismul! Intoleranţa lui pusese în uimire şi pe Isaia, care de sigur cunoştea nu numai intoleranţa turcească, ci şi pe cea grecească şi pe cea rusească, cari toate erau însă întrecute de a catolicismului habsburgic.

Intoleranţa aceasta şi lăcomia după putere a împins pe catolici să vâneze cu toată stăruinţa pe Români, căutând să-i facă şi pe ei catolici, şi aceasta nu atât din motive religioase, cât pentru a spori numărul acelora pe cari se sprijinia dinastia habsburgică.

„Unirea" religioasă a Românilor — operă politică a Austriei.

In adevăr, „Unirea" dela 1698 a unei părţi a Românilor ardeleni cu rom.-catolicii nu s'a făcut nici din convingere religioasă, nici în urma propagandei Romei; ea a fost o manoperă a catolicismului politic reprezentat de Habsburgi. Prin ademeniri, terorizări şi presiuni, Habsburgii abuzară de situaţia lor şi de slăbiciunea Românilor şi-i făcură să îmbrăţizeze o religie pentru care nu aveau nici o atracţie şi nici o preţuire. Mijloacele pe cari le-au întrebuinţat pentru convertirea Românilor au fost mai mult decât brutale; ei au uzat faţă de o populaţie lipsită de orice apărare, de forţă militară. Astfel au fost luate cu armata bisericile din o mulţime de localităţi, ca Sălişte, Făgăraş ş. a., şi date catolicilor[1]

In ţara Făgăraşului s'au luat biserici pentru (greco)-catolici din partea unei comisiuni aulice constătătoare din *Francisc Lakatos* şi *Mihail Enyedi*, juraţi regeşti, la 13 Iunie 1761. Această comisiune avea puterea ca, mergând din sat în sat, să atribuie bisericile româneşti, ortodoxe până aci, cui va afla ea de bine, având dreptul să puie în posesiune pe catolici, la nevoie, cu ajutorul forţei militare (brachio militari).

Distrugerea „ortodoxiei" cu forţa armată.

Instrucţia dată comisiunei de *N. de Bethlen* prevedea ca toate mănăstirile româneşti să fie nimicite: cele de lemn să fie arse, cele de piatră risipite *(monasteria ubique comburrantur lignea; lapidea destructantur, et de efectu tam restitutionis Templorum, quam demolitionis Monasteriorum suae Excellentiae relatio submittatur, quicumque autem Altissimo Mandato Regis ab Excelsa Comissione concluso temerarie se opposuerit capitali poena: suspendio vte,*

[1] *Veszely Károly:* Erdély egyháztörténelmi adatok, vol. I pag. 83.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

vel capitis amissione indispensabiliter punietur, tanquam Regiorum Mandatorum contemptor et Publicae pacis tranquillitatisque turbator“ [1].

In urma acestui ordin s'au dat unităilor bisericile din Făgăraş, Luţa, Breaza, Voivodenii mici, Dridif etc. şi s'a dat foc tuturor mânăstirilor din Ţara Oltului, — unde se găsiau 23 de mânăstiri [2] — după ce acelaş lucru se făcuse şi în celelalte părţi ale ţării.

Astfel se explică că în vreme ce toate provinciile româneşti sunt pline de mânăstiri şi schituri, întemeiate de fii credincioşi ai Bisericii noastre, în Transilvania astăzi nu mai avem nici o singură mânăstire (afară de cea dela Hodoş-Bodrog, lângă Arad, cu 2, zi doi călugări) şi că mii şi mii de ardeleni aplecaţi spre viaţa contemplativă trebuiau să treacă munţii la mânăstirile din Principate, din Basarabia sau dela Sf. Munte. Lipsa mânăstirilor, cari, cum văzurăm din documentul de mai sus, fură date pradă focului sau risipite, a adus cu sine fără îndoială o stagnare a vieţii religioase şi naţionale a Românilor ardeleni.

Ţarii ruseşti mai buni creştini decât regii habsburgi.

In privinţa promovării vieţii religioase creştine, Ţarii ruseşti au fost incomparabil mai creştini decât împăraţii austriaci şi decât regii ungari: ei nu numai că nu au distrus aşezămintele religioase din Basarabia, dar le-au desvolat şi sporit. In cei 106 ani de viaţă rusească a Basarabiei s'au înfiinţat o serie întreagă de mânăstiri *româneşti* cari există şi astăzi şi cari n'au fost întrebuinţate nici pe departe în măsura aceea pentru opera de rusificare, în care s'au folosit de Biserică Austriecii pentru scopurile lor.

Catolicismul unguresc destructiv.

Când, după Unirea dela 1698, Românii ortodoxi din Transilvania rămăseseră fără mitropoliţi şi episcopi, timp de peste opt decenii, catolicii s'au opus din toate puterile ca să ni se dea voie de a ne alege episcop. Astfel, la 1781 episcopul ardelean, *contele Ignate Bathyán*, într'o reprezentaţie pe care a trimis-o Impăratului în contra hotărîrii Guvernului ardelean din care şi el făcea parte, dar în care propunerea lui căzuse, — stăruia să nu se dea episcop ortodoxilor, pentruca astfel ei să fie nevoiţi a trece la catolici,

---

[1] *I. cav. de Puşcariu:* Fragmente istorice despre boierii din Ţara Făgăraşului, pg. 605 ş. a. Documentul publicat şi de Dr. Ilarion Puşcariu în „Documente pentru limbă şi istorie“, vol. I. pg. 231.

[2] *Karácsonyi János*: Magyarország Egyháztörténete, főbb vonásaiban, pg. 333.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

prin ceeace Românii ardeleni n'ar mai fi una cu cei de peste Carpaţi. „E necesar, — zice episcopul B. — ca popoarele Transilvaniei să nu se despartă de popoarele vecine numai prin graniţe şi munţi, ci şi prin principiile religiei, ca nu cumva în cazul trist al isbucnirii vreunui războiu contra Porţii otomane sau contra Rusiei unită cu schismaticii noştri prin legătura prea puternică a religiei, să avem atâţia inimici, câţi îşi va putea câştiga aici episcopul schismatic. Multă putere are Domnitorul care e stăpân peste inimile popoarelor".[1])

Pentruca să nu se creadă că sistemul de mai sus a fost un apanaj numai al „evului mediu" sau al secolelor de războaie religioase, — pentruca să se vadă că Ungurii catolici au continuat până în ultimele momente ale stăpânirii lor acest sistem, mai amintesc numai două momente din timpul mai nou şi anume: înfiinţarea episcopiei de Hajdudorog, care voia să dea ultima lovitură românismului din Nordul Transilvaniei şi tendinţa de a infiinţa, după aceasta, şi o episcopie ortodoxă maghiară, care să realizeze, în fine, ceeace secole întregi nu fuseseră în stare: înstrăinarea totală a Românilor ardeleni dela legea şi limba lor.

Aceste tendinţe sunt evidente atât din faptele cari s'au succedat an de an dela 1867 încoace, cât şi din planul amănunţit care a fost descoperit pe timpul ocupaţiunei româneşti a Budapestei (1919) în uriaşul volum al lui *Huszár Béla:* A magyarországi románok (Românii din Ungaria). In acest volum de peste o mie de pagini mari, — care volum a fost lucrat şi ţinut în mare secret[2], — este preconizat şi fixat până în amănunte planul *războiului de exterminare a legei româneşti şi a naţionalităţii române.*

Dacă războiul mondial nu s'ar fi terminat aşa cum s'a terminat, soarta românismului din Transilvania ar fi fost pecetluită pentru vecie: Statul unguresc, secundat cu credinţă de Biserica catolică desnaţionalizatoare, mergea din victorie în victorie, peste trupurile noastre.

---

[1] *Dr. I. Lupaş*: Contribuţiuni la Istoria Românilor ardeleni, 1780-1782 pagina 5.

[2] In mâni româneşti au ajuns două exemplare din această carte, — unul în posesiunea dlui *Dr. Iuliu Maniu*, altul în aceea a P. S. S. episcopului *Roman Ciorogariu* dela Oradea mare.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Necesitatea dezarmării catolicismului politic militant.

Acum, după ce această încercare diabolică a fost făcută cu neputinţă, trebue să urmeze şi pe teren religios *dezarmarea completă a inamicului atât de rău intenţionat faţă de noi*, întocmai cum a avut aceasta loc pe teren militar, politic, cultural şi economic. Statusquo-ul de astăzi pe teren religios, care este un produs al unui trecut defavorabil nouă, nu poate fi menţinut.

In interesul bine priceput şi al catolicilor unguri şi al nostru — în interesul frăţietăţii creştine şi umane, credem că a sosit momentul ca trecutul să fie definitiv lichidat, ca nedreptăţile să fie reparate şi catolicismul unguresc să fie pus într'o situaţie corăspunzătoare atât faţă de catolicismul răsăritean, cât şi faţă de statul român, care trebue să vadă în el un sprijin, iar nu o perpetuă ameninţare, ca până acum.

Oricât de dureroasă ar putea părea această operaţie, ea trebue să aibă loc, căci fără de ea este primejduită însaş esenţa vieţii creştine a acestei ţări şi însuş organismul vieţii noastre de stat este ameninţat în existenţa lui. Creştinismul numai aşa este adevărat, dacă se bazează pe dreptate şi pe iubire, iar Statul ca organism numai aşa poate exista, dacă fiecare organ al său, principal sau secundar, îşi îndeplineşte funcţiunea sa în conformitate cu însaş legea fundamentală a lui. Când însă un organ luptă împotriva altor organe, — când el impiedecă funcţionarea acestora, — cum este cazul cu catolicismul unguresc din Transilvania de astăzi, care luptă pe moarte şi pe viaţă în contra Statului român — sănătatea şi prosperarea organismului însuş sunt puse la cea mai grea încercare

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL I

CATOLICISMUL UNGURESC.

SITUAȚIA LUI DIN PUNCT DE VEDERE CANONIC ȘI JURIDIC. RAPORTUL LUI CU REGELE UNGAR ȘI CU PAPA DELA ROMA.

I

Biserica catolică din vechea Ungarie n'a fost nici o operă a Romei, nici a poporului unguresc; ea n'a răsărit din tendinţele creştine ale Papilor, nici din conştiinţa religioasă a poporului, ci din o *necesitate politică*. Conducătorii Ungurilor — ultimul popor barbar venit în Europa — au înţeles că acest popor numai aşa se va putea menţinea în locurile pe cari le-a ocupat, dacă va renunţa la cultura sa asiatică şi se va acomoda la cultura acestor locuri, îmbrăţişând, deodată cu obiceiurile de aici, şi religia creştină. Regele Ştefan, supranumit mai târziu „cel sfânt", convins despre necesitatea inexorabilă a îmbrăţişării din aceste motive a catolicismului din partea Ungurilor, a octroat religia creştină poporului său pe cale, am putea zice astăzi: administrativă; el i-a *silit* pe conaţionalii săi să se boteze întru creştinism. Procesul încreştinării Ungurilor a durat peste o sută de ani şi el a fost adeseori crud: o mulţime de răscoale au trebuit să fie înăbuşite în sânge.

Încreştinarea Ungurilor a fost un act politic, — nu religios.

Pentruca această grea politică să-i răuşească, regele Ştefan s'a folosit de toate mijloacele posibile. Poporul unguresc fiind prea barbar pentru a se putea ridica până la abstracţiunile înalte ale dogmelor creştine şi până la culmile sublime ale vieţii contemplative creştineşti, Regele şi-a luat refugiul la mijloace de convingere mai concrete: pedeoparte el a pus în fruntea Bisericii oameni din rangul nobilimei, cari prin însăşi situaţia lor să poată influenţa în sens favorabil procesul încreştinării, pe de alta o provăzut cu tot felul de ajutoare şi de beneficii materiale pe cei ce se angajeau la păstorirea sufletelor atât de grele de păstorit. Moşii şi latifundii nesfârşite au fost dăruite astfel noilor episcopii, venituri materiale

Căpeteniile lor religioase aveau şi atribuţii militare, judiciare şi administrative.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

de tot felul li-au fost asigurate ; privilegii peste privilegii, onoruri şi oficii deosebite, în afară de cele religioase li s'au atribuit episcopilor. Astfel, în cursul timpurilor, episcopii erau şi generali de armată, şi cârmuitori de districte (prefecţi de judeţe), şi judecători, şi inspectori de şcoale etc., — tot însărcinari date de Puterea civilă de stat şi susţinute cu banii ţării.

La nici un popor creştin învăţătura blândului Nazarinean n'a fost mai legată de materie şi de forţă ca la Unguri. Din cele mai vechi vremuri şi până astăzi Biserica ungurească n'a existat în virtutea propriei forţe morale, a muncii, a devotamentului şi a abnegaţiei conducătorilor ei, ci în aceea a susţinerii ei aproape exclusiv din partea puterii laice.

Astfel concepută şi menajată Biserica catolică ungurească a fost dealungul veacurilor, un instrument al vieţii politice, care ce e drept a contribuit într'o considerabilă măsură la constituirea Statului unguresc adaptat la împrejurările Europei centrale şi capabil de viaţă în împrejurări atât de diferite de firea poporului său.

O astfel de „Biserică“ era firesc să nu se ţie în prima linie de chemarea pe care o are în lume Biserica lui Christos. Ea era pusă doar din capul locului în serviciul intereselor mai mult lumeşti, iar nu în ale iubirii de oameni şi de Dumnezeu. Diferitele dinastii cari s'au perândat la cârma Ungariei n'au făcut la rândul lor, decât să se folosească cât mai mult de acest instrument pentru interesele lor proprii.

Nu este de mirare că, cu o astfel de concepţie laică şi politică, Biserica catolică din Ungaria n'a putut să dea piept cu acea mare mişcare religioasă care a venit ca un foc curăţitor, cu *Reformaţiunea*. Abia câţiva ani au trebuit ca în Transilvania Biserica catolică să dispară aproape cu desăvârşire, trecând la noua învăţătură. Reculegerea parţială a catolicismului unguresc ardelean nu se datoreşte nici poporului ungu esc, nici Bisericii catolice, ci aproape exclusiv împrejurării că Dinastia habsburgică rămăsese, din motive de ordin cu totul deosebit decât cel religios, catolică, şi prin puterea ei politică şi prin uzul pe care l-a făcut de mijloacele materiale ale ţării, a izbutit să reîntăresscă catolicismul, de care se servea ca de cea mai efectivă armă în lupta pentru interesele ei.

Religia catolică — religie de Stat.

În aceste condiţiuni s'a desvoltat religia catolică în fosta Ungarie până la anul 1848. Până la această dată ea fusese oficial

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

religie de stat şi ca atare ea era o atribuţie a puterii de Stat, trăind prin Stat şi pentru Stat.

Au mai fost în cursul timpului şi în alte ţări religii de Stat, dar în Ungaria ea se prezinta în condiţii cu totul deosebite. Dintre statele creştine, Ungaria se poate asemăna în acest punct până la un loc, numai cu vechea Rusie. Şi în Ungaria, ca şi în Rusia, şeful Statului era şi şeful religios, cu deosebirea că aceasta din urmă avea un singur şef, pe Ţarul, în vreme ce Ungaria mai recunoştea într'o anumită măsură, şi pe Papa dela Roma.

In adevăr, Biserica catolică din Ungaria avea ca „patron suprem" al său pe Regele ungar, care era „apostolic" — titlu pe care nici un alt laic nu l-a mai purtat în alte ţări. Drepturile Regelui ungar asupra bisericii catolice au fost şi au rămas până la sfârşit, excepţional de mari. Aceste drepturi, în cursul timpului, potrivit cu evoluţia Dreptului civil şi constituţional al Ungariei, s'au amestecat mai mult sau mai puţin cu drepturile Statului însuş, luând nişte forme cu totul deosebite de tot restul catolicismului apusean. Prin aceasta catolicismul unguresc în fond a încetat de a mai fi propriu zis catolic, universal, şi el a devenit ceva specific naţional, mai mult politic decât religios. Papa din motive de tactică, a tolerat aceste abateri dela concepţia fundamentală a Bisericii catolice, dar nici odată nu le-a aprobat formal în întregime.

II.

Catolicismul unguresc — în lumina Dreptului canonic.

Vom încerca să scoatem aici în relief acest caracter de Stat al religiei catolice ungureşti, aşa cum îl găsim fixat în cartea de *Drept bisericesc* a canonistului Dr. *Kosuthány Ignátz*, fost profesor la Facultatea de Drept a Universităţiii din Cluj. Pentru evitarea oricărui echivoc, vom cita rezultatele cercetărilor lui Kosutány cuvânt de cuvânt, întocmai aşa cum le-a formulat el.

In ce priveşte, fundamental, raportul unic în felul său astăzi, între Biserica catolică şi Statul ungar, Kosutány precizează:

„Raportul Statului unguresc faţă de biserica rom.-catolică se razimă pe următoarele fapte săvârşite de primul rege ungar:

1. El a convertit pe Unguri la religia rom.-cat.,

2. Averea bisericii rom.-cat. derivă dela el,

3. Prima organizare a acestei Biserici, — care organizare în esenţă s'a menţinut până astăzi, — este opera lui"[1]...

[1] Kosutány: *Egyházjog*, pg. 86.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„Primul rege ungar n'a intrat în biserica creştină maghiară ca un simplu credincios, ci din capul locului el a intrat ca putere dispunătoare (intézõ hatalom), care putere a fost legitimată de Papa..."

Regele ungar, ca şef al Bisericii catolice ungureşti.

„Regele ungar a posedat de fapt dreptul de guvernare a bisericii creştine maghiare, pe care drept l-a şi exercitat, în înţelegere cu puterea papală. Raportul acesta a fost formulat mai târziu în „legaţiunea papală a regelui ungar" (pag 87.)

„Raportul Statului ungar faţă de Biserica romano-catolică se poate recunoaşte în faptul că *naţiunea maghiară nu s'a contopit necondiţionat în universalitatea bisericei catolice* şi **ea constitue o Biserică naţională proprie,** care se bucură, în cadrul unităţii, de drepturi speciale şi independente". (88.)

„Regii (ungari) *sunt adevăraţi factori constituţionali ai Bisericii rom.-cat. maghiare şi această calitate li-a fost recunoscută şi de papii dela Roma*". (89).

„Statul maghiar a luat parte activă la viaţa religioasă a Bisericii rom.-cat.... El a îngrămădit această Biserică cu venituri uriaşe, cu privilegii, cu drepturi, cu o extraordinară influenţă politică şi chiar cu putere armată. I-a făcut parte în legislaţia ţării, în guvernarea ei, în administraţia publică a ei şi în justiţia ei, dar în schimb a luat şi el, Statul, parte independentă în guvernarea bisericească şi în organizarea ei. Legile ţării ne dovedesc că *primii regi ungari, ca şefi adevăraţi ai bisericii maghiare naţionale, au ţinut sinoade naţionale, pe cari le-au prezidat ei* şi la cari n'au luat parte numai persoane din cler, ci, cu drept egal, şi nobilii şi slujbaşii înalţi ai ţării, mireni. *Aceste sinoade au adus legi bisericeşti, ba au exercitat chiar şi dreptul de canonizare* (declarare de sfinţi)". (90)

„*Biserica maghiară este membru al Bisericii catolice, dar legătura ei cu aceasta se face prin Regele, care este capul acestei biserici naţionale*". (91), „Biserica rom.-cat. a fost adevărată *Biserică de Stat* în Ungaria, unde raporturile reciproce dintre Stat şi Biserică pe terenul credinţii, al Bisericii şi al Statului, erau concrescute". (91)

Patronatul suprem al Regelui.

Legile mai nouă ale ţării „n'au scos din vigoare anumite drepturi ale Regelui faţă de Biserica rom.-cat. pe cari, faţă de alte Biserici nu le mai are, şi anume, printre altele, dreptul de

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

suprem patronat (*jus supremi patronatus*), care se referă la instituirea, transformarea sau cassarea beneficiilor bisericești mari sau mici ș. a ș. a. (pg. 92) și *jus placeti*, în baza căruia nu se pot publica în țară, nici executa, dispoziții venite din alte țări, deci și dela Scaunul papal". (92)

„Regele Ungariei întreține cu scaunul papal legături diplomatice *imediate* printr'un ambasador al său". (93)

In ce privește *drepturile regelui ca șef al Bisericii*, acestea nu era drepturi acordate de Papa, sau exercitate în numele, respectiv din încredințarea Papei, ci erau „*drepturi originale, cari nu se pot revoca*". După dreptul unguresc, „*drepturile regale nu sunt drepturi personale, ci drepturi de Stat, cari derivă din constituționalitatea regelui.* Drepturile regelui relativ la Biserică n'au încetat nici în cazurile când scaunul regal nu era ocupat (d. e. pe timpul lui Ioan Huniade și a lui Mihail Szilágyi), sau când Ungaria a fost împărțită între mai mulți principi legali". In acest din urmă caz drepturile acestea le-au exercitat mai mulți deodată. *Drepturile acestea* — cum s'a spus — „*Regele nu le avea în urma unei delegații papale*, (care n'a existat și nici azi nu există), ci în baza actului încoronării legale, când deodată cu plenitudinea drepturilor regale constituționale se transmit și drepturile privitoare la Biserica rom.-cat, cari, în mod legal nici nu se pot transmite pe altă cale". (pag. 95.)

Regele Ungariei avea și dreptul de a complini scaunele episcopale, — drept exercitat în întreaga lume catolică de Papa. Acest lucru Regele ungar îl făcea în baza dreptului lui apostolic. „In momentul când Regele ungar complinește aceste scaune, el nu are un rol de laic, ci un rol care derivă pentru el ca șef suprem al Bisericii maghiare, din Dreptul apostolic" (188).

Pe episcopii unguri numiți de Regele, Papa nu are să-i aprobe sau să-i întărească, ci pur și simplu numai să-i „recunoască" (189).

Caracterul național special al Bisericei ungurești se evidențiază prin faptul că „*legislațiunea ungară de stat* a funcționat în organismul special al Bisericii rom-cat. maghiare, totdeauna, dela Sf. Ștefan și până în zilele noastre, ca un factor însemnat. Națiunea maghiară (!) s'a bucurat în Biserica catolică universală, totdeauna de autonomie, în baza căreia ea și-a reglementat raporturile proprii bisericești prin propria sa legislațiune, și s'a condus în

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

mod autonom, rămânând cu toate acestea credincioasă Bisericii romane". (211)

„Această autonomie a naţiunei s'a organizat potrivit felului de gândire specific unguresc". (212)

„*Regele ungar este acel factor mai înalt în persoana căruia s'a organizat în mod constituţional autonomia bisericească a naţiunei maghiare.* Acest drept nu face parte din drepturile suverane ale Regelui, pentrucă în acesta nu se manifestă suveranitatea Statului. El nu trebue confundat cu drepturile suverane cari îi revin Statului, ca putere suverană ca atare, faţă de toate confesiunile din patrie, în ce priveşte suprema inspecţiune, protecţiunea şi apărarea".

Aceste din urmă drepturi, Regele ungar le are faţă de toate Bisericile (deci şi faţă de cea rom.-cat.) în baza suveranităţii însaş. Dar, înafară de aceste drepturi „Regele mai are faţă de Biserica rom.-catolică şi acele drepturi cari derivă din organizaţia maghiară naţională a acesteia, şi cari îl prezintă pe Regele ca pe reprezentantul constituţional cel mai înalt al supuşilor săi romano-catolici" (213)

Mai mult chiar decât atâta:

Regii ungari ca patriarhi.

„**Regii ungari au avut în Biserica rom.-cat. putere de patriarh,** cu singura deosebire că nu aveau şi *potestas ordinis.*" (213)

Biserica ungurească este „*o creaţiune a geniului naţional unguresc*". In Ungaria „biserica rom.-cat. posedă puteri dispunătoare particulare, una lumească: regele ungar, şi una bisericească: primatele ungur. Aceştia doi împreună, şi ambii cu Papa ca şef al Bisericii universale, conduc de acord Biserica maghiară" (214).

In ce priveşte drepturile, „*Regelui ungar* îi revin următoarele drepturi:

1. *Să ţie sinoade naţionale şi să poarte în acelea presidiul,*
2. *Să păzească asupra unităţii credinţii* şi asupra respectării legilor,
3. *Să aducă judecată în chestiuni de patronat* şi de administraţie bisericească,
4. *Să exercite dreptul disciplinar asupra membrilor Bisericii,*
5. *Să organizeze Biserica maghiară, să instituie episcopii, să le schimbe, să le desfiinţeze,*

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

6. Să ceară dela episcopi jurământ de credinţă,

7. Să primească în ţară ordine călugăreşti, să se îngrijească de situaţia lor şi să dispuie asupra lor." (214)

„Astăzi Regele îşi exercită drepturile sale în mod constituţional şi legal prin Ministerul regal ungar". (216).

Primatul unguresc.

Chestiunile bisericii rom.-cat. nu se trimit la Roma prin Nunţiul dela Viena, ci direct de către primatele ungar, ca legat apostolic. (219).

Primatul poate dispune direct asupra lucrurilor, fără amestecul Romei. „Ca legat apostolic, el poate vizita orice episcopie, ordin călugăresc, mânăstire sau biserică din întreaga ţară, de orice privilegii sau exempţii s'ar bucura, şi poate exercita asupra lor atât autoritatea spirituală cât şi pe cea externă, *putând dispune pe cale de ordonanţă, şi de averile lor materiale.*" (219).

Pe superiorii ordinelor călugăreşti ungureşti îi dărueşte Regele cu atribuţia şi cu dreptul de „superior". Dela regele Sigismund încoace, călugării erau opriţi supt pedeapsa de moarte şi a pierderii bunurilor, să primească ordine dela superiorii lor din Roma, — şi această lege este valabilă şi azi. (526).

Raportul ordinelor religioase.

Conform legilor ungureşti dreptul de dizolvare sau ştergere a ordinelor călugăreşti în Ungaria îi revine Regelui. Dreptul de a aduce în ţară ordine şi dreptul de a le şterge, conform Constituţiei ungare Regele şi-l exercită cu colaborarea legislaţiunei maghiare. *Cu privire la bunurile ordinelor călugăreşti, dreptul de dispunere îl are Regele.* (528).

III.

Regele Matia ameninţa pe Papa că părăseşte catolicismul, dacă-i încalcă drepturile.

Punctul de vedere naţional unguresc afişat de regii Ungariei în cursul timpului faţă de Papa, era atât de categoric, încât nici odată Papii n'au încetat să se afirme faţă de ei aşa cum s'au manifestat faţă de alte capete încoronate. Dimpotrivă, regii ungari se obişnuiră să trateze pe Papa aproape ca pe un subaltern şi să-l ameninţe că-l părăsesc cu lege cu tot. Astfel, este caracteristic cazul regelui *Matia*, care într'un moment, când Papa îşi permise să numească peste voia lui un episcop în Ungaria, îi scrise Papei următoarele:

„Nu ne-am fi aşteptat ca Sanctitatea Ta să permţi să ni se atingă, de către orişicine, dreptul nostru regesc, faţă de care din

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

vremuri vechi nu au existat nici odată vre-o greutate sau vre-o îndoială, şi pe care înaintaşii noştri l-au exercitat totdeauna în libertate, ceea ce am făcut şi noi. Sanctitatea Ta cunoşti sau poţi cunoaşte din arătările altora, spiritul şi obiceiurile Ungurilor, potrivit cărora mai curând ar fi gata să se depărteze pentru a treia oară dela credinţa catolică şi să treacă în tabăra necredincioşilor, decât să permită ca averile ţării să fie donate de către Sfântul Scaun, cu ocolirea alegerii şi prezentării din partea Regelui".[1]

Iar cardinalului i-a scris, cu acelaşi prilej, Matia: „Sanctitatea Sa poate fi sigur despre aceea că poporul unguresc este mai curând aplicat să schimbe crucea dublă din stema ţării cu crucea triplă,[2] decât să permită ca beneficiile aparţinătoare Coroanei, precum şi oficiile superioare bisericeşti (episcopatele) să le lase să fie complinite prin Sfântul Scaun"[3] (*Sanctitas Sua... certa esse debet duplicatam illam crucem, qua regaei nostri insigne est, gentem Hungaricam libentius triplicare velle, quam in id consentire ut beneficia et praelaturae ad jus coronae spectantes per sedem apostolican conferantur*"[4].

Se'nţelege că Papa, intimidat de ameninţarea lui Matia că mai curând este gata a trece supt ascultarea patriarhului dela Constantinopol, decât să cedeze celui dela Roma ceva din drepturile regelui ungar — a cedat întru toate dorinţei lui.

Atitudinea acestuia a câştigat cu timpul un sprijin infalibil în caracterul „*apostolic*" pe care regele ungar şi l-a luat cu dela sine putere. Acest drept regii unguri îl derivau din tradiţia istorică conform căreia papa *Silvestru al II-lea* ar fi zis, în momentul când a aflat dela călugărul *Ascherik* despre faptele primului rege ungar, Ştefan, următoarele: „Eu sunt numai apostolic, dar el este cu adevărat apostol, prin care Christos a convertit pentru sine un popor atât de numeros. De aceea îl împuternicim ca să aşeze Biserica lui Dumnezeu *în baza ambelor drepturi*" (adecă atât în baza drepturilor papale, cât şi în baza celor regale")[5].

Regii ungari se declară ei singuri „apostolici".

Titlul de rege „apostolic" şi l-a luat mai întâi *Leopold I*, la sfatul cardinalului *Kollonits*, în anul 1690. Caracterul de rege

[1] Monumenta Vaticana Hungariae. s. I. v. VI. pag. 64.
[2] Adecă să treacă la Biserica orientală (N. A.)
[3] *Fraknoi Vilmos*: Hunyadi Mátyás király. Budapest, 1890, pag. 327.
[4] Monumenta Vaticana Hungariae s. I v. VI. pg. LXIV.
[5] *Fraknoi Vilmos*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szentszékkel v. I. pag. 11.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„apostolic" însemna că „regele ungar este dator să restabilească religia catolică, dar în acelaş timp, el mai însemna că toate acestea, în Ungaria el le poate face fără amestecul şi fără autorizaţia Sf. Scaun şi că poate dispune liber în toate chestiunile bisericeşti") „Astfel — zice I. Karácsonyi — dela 1690 şi până la 1711 în ce priveşte numirea de episcopi şi aranjarea situaţiei celor convertiţi, Scaunul apostolic n'a putut face altceva, decât să aprobe ulterior dispoziţiile Regelui" [1]. Cu timpul acest caracter a luat o înfăţişare şi mai categorică, care ameninţa să întunece cu desăvârşire autoritatea Papei în Ungaria. *Iosif al II-lea* a vrut să facă o realitate din ameninţarea înaintaşului său din secolul al XV, rupând Ungaria de Roma, dar nu pentru a o supune patriarhului oriental, ci pentru a o conduce el şi în cele bisericeşti, în cari se socotia „vicar al lui Christos". In consecinţă, Iosif al II-lea nu mai ţinea cont de nici un fel de drept al Papei asupra Bisericii din Ungaria. El numì episcopi, cărora le interzise orice orice legături cu Roma, — desfiinţă peste 140 de mănăstiri, dimpreună cu câteva ordine călugăreşti şi procedă ca şi când el ar fi singurul cap al Bisericii catolice din ţara lui. Papa, speriat veni în persoană la Viena pentru a găsi un *modus vivendi* între Rege şi între Scaunul papal, dar rezultatul fu dezastruos pentru Sfântul Părinte care trebui să se întoarcă dela Viena ca dela o Canosă a umilinţei.

Iosif al II-lea — „vicarul lui Christos".

Politica lui Iosif al II-lea faţă de Papa a continuat până aproape de anul 1848. In tot acest răstimp Ungaria n'a avut aproape nici o legătură cu Scaunul papal [2]. „Biserica de Stat" ungurească se emancipase aproape cu totul de sub şeful Bisericii universale.

După 1848, anul în care Biserica ungurească încetează de a mai fi Biserică de Stat, episcopii încep să se gândească însă din nou la Roma, dar nici de astădată punctul de vedere unguresc nu se pleacă cu totul înaintea Papei. In sinodul Vatican dela 1869, care a stabilit dogma despre Infailibilitatea Papei, delegaţia celor trei arhiepiscopi şi 17 episcopi unguri a fost în unanimitate *contra* dogmei acesteia [3]. Până în ziua de astăzi această dogmă n'a fost publicată în Ungaria; Guvernul unguresc, în baza dreptului de

Atitudinea rezervată a Bisericii ungureşti faţă de Papa.

[1] Karácsonyi o. c pg. 186.
[2] Karácsonyi o. c. pg. 317.
[3] *Dr. Zsilinszky Mihály*: A magyarhoni protestáns egyház története pg. 134.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

placet s'a opus publicării ei, iar pe arhiepiscopul Jekelfalussy, care a îndrăznit să o facă cunoscută fără aprobarea celor în drept, l-a citit *ad audiendum regis verbum* şi l-a desaprobat înaintea Parlamentului.

Când, la 1871, s'a adunat la Budapesta congresul catolic regnicolar pentru a stabili proiectul de statut organic al viitoarei autonomii catolice, nu i s'a trimis Papei obişnuita adresă omagială, iar în proiectul de statut nu s'a fixat prin nici un punct anume că Biserica ungurească este o parte integrantă a Bisericii catolice universale şi că ea are ca şef suprem al ei pe Papa!

Ba, în cursul desbaterilor, partidul radical, prin reprezentantul său Horánszky Nándor, a pledat pentru deplina independenţă a Bisericii ungureşti şi faţă de Roma[1].

Incercările de autonomie catolică n'au dus la rezultat: Biserica catolică ungurească a rămas până în ziua de astăzi pe bazele pe cari le-am văzut mai sus. Şi astăzi sunt încă în vigoare legile vechi despre care am vorbit la începutul acestui capitol. Regele a rămas acelaş patron „suprem", mai mare decât Papa însuş, în privinţa alegerii căruia regii Habsburgi au avut până nu de mult dreptul de *veto*, la care au renunţat ei, de bună voie.

IV.

Jus placeti regii.

Am merge prea departe, dacă am voi să intrăm în toate amănuntele chestiunii raportului Regelui ungar faţă de Biserica rom.-cat. Acest lucru nici nu mai e necesar, deoarece punctele cardinale ale chestiunei sunt pe deplin lămurite şi prin această scurtă expunere. Ea dovedeşte că Biserica catolică din Ungaria avea o situaţie fundamental diferită de-a Bisericii catolice apusene, că ea era mai mult decât o biserică de stat sau o biserică naţională, — era o biserică propriu zis politică, în care Regele era totul şi în care înseşi dispoziţiile Papei trebuiau aprobate de Regele pentru a avea valoare în cuprinsul Ungariei. Situaţia aceasta n'a existat numai în vechime; chiar în Ungaria nouă, prin edictul regal No. 9 din 1870, s'a enunţat că hotărîrile şi constituţiile Papei sau ale Sinodului roman, inclusiv cele de ordin dogmatic (de ex: bule, breve, enciclice, scrisori etc.), nu pot fi promulgate în Ungaria, înainte de a fi aprobate de Regele (vechiul *jus placeti regii* confirmat din nou).

[1] *Szemnecz Emil*: Katholikus autonómia, pg. 107.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Biserica ungurească — cesaro-papistă.

Nu ar fi o exagerare dacă în baza acestora am afirma că Biserica pretinsă cotolică din fosta Ungarie, de fapt n'a fost o biserică papistă, ci o *Biserică cesaro-papistă*, aproape identică cu Biserica pravoslavnică din Rusia.

Încercările de Concordat la 1921.

Dacă o astfel de organizaţie curioasă a Bisericii din fosta Ungarie a putut să fie din punct de vedere unguresc nu numai suportabilă, dar chiar avantajoasă — astăzi, când, prin dreptatea Istoriei, o parte a Ungariei de odinioară ni-a revenit nouă, ni se impune nu numai ca un drept, ci chiar ca o datorie naţională şi de stat de a revizui temeinic această situaţiune şi de a o pune de acord cu noile stări de drept. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, altfel, ne vom pomeni, pe neaşteptate, cu situaţii noi pe cari catolicismul universal le creează în mijlocul nostru fără nici o consideraţie la stările noastre de drept şi de fapt, ci numai în vederea consolidării lui. Că aceasta nu este o temere deşartă, s'a putut vedea la 1921, când Vaticanul, care nici odată în trecutul aproape milenar al Bisericii ungureşti n'a fost bucuros de organizarea aparte şi anticatolică a acesteia, — a crezut sosit momentul ca în proiectul său de Concordat să treacă, printr'o simplă trăsătură de condeiu, peste această organizare şi, eliminând drepturile pe cari le avea până aci statul ungar asupra bisericii catolice din Transilvania, s'o supuie pe aceasta autorităţii sale, cu prejudiciarea aproape deplină a Statului şi a Regelui român, asupra cărora au trecut, la 1 Decemvrie 1918, toate drepturile deţinute până atunci de Statul şi Regele ungar.

Anteproiectul de lege pentru regimul Cultelor.

A fost desigur un noroc, atât din punct de vedere politic cât şi religios, că Concordatul proiectat la 1921 şi de Statul nostru nu s'a încheiat atunci şi că timpul ni-a dat posibilitatea să cunoaştem mai deaproape situaţia, putând o rezolvi la momentul dat în conformitate şi cu trebuinţele religioase ale epocei noastre şi cu nevoile Statului. Din acest punct de vedere, am salutat cu bucurie art. 12 din anteproiectul de lege privitor la Regimul general al Cultelor, elaborat de Ministerul de Culte în timpul din urmă, care articol prevede că: „Drepturile şi prerogativele pe cari le aveau suveranii şi guvernele străine asupra cultelor şi averilor lor în teritoriile cari au întregit Statul român, trec de drept asupra Suveranului şi Guvernului român".

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Nu ştiu dacă cei cari au fixat în anteproiectul de lege această stipulaţiune şi-au dat pe deplin seama de ponderositatea ei deosebită. Judecând după atitudinea de până acum a tuturor guvernelor româneşti dela Unire încoace faţă de Biserica romano-catolică, s'ar părea că cei chemaţi de fapt nu-şi dau pe deplin seama de importanţa acestui postulat imperios. Altfel nu ne-am putea explica cum a ajuns Statul nostru să instituie pe lângă Vatican un ministru plenipotenţiar şi să admită aşezarea în ţară a unui nunţiu papal — înainte ca raporturile atât de delicate dintre România şi dintre Vatican să fi fost stabilite prin lege. Intre starea de fapt de astăzi şi între starea de drept pe care anteproiectul vrea s'o creeze — sau de fapt s'o menţie, în sensul de reluare a stărilor dinainte de 1 Decemvrie 1918, — este un desacord strigător. Nunţiul papal nu trebuia admis în ţara noastră de cât *după*ce întreagă chestiunea confesională din România întregită ar fi fost definitiv legiferată. Admiterea lui prematură a întrerupt o stare de drept în continuitatea ei şi a creat o stare de fapt penibilă atât pentru Stat, cât şi pentru Biserica catolică.

Catolicismul unguresc actual constituit ca Stat în Stat.

Sub farmecul hotărîrilor dela Alba-Iulia şi sub vraja multlăudatei toleranţe religioase a neamului nostru, s'au tolerat în anii din urmă înscenări şi machinaţiuni menite a tulbura pentru un timp foarte îndelungat pacea şi bunăînţelegerea între confesiuni şi naţionalităţi. Ungurii ardeleni văzându-se, la un moment dat, rupţi de Ungaria, iar pe noi necunoscători în amănunte ai dreptului şi ai situaţiei lor, — au exploatat generozitatea, toleranţa şi ignoranţa noastră, creându-şi sub masca catolicismului o adevărată citadelă de luptă politică, care dispreţueşte făţiş atât drepturile cari au trecut dela Statul ungar asupra Statului român, cât şi tendinţele pacinice şi loiale ale acestuia, menţinând o stare deadreptul războinică între catolicismul unguresc şi Statul român. Această citadelă, care a confiscat pentru sine drepturile Statului român, este aşa numitul *Stat romano-catolic ardelean*, cu care ne vom ocupa mai deaproape în capitolul următor.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL II.

STATUL ROMANO-CATOLIC ARDELEAN

ORGANIZAREA LUI ANTICANONICĂ ŞI ILEGALĂ.

I.

Statul catolic — o provocare la adresa Statului român.

In broşura mea: *Necesitatea revizuirii radicale a situaţiei confesiunilor din Transilvania*, am arătat că catolicismul unguresc din Transilvania se complace într'o situaţie de drept care este necatolică, ilegală şi potrivnică Statului român şi am cerut dizolvarea imediată a organului prin care acest catolicism se manifestă, adecă a *Statului rom.-cat. ardelean*. Acest „Stat catolic“ nu este întemeiat pe baza vreunei legi de-a ţării. Funcţionarea lui a fost admisă în mod provizor printr'o simplă ordonanţă ministerială, cu condiţia ca mai întâi el să îndeplinească anumite formalităţi de organizare pe cari nu le-a îndeplinit nici până astăzi. Activitatea lui este un abuz în contra legii. Pe lângă aceasta el mai este condus astăzi de oameni, cari în baza unui uz, sunt delegaţi oficiali ai Statului unguresc, ale cărui puteri au încetat definitiv la 1 Decemvrie 1918. La conducerea lui sunt, în adevăr, şi astăzi toţi aceia cari în ultimul timp al guvernării ungureşti se găsiau ca prefecţi de judeţe, subprefecţi, primari de oraşe, preşedinţi şi juzi la Curtea de apel, precum şi trei delegaţi ai Erariului unguresc.

„Statul catolic“ a dat la broşura mea un răspuns semioficial printr'o altă broşură, întitulată: *Trecutul şi prezentul Statusului rom.-cat. ardelean.* (Cluj 1923, Tipografia Concordia, 37 pag.) Acest răspuns este de o *perversitate* unică în felul său. El prezintă Statul catolic ca un organ cu o vechime de aproape 300 de ani şi cu o perfectă legalitate, având la baza lui un Statut organic aprobat de Regele (pag 11), — ceeace este, dupăcum se va dovedi în acest capitol, un neadevăr patent.

Broşura din chestiune este preţioasă însă prin faptul că fixează atitudinea de astăzi a conducerii Bisericii catolice ardelene în câteva puncte cardinale cari privesc viaţa şi organizaţia ei şi ne

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

permite să stabilim acum în mod lămurit soluţiile practice cu privire la aranjamentul care trebue să se facă între catolicism şi între Stat.

Broşura se ocupă numai de chestiuni cari privesc Biserica catolică ungurească din Transilvania propriu zisă, fără Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramureş, şi insistă asupra unui fapt central, anume asupra *autonomiei* pe care această Biserică ar avea-o şi asupra organului prin care această autonomie s'ar exercita şi care este *Statul romano-catolic ardelean.*

Cum scopul nostru principal în această lucrare este tocmai de a lămuri pretinsa *autonomie catolică ardeleană,* vom trece îndată la aceasta. Totuş mai întâi vom da o icoană sumară a întregului catolicism unguresc de dincoace de Carpaţi.

II.

Cele patru dieceze ungureşti de dincoace de Carpaţi.

In teritoriile noastre cari au aparţinut fostei Ungarii, Biserica catolică are patru dieceze: Satu-mare, Oradea-mare, Timişoara şi Alba-Iulia.

Deşi numărul credincioşilor catolici nu este aşa de mare în acest teritoriu, din motive de prozelitism numărul parohiilor şi în special al filiilor catolice este considerabil. Astfel, în dieceza Satu-mare erau înainte de Unirea cu România, cu totul 95 parohii şi 1080 filii, dintre cari 594 aveau mai puţine de 50 suflete; în dieceza Orăzii erau 76 parohii şi 1012 filii, dintre cari 814 sub 50 suflete, în dieceza Timişoarei 246 parohii şi 975 filii dintre cari 518 cu sub 50 suflete, în dieceza Transilvaniei 246 parohii şi 2113 filii, dintre cari numai 222 cu peste 50 de suflete[1].

In cele patru eparhii erau aşa dară, înainte de ce ele au fost îmbucătăţite prin tratatul de la Trianon, 663 parohii şi 5180 filii. Dacă comparăm numărul lor cu acela al parohiilor ortodoxe, găsim d. e. că singur în arhidieceza ort.-rom. a Transilvaniei erau 953 parohii, deci cu aproape 300 mai multe decât în toate cele 4 eparhii catolice[2]. Numărul enorm de filii este caracteristic pentru opera de infiltraţiune a catolicismului, care ori unde are 2—3 credincioşi imediat şi întemeiază o filie, menită nu atâta a păzi interesele su-

---

1. *O. Ghibu*: Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară în Transilvania şi Ungaria. Bucureşti, 1915, pag. 86—90.

2. In întreaga mitropolie ortodoxă română erau 1867 matre şi 589 filii (id. ibid. pag. 28).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

fleteşti ale acestor credincioşi, cât mai ales a reprezinta interesele politice ale maghiarismului sau ale Habsburgilor, făcând prozelitism.[1]

Capitlurile — adevărate staturi majore.

Cele patru eparhii aveau şi au până astăzi nişte *capitluri* ca nişte uriaşe Staturi majore. Astfel, pe lângă episcopia din Albaiulia sunt 10 canonici ordinari şi 4 onorari, pe lângă cea din Satu-mare 6 ordinari şi 6 onorari, pe lângă cea din Oradea 16 ordinari şi 6 onorari, pe lângă cea din Timişoara 8 canonici ordinari şi 6 onorari, cu totul aşa dar 40 canonici ordinari şi 22 onorari. Drept razim material dat de Stat, aceste episcopii aveau, până la Reforma agrară din anii aceştia, 856.720 jugăre de pământ.[2]

Averile catolice imobiliare

Averea aceasta imobiliară poate să pară cuiva nu tocmai exorbitant de mare, în comparaţie cu averile altor biserici. Aşa d. e. în Principatele române, până la 1863, a cincia parte a teritorului ţării aparţinea mănăstirilor închinate Sfântului Munte şi conduse de călugări greci. In Basarabia, până la reforma agrară, cele 27 mănăstiri, de călugări şi de maice, posedau 14.6777 desetine (16.030 hectare) teren arabil, păşune şi păduri[3]) Da, este adevărat că şi 'n alte ţări şi chiar în ţările româneşti bisericile au posedat pământuri întinse, numai cât natura acestora este cu totul alta. Afară de puţine donaţiuni făcute de voievozii ţării, toate sunt făcute, din evlavie faţă de cele sfinte, de particulari cari puteau dispune de averile lor cum voiau, în vreme ce *în Ungaria aproape toate aceste imobile au fost date de Regi şi Principi din avutul ţării, cu intenţia de a întări Biserica pentru scopurile lor politice.* Biserica catolică, care în toate continentele a fost în stare să trezească simţul de jertfă al credincioşilor ei, îndemnându-i să facă nenumărate fundaţiuni, în Ungaria n'a fost în stare să facă aproape nimic pe acest teren; aci totul a trebuit să fie dat de către Stat. Un exemplu tipic ni l-a dat chiar în lunile din urmă însuş preşedintele laic al Statului romano-catolic ardelean, baronul *Samoilă Josika*, care o viaţă întreagă a luptat pentru autonomia catolică ardeleană, storcând dela Stat milioane peste milioane de coroane în favorul şcolilor şi bisericilor ungureşti, pentruca la moartea sa să nu lase pe seama Bisericei sale, care l-a ridicat la cel mai înalt grad, nici

---

[1] Astăzi situaţia acestor eparhii este următoarea: în dieceza Transilvaniei sunt 226 parohii, în a Orăzii 46, în a Sătmarului 41 în a Timişoarei 155 (vezi *Katholikus Naptár*, pe 1924, Cluj, tip. St. Bonaventura, pg. 122).

[2] *Dr. G. Ciuhandu:* Papism şi ortodoxism în Ardeal, pg. 34.

[3] Memoriul mănăstirilor de monahi şi monahii dintre Prut şi Nistru în vederea lărgirei legei agrare, Chişinău 1921, pag 4.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

un filer din averea sa fabuloasă, preţuită la 2—3 miliarde Lei, ci s'o testeze întreagă soţiei sale. *In tradiţia catolicismului unguresc nu există sentimentul de jertfă, ci numai acela de exploatare a Statului şi de parasitism pe socoteala acestuia.* Cu ocazia jubileului de 50 de ani al şcoalei normale susţinută de călugăriţele Ursuline din Oradea mare, episcopul titular Dr. Iosif Lányi spunea, printre altele, în cuvântarea sa festivă: „Mulţi sunt numai cu numele catolici. Dacă li se cere să lucreze, să-şi mărturisează pe faţă culoarea, se dau îndărăt. De sacrificii nici vorbă... Conştiinţa catolică la noi e un rău strigător“[1].

In ce priveşte organizarea primelor trei dieceze, ele sunt organizate din punct de vedere exterior ca cele din restul Ungariei, pe bazele cunoscute în întreaga Biserică catolică, cu rezerva, bine înţeles, care rezultă din organizarea specială a Bisericii ungureşti, — cea din Transilvania însă pretinde a avea şi o organizaţie exterioară cu totul deosebită, pentru asigurarea şi menţinerea căreia a şi luptat timp îndelungat şi luptă şi astăzi cu înverşunare.

III.

Confesiuni autonome în Ungaria

Şi cu aceasta ajungem la subiectul nostru. — Chestiunea confesională în vechea Ungarie a fost veacuri dearândul nespus de complicată. Luptele religioase aci au fost mai vehemente şi mai îndelungate decât în oricare altă ţară. Pentru a le pune capăt, Dietele ţării au luat în nenumărate rânduri măsuri, dar ele au fost ineficace, degenerând, în special la catolici, chestia confesională în chestie politică. Pentru echilibrarea situaţiei s'ar fi cerut măsuri cari ar fi echivalat cu înlăturarea catolicismului de pe terenul de luptă, — tocmai ceeace Habsburgii nu admiteau. Din cauza catolicismului intolerant, timp de patru secole Ardealul, în special, a fost expus la frământări grozave, cari au adus cu sine slăbirea culturală şi economică a aproape tuturor confesiunilor, afară de cea catolică. Totuş, după puternicele zguduiri dela 1848, conducătorii ţării s'au văzut îndemnaţi să dea confesiunilor situaţii cari să asigure pacea dintre ele. Graţie, în special, înţelepciunii fostului ministru de Culte, baronul *Iosîf Eötvös*, după Transacţiunea dela 1867 confesiunile din Ungaria au fost înzestrate prin legi speciale votate de Parlament şi sancţionate de Rege, cu autonomii cari le asigură o viaţă relativ normală şi care determină în acelaş timp şi raportul lor cu Statul.

[1] Markucz Ernő, în Anuarul Ursulinelor din Oradea mare, pe anul 1908/9, pag. 12.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Fără autonomie a rămas numai Biserica catolică, şi aceasta din cauza că ea avea ca patron suprem pe Regele şi că avea ca şef spiritual o putere universală cu reşedinţa în afară de graniţele ţării. A găsi o formulă admisibilă de „autonomie", care să poată împăca şi aceste două principii atât de heterogene — era o problemă enorm de grea, dacă nu chiar imposibilă, şi deşi oamenii competenţi şi-au dat decenii dearândul toată silinţa ca s'o rezolve, ei n'au izbutit. Aşa că, Biserica catolică din Ungaria a rămas fără autonomie până în ziua de astăzi.

Autonomia catolică — o imposibilitate

Totuş Biserica catolică din Transilvania pretinde că ea *are* autonomie, şi încă una foarte veche, din sec. XVII.

O autonomie catolică în Ardeal?

Trebue să recunosc că părerea aceasta au împărtăşit-o şi Românii. Atât de mult au vorbit catolicii ardeleni de „autonomia" lor, încât puţinii oameni ai noştri cari s'au ocupat, incidental, cu chestiuni bisericeşti, au rămas cu impresia că în adevăr această autonomie există. In broşura sa, Statul catolic vorbeşte despre „autonomia rom.-cat ardeleană" ca despre o realitate indiscutabilă. Această autonomie — zice broşura la pag. 7, — este identică cu Statusul romano-catolic din Ardeal, „cum acesta s'a dovedit istoric şi juridic în decursul secolilor în dieceza episcopală din Ardeal".

Dar în ce priveşte origina şi desvoltarea acestui Stat catolic, pe care cei interesaţi vor să-l prezinte ca pe organul prin care s'a păstrat şi s'a exercitat timp de aproape trei veacuri autonomia catolică ardeleană, ştiinţa istorică şi juridică maghiară este cu totul de altă părere, tot astfel şi oficialitatea maghiară.

De fapt aşa numitul „stat catolic" n'a fost un organ bisericesc propriu zis. Canonistul ungur *Bochkor*, la care se referă şi broşura din chestiune, ca la o autoritate, spune precis:

Statul catolic — o organizaţie politică, nu bisericească.

„*Biserica ungurească din sec. XVI. n'a fost confesională, ci naţională; ea cuprindea în sine şi reformaţi şi evangelici şi unitari şi catolici*" (pag. 153), iar activitatea Statului cat. în secolul al XVI-lea a fost „*activitate politică*, a fost acţiunea credincioşilor bisericii îndreptată în afară, acţiune care atingea raportul dintre stat şi biserică pe care voia să-l schimbe, *dar nu era activitate de conducere a afacerilor interne bisericeşti*. A fost o activitate asemenea aceleia pe care catolicii o desvoltă şi astăzi în parlamentele diferitelor ţări, fiind grupaţi în partide poltice, ca „partid popular", „partid socialist-creştin", „partid-centru", partid cleri-

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cal belgian, partid irlandez etc., în interesul Bisericii. Dar aceasta nu este nici pe departe „autonomie“ (Cf. *M. Bochkor,* o. c. pg. 170).

Aceeaşi părere o susţine şi consilierul *Francisc Csorba* din Ministerul de Culte ungar: „Nici vorba ca St. C. să poată fi socotit ca organ autonom al Bisericii catolice. Şi în Germania „staturile catolice“ au ţinut în cursul timpului adunări, au purtat chiar războaie şi au încheiat păci. Dar nici odată nu i-a trăsnit vre-unui astfel de „stat catolic“ să-şi afişeze drepturile sale autonome.“ [1]

Naivitatea cu care St. C. se referă la asigurarea drepturilor lui autonome şi din partea *Approbatae*-lor şi *Compilatae*-lor — este cel puţin curioasă. A invoca drept mărturii legi dela mijlocul veacului al XVII-lea, cari au fost de nenumărate ori schimbate, aceasta nu mai face parte din domeniul naivităţii, ci din acela al vicleniei. Cu o astfel de argumentare, răzimaţi pe aceleaşi *Approbatae constitutiones,* ei pot să ne scoată pe noi iobagi *adscripti glebae,* căci de fapt aceasta ar fi situaţia noastră juridică în baza legilor prin cari ei îşi susţin „autonomia“.

Jocul în acest fel cu legile este, de altfel, foarte periculos. Dacă am voi să glumim şi să luăm pentru stabilirea situaţiei juridice de astăzi a catolicilor din Ardeal tocmai aceste *Approbatae constitutiones,* mă tem că le-am crea o stare care nu le-ar conveni de loc. Căci, de fapt, în aceste legi se găsesc dispoziţii ca acestea: Popii catolici nu au voie să intre în Cluj şi în Oradea mare (Cf. hotărîrea Dietei din Cluj dela 10 Iunie 1607); în Alba-Iulia nu este permis să se găsească preoţi papişti (Dieta din Bistriţa, 25 Martie 1610; cf. Bochkor, o. c. pg. 76 şi 79); în localităţile cu mai multe confesiuni, biserica să fie a majorităţii (A. C. I. 1. 7); averile bisericii catolice se secularizează (Dieta din Cluj la 25 Ian. 1558, şi cea din Turda, 1566).

In baza art. 9. tit. I. p. I., dintre cele patru religii recepte, numai reformaţii, luteranii şi unitarii puteau să aibă episcop, catolicii puteau avea numai vicar. (A négy recepta közül Reformata, Lutherana vagy Augustana, Unitaria vagy Antitrinitaria Religion lévöknek tulajdon Püspökük magok valláson levök legyenek, a Katholikusoknak vagy Pápistáknak pedig Vikariusok“ (cf. Veszely o. c. II. 114) Vicariul era numit de Principele ardelean. (Bochkor, 109).

---

[1] (Csorba Ferencz:) Az erdélyi katholikus autonómiárol, în revista „Budapesti Szemle“, 1891, pag 318.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Nu, în interesul catolicilor înşişi, să nu mai pomenim nici cu numele Approbatae-le, cari nu le pot fi de nici un folos! Statul catolic să nu-şi caute un sprijin în acesta, căci nu-l va putea avea deloc, ci ele mai curând îi vor strica socotelile.

Până la revenirea Habsburgilor la conducerea Transilvaniei, în tot timpul domniei principilor ardeleni, Statul catolic n'a fost aşadară un organ de conducere autonomă a Bisericii, cum vor să-l prezinte apărătorii lui de astăzi, ci pur şi simplu ceea ce am văzut noi mai sus: un fel de *partid politic catolic* şi nimic mai mult.

IV.

Recatolizarea Ardealului prin Habsburgi — operă politică.

După revenirea Ardealului la Austria, zice broşura Statului catolic, *„autonomia s'a întărit din nou şi anume din partea regelui Leopold I, prin aşa numita „Leopoldi diploma“* (pg. 9). Această afirmaţiune nu este întemeiată pe adevărul istoric. Adevărul este că regele Leopold, ca să-şi asigure dominaţia în Transilvania în contra aderenţilor principilor calvini de mai înainte, cari preferiau să rămâie sub Turci, decât să ajungă supt Austriaci, a căutat să se razime pe elementele catolice ardelene. In consecinţă, cel dintâi lucru pe care-l făcu prin prima sa diplomă dela 16 Octomvrie 1690, fu acela că dispuse să înceteze luptele între confesiuni şi că asigură catolicilor aceleaşi drepturi pe terenul vieţii bisericeşti, pe cari le aveau şi celelalte confesiuni.

Puţinii catolici cari se mai găsiau pe atunci în Transilvania înţeleseră repede ce valoare poate să aibă pentru ei ataşamentul la Casa domnitoare şi, în consecinţă, căutară să între cât mai mult în vederile ei, s'o servească şi s'o întărească. Inceputul făcut cu favorizarea catolicilor îi încurajă nespus pe aceştia şi-i determină să comunice Regelui că ei sunt nemulţămiţi de dispoziţiile din prima diplomă. In adevăr, nu trecu mult şi la 4 Decemvrie acelaş an, s'a edat o nouă diplomă leopoldină, — a doua, — care, pornind dela constatarea că cea dintâi nu mulţumeşte diferitele confesiuni, enunţă că în cazul când acestea nu vor putea ajunge de acord între ele, Impăratul îşi rezervă sieşi dreptul de a hotărî ce este just şi drept[1]. Curând după această diplomă catolicii din judeţul Făgăraşului cerură dela Rege ca în toate oraşele şi târgurile, unde sunt mai

Catolicii cer să li se dea biserici de ale reformaţilor.

[1] Benczedi Gergely: A kolozsvári unitárius kollégium vázlatos története. In Anuarul colegiului unitar din Cluj pe anul 1900/1.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

multe biserici, acestea să se împartă în mod egal între ei şi vechii posesori[1]. Tot atunci mai cerură ca guvernatorul Ardealului să fie de legea catolică[2] şi să se permită intrarea în ţară a ordinelor călugăreşti catolice, cari prin diploma leopoldină fuseseră interzise[3].

Cu puţin după aceasta ei adresează o cerere similară şi Dietei ardelene din Sibiiu, pretinzând ca în toate locurile, la oraşe şi la sate, unde sunt mai multe biserici, ele să se împartă în mod egal sau să li se restituie cel puţin una catolicilor[4].

In anul următor, la 1692, catolicii cer ca să li se dea episcopi, să fie lăsată liberă întrarea iezuiţilor în Transilvania, să capete gratuit biserici în Cluj, Alba Iulia şi în alte locuri şi să li se dea şcoli şi averi deosebite.

In faţa acestor cereri, cele trei confesiuni protestante au atras atenţia catolicilor că nu pot avea pretenţiuni asupra bisericilor, ci să-şi facă biserici nouă şi cele trei confesiuni se obligă să contribuie la cheltuielile de clădire. Catolicii însă, ştiind că au sprijin puternic în Impăratul, ţineau morţiş ca să li se dea o biserică gata, deocamdată în Cluj. De dragul păcii, reformaţii le oferiră biserica din Cetatea veche, dar acum catolicii cerură şi colegiul de lângă acea biserică. Noi tratative avură loc, în cursul cărora catolicii licitau tot mai sus. Acum ei cereau biserica cea mare din Piaţa Clujului. Iarăşi, de dragul păcii, li se oferi pe lângă biserica din Cetatea veche şi colegiul pretins, dar înzadar. Drept răspuns catolicii cerură nu numai biserica din Piaţă, ci ca pretutindeni, în sate şi oraşe, unde sunt mai multe biserici şi şcoli, să li se dea şi lor biserici şi şcoli gata, dimpreună cu toate veniturile lor, iar acolo unde ei sunt în majoritate, pretutindeni bisericile să fie ale lor. Peste tot, averile bisericeşti să se împartă în patru părţi egale.

---

[1] „Ubi sunt plura templa in civitatibus oppidibusque, aequalis fiat divisio". (Pct. 3 din Postulata D. D. Catholicorum in Comitiis Fogarasiensibus, anno 1691, — apud Veszely I. 65).

[2] Pct. 7: Gubernator, Cancelarius Regni sit catholicus.

[3] Pct. 8: Quamvis in Diplomate excludantur certi religiosorum ordines, humillime tamen rogant catholici suam Majestatem, ut omnes Religiosorum ordines, qui ingredi volunt, permittentur, maxime vero ii Religiosi, quibus juxta vocationem Suam incumbit iuventutis educatio et in literis et pietate (Apud Veszely I. 65).

[4] Postulata Ecclesiae Romano-Catholicae in Comitiis Fogarasiensibus Anno 1691, nunc vero in Cibiniensibus inclytis Regni Transylvaniae Statibus praesentata:

„In civitatibus et aliis locis, ubi plura templa aedificata extant, fiat aequalis eorum divisio, vel certe unum ex illis restituatur catholicis, ubivero non sunt, liceat aedificare, (apud Veszely I. 68).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Protestanţii, văzând că pretenţiile catolicilor nu mai cunosc margini, răspunseră că ei stau pe punctul de vedere al înţelegerii prime şi că au încredere în bunăvoinţa Impăratului.

Guvernul ardelean înaintă Impăratului rezultatul „înţelegerii" şi-i propuse ca să se facă pentru catolici, din banii ţării, o biserică şi o şcoală nouă, la care şi protestanţii sunt gata să dea ajutor. Raportul l-a dus la Viena o delegaţie a celor patru confesiuni. Rezultatul fu că prin „diploma complimentară" a împăratului Leopold, din 9 Aprilie 1693, biserica şi colegiul din Cetatea veche dela Cluj, precum şi biserica Báthory din Alba-Iulia li se dădu catolicilor, tot astfel, în schimbul sumei de 15.000 fl., li se dădu îndărăt domeniul dela Mănăştur. La 14 Maiu acelaş an delegatul catolic, *P. Alvinczi* a adus cu sine dela Viena o nouă rezoluţie împărătească în punctul 2 al căreia împăratul declară că chestiunea bisericească, ce e drept, a fost rezolvită prin diploma complimentară, dar că ar considera ca un semn deosebit de fidelitate, dacă în locul bisericii reformate din Cluj li s'ar da catolicilor biserica din Piaţă, în care caz aceştia ar fi obligaţi să plătească unitarilor 5000 fl.

In curând biserica şi şcoala din cetate fu predată catolicilor, tot astfel şi domeniul din Mănăştur.

Ei le iau cu forţa armată

Punctul archimedic al chestiunii fiind aflat acum, catolicii îşi propun să cucerească întreg terenul vieţii din Transilvania. Pretutindeni ei dau acum asalt asupra necatolicilor, cărora le iau tot ce pot. La 4 Iulie 1699, cardinalul Leopold Kollonits somează printr'o scrisoare pe Unitari ca să facă schimb, dând catolicilor biserica din Piaţa Clujului pentru aceea din Cetate, promiţându-le că, dacă vor face aceasta, Curtea împărătească îi va lăsa stăpâni pe toate privilegiile şi drepturile lor. Unitarii dădură răspuns negativ. Atunci li se puse în vedere, că dacă nu dau de bună voie biserica, li-o vor lua-o cu forţa. Ceeace s'a şi întâmplat la 30 Martie 1716, când generalul *Steinwille* le luă unitarilor cu totul nu numai biserica din chestiune, ci şi biserica Sf. Petru, cu şcoala, precum şi toate casele Unitarilor cumparate de aceştia sau primite în dar în cursul timpurilor dela credincioşi. Unitarii fuseseră astfel lipsiţi de orice avere, în sensul absolut al cuvântutului. [1]

Catolicismul susţinut cu atâta tenacitate de Curtea din Viena, pentru care întărirea catolicizmului ardelean echivala cu întărirea

[1] Benczedi *o. c.* pag. XVII.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Casei de Habsburg, mergea astfel din triumf în triumf faţă de toate confesiunile din Transilvania. Catolizarea întregei ţări părea operă care se va împlini în scurtă vreme, date fiind mijloacele efective pe cari i le punea la îndemâna Curtea împărătească. Cu puţină bătaie de cap catolicii imperiali putură câştiga pentru legea împăratului şi pe o mare parte a poporului român, care la 1698 trecu la aşa zisa „Unire". Aceasta era, în parte opera Statului catolic, care s'a adresat, cel dintâi, către Regele rugându-l să edea diploma pentru unirea Românilor[1]. Căci, după cum cu drept cuvânt spune *Dr. M. Bochkor* în cartea sa despre *Autonomia catolică ardeleană*: „Statul catolic nu era condus numai de râvnă religioasă, ci şi de interese politice ca, pe această cale să-şi sporească numărul credincioşilor"[2].

Statul catolic determină „Unirea" Românilor.

Fapt este că, — după ce sinodul din Februarie 1697, în care preoţimea română, în urma sesizării indirecte a Statului catolic, a declarat că primeşte Unirea cu condiţia ca să i se dea şi ei drepturi, — în urma nouei intervenţii a Statului catolic Guvernul dela Viena a promis împlinirea acelei cereri[3]. Pecetluirea Unirei, la 1698, este o operă comună a cardinalului Kollonits şi a Statului catolic, care puse toate stăruinţele pe lângă Curtea din Viena pentru intensificarea măsurilor cu cari să poată fi câştigaţi Românii pentru legea Împăratului. Dupăce Unirea fu din nou întărită de către sinodul dela 1700, Leopold dădu la 19 Martie 1701 o nouă diplomă, care prevedea în p. 3 al ei că „chiar şi mirenii nenobili (ţărani), dacă trec la Unire, să fie încorporaţi *statului catolic*, să fie socotiţi între staturile ţări, să fie consideraţi capabili de beneficiile patriei, puşi sub scutul legilor, trataţi ca fii ai patriei, iar nu numai ca „toleraţi".[4]

Din această diplomă putem vedea şi mai bine ce se înţelegea în acea vreme sub „Statul catolic", care nu era nici decum o corporaţiune catolică ungurească legal constituită, necum să fi avut vre-o autonomie în sensul propriu al cuvântului.

La 1712 Statul catolic înaintează Împăratului un nou memoriu în care stăruie pentru o serie întreagă de modificări ce trebuesc aduse diplomelor leopoldine. El arată că dacă Statul catolic s'ar fi ţinut de dispoziţiile acelor diplome cari prevedeau ca în situaţia religiilor „să nu se schimbe nimic" (nihil alterabitur), — „*Statului*

---

[1] M. Bochkor, o. c. pag. 274.
[2] Id. ib. pag. 275.
[3] Bochkor o. c. pag. 276.
[4] *Dr. A. Bunea*, Discursuri, Autonomia bisericească, pag. 359.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

catolic nu i-ar fi fost permis să unească pe poporul valah de ritul grecesc cu religia papistă, deoarece atunci valahii erau schismatici".

Este evident din toate acestea rolul şi organizaţia Statului catolic ardelean; el era *mâna Impăratului* cu care se lucra pentru catolizarea Transivaniei în care nici 1/10 din totalul populaţiei nu mari era catolică [1]. Catolizarea aceasta nu era o operă religioasă, ci o operă politică [2]. Statul catolic s'a condus de înşişi Guvernatorii Ardealului, cari deacuma înainte fură, aproape fără excepţie, toţi catolici. Astfel, înseşi adunările Statului catolic din 1739, din 1746, 1747 ş. a. fură conduse de Guvernatorul ţării în chiar locuinţa lui privată [3].

In toate aceste adunări şi lucrări ale Statului catolic se făcea şi se putea face numai ceeace corespundea intereselor Impăratului.

Tendinţele de absolutism religios ale Habsburgilor

Toată activitatea „St. C." în baza şi după diploma leopoldină n'are absolut nici o importanţă din punctul de vedere al „autonomiei", precum pretind apărătorii de astăzi ai Statului catolic. Nimeni nu se gândea măcar, să-i dea sau să-i recunoască vreo autonomie. Aşa ceva era cu totul străin şi de spiritul timpului şi de interesele Curţii din Viena. Aceasta era bucuroasă că găseşte în elementul catolic din Transilvania un bun ajutor pentru scopurile sale şi de aceea îl menaja ocasional, acordându-i fel de fel de avantajii şi privilegii de ordin material, social şi politic. Tendinţa Curţii nu era să întărească organizaţiile provinciale ca atare, ci să le întărească numai în măsura de a se putea folosi cât mai bine de ele pentru scopurile sale. Lui Leopold nu-i trebuia un „stat catolic" în Transilvania, — el căută să aibă o mână absolut liberă atât de Papa, cât şi de localnici, — el lupta pentru a deveni „rege apostolic", cum fuseseră primii regi ungari, pentru a putea fi nestingherit în puterea sa de şef al Bisericii. De altfel încă de pe timpul lui Werböczy oamenii de stat unguri căutau să dobândească pe seama regelui lor atributul de „apostolic", pe care şi-l câştigase încă Sf. Ştefan. La 1616 Cămara împărătească din Praga dă expresiune, într'o enunciaţiune a sa, părerii, că Regele ungar, ca rege şi apostol are drepturi mult

[1] Bochkor o. c. pag. 281.

[2] Bochkor însus socoteşte activitatea Statului catolic ca „activitate politică" (o. c. pag. 282).

[3] Az erdélyi rom. kath. Státusnak 1866 Január 10-én Kolozsvártt tartott gyüléséről vezetett Jegyzőkönyv, pag. 7., Kolozsvártt, 1883.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

mai mari decât regii oricărei alte ţări şi el poate să întrebuinţeze veniturile averilor bisericeşti şi spre scopuri lumeşti. Regele Ferdinand al II-lea a iniţiat tratative cu nunţiul papal în vederea obţinerii acestui titlu, dar Roma a răspuns că i-l va conferi numai după ce va fi curăţat ţara de eretici...

La 1648, în sinodul dela Tirnavia înşişi prelaţii au relevat din nou chestiunea acestui atribut, susţinând că „denumirea de rege apostolic îl înzestrează pe cel denumit atât *în cele sufeteşti*, cât şi în cele lumeşti cu plenitudinea puterii de drept".

Curia romană se împotrivi acestor tendinţe, dar regele Leopold trecu peste ea şi cu dela sine putere începu să întrebuinţeze titlul de „rege apostolic" şi să exerciteze asupra Bisericii drepturi nelimitate. Sprijinit în tendinţele sale şi de cardinalul *Leopold Kollonits*, regele preconizase şi puse în lucrare dreptul de nelimitată dispunere asupra averilor bisericeşti, de înfiinţare şi dotare de episcopii, de numiri de episcop şi de stabilirea raporturilor ierarhice. In baza acestui drept pe care singur şi l-a dat, aranjă Leopold, fără nici un fel de concurs al Romei, afacerile Bisericii româneşti unite la 1698, tot astfel îl numi la 1701 pe *Atanasie* episcop, supunându-l arhiepiscopului de Strigoniu etc.[1]. Creşterea aceasta a autorităţii şi puterii imperiale în domeniul vieţii bisericeşti şi religioase se petrecea în acelaş timp, în care puterea şi autoritatea papală era într'o scădere tot mai mare, Nu numai în Austria, dar în toate statele mari, în secolul XVII şi XVIII Curţile regale şi imperiale se credeau în drept a se socoti suverane şi în materie de credinţă şi de religie, fără să mai ţie cont de cuvântul Romei, atât de neputincioase. Biserica devenise o instituţie de stat şi şeful statului era în acelaşi timp şi şeful Bicericii. Papa devenise un biet popă vrednic de milă, cu care diplomaţia se juca cum voia[2]

Iosif al II-lea ia asupră-şi prerogativele papale

Către sfârşitul sec. XVIII, pe timpul absolutismului luminat, concepţia aceasta despre puterea regilor asupra Bisericii era atât de cristalizată, încât împăratul Iosif II nu se sfia să se confunde pe sine cu Papa însuşi; el se întitula: „*apostolul Bisericii creştine, vicarul lui Crist, şeful imperial al credincioşilor, comandantul oastei crestine, protectorul Palestinei, al conciliilor generale şi al credinţei catolice*" [3].

---

[1] Cf. Forster o. c. pg. 79—80.

[2] *Goyau—Peraté—Fabre*: Le Vatican, Les papes et la civilisation. Paris, 1895, pag 184 ş. u.

[3] O. c pag. 186.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

In cadrele unui astfel de absolutism strâns era posibilă oare o „autonomie“ a Statului catolic ardelean? Nici decum! Tot ce-a fost „stat catolic“, a fost o simplă organizaţie politică admisă şi susţinută chiar de stat, pentru interesul statului. Cu drept cuvânt zice Bochkor: „Autonomia catolică, care cuprindea în sine şi pe mireni, din punct de vedere de drept se bazează pe amestecul Statului; puterea de stat o alcătueşte şi şi sfera de activitate, în fond, i-o desemnează tot Statul“[1],

Dacă ar fi existat un „Stat catolic“ ca un organ legal al Bisericii, înzestrat cu o sferă de competinţă propriu zisă, aceasta ar trebui să se poată dovedi cu însuş statutul lui, sau cu o lege limpede, sau cu acte istorice indiscutabile, — dar toate acestea lipsesc şi ele n'au existat niciodată ca atare.

Dacă aşa ceva ar fi existat ca ceva legal şi organizat, nu ar mai fi fost nevoie ca, la 1767, *Maria Terezia* să creeze acel organ special pentru administrarea treburilor materiale ale Bisericei, care a fost „*Comisia catolică*“ şi care a funcţionat până la 1869.

V.

Ce era această Comisie catolică? Ni-o spune mai limpede decât ori-ce, diploma împărătească dată de Maria Terezia la 1767, şi pe care o lăsăm să urmeze aici:

Maria Terezia înfiinţează „Comisia catolică“

„Spectabilis etc. qualiter Nos in emolumentum Sacrae Religionis Catholicae curam animarum magis magisque promovendam, de capitali Lusitanico una cum suo interusuris, ad finem usque Decembris anni proximi evoluti in summa 437.305 Rh. fl 1 xr. constituente disponere dignatae simus, ex Decreti ad Regium Nostrum in Transsylvania Thesaurarium expediti copia hic adjacente intelliges uberius.

Cum autem intersit, ut in arduo hoc, et salutari prorsus negotio debitus ordo adservetur, ad illius procurationem specialem Commissionem in Transsylvania duximus ordinandam. Constabit haec Comissio ex te, qua Gubernii Praeside, Episcopo latini ritus, Thesaurario Nostro Regio Consiliario guberniali Gabriele Comite a Haller, et uno, quem ipsemet denominabis Commissionis Actuario; incumbet verum eidem non solum invigilare, ut Parochis egenis actu fungentibus,

[1] Bochkor o. c. pag. 248.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

quorum proventus congruam in annis 150 Rh. finis determinatum non adaequant, inquod ad complementum huius modi congruae deerit, eo usque rite extradetur, donec ipsorum reditus per alias accesiones ita meliorati fuerint, ut absque rite adiuto ab Aerario suppeditando summam praemissam constituant (cuius modi casus nihilominus, prout semel excreverint, Nobis semper referendi erunt), verum etiam suam in id defigere curam ut quem ad modum Episcopus proiectum quolibet anno Commissioni exhibendum habebit, in quibusnam locis Templa, Parochiae et Scholae praeferenter erigenda veniant, ita ipsamet etiam Commissio loca similia pro ratione necessitatis plus minus urgente probe secernat, quantum pecuniae ad erectionem uniuscuiusque templi, parochiae et scholae requiretur, in calculum conjiciat, huicque una cum aedificiorum delineatione horsum submittat, rem denique ita moderetur, ut pro anno currente tum ad huiusmodi aedificia, cum ad intertentionem parohorum medio tempore ne fors 8710 Rh. flni 12 xri omnino suficiant; post evolutionem cuiuslibet anni vero eadem Comissio non tantum de eo, quid anno praeterito hac in materia actum fuerit, Nos circumstantialiater informabit, verum etiam quid anno sequente perficiendum. Nobis in antecessum significandum habebit, quae benigna resolutio nostra Tibi pro Tua directione et debita observantia hisce intimatur. Cui in reliquo Gratia nostra Caesare-Regio, ac principali benigne propensi manemus.

Datum in civitate Nostra Vienna, Austriae, die quarta mensis Martii, anno Domini millesimo septingentesimo [sexagesimo septimo[1]], Regnorum vero Nostrorum vigesimo septimo.

MARIA THERESIA m. p.
CAROLUS COMES BREINER m. .[1]

Din această diplomă se văd lămurit două lucruri: 1) că comisiunea este o instituţiune de stat şi 2) că sfera ei de competinţă este limitată la finanţarea de clădiri şcolare şi de biserici şi la întregirea veniturilor parohiale. Comisiunea avea datoria nu numai de a raporta în fiecare an despre gestiunea ei trecută, ci a prezinta anticipativ, spre prealabilă aprobare, şi proiectul de lucrări pentru anul următor. Aceasta este o dovadă că comisiunea n'avea nicidecum vre-o independenţă sau vre-o autonomie oarecare, ci era un simplu organ de stat, ca ori care altul.

[1] Veszely K. o. c. p. II. pg. 119. — Documentele latineşti sunt publicate de Veszely cu multe greşeli şi omisiuni.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

După 1767, incidental s'au mai adăogat la sfera de competenţă şi de activitate a Comisiei catolice şi alte probleme şi anume: la 1768 i s'a dat în administrare *Orfelinatul teresian* din Sibiiu, iar la 1773 i s'a adăogat *Fondul de studii,* înfiinţat din averile confiscate dela Ordinul iezuiţilor desfiinţat în acel an.

Pentru a nu rămânea nici un echivoc în privinţa caracterului acestei comisii, Impărăteasa dădu un nou rescript, prin care stabili în mod categoric că această comisie, de al cărei preşedinte l-a numit pe Ladislau Kollonits, episcop al Ardealului şi consilier guvernial, — rămâne subordonată guvernatorului, baronul Bruckental, iar deciziunile ei se vor da în numele guvernului, al căruia sigil îl vor purta (*„nomine regii Gubernii sub subscriptionibus Exc. d. gubernatoris et Exc. d. Cancellarii fient“* [1].)

Cu tot acest caracter limpede al ei, broşura Statului catolic vrea să prezinte această comisiune ca „o instituţie exclusiv catolică pentru administrarea averii catolice“, care a stat exclusiv din bărbaţi catolici[2]), a funcţionat *neatârnat* de Gubernium (!), preşedintele ei era gubernatorul, sau dacă gubernatorul n'a fost de religiune rom.-cat., un membru rom.-cat. al Guberniului, sau de foarte multe ori episcopul însuşi din Ardeal, care a fost membru *de drept* al Comisiei“ (pg. 12).

Afirmaţiunea din urmă a broşurei este falşă, ca de altfel întreaga ei atitudine faţă de Comisia catolică. Nu este de loc adevărat că episcopul catolic era «membru de drept» al comisiei. Adevărul este că episcopul era consilier guvernial, dar şi aceasta — nu de drept, ci din graţia împărătească [3]. Ca consilier guvernial din graţie el era şi membru în Comisia catolică, unde însă nu avea un drept mai mare decât ceilalţi membri.

„Comisia catolică“ — organ de stat.

Şi nu este adevărat nici cellalt lucru pe care-l afirmă broşura din chestiunea că, adecă, Comisia catolică „a funcţionat neatârnat de Gubernium“. Dimpotrivă, această comisie „din primul moment al existenţii sale a fost o autoritate de stat, politică; ea a fost organul guvernării şi administraţiei de stat. A o considera ca o parte in-

---

[1] Forster, o c. 182.

[2] Adevărul este că în Comisia catolică erau şi membri protestanţi (Cf. Az erdélyi kath. státusnak Gyulafehérvártt 1868 Február 9—15-én megtartott Gyülése, pg. 43.)

[3] *Non huius tamen episcopatus, sed gratiae Nostrae titulo,* — zice rescriptul, imperial Nr. 443 din 1719 referitor la numirea episcopului Mártonfy de consilier guvernial (Cf. Forster, Budapesti Szemle, vol 91, pg. 177).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tegrantă a autonomiei bisericeşti catolice — aşa ceva o minte de jurist nu poate concepe", — după cum se exprimă M. Bochkor.»[1]

Este adevărat că Statul catolic a încercat în câteva rânduri să exopereze cassarea Comisiei catolice, dar aceasta nu i-a succes. La 1791 Leopold II, pentru a linişti spiritele catolice cam nemulţumite pe urma măsurilor absolutistice ale antecesorului său, Iosif II, dădu un rescript care pare a garanta un fel de libertate a catolicilor de a-şi conduce ei înşişi treburile administrative bisericeşti, dar el nu face pomenire despre nici un fel de „Stat catolic" şi în fond reduce şi de astădată totul la un amestec efectiv al statului în conducerea bisericească. Rescriptul zice:

> *„Admissum, ut catholici etiam negotia sua scolastica, fundationalia et ecclesiastica, postquam scilicet illa, una cum ratione manipulationis clarius determinata nostraeque regiae resolutioni substrata fuerint (exceptis illis, quae directe Episcopo reservata sunt), ad instar consistoriorum reliquarum religionum sub suprema inspectione nostra regia, salvisque circa illa Maiestatis iuribus seorsim pertractent, conficienda vero desuper protocolla authentica, tam Catholici, quam etiam reliquarum receptarum religiorum Consistoria Maiestati nostrae medio Gubernii nostri regii de mense in mensem substernant"*[2].

Rescriptul acesta, dacă conţinutul lui s'ar fi realizat, ar fi trebuit să aducă cu sine scoaterea din vigoare a Comisiei catolice, — dar aceasta n'a avut loc. „Comisia catolică" a rămas mai departe în fiinţă până la anul 1848, iar „autonomia" cat. a rămas în acelaş stadiu de — nefiinţă.

Dar chiar şi dacă conţinutul rescriptului s'ar fi realizat, cine crede că poate vedea în el autonomie catolică, acela dovedeşte că nu ştie ce însemnează autonomia. Căci de fapt, aci este vorba tocmai de contrarul: întreaga administraţie a Bisericii catolice se releagă în ultima analiză guvernului şi episcopului, iar nu Statului catolic, de care nici pomenire nu se face.

De altfel, broşura din chestiune vorbind despre acest rescript pe care vrea să-l prezinte ca foarte favorabil punctului ei de vedere, comite un fel de falş. Iată cum dă ea textul rescriptului:

[1] M. Bochkor o. c. pg. 355.
[2] Cf. Veszely, o. c. p. II. 293.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Textul autentic.	*Textul dat de broşura Statului Catolic.*
Admissum ut Catholici etiam negotia sua scholastica, fundationalia e. ecclesiastica, *postquam scilicet illa una cum ratione manipulationis clarius determinata, nostraeque regiae resolutioni substrata fuerint* (exceptis illis, quae directe Episcopo reservata sunt) *ad instar Consistoriorum reliquarum in Transsylvania receptarum religionum sub suprema inspectione nostra regia, salvisque circa illa Maiestatis iuribus seorsim pertractent, conficienda vero desuper protocolla authentica, tam Catholici, quam etiam reliquarum receptarum religionum Consistoria Maiestati nostrae medio Gubernii nostri regii de mense in mensem substernant.*[1]	Admissum ut catholici etiam negotia sua scholastica, ecclesiastica et fundationalia, exceptis iis, quae directe Episcopo reservata sunt, tractent [2]

Tot ce în textul original publicat aci, este subliniat, broşura Statului catolic lasă intenţionat afară, deoarece acele părţi nu-i convin: ele conţin rezervele pe cari le face Regele în favorul său şi al Statului!

Se 'nţelege că, dacă omiţi tot ce nu-ţi convine, respcriptul poate părea foarte favorabil pentru punctul de vedere al Statului catolic!

Numai cât, — aşa nu se poate *discuta* nici în ştiinţă şi nici în politică.

VI.

Comisia Catolică a funcţionat fără întrerupere, dela înfiinţare şi până la 1848.

Incetarea caracterului dominant al Bisericii catolice.

Anul 1848 a adus mari schimbări în viaţa Austriei: Ungaria revoluţionară s'a declarat independentă, iar Ardealul — contra dorinţii majorităţii locuitorilor lui — s'a unit cu Ungaria, „patria-mumă". In cadrele legilor „liberale" pe cari le-a votat

[1] M. Bochkor, o. c. pg. 373.

[2] Trecutul şi prezentul Statusului rom.-cat. ardelean, pg. 10.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Dieta din Pesta în acel an, era şi cea referitoare la egala îndreptăţire a tuturor confesiunilor, — art. de lege XX, — care ştergea caracterul de religie de stat al Bisericii catolice.

Măsura aceasta atinse în mod cu totul neaşteptat pe credincioşii Bisericii catolice şi în special pe aceia cari trăiau prin Biserică. O teamă serioasă îi cuprinse pe aceştia că guvernul „liberal" şi „francmason" va căuta acum să subjuge Biserica, care până aci fusese atât de bine servită de ţară. In consecinţă, o mişcare febrilă se ivi mai ales în Budapesta şi în Cluj în scopul de a scoate Biserica de supt influenţa Statului şi de a-i asigura o independenţă cât mai absolută. Ca una din manifestările acestui curent trebue să privim „adunarea mixtă romano-catolică" convocată pe ziua de 27 August 1848 la Cluj. In această adunare se declară desfiinţată Comisia catolică şi în locul ei se aşeză Statul catolic, constituit prin această adunare.[1] Acesta fu declarat singurul în drept a se ocupa de administraţia averilor bisericeşti. Adunarea din chestiune elaboră imediat şi un proiect de statut de organizare, în care punctul 25 zicea astfel: „Statul catolic" păstrează toate bunurile bisericeşti amintite (administrate până aici de Comisia catolică, (N. A.) ca proprietăţi indiscutabile ale sale, asigurate prin numeroase legi ale ţării, pentru *Biserica catolică a întregei patrii maghiare*[1] şi pentru conscrierea veniturilor acestora, pentru comasarea şi pentru administrarea lor doreşte să facă să se numească de către Sinodul naţional maghiar un comitet mixt, constătător din membri clerici şi laici."[2]

Veleităţile de supremaţie ale Catolicismului.

Această atitudine a adunării mixte transformate tam-nesam în „Stat catolic", putea să trezească în adevăr mirarea tuturor oamenilor cu simţ pentru realitate. Astfel nu ne pot surprinde de loc aceste cuvinte spuse, ce e drept mai târziu, de consilierul ministerial Forster despre această atitudine:

„Statul catolic ardelean s'a pus într'un mod vrednic de mirare, mai presus de starea de fapt şi de drept.

Până aci Gubernium-ul conducea toate afacerile catolicilor. El administra averea bisericească, şcolară şi fundaţională. Cu toate acestea, catolicii, ca şi când n'ar exista dreptul suprem de patron al Statului şi al Regelui, au decis ca un lucru absolut natural şi

[1] Sublinierea e a mea (N. A.)

[2] Veszely, o. c. v. II. p. 133.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

dela sine înţeles, că preiau dela Stat toate afacerile, toate averile şi despre toate acestea avizează Ministerul pur şi simplu spre a lua act de cele îndeplinite."[1]

Dar, în afară de ce a cetit Forster din hotărîrile de mai sus, mai trebue să relevăm încă două lucruri cari lui Forster i-au scăpat şi cari sunt de o importanţă cu totul deosebită şi anume: 1) după declararea unirii Ardealului cu Ungaria la 1848, Statul catolic *ardelean*, chiar întrucât el s'ar fi socotit pentru trecut ca un organ constituit şi admis de cineva, acum nu se mai crede în drept a se afirma categoric ca atare. Adunarea este o simplă „adunare mixtă rom-cat.", care ţine să proclame anumite drepturi ale Statului catolic din *Ungaria unită*, şi 2) nu este nici decum vorba de o autonomie catolică ardeleană istorică, ci de un aranjament catolic general-unguresc, pe care să-l stabilească un sinod general care să delege cu administrarea tuturor averilor bisericeşti, şcolare şi fundaţionale din întreaga Ungarie, un comitet mixt.

Catolicismul ardelean unit cu cel din Ungaria.

Cu alte cuvinte, adunarea dela 1848 nu este o şedinţă a Statului catolic ardelean istoric, ci începutul luptei catolicismului *regnicolar* din Transilvania în contra Statului şi a Regelui pentru asigurarea pe seama Bisericii catolice nu numai a unei autonomii, ci a unei adevărate independenţe şi suveranităţi.

Dar lucrările adunărei acesteia n'au avut nici o urmare practică. La câteva săptămâni după încheierea adunării s'a isprăvit cu visul de independenţă a Ungariei, care căzu din nou în mânile Austriei, şi în locul erei „liberale" veni „epoca absolutismului austriac". Transilvania a rămas mai departe în starea de drept dinainte de unirea ei cu Ungaria, continuând să fie condusă de „Guvernul ardelean" instituit de Canceleria din Viena.

In ce priveşte afacerile Bisericii catolice, acestea au continuat să fie conduse de Comisia catolică, în vechile condiţii.

Aşa au mers lucrurile până după 1861, când absolutismul austriac trebui să cedeze teren şi forţelor locale, cari tindeau spre o viaţă tot mai constituţională.

[1] Forster o. c. 91, 371.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

VII.

Balansări între două concepţii.

In această atmosferă se întâmplă că, la 10 Ianuarie 1866, deputaţii catolici ai dietei din Cluj, secondaţi de un număr oarecare de alţi catolici aflători în capitala Ardealului, se adunară în frunte cu episcopul *N. Fogarassy*, şi ţinură o adunare întrucâtva asemănătoare cu cea dela 1848, ocupându-se de chestiunea creării unui organ care să ia în mâna sa administrarea averilor bisericeşti. Această adunare vorbeşte de cea ţinută la 1848 ca de o adunare a „Statului catolic“, dar este interesant că nici aceasta de acum nu se declară pe sine ca adunare propriu zisă a Statului catolic, — lucru, de altfel, dela sine înţeles. Oamenii îşi dădeau seama că un „Stat catolic“ legal nu există şi ca atare el nici nu poate funcţiona. Pentruca să existe, el ar trebui să aibă o lege în baza căreia să poată funcţiona, ar trebui ca membrii lui să fi fost numiţi de cineva în mod legal sau aleşi după forme legale. Dar cum toate aceste condiţii lipseau, adunarea nu se putea socoti ca o adunare legală a unei corporaţiuni autonome şi, în consecinţă, rezoluţiile votate şi înaintate apoi ca un memoriu Regelui, le iscălesc nu cu numele „Statului catolic ardelean“, ci astfel: *Az erdélyi róm. kath. országgyülési tagok és minden rendü katholikus hivek*“, adecă: „Membri parlamentari rom.-cat. ardeleni şi credincioşi catolici din toate stările“.

Magnaţii unguri încearcă pentru menţinerea primatului Clujului.

Origina acestei adunări ţinute *întâmplător* în Cluj, nu la reşedinţa episcopească din Alba-Iulia, este că catolicii din Cluj — o întreagă serie de conţi şi baroni, — simţind că prin Unirea iminentă a Transilvaniei cu Ungaria, Clujul îşi va pierde importanţa de capitală de până aci, căutau să salveze pe orice cale ceva din prestigiul şi puterea lui. Dacă Clujul nu mai poate avea o Dietă în toată puterea cuvântului, el să aibă cel puţin o organizaţie politică-bisericească, care, în mod deghizat, să conducă totuş ca şi Dieta, cel puţin o parte a afacerilor publice, independent de Budapesta. In sensul acestei idei îşi adună episcopul la Cluj, în timpul şedinţelor Dietei ardelene, în jurul său pe deputaţii dietali catolici şi pe alţi credincioşi cu care împreună elaboră proiectul de Statut al Statului catolic şi Adresa către Regele[1].

[1] Broşura Statului catolic afirmă cu toate acestea, în contrazicere cu adevărul istoric, că această adunare a fost a Statului catolic, care, „în baza praxei de până acum, şi-a redactat un Regulament“, etc.!! (Pg. 10).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Incă în prima şedinţă a acestei adunări s'a hotărît să se ceară dela Regele „restaurarea autonomiei asigurată prin lege", — ceeace, implicit însemnează că la 1866 acea „autonomie" nu exista în realitate, — altfel n'ar fi avut sens cererea de restaurare a ei. Prin adresa înaintată Regelui se cere mai departe ca chestiunile aparţinătoare sferei de competinţă a Comisiei catolice să se transpună asupra Adunării Statului catolic ardelean şi asupra *comisiei* de 24 membri aleasă din sânul aceleia, iar de încheiere se mai cere ca M. Sa „să binevoiască a ordona ca averile bisericeşti, şcolare şi fundaţionale să fie predate cât mai curând la *dispoziţia* şi în administrarea acestei adunări a Statului catolic"[1].

Dacă observăm cu atenţiune hotărîrile acestei adunări, vedem că ea nu mai stă pe bazele dela 1848. Atunci chestiunea se învârtea în jurul unui Stat catolic general-unguresc şi a unui sinod naţional maghiar precum şi a averilor pe cari le socotia ca „proprietăţi indiscutabile ale sale", — acum se vorbeşte de stat catolic-*ardelean*, iar de averi nu se mai vorbeşte ca de „proprietăţi ale Statului Catolic", ci se cere pur şi simplu ca ele să fie date în administraţia Statului catolic ardelean.

Guvernul unguresc admite înlocuirea „Comisiei Catolice" cu „Statul catolic".

Dorinţele adunării fură înaintate, la 16 Maiu 1866, din partea guvernului ardelean Curţii din Viena, cu recomandare. Răspunsul nu-l mai dădu Curtea din Viena, ci ministerul unguresc constituit, în urma evenimentelor din 1866/7, la Budapesta. Rescriptul ministerial Nr. 12.896 din 12 Septemvrie 1867 poartă iscălitura ministrului de culte, baronul *Iosif Eötvös*, şi sună astfel:

Ministerul de Culte şi Instrucţie publică reg. ung.

Nr. 896 pres.

Ilustre Domnule Episcop,

Deputaţii dietali aparţinători eparhiei rom.-cat. ardelene *s'au adresat în timpul din urmă către mine, ca să exoperez pe lângă Maiestatea Sa c. r. apostolică ca să binevoiască prea graţios a împlini rugarea cuprinsă în adresa înaintată către locurile prea înalte de către Adunarea generală ţinută la 10 Ianuarie 1866 sub presidenţia Excelenţei Tale, în sensul ca, sistându Comisia Catolică de pe lângă Guvernul ardelean, administrarea chestiunilor bisericeşti, şcolare şi fundaţionale*

[1] Veszely, pg.* 22.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

catolice, întrucât ele nu se ţin strict de sfera de competinţă a autorităţii bisericeşti, să fie încredinţate Adunării, care va avea să se constitue în modul desemnat de adresă, şi Comitetului ales din sânul acesteia, şi în sfârşit ca autonomia Bisericii rom.-cat. ardelene bazată pe legi şi pe uzuri vechi, să fie restabilită.

Impărtăşind din toată inima mea temeinicia şi îndreptăţirea motivelor cuprinse în rugarea din chestiune, n'am întârziat de a o sprijini pe lângă M. S. c. r. apostolică, în urma căreia M. S. c. r. apostolică, prin rezoluţia Sa preaînaltă din 19 August a. c. a binevoit a permite preagraţios, ca, sistându-se aşa numita Comisiune catolică de pe lângă Guvernul ardelean, chestiunile aparţinătoare până aci sferei ei de competinţă, să se administreze şi să se conducă cu ingerinţa *Adunării Statului catolic şi a comisiei alese din sânul acesteia, după modalitatea fixată în procesul-verbal al adunării Statului rom. cat. ardelean, ţinută în Cluj la 10 Ianuarie 1866, conform modalităţilor pe cari, în înţelegere cu Guvernul M. Sale, şi cu toţi factorii interesaţi şi pe lângă păstrarea neatinsă a arepturilor preaînalte de patron şi de inspector suprem, le va stabili şi le va înainta sore preaînaltă decidere.*

In urma acestei rezoluţii preagraţioase, am onoarea a ruga pe Excelenţa Voastră, ca după primirea acestui rescript al meu, să binevoiţi a convoca fără amânare adunarea generală a Statului catolic în conformitate cu pct 4 din Procesul-verbal al adunării din 10 Ianuarie 1866, şi a-mi trimite propunerile pe cari le veţi face, respectiv procesul-verbal al adunării Statului, însoţite de preţioasa părere a Excelenţei Voastre" [1].

Ministru de Culte şi Instrucţie publică:

baron Iosif Eötvös.

Acest rescript, care pare a avea două înţelesuri opuse, are nevoie de o explicare mai atentă. Cum trebuesc oare înţelese

[1] Pentru a evita orice echivoc, dau o parte a rescriptului şi în original: «Az erdélyi főkormányszéknél fönálló ugynevezett katholika commissio megszüntetvén, az eddig annak hatásköréhez tartozó ügyek az erdélyi róm. kath. státusnak 1866-ik évi január 10-én Kolozsvártt tartott gyülése jegyzőkönyvében körülirt szerkezetü gyülésnek és az annak kebeléből választandó bizottságnak befolyásával kezeltessenek és intéztessenek azon modozatok szerint, melyeket Ő Felségének magyar kormánya az összes érdeklettekkel egyetértőleg legfelsöbb kegyúri és főfelügyelői jogainak csorbitása nélkül fog megállapitani és legfelsöbb határozás alá terjeszteni.» (Bochkor, o. c. pg. 380).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cuvintele: »cu ingerinţa?« In sensul că afacerile le va conduce însuş Statul catolic, sau în acela că le va conduce, ca şi până aci, Statul, Ţara, dar nu cu ingerinţa Comisiunei catolice devenită odioasă şi impopulară, ci cu aceea a Statului catolic, mai popular decât Comisia amintită?

Nu este nevoie de o prea mare încordare a facultăţilor logice pentru a înţelege că din cele două explicări, singură cea din urmă este acceptabilă.

Cu toate acestea, factorii ardeleni interesaţi au căutat să explice rescriptul în cellalt sens, eludând dispoziţiile absolut clare din alineatul penultim al rescriptului cari prevăd că modalităţile de conducere, cu ingerinţa Statului catolic, vor avea mai întâi să fie stabilite în înţelegere cu Guvernul şi cu *toţi factorii interesaţi*, pe lângă păstrarea *neatinsă* a drepturilor preaînalte de patron, şi apoi aprobate de cei în drept, adecă de Parlament şi de Rege. Catolicii ardeleni s'au făcut că nu văd aceste două laturi cari constituie însaşi esenţa chestiunii şi s'au forţat să vadă în rescript nu ceeace era de fapt în el, ci ceeace le convenia lor. Astfel, broşura Statului catolic, consecventă de altfel în atitudinea ei faţă de adevărul istoric şi juridic, publicând rescriptul nici *nu dă deloc partea pe care noi am subliniat-o deosebit*[1], ci numai cele şapte rânduri premergătoare începând dela cuvântul „sistându-se“, cari, aşa cum sunt publicate, lasă în adevăr impresia că rescriptul atribuie Statului Catolic dreptul de a conduce afacerile aparţinute sferei de competinţă a Comisiei catolice!

Este uşor de înţeles de câtă cinste sunt capabili în agendele lor oficiale oameni cari au astfel de obiceiuri în ştiinţă...

VIII.

Adunarea constituantă a Statului Catolic.

După rescriptul ministerial, interpretat în modul pe care l-am văzut, „Statul catolic“ s'a simţit de astădată în drept să se întrunească şi să îndeplinească opera pe care se credea în drept s'o ia asupra sa. Astfel, la chemarea episcopului Fogarassy, Statul catolic se adună la 9 Februarie 1868, de astădată la Alba-Iulia.

Dar nici această adunare nu poate fi socotită ca o „adunare a Statului *rom.-cat.* ardelean“ propriu zis, ci ca o adunare catolică oarecare[2].

---

[1] Cf. pg. 11.

[2] Titlul cărţii tipărite la 1868 în Alba-Iulia, care cuprinde desbaterile acestei adunări, este *Az erdélyi kath. Státusnak Gyulafehérvárt 1868 Febr. 9—15-én megtartott gyülése* (115 pag.), adecă: Adunarea Statului *catolic* ardelean — (aşa dara nu *romano*-catolic) — ţinută la Alba-Iulia în 9—15 Februarie 1868.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Incercări de a îngloba — pe greco-catolici în catolicismul ungurese a-pusean.

După deschiderea adunării prin episcopul Mihail *Fogarassy*, a luat cuvântul baronul *Ludovic Jósika*, care în cursul cuvântării lui nu s'a adresat „Onor. Stat catolic", ci „Onoratei adunări bisericeşti" (pag. 25). In cuvântarea sa, baronul Josika ţinu să aducă mulţumiri recunoscătoare Regelui „care — zicea baronul — ne restituie autonomia" [1].

După Jósika a vorbit *Ladislau Berzenczei*, deputatul dietal din Tg. Mureşului, care a propus ca şi greco-catolicii să fie atraşi în sfera de interese a Statului catolic, — o dovadă în plus că presumptivul Stat catolic adunat acolo nu se socotia propriu zis o organizaţie veche, cu drepturi în regulă, ci o înjghebare nouă, menită a fi general-catolică, nu numai *romano*-catolică (pag 26).

La adunarea aceasta catolică clujenii veniră organizaţi pe principii deosebite de acelea pe cari le afişase în proiectul său de statut, episcopul. Ei voiră ca elementul mirean să ajungă la o independenţă cât mai mare şi faţă de Statul maghiar şi faţă de episcopul. In întreaga lor atitudine se resimţia dela un capăt la altul influenţa reformaţilor, o influenţă laică şi laicizătoare aproape făţiş duşmană concepţiei clericale despre organizaţia bisericească.

Proiectul clujenilor *„punea organizaţia Statului catolic pe baze atât de largi şi-i întindea sfera de activitate atât de departe, încât avea un caracter, de altfel cu totul nejustificat, de totală independenţă nu numai pe terenul cârmuirei bisericeşti, ci şi faţă de dispoziţiile regnicolare ale Guvernului"*, — după cum se exprimă Darea de seamă oficială citată mai sus (pag. 44).

Conflict între clerici şi mireni pe tema organizării Statului catolic.

Intre episcop şi mireni izbucni din cauza aceasta, încă din prima zi un grav conflict. Episcopul protestă în contra încercării de a scoate din ţâţâni (kiforgatni) întreaga organizaţie catolică şi de a lucra ca protestanţii (pag. 46), şi întrebă pe mireni: de unde cred ei că are adunarea puterea de a face o astfel de operă? Le dă voie rescriptul ministerial? Nu! Proiectul mirenilor — continuă episcopul — vrea să facă din episcop un simplu superintendent şi „să rupă Transilvania de Ungaria" (pag. 47).

In replicele lor, mirenii au recunoscut că ei vor să fie „independenţi de guvern" (49), dar nu şi de episcop. Ţara are acum ministru de Culte, de care însă Dreptul canonic nu vrea să ştie

[1] Veszely o. c. * 31.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

nimic (51); mirenii vor să conducă ei Biserica, aşa cum conduc şi Ţara.

După vehemente discuţii punctul de vedere al episcopului, pus la vot, fu admis cu o mică majoritate. Toţi preoţii — minus unul — au votat pentru proiectul episcopului, — laicii au votat unanim contra lui. In sensul proiectului votat: „Statul catolic se organizează pe *lângă* Episcopul" (52). Preşedinte este episcopul. „Cu nici un preţ — spunea deputatul M. Mikó — nu putem admite ca o adunare bisericească să fie condusă de un mirean" (70). In contra neapelabilităţii hotărîrilor Statului cat. se ridică notarul şedinţelor, Carol Veszely, care susţine că „St. C. îşi arogă drepturi suverane prin aceea că vrea să aducă deciziuni cu caracter definitiv". Prin aceasta se rupe legătura cu Ungaria, de care Ardealul s'a alipit prin unire. Propune ca for apelativ „Consiliul suprem catolic" care se va înfiinţa în Ungaria (72).

In ce priveşte averile, episcopul a declarat: „Biserica nu cunoaşte averi ale Statului catolic; ea cunoaşte numai averi bisericeşti" (78). Tot episcopul ţinu să accentueze că proiectul mirenilor desparte Ardealul de Ungaria (84).

Rezultatul final al acestei adunări fu că se redactă şi se votă, cum văzurăm, un proiect de Statut al „*Statului rom. cat.* eparhial *ardelean*", (Az erdélyi egyházmegyei róm. kath. státusnak szervezete).

Aşa dară, nici de astădată nu era vorba de vechiul şi istoricul „Stat catolic", ci de un nou „stat catolic eparhial", care avea să stea pe baze cu totul deosebite de tot ceeace fusese înainte St. C.

Primul § al acestui proiect de Statut sună astfel:

§ 1. „Sfera de competinţă şi de drept care decurge din legile bisericeşti şi regnicolare pentru episcopul eparhial, prin hotărîrile cuprinse în acest Statut nu sunt atinse şi rămân în deplină putere".

§ 2. In baza autonomiei care-i compete, Statul rom. cat. eparhial ardelean conduce autonom şi independent chestiunile aparţinătoare sferei sale de competinţă.

St. r. c. eparhial se conduce de Adunarea generală a Statului, care are un „Consiliu superior bisericesc".

§ 52. prevede că St. c. eparhial dispune autonom (önállólag) peste afacerile şcolare şi educative catolice ardelene.

§ 53. tratează despre „Averea publică (közvagyon) a „Statului rom. cat. eparhial ardelean", — care „stă la dispoziţia adunării Statului".

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Acest proiect de statut făcut prealabil de episcopul şi votat de toţi preoţii, minoritatea, care cuprindea pe toţi mirenii, nu numai că nu l-a votat, dar l-a combătut vehement pe motiv că el este prea clerical. La sfârşit, minoritatea a prezintat în contra proiectului o serie de obiecţiuni grave, cerând ca ele să fie înaintate Guvernului deodată cu procesul verbal al şedinţei şi cu proiectul majorităţii.

Din memoriul minorităţii ne putem da perfect de bine seama de intenţiile pe cari le aveau cei cari, la 1868, luptau pentru autonomia Statului catolic ardelean. Majoritatea compusă din preoţi, — zic cei rămaşi în minoritate — năzueşte să înlăture cu totul autoritatea exercitată de Guvern asupra Bisericii, dar aceasta să o transmită asupra Statului catolic numai în aşa chip, ca totul să atârne de aprobarea episcopului. Printr'un astfel de aranjament, în Statul catolic voinţa lacilor nu se poate manifesta nici măcar ca în vechea Comisie catolică, în care episcopul avea un singur vot, iar majoritatea o aveau laicii.

Episcopul, înaintând la Guvern actele adunării, dimpreună cu votul separat al minorităţii laice, anexează şi el un lung memoriu, foarte semnificativ. In acest memoriu episcopul insistă asupra împrejurării că rescriptul ministerial din 1867 nu a dat autorizaţie Statului catolic să redacteze Statute organice, ci i-a pus în vedere pur şi simplu că agendele de până aci ale Comisiei Cat. se vor administra „cu ingerinţa“ Statutui Cat. Se plânge episcopul că laicii s'au grupat în adunare separată şi vor să dea o lovitură în învăţăturile Bisericii, schimbându-i bazele de organizare. Laicii vor să înţeleagă sub autonomie o rupere de sub influinţa ierarhiei. Ei vor să răpească pentru ei tot ce constitue nu numai dreptul Guvernului, ci şi pe al episcopului, ceeace nu cadrează cu catolicismul şi este de origină protestantă. — Episcopul se declară contra sistemului reprezentativ, pe care Biserica catolică nu numai că nu-l aprobă, dar îl declară eretic şi l condamnă. A institui un Consiliu Dirigent al Statului Cat., care să funcţioneze la Cluj, departe de scaunul episcopesc din Alba-Iulia, este din toate punctele de vedere un non-sens, împotriva căruia episcopul ţine să protesteze cu tărie, ca împotriva unei instituţii care distruge unitatea Bisericii şi împinge eparhia ardeleană spre prăpastie.

Mai departe episcopul ţine să accentueze greşala pe care o fac laicii, de a considera Biserica din Ardeal ca ceva izolat de restul Bisericii catolice din ţară, câtă vreme ea nu este decât o

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

parte constitutivă a acesteia, de care nu se poate despărţi. Acum, dupăce Ardealul s'a unit cu Ungaria, tendinţele separatistice în Biserică nu mai pot fi aprobate. Mai departe, laicii nu ţin socoteală de împrejurarea că Regele este patronul suprem al Bisericii şi că în consecinţă El trebue să-şi aibă reprezentanţii lui speciali în Adunarea Statului Cat. „Fondurile religioase, de studii şi educative din eparhia Ardealului sunt, în partea lor cea mai mare, donaţiuni făcute de glorioşii înaintaşi ai M. S. In consecinţă se poate aştepta cu tot dreptul ca drepturile de patron ale Regelui să fie reprezintate prin 10 delegaţi ai acestuia, aşa precum prevedea proiectul de statut al episcopului. De altfel, organizaţia Bisericii catolice însaşi nu poate admite organizarea astfel izolată a unei eparhii singuratice (83).

De încheiere episcopul M. Fogarassy roagă Guvernul ca să nu rezolve deocamdată chestiunea autonomiei ardelene, până ce ea nu va putea fi rezolvită pentru ţara întreagă [1].

Oprirea pe loc a curentului autonomist ardelean.

Primind lucrările înaintate de episcopul Ardealului, Eötvös se încredinţă că chestiunea autonomiei catolice ardelene este cu atât mai complicată, cu cât ea trebue să fie pusă în legătură organică şi cu autonomia catolică regnicolară, în interesul căreia se ridicau tot mai multe voci în Ungaria.

Intre aceea episcopul Fogarassy s'a adresat şi către comisarul regesc al Transilvaniei, Eduard Péchy, comunicându-i părerea că, cu considerare la autonomia catolică regnicolară care este în pregătire, nu este nevoie să se mai convoace, la 1869, adunarea Statului catolic ardelean, este însă necesar ca să se numească o comisie provizorie, care cu prilejul disolvării guvernului ardelean să preia afacerile dela Comisia catolică, având să le gireze până la înfăptuirea autonomiei regnicolare. O propunere identică a făcut comisarului guvernului şi Comisia catolică. [1]

Concomitent cu această acţiune a episcopului, baronul Jósika, însoţit de alţi 40 de catolici, a făcut o adresă către minister, prin care cerca să arate că episcopul este de vină că nu s'a putut ajunge la înţelegere, la 1868. In acelaş timp ei cer ca adunarea Statului catolic să se convoace înainte de ce s'ar rezolvi chestiunea autonomiei regnicolare, şi ea să aleagă acea comisie permanentă

[1] Veszely, o. c. pg* 85.
[1] *Bochkor* o. c. p. 422.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

care, în baza rescriptului preaînalt din 19 August 1867, ar putea prelua afacerile Comisiei catolice.

Dar intervenţia mirenilor de sub conducerea baronului Jósika rămase fără rezultat. Ministrul Eötvös comunică comisarului regesc din Transilvania, în Martie 1869, că cererea mirenilor ardeleni ca agendele desfiinţândei Comisii catolice să treacă asupra comisiei pe care ar fi s'o aleagă adunarea Statului catolic, nu o află de actuală. Dar şi până ce va lua fiinţă autonomia catolică regnicolară trebue făcut un aranjament pentru chestiunile catolice ardelene şi din parte-i acest lucru vrea să-l rezolve aşa, ca să numească dintre membrii Comisiei catolice şi din alte notabilităţi catolice ardelene o corporaţiune provizorie, care să fie supusă Guvenului maghiar şi care să rezolve chestiunile aparţinătoare înainte sferei de competinţă a Comisiei catolice, — *fondurile catolice rămânând deocamdată şi mai departe în administraţia Guvernului.*[1]

IX.

Comisiunea catolică provizorie.

Consecvent acestor păreri, Eötvös numi *Comisiunea catolică provizorie*[2], care-şi începu activitatea la 1 Maiu 1869, adică tocmai în ziua în care înceta „Comisiunea regească" care luase locul Guvernului ardelean. „Comisia catolică provizorie" consta din fostul preşedinte al Comisiei regeşti, ca preşedinte, şi din foştii membri ai Comisiei catolice, şi făcea parte de drept din Ministerul de Culte central din Budapesta.[3]

Intre aceea mişcarea pentru autonomia catolică luă avânt şi în Ungaria. Ea începu încă la 1848, în urma articolului de lege XX, care însemna încetarea caracterului de stat al Bisericii catolice. Preoţimea catolică căuta adecă toate căile ca desfacerea Bisericii de Stat să se facă aşa, ca prin ea nu numai să se asigure interesele religioase ale Bisericii, ci, pe cât numai se poate, puterea şi influenţa Bisericii în Stat s'o şi sporească.[4] In tot cazul, agendele pe cari le-a condus până aci Comisia ca-

---

[1] Bochkor o. c. pg. 423.

[2] Pentru a ne convinge şi aici de buna credinţă cu care discută adversarii noştri, — citez din broşura St. C. cuvintele cari se referă la adunarea din chestiune. «Adunarea», — zice broşura la pag. 10 — „a stabilit organizaţiunea pentru membrii adunării Statusului şi sfera de activitate a acesteia sub prezidenţia episcopului Fogarassy şi conform planurilor lui . . . De atunci încoace St. r. cat. din Ardeal funcţionează pe baza acestui Statut organic aprobat de Rege" (!!).

[3] *Csorba F.* , o. c. pg. 365. [4]) Id. ib. 354.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tolică să nu ajungă în mânile guvernului interconfesional, ci să treacă în mânile unui Stat catolic. Ideea de „autonomie" în rândurile preoţimea era, astfel, identică cu stăpânirea Bisericii asupra Statului.

Concepţiunea lui Eötvös despre autonomia catolică.

Paralel cu această concepţie despre autonomie se ivi concepţia ministrului Eötvös, care, după experienţele anului 1867 din Transilvania, îşi dădu tot mai bine seama de ce poate şi de ce trebue să fie autonomia catolică. Intr'o scrisoare particulară pe care i-o trimite la 29 Noemvrie 1868 ministrului de culte austriac, *Leopold Hasner*, şi prin care-i face cunoscute lucrările pregătitoare în vederea autonomiei, Eötvös declară că autonomia catolică este reclamată de mari interese de stat şi culturale. Condus de această convingere, el s'a simţit dator ca, îndată după ocuparea portofoliului său de ministru al Cultelor, să sesizeze, încă în Iulie 1867, chestiunea adresând în acest scop o scrisoare Primatului Ungariei. Primatul s'a consultat cu episcopatul şi, drept urmare, a şi prezintat un proiect menit a servi ca punct de plecare în discuţie. Dar părerile episcopatului mergeau în direcţii cu totul deosebite de ale Ministrului. In vreme ce Eötvös înţelegea sub autonomie totalitatea acelor mijloace cari să-i scoată pe catolici din acea indiferenţă care-i ţinea departe în urma celorlalte confesiuni pe terenul devotamentului şi pe acela al solidarităţii, episcopatul înţelegea sub autonomie chestiunea Concordatului, care să apere interesele episcopatului faţă de Stat, apoi regularea chestiunei numirii episcopilor, a placet-ului regesc şi alte de acestea, precum şi, bineînţeles, aceea ca toate averile catolice şi şcolile să fie scoase din mâna Statului şi date pe mâna Bisericii, adecă a prelaţilor.

Concepţia episcopatului.

Proiectul acesta al episcopatului nu putu fi admis de Eötvös ca material de discuţie, de aceea el ceru ca să i se prezinte un nou proiect, făcut cu colaborarea personalităţilor marcante dintre catolicii mireni.[1] Dar prelaţii erau foarte rezervaţi, deoarece la Roma „Curia se purta cu neîncredere faţă de curentele autonomiste",[2] ba la un moment dat, ea a manifestat o atitudine deadreptul contrară autonomiei.[3] Totuş, episcopii nu

[1] Forster, o. c. pag. 383.
[2] Forster, pag. 401.
[3] Id. 404.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

puteau rămânea impasibili, deoarece curentul îi ducea cu sine: pe de o parte era solicitudinea guvernului, respectiv a ministrului Eötvös, care căuta toate modalităţile pentru a pune în picioare cu ajutorul autonomiei, Biserica catolică ologită de binefacerile Statului, pe dela alta era interesul crescând al laicilor catolici, cari, după exemplul ardelenilor, căutau să-şi asigure şi lor un rol cât mai mare în conducerea bisericească, pe contul ierarhiei. Şi, în sfârşit mai era împrejurarea că celelalte confesiuni din patrie dobândiseră prin autonomie, o situaţie legală solidă care putea cu timpul să întunece Biserica catolică, neîngrădită şi ea prin autonomie.

X.

Roma — contra autonomiei.

Cu toată atitudinea defavorabilă a Romei, episcopatul catolic ungar — cum văzurăm — nu se putea opri în mersul său. La 26 Oct. 1870 se întruni la Budapesta, cu asentimentul episcopatului, o conferinţă mixtă, cu delegaţi clerici şi mireni ai tuturor eparhiilor, — care conferinţă a stabilit, la 29 Martie 1871, un proiect de Statut în înţelesul căruia administraţia bisericească se va face cu concursul mirenilor, păstrându-se neatinse drepturile de patron suprem ale Regelui şi asigurându-se în mod normal şi drepturile episcopale.

La conferinţa aceasta a luat parte şi „înţeleptul patriei", *Francisc Deák*, care în cursul discuţiilor şi-a arătat părerea că averea Bisericii şi Şcoala mai bine să rămâie în mânile Ministerului de Culte.[1]

Dar încă înainte de terminarea lucrărilor acestei conferinţe, s'au ridicat glasuri categorice chiar în Palament, în contra tendinţei de a da şcoalei caracter confesional.

In şedinţa dela 16 Febr. 1870 deputatul *Coloman Ghyczy* s'a ridicat împotriva şcolilor catolice „cari ne duc cu un veac înapoi". Ghyczy face concesiuni în ce priveşte învăţământul primar, dar nu şi cel secundar, care trebue să fie de stat. Deputatului Ghyczy i-a răspuns *Eötvös*, arătând că *în autonomia catolică el vede un sprijin puternic nu pentru ierarhie, ci pentru existenţa constituţională şi pentru libertatea patriei.* In ce priveşte influenţa corporaţiunii autonome catolice asupra şcoalei, nici Ghyczy — zice Eötvös — nu o recuză în ce priveşte învăţă-

[1] Forster o. c. pag. 406.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

mântul primar. In ce-l priveşte pe cel secundar şi superior, rezolvirea problemei atârnă de aceea că: Parlamentul va abroga sau va menţinea principiul libertăţii învăţământului cu privire la institutele superioare? Ministrul se declară pentru principiul libertăţii şi admite şi şcoli confesionale. In ce priveşte trasmiterea averilor pe mâna Bisericii, Ghyczy poate fi liniştit, — zice ministrul, — ele nu se vor preda decât în baza hotărîrei Corpurilor Legiuitoare.[1]

Eötvös reprezinta, în lupta lui pentru autonomie, în adevăr mai întâi interesele Statului şi de aceea nici un gest al Romei nu-l emoţiona. Astfel încă la 10 August 1870, după cum am văzut şi la alt loc, el publică decretul despre menţinerea *placetului* regal, iar la 1871, când archiepiscopul de Székesfehérvár, *V. Jekelfalussi* publică, fără permisiunea guvernului, dogma despre Infailibilitatea Papei, el făcu ca arhiepiscopul să fie citat *ad audiendum verbum regium* şi să i se exprime, prin primul ministru al ţării, displăcerea şi desaprobarea regală.[2]

Moartea lui Eötvös zădărniceşte pentru totdeauna înfăptuirea autonomiei catolice.

Dar opera opera largă şi sistematică alui Eötvös fu întreruptă înainte de vreme, prin moartea preamatură şi sincer regretată de întreaga ţară, a autorului ei. La 2 Februarie 1871 Eötvös închise pentru totdeauna ochii, fără să fi putut avea măcar mângăierea de a putea vedea pe cineva pe lângă sine, care să ducă la capăt lucrarea începută de el.

Moartea lui Eötvös avu urmări funeste pentru catolicism: autonomia pe care el o pregătise şi pe care ar fi trecut-o prin Parlament cu aceeaşi dibăcie cu care a trecut şi autonomia bisericii române ortodoxe şi o serie întreagă de alte legi, pe cari le-am putea numi epocale, — această autonomie a rămas baltă şi până în ziua de astăzi nimeni n'a mai fost în stare să o mai ducă la izbândă.

In astfel de împrejurări nu era de mirare că în Transilvania lucrările pe terenul vieţii bisericeşti, începură să ia alte direcţii.

XI.

Curentul autonomist ardelean reînvie.

Atmosfera politică neclară urmată după unirea efectivă a Ardealului cu Ungaria era favorabilă tendinţelor locale ardelene. Budapesta era aşa de departe de Ardeal, cu ale cărui chestiuni

[1] Forster, o. c., pag. 412.
[2] Forster, o. c. pag. 387.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

aşa de puţini îşi băteau capul mai de aproape, încât nu-i mirare că anumite iniţiative puteau fi ajutate de însaşi puterea inerţiei. Guvernul ungar nici nu înţelegea şi nici nu avea un interes deosevit pentru chestiunile ardelene. El „se purta cu o mare indiferenţă faţă de afacerile Ardealului, din care cauză aproape toate drepturile i le-au ocupat alţii, în special episcopul catolic, care îşi păzea cu o deosebită solicitudine drepturile şi şi le întindea zi de zi tot mai departe, ajungând stăpân pe o mulţime de situaţii cari mainte erau de competinţa Statului. [1]

In acelaş timp, „Comisia catolică provizorie", plictisită de provizoratul ei şi căzută într'o somnolenţă aproape mortală, dădea celor interesaţi să 'nţeleagă că ar face bine dacă s'ar mişca ceva mai mult pentru interesul lor. Profitând de această atmosferă, episcopul ardelean, fără să mai ţie cont de nimeni, la anul 1873, după cinci ani de completă stagnare, se crezu în drept să convoace la Alba-Iulia adunarea Statului catolic.

Adunarea s'a deschis la 12 Maiu 1873.

In cuvântarea de deschidere, episcopul — acelaş Fogarassy dela 1868, — ca şi când până aci ar fi mers toate în cea mai perfectă bună înţelegere, spune că s'a reluat lupta pentru dobândirea autonomiei şi, după ce adunarea dela 1868 s'a terminat înainte de ce ar fi ales din sânul ei „Comisia centrală" trebuitoare, şi după ce de atunci s'au mai produs şi alte evenimente importante, lucrurile trebuesc puse acum din nou în mişcare pe calea cea bună. In adevăr, — zice episcopul — dela 1868 şi până la 1873 s'a ţinut „congresul catolic regnicolar" la care au participat şi delegaţii eparhiei ardelene, apoi s'a disolvat guvernul şi dimpreună cu el şi Comisia regnicolară, iar acum afacerile cari ar cădea în competinţa St. C. le conduce o „Comisie provizorie" instituită de Ministerul Cultelor. După ce acum, — zice episcopul — „chestiunile principiare au fost amănunţit desbătute în adunarea dela 1868 (!) şi după ce acestea au fost rezolvite în congresul regnicolar, astăzi nu ne mai rămâne decât ca, evitând chestiunile principiare să întărim pe baza exerciţiului nostru de drept şi pe *baza organizaţiei regnicolare*, ţinerea sistematică a adunării Statului Cat. ardelean şi prin aceasta să ne afirmăm existenţa şi activitatea autoconducerii noastre." [2]

---

[1] Csorba F. pg. 356.
[2] Veszely, o. c., pg. *88.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

După cuvântarea episcopului, preşedintele mirean (?!), baronul *L. Jósika*, a adus în numele Adunării mulţumiri episcopului pentru convocarea adunării, apoi îşi dădu demisia din Comisia catolică provizorie, ale cărei atribuţii le ia acum St. C. In continuare spune, că deoarece autonomia catolică preconizată de congresul regnicolar din 1871 întâmpină încă dificultăţi şi deoarece situaţia asta echivocă pentru Ardeal este foarte desavantajoasă, St. C. declară că „atunci când proiectata organizaţie va lua fiinţă, se va alipi cu credinţă la hotărîrile ei" ca *parte integrantă a întregului Stat catolic ungar* (mint a magyarországi összes kath. Státus kiegészitő tagja), făcând legătura frăţească cu fraţii catolici de dincolo de Măgura Craiului (Királyhág) drept urmare a legăturilor pe urma Unirii Ardealului cu Ungaria", — dar şi până atunci nu renunţă la drepturile sale strămoşeşti de autoconducere, ci, dimpotrivă, ţine strâns la ele".

Jósika declară mai departe că prin rescriptul ministerial din 12 Sept. 1867 nu se prejudecă întru nimica autonomia catolică regnicolară, nici fuzionarea St. C. cu ea, dimpotrivă, ea este ajutată.[1]

Procesele verbale ale acestei adunări s'au trimis la guvern însoţite de un memoriu în care se insistă, că deoarece proiectul de organizare lucrat la 1871 în Pesta de către „întregul Stat catolic din Ungaria" încă nu a fost luat în considerare, „universitatea credincioşilor rom.-cat. din eparhia ardeleană", ca „parte integrantă a Statului Catolic de sub Coroana ungară" s'a crezut în drept să ceară restabilirea autonomiei ei pentru conducerea acelor agende cari înainte aparţineau Comisiei catolice. In consecinţă „Statul cat. eparhial ardelean" îşi va ţinea an de an adunarea sa conform rescriptului ministerial din 1867, alegându-şi acuma din sânul ei „Consiliul Dirigent" care să preia administrarea fondurilor şi averilor aflătoare încă în mâna guvernului".

De încheiere adunarea cere extradarea acestor fonduri şi averi în mânile Consiliului Dirigent. (o. c. pg. 111.)

Aşadară şi la 1873 „Statul cat. ardelean eparhial" stă tot pe baza că el este o parte constitutivă a Statului catolic regnicolar şi că el ia asupra sa numai agendele cari au aparţinut Comisiei catolice.

[1] Veszely. o. c., pg. * 91.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Guvernul admite funcţionarea provizorie a Statutului catolic ardelean

La această cerere Statul Catolic primi prin rescriptul Nrul 1008 din 16 Iunie 1879 următorul răspuns, semnat de noul ministru de Culte şi Instrucţie publică, *Augustin Tréfort:*

„Cu considerare la hotărîrea Majestăţii Sale r. apostolice din 9 August 1867, care s'a comunicat Statului Catolic ardelean. cu adresa noastră Nr. 896 pres. din 12 Sept. 1867, Statul catolic având deplin drept să-şi ţie adunările anuale şi să-şi aleagă din sânul său Consiliul Dirigent constătător din 24 membri, care să păşească în locul Comisiunei bisericeşti (!) catolice de până atunci, demersul Statului eparhial ardelean în această chestiune îl iau cu aprobare spre ştire şi aprob totodată şi acea dispoziţie, conform căreia toate afacerile cari până aci aparţineau sferei de competinţă a Comisiei bisericeşti catolice se vor administra şi conduce cu ingerinţa acelui Consiliu Dirigent constătător din 24 de membri, şi care a şi fost ales.

Cu privire la toate celelalte chestiuni însă, cari s'au desbătut în şedinţele Statului dela 12 Maiu şi zilele următoare şi cari trec peste această sferă, nu sunt în situaţiunea de a putea lua pentru eparhia ardeleană dispoziţii speciale şi excepţionale, din motivul că cu privire la acestea voiu dispune la timpul său, deodată şi organic, cu prilejul stabilirii definitive a autonomiei întregei Biserici catolice din Statul ungar".[1]

„Comisia catolică provizorie" se preface pe nesimţite în „Stat catolic".

Răspunsul guvernului este şi de astădată limpede: el nu vorbeşte de nici un fel de „autonomie ardeleană", ci preconizează o măsură provizorie care nu prejudecă întru nimic chestiunea autonomiei catolice regnicolare. Cu alte cuvinte: până la rezolvirea chestiunei autonomiei pentru ţara întreagă, afacerile bisericii ardelene se vor conduce „cu ingerinţa" ~~Statului catolic~~.

După aceasta „Comisia provizorie", al cărui preşedinte fu baronul L. Jósika, neobositul luptător pentru St. C., încetă, şi atribuţiile ei le luă asupra sa, *brevi manu*, St. C., ca al cărui preşedinte laic se impusese tot baronul Jósika!

Este interesant şi în acelaş timp foarte important că *predarea agendelor Comisiei provizorii s'a făcut fără ca aceasta din urmă să fi avut dela cineva ordin de predare şi fără ca despre predare şi preluare să se fi dresat vre-un act oficial.*[2] Lucrul se petrecu *en famille:* preşedintele Comisiei catolice provizorii, baronul L.

---

[1] *Bochkor*, o. c. pg. 426.
[2] Csorba F., o. c., pg. 361.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Jósika preda, fără nici o formalitate, agendele acestei comisii preşedintelui laic al Statului catolic, care era tot baronul L. Jósika!

Din punct de vedere formal acest act poate fi declarat în orice moment nul şi neavenit, deoarece el nu se bazează pe nici o dispoziţie anume.

Dar şi din punct de vedere material el poate fi tot atât de uşor anulat, deoarece conform rescriptului ministerial din 1867 afacerile fostei Comisii catolice puteau ajunge să fie rezolvite „cu ingerenţa" Statului catolic numai după ce *toţi factorii interesaţi* ar fi stabilit modalităţile după cari acel Stat catolic ar fi trebuit să funcţioneze. Cu drept cuvânt observă aici Forster: „Din rezoluţia dela 1873 urmează două lucruri: întâiu, că Statul catolic îşi poate exercita influenţa acordată, numai în baza modalităţilor stabilite de Guvern şi aprobate de Regele. Deoarece însă aceste modalităţi n'au fost încă stabilite, influenţa din chestiune nici nu putea fi exercitată, întocmai ca şi după hotărârea preaînaltă din 1792, care de asemenea nu a fost dusă în îndeplinire şi nu a putut întra în viaţă. A doua consecinţă este că, dacă aceste modalităţi cari aveau să fie stabilite fără ştirbirea dreptului de suprem patronat şi supremă inspecţie — n'au fost stabilite, Statul catolic aşezat în sfera de competinţă a Comisiei catolice, nu putea să exercite mai multe drepturi, decât Comisia catolică, care lucra în numele puterii de stat, a Guvernului . . .

Statul catolic deţine o situaţie ilegală.

Este mai presus de orice îndoială că Statul catolic a ajuns în posesiunea unor drepturi cari nu-i competeau, înainte de stabilirea modalităţilor cari aveau să asigure drepturile de patronat şi de supremă inspecţie ale Regelui, şi cari, de fapt, nici nu erau de competinţa Comisiei catolice." [1]

XII.

Dar, la urma urmelor, indiferent de condiţiile juridice şi morale, din cari catolicii unguri nici odată nu şi-au făcut prea mari remuşcări — lovitura cea mare s'a dat: *Statul rom. catolic ardelean a ajuns o realitate.*

Că cu cinci ani în urmă episcopul Fogarassy acuza pe mireni de francmasonism, de protestantism, de tendinţa de a duce Biserica catolică la prăpastie şi de a rupe Transilvania de Ungaria, — toate aceste învinuiri nu puteau fi atât de grave,

[1] Forster, o. c. 92. pg. 35.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

încât la un moment dat episcopul să nu poată îmbrăţişa creştineşte pe duşmanii de ieri, prin cari ajungea acum la o situaţie materială şi politică pe care niciodată n'a visat-o.

Uitând şi unirea cu Ungaria şi tot ceeace se petrecuse în cei cinci ani premergători, Statul catolic se declară pe sine de intrat în vigoare şi, graţie baronului Jósika, îşi începu activitatea binecuvântată luând asupra sa afacerile bisericeşti, şcolare şi fundaţionale.

Guvernul, care avea la el acasă lucruri mult mai importante de făcut decât să se ocupe de chestiunile ardelene, se găsi la un moment dat pus în faţa unui fapt împlinit, pe care nu se mai gândi să-l desfiinţeze. Din motive de oportunitate el a permis funcţionarea acestui organism, care trebue să recunoaştem că în cursul celor 50 de ani decând funcţionează, în general a adus imense servicii atât guvernului cât şi statului ungar. Dar nici odată guvernul n'a considerat Statul catolic ca o corporaţiune propriu zis autonomă, ci a văzut în el mai mult o anexă a sa pe care, în propriul lui interes, a menajat-o şi susţinut-o, dar pe care de câte ori a crezut de cuviinţă, a ştiut-o pune la respectul cuvenit.

Este adevărat că în curs de o jumătate de veac St. C. a făcut tot ce i-a fost în putinţă pentru a fi recunoscut ca autonom, dar toate încercările lui au fost zădarnice, căci *nici Guvernul, nici Parlamentul nu i-a recunoscut nici odată nimic mai mult decât ce cuprind cele două rescripte ministeriale*, din 1867 şi din 1873.

Aceasta se poate vedea şi din rescriptul dela 23 Sept. 1884 al Ministerului de Culte, în care, între altele se zice că prin rezoluţia din 1867: „*Statul Catolic şi Consiliul lui Dirigent n'au obţinut drepturi pentru dispoziţii exclusive şi independente de guvernul ungar.*“

De altfel modalităţile după cari avea să funcţioneze Statul Cat. — zice rescriptul, — nu s'au stabilit încă.

Guvernul ungar îi desemnează sfera de atribuţii.

„*Că modalităţile prevăzute în rezoluţia preaînaltă a M. S. c. r. apostolice n'au putut fi stabilite nici până în ziua de astăzi, cauza este că Statul Catolic a năzuit spre o astfel de sferă de activitate, care trece peste competinţa sa şi urmăreşte o independenţă care este în contrazicere cu hotărârea de mai sus a M. S. c. r. apostolice . . . Ordonanţa din chestiune a atribuit Statului Catolic numai acea sferă de activitate, pe care o exercita Comisiunea catolică pendentă de Guvernul ardelean . . . Comisia catolică n'a fost alceva decât organul*

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

subaltern al Guvernului, care consta din consilierii guverniali, ale cărei hotărîri având numai natură de propuneri, se ridicau la valoare de ordonanţă numai fiind datate din şedinţa Guvernului, date în numele acestuia şi purtând sigilul lui." [1]

Cumcă aceasta a fost dela început şi a rămas până la sfârşit punctul de vedere al Regelui şi al Guvernului ungar în ce priveşte rostul şi atribuţiile Statului catolic ardelean, depre aceasta mai avem o dovadă elocventă şi din timpul din urmă, în rescriptul ministerial Nr. 44.918 din 1 Maiu 1915, prin care fostul ministru de Culte, Bela Jankovich a aprobat Regulamentul de administrare a bunurilor Statului Catolic

„cu rezerva că acest Regulament nu poate prejudicia întru nimic acele Statute, cari în baza hotărîrii preaînalte din 19 August 1867 au să fie elaborate şi iarăş înaintate spre preaînaltă hotărîre, şi în sensul cărora chestiunile cari au aparţinut sferei de competinţă a Comisiei catolice de pe lângă Guvernul ardelean se vor administra şi isprăvi cu ingerinţa Statului rom.-cat. ardelean şi a Comitetului ales din sânul acestuia" [2].

Va să zică, până în momentul din urmă situaţia de drept a Statului Catolic a rămas lipsită de orice bază legală propriu zisă.

In faţa acestei situaţii mai mult decât clare este semnificativă şi caracteristică atitudinea broşurei Statului Catolic, care are cutezanţa de a afirma că „*Statul rom.-cat. ardelean funcţionează pe baza Statutului organic aprobat de Rege*" — care Statut n'a existat nici când şi nu există decât în intenţiunile frauduloase ale conducătorilor catolici unguri faţă de Statul român.

XIII.

Papa nu recunoaşte Statul catolic.

In acelaş raport de drept a fost şi a rămas Statul Catolic şi cu Papa. Nici odată şeful Bisericii catolice n'a recunoscut Statul catolic ca o organizaţie legală, deoarece el este într'o flagrantă contrazicere cu principiile cardinale ale organizaţiei bisericeşti catolice. Dacă el a fost tolerat de Roma, cauza este că aceasta n'a avut nici odată cunoştinţă oficială despre organizaţia lui; conducătorii Statului Catolic, cari au fost atât de dibaci încât au ştiut

---

1 Anuarul Statului Catolic, 1885, pg. 61.
2 Anuarul Statului Catolic, 1915. pg. 9

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

eluda Statul în care trăiau şi de pe care trăiau, au găsit mijlocul pentru a seduce şi pe Papa.

Vom arăta la alt loc — în capitolul VII — opera consecventă de mistificare şi de înşelare prin care Statul Catolic a căutat să inducă în eroare Curia romană cu privire la situaţia juridică şi canonică a catolicismului ardelean unguresc.

Ceeace totuş nu putem trece sub tăcere este că, cu toată situaţia aceasta mai mult de cât ilegală şi necanonică a Statului Catolic, broşura publicată de el şi menită a lămuri Guvernul şi opinia publică românească în mod obiectiv, dupăce, odată, afirmă că are autonomie aprobată de rege care, deci i-ar asigura o situaţie legală faţă de Stat, nu se sfieşte a afirma că din punct de vedere canonic *„Statul catolic e o organizaţiune prescrisă de Biserica generală, muncitoare în spiritul aceleia"*,[1] — mai mult chiar, că *„Statul rom. catolic ardelean, conform legilor bisericeşti* e neatingibil"[2].

Astăzi Statul Catolic vrea să se menţie prin fraudă.

---

[1] Cf. Trecutul şi prezentul Statului rom.-cat. ardelean pg. 16.
[2] Id. pg. 17.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL III.

AVERILE, FONDURILE ŞI FUNDAŢIUNILE „CATOLICE".

CARACTERUL DE STAT AL ACESTORA

I.

Natura deosebită a averilor „catolice".

Motivul cel mai important care a determinat luptele catolicilor ardeleni pentru autonomie nu a fost de ordin religios sau spiritual, ci de ordin material şi politic. Nu necesitatea de a apăra curăţenia credinţii şi vieţii catolice a pus şi a ţinut decenii dearândul atâtea energii în necontenită agitaţie pentru autonomie, ci tendinţa de a păstra pe seama Bisericii catolice şi după ce ea legal nu mai era biserică de Stat, privilegiile şi beneficiile de cari s'a bucurat veacuri dearândul şi de a putea exercita asupra vieţii publice influenţa politică cu care se obişnuise de atâta vreme. Biserica nu voia să renunţe nici la marea forţă materială de care beneficiase dela înfiinţarea ei, nici la stăpânirea Statului, de aceea căuta cu orice preţ o formă sub care ambele aceste tendinţe să poată fi satisfăcute. Această formă era *autonomia*. In cadrele ei Biserica ardeleană căuta să exopereze dela Stat mai întâi de toate ca să i se pună la dispoziţie averile, fondurile şi fundaţiunile pe cari regii le făcuseră, ce e drept, pe seama Bisericii, însă pentru motive de Stat. Dar aici Biserica pe de o parte s'a izbit de obstacolul că Statul n'a vrut să-i cedeze aceste averi, ca proprietate, ci şi-a rezervat şieşi dreptul de a dispune de ele, iar pe de altă parte s'a poticnit necontenit în dreptul de patron suprem al Regelui ungar asupra Bisericii catolice şi asupra averilor zise bisericeşti.

Punctul de vedere al Statului în această chestiune nu provine cum s'ar putea crede, din tendinţele absolutistice ale acestuia, ci dintr'un anume fapt, cu totul deosebit de situaţia din alte ţări. Pentru a putea înţelege îndreptăţirea acestui punct de vedere, este necesar să urmărim în evoluţia sa istorică *natura de drept a averilor bisericeşti* şi să vedem cum a fost determinată în cursul timpului de *Dreptul bisericesc* şi de *Dreptul privat şi de cel public ungar*. In acest scop ne vom folosi tot de rezultatele studiilor şi cercetă-

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

rilor fostului profesor de Drept bisericesc dela Universitatea din Cluj, *Dr. Kosutány Ignácz*, care s'a ocupat de această chestiune atât în Dreptul său bisericesc, cât şi într'o monografie specială, întitulată: *Despre subiectul dreptului de proprietate a averilor bisericeşti, în general, şi cu deosebire în Ungaria.*[1]

In cercetările sale relative la natura de drept a averilor bisericeşti, Kosutány ţine să lămurească mai întâi de toate însaş *natura dreptului ca atare.* Concepţia lui K. cu privire la aceasta este că: *„Dreptul nu este un principiu etern, neschimbat; el s'a născut în timp, — trăieşte şi se desvoltă dimpreună cu omul şi cu referinţele lui de viaţă; se acomodează la nevoi şi se schimbă cu timpul şi cu cerinţele vieţii".*[2]

Dreptul de proprietate este în funcţiune de Dreptul civil

In ce priveşte acum în special *dreptul de proprietate*, acesta *„devine o realitate numai graţie ordinei de drept în vigoare".*

„Au fost vremuri — zice K. — în cari Biserica exista, dar ordinea de drept în vigoare n'o recunoştea. D. e. în Roma, în primele secole ale creştinismului, — în Ungaria înainte de Sf. Ştefan, — în zi'ele noastre în China sau în locurile misionarilor persecutaţi. In astfel de împrejurări Biserica n'a avut şi nu are drept de proprietate Dreptul de proprietate devine o realitate numai graţie ordinei de drept în vigoare. Iar această ordine de drept nu poate fi alta, decât ordinea de drept civil, deoarece unde este vorba de capacitate de drept privat civil, acesta nu a avut şi nu va avea alt regulator, decât însaş ordinea de drept civil.[3]

Aceasta o recunoaşte şi *Sf. Augustin* care zice: *„Possessio originem habet jure humano, jura autem humana jura imperatorum sunt ... Per jura regum possidentur possessiones"*[4]

In consecinţă, zice Kosutány:

> *„Regulatorul dreptului de proprietate nu poate fi nici dreptul natural, nici dreptul divin, nici dreptul canonic, ci exclusiv dreptul civil care are competinţa în cazul dat"*[5].

---

[1] Dr. Kosutány Ignácz: *Az egyházi vagyon tulajdonjogának alanyáról általában s különösen Magyarországon.* Budapest, 1897, 100 pg.

[2] Dr. Kosutány Ignácz: *Egyházjog. A magyarországi egyházak alkotmánya és közigazgatása,* Cluj ed. II. 1903, pg. 25.

[3] Kosutány: Egyházjog, pg. 32.

[4] O. c. pg. 32.

[5] Id. pg. 33.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Averile catolice sunt averi de stat.

In ce priveşte acum *natura donaţiunilor făcute Bisericii catolice de către regii ungari*, Kosutány zice:

„Concepţia ungurească nu a putut vedea în averea bisericească altceva, decât o donaţiune făcută din avutul naţional comun, care nu putea să treacă în posesiunea particulară a celui dăruit şi asupra căreia regele, care a făcut donaţiunea poate dispune şi mai departe". [1]

Primele averi Biserica catolică le-a dobândit prin donaţiuni dela regi, şi donaţiunile regale au rămas până în ziua de astăzi izvorul principal al câştigării de averi în Biserica catolică (o. c. pg. 545), după cum o recunoaşte şi *Werböczy* în al său *Tripartitum* (I. 13), unde zice: „Intreg clerul superior, de orice demnitate şi rang, din întreg regatul Ungariei ca şi din părţile anexe şi supuse acestuia, şi-a căpătat şi posedă toate averile din donaţiunile slăviţilor regi ai Ungariei".

De aici — zice K. — urmează ca o eonsecinţă logică şi de drept că *„izvorul principal al dreptului de proprietate a bunurilor bisericeşti cari derivă din danii regale, este Sfânta Coroană ungară"*. (pg. 545).

Inpotriva punctului de vedere al clericalilor cari consideră averile bisericeşti provenite pe calea amintită, ca proprietate privată, K. se ridică în mod absolut categoric.

„*Bunurile bisericeşti* — zice el — *nu sunt nici decum proprietate privată*, ci avere legată, direct pentru scopuri bisericeşti şi indirect pentru scopuri de stat (căci Biserica rom.-cat. a fost odinioară Biserică de stat); subiectul dreptului de proprietate este Coroana ungară (pg. 547).

„Bunurile bisericeşti ungureşti au aparţinut şi aparţin numai în parte în cadrul dreptului privat, în partea cea mai mare ele trec în domeniul dreptului de stat maghiar. Dreptul privat, şi dreptul de stat, dimpreună cu dreptul bisericesc maghiar desvoltat paralel cu acestea, sunt atât de întreţesute unul cu altul, încât natura de drept a averii bisericeşti rom.-cat. este cu neputinţă de determinat cu ajutorul criteriilor dreptului modern, de oarece ea nu se poate peste tot încadra în categoriile concepţiilor moderne de drept. Noţiunea de drept a

[1] Id. pg. 44.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

averii bisericeşti ungureşti este o noţiune istorică, care nu se poate înţelege decât din natura raporturilor acelei vieţi care li-a dat naştere şi le-a susţinut. Ea este rezultatul unui trecut de nouă sute de ani. Legislaţia ungară nu le-a reglementat niciodată printr'o lege unitară şi tranşantă.

Starea de drept a acestor averi nu este de valoare eternă şi neschimbată, — dimpotrivă, în cursul timpurilor ea arată mari oscilaţiuni; ea a trecut prin necontenite transformări până în ziua de astăzi şi desvoltarea ei nu este nici acum terminată". (o. c. pg. 549)

In veacul al XI „averea bisericească nu era nici decum socotită ca o avere privată, ci ca o avere fundaţională, faţă de care stăpânirea bisericească de după vremuri e numai administratoare" (o. c. pg. 47).

Incepând cu sec. XIV începe a se reliefa tot mai precis caracterul de *patron* al Regelui ungar asupra acestor averi.

Dreptul de patron suprem al regelui ungar este un drept politic.

Prin diploma din 1387 se precizează că dreptul regelui asupra averii bisericeşti nu este un *drept personal* al lui, ci este un *„drept politic"*, un «drept al sfintei Coroane ungare» (pg. 60).

«Acest drept trece mai departe deodată cu dreptul de domnie, asupra regelui ungar de după vremuri. Astfel l-a posedat *Matia Corvinul* şi nu urmaşii lui *Ladislau al V-lea*, apoi *Vladislav II* şi nu urmaşii lui Matia Corvinul» (pg. 63).

Concepţia aceasta s'a menţinut din sec. XI. şi până în sec. XVIII. Impăratul Iosif II precizează astfel natura averilor bisericeşti într'o Rezoluţie scrisă cu mâna lui, la 24 Martie 1783, sub Nr. 2892:

„In Ungaria, ca şi în celelalte provincii ale religiei, averile bisericeşti sunt proprietatea deosebită a colectivităţii; numai usufructul lor este al episcopilor, prelaţilor, mănăstirilor sau beneficiarilor, în scopul ca aceştia să-şi poată împlini cu ajutorul lor, datoria pe care o are fieştecare.[1] In consecinţă, aceşti uzufruetuari să nu

[1] In schimbul donaţiunilor, pe cari le făceau regii, posesorii erau obligaţi să ofere Statului putere armată pentru apărarea ţării. Printre alţii, în sec. 15 şi 16 episcopia de Oradea d. e. era datoare să dea un banderiu, cea din Transilvania altul, pe lângă aceasta, cea din Oradea 200 călăreţi. cea din Ardeal 100.

Prelaţii aveau şi cetăţi proprii. Apoi mai aveau şi sarcini civile; ei erau prefecţi de judeţe şi judecători (Kosutány, o. c. pg. 69, 70).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

aibă alte drepturi de proprietate, nici să nu se pomenească de vre-un drept de moştenire, sau de vre-o altă prerogativă sau privilegiu..." (o. c. pag. 84).

Aceeaşi concepţie se menţine şi după Iosif al II-lea.

Intabulările averilor pe numele Bisericii catolice, n'are valoare.

Legile dela 1848 n'au schimbat nici ele întru nimic vechea situaţie de drept a averilor bisericeşti, — şi nici legile de mai târziu (*Codul civil general* şi *Ordonanţa referitoare la Cărţile funduare)*. In ce priveşte procedura de cărţi funduare, în baza căreia catolicii unguri cred că pot invoca drept de proprietate asupra unor imobile întabulate pe numele Statului catolic, — această procredură de fapt nici nu constituie, nici nu anulează drepturi materiale; ea regulează pur şi simplu modalitatea după care se pot câştiga, înstrăina sau greva drepturi reale referitoare la imobile (o. c. 88).

Măsurile efemere ale Concordatului unguresc.

Este adevărat, că la un moment dat, în anul 1855, prin *Concordatul* încheiat între Vatican şi Austro-Ungaria, concepţia aceasta a fost complet abandonată. Art. 29 şi 35 ai Concordatului prevedeau deplinul şi neştirbitul drept de proprietate a Bisericii asupra tuturor averilor de atunci şi din viitor ale acesteia, şi declara nule orice dispoziţii contrare referitoare la această chestiune. Art. 31 declara de proprietate a Bisericii toate fundaţiunile bisericeşti şi şcolare. Instrăinarea averilor bisericeşti nu se putea face, decât cu aprobarea Papei.

Dar acest Concordat nici nu apucă să intre în vigoare. La 1860 el fu declarat fără valoare în Ungaria, iar la 1870 tot asemenea şi în Ungaria.

Vechiul punct de vedere fu, astfel, restabilit.

Natura de drept a averilor bisericeşti a rămas neschimbată până azi.

„Dreptul privitor la averea Bisericii catolice maghiare — zice K. — este deci şi astăzi în starea dela 1848 şi va rămânea şi pe viitor în acea stare, până ce *singura autoritate în drept, Legislaţia ungară*, nu-l va regula, potrivit cu împrejurările". (o. c. 89).

Papa nu are nici un drept asupra acestor averi, cari au fost averi ale Sfintei Coroane ungare, respectiv ale ţării.[1] (o. c. 47).

[1] Cu toate aceste stipulaţiuni absolut clare ale Dreptului unguresc, Statul Catolic ardelean, pentru a-şi salva moşiile de supt expropriere, caută să inducă în eroare Guvernul român, afirmând într'un memoriu al său la 1922 că *„averile mai mari eclesiastice nu pot fi înstrăinate fără permisiunea Sfântului Scaun"*. (Vezi memoriul în Anuarul Statului Catolic pe anul 1922, pg. 76.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„Proprietăţile bisericeşti, înainte de ce ar fi fost ale bisericilor, au aparţinut Sfintei Coroane ungare; regii ungari au exercitat dreptul de donatori în virtutea dreptului lor maiestatic de stat şi numai în această calitate au putut înfiinţa şi înzestra respectivele biserici. *Unicul izvor şi unica bază a dreptului de proprietate al acestor donaţiuni este Coroana ungară şi dreptul ei de proprietate, pe care până acum nimeni şi nimic nu i l-a luat, este şi astăzi în vigoare în înţelesul lui vechiu*" (96).

„Când regii ungari, în baza dreptului Coroanei, au donat o parte din averea de sub jurisdicţia acesteia, bisericilor, nu au transmis dreptul Coroanei necondiţionat şi deplin asupra celui dăruit. Aceasta nici n'o puteau face, de oarece regii ungari, în baza jurământului, nu puteau înstrăina drepturile Coroanei şi astfel nu puteau săvârşi o schimbare intenţionată de subiect de drept în înţelesul de drept al cuvântului „înstrăinare". In conformitate cu concepţiile timpurilor respective, ei au aşezat scopuri de stat pe bază de drept material („államjogi célokat dologi jogi alapokra fektettek"). Faptul donaţiunii n'a anulat dreptul de proprietate al Statului. Şi după îndeplinirea donaţiunii i-a rămas Coroanei *jus possidendi* (nu *jus possessionis*, care-i revenia beneficiarului) (*Kosutány*, o. c. pg. 98)

Acesta este cuvântul autorizat al jurisprudenţei maghiare în ce priveşte natura averilor bisericeşti, şi nici o încercare făcută de cercurile catolice de a infirma acest cuvânt n'a fost în stare să-l clatine.

Am merge prea departe dacă am încerca să aducem toate argumentele din literatura juridică privitor la acest punct de vedere,[1] totuş, fiindcă în cercetările noastre ne-am referit în mai multe rânduri la părerile consilierului din Ministerul de Culte ungar, *Iuliu Forster*, vom cita aici şi părerea lui în chestia care ne preocupă. Forster zice:

„Averile Bisericii catolice provenite din donaţiuni regeşti îşi au baza lor în dreptul de proprietate al Coroanei ungare, în suveranitatea Statului".[2]

[1] *Dampf* scrie, drept concluzie a monografiei sale despre *Bunurile de mână moartă*: „Bisericile şi corporaţiunile bisericeşti, precum în trecut aşa şi în prezent, nu pot câştiga de veci nici un fel de imobil lumesc, decât doar dacă ar obţinea permisiunea Regelui, în baza dreptului uzual desvoltat în cursul timpului." (pg. 136).

[2] Forster, o. c. v. 92, pg. 431.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„Atât baza puterii de stat, cât şi origina averii bisericeşti sunt şi astăzi întocmai cum au fost în trecut.“ cut“ (432).

„Administraţia averilor şi fondurilor întemeiate de Coroană, este dreptul Regelui şi al guvernului prin care El îşi exercită puterea executivă“.[1]

„Când regii noştri au făcut aceste fundaţiuni, Biserica catolică nu era chemată să satisfacă exclusiv cerinţele vieţii religioase şi pe cele de ordin filantropic şi general cultural, ci era şi un factor al vieţii de stat căruia îi reveniau probleme importante.“[2]

Cele spuse până aici lămuresc, cred, mai presus de orice îndoială natura de drept a averilor bisericeşti din întreaga fostă Ungarie, deci şi pe acelea din diecezele: Oradea-mare, Satu-mare şi Timişoara cari au rămas, în parte, pe teritoriul nostru.

II.

Înfiinţarea „Fondului de studii“.

In ce priveşte situaţia de drept a *„Fondului de studii“*, chestiunea se prezintă în aceleaşi condiţiuni ca şi natura de drept a vechilor donaţiuni regale făcute Bisericii catolice.

Fondul de studii ardelean, — întocmai ca şi cel din Ungaria, — a fost creat de Maria Terezia, la 1765, cu prilejul fixării destinaţiunii *Fondului lusitan portughez*. Acest fond de studii avea să servească scopurile culturale şi politice ale Austriei, aşa cum le concepea în acel moment Impărăteasa. Printre aceste scopuri era şi răspândirea catolicismului, socotit ca singura religie adevărată şi ca stâlp puternic al politicei habsburgice. In această ordine de idei, M. Terezia dispuse prin hotărârea sa dela 13 Decemvrie următoarele:

„Ich bestimme zur Seelsorge und *Aufnahme der katholischen Religion in Siebenbürgen* die Interessen des Portugiesischen Capitals, zu welchem Ende dann solche von quartal zu quartal zu verwenden und cons. Maas dieses am vortraglichsten von Jahr zu Jahr geschehn könne: *von dem Bischofen der Vorschlag* jedesmal mit Ende eines jeden Jahres zu erstatten ist“[3].

In diploma de înfiinţare a „Fondului de studii“, Maria Terezia mai zicea:

„*Eiusdem (Fundi studiorum) administrationem iurisdictioni politicae et respective Commisioni studiorum*

---

[2] Id. o. c., pg. 432.
[1] A katholikus országos autonomiáról, pg. 17.
[3]. Forster o, c. 91, 177.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

ex gremio Consilii Nostri Regii Locumtenentialis peculiariter constituae sub inspectionem eiusdem Consilii atque suprema directione et dispositione Nostra regia Nobis fundamento legum regni alioquin competente, deferimus" (pg. 144).

După cum se vede, nicăiri nu se face amintire de caracterul bisericesc a acestor averi sau de conducerea lor de către Biserică, ci tocmai dimpotrivă.

III.

Tot la „Fondul de studii" adăogă M. Terezia în anul 1779 şi institutul de creştere şi binefacere din Sibiiu cunoscut sub numele de *Orfanotrofeul Terezian.*

Orfelinatul Terezian din Sibiiu.

Acest orfelinat a fost creat şi el, printre altele, în scopul răspândirii „advăratei religii", după cum spune documentul de fondare (*„in praeattacto loco Orphanotrophium Catholicum... fundamus, facimus, instituimus, ordinamus et erigimus, volumusque nostram hanc fundationem ad Maiorem Dei Gloriam, Gloriosae eius Genetricis, Regiae Domus Regnique Nostri Patronae et Advocatae Potentissimae Honorem* verae Religionis *augmentum, ipsius denique charae nostrae Transilvaniae bonum et ornamentum perpetuis futuris temporibus in omne aevum valere")* [1].

Că chestiunea „răspândirii adevăratei religii" nu era o formulă de natură bisericească-religioasă în sensul confesional catolic de astăzi, ci o formulă de natură etico-politică, — aceasta se poate vedea şi din modul variat în care acest scop era fixat de către Impărăteasă. Astfel în vreme ce M. Terezia în scrisoarea ei dela 30 Noemvrie 1768, adresată episcopului Bajtai în chestia înfiinţării orfelinatului, vorbeşte necontenit de *„Religia orthodoxa"*, în care trebue să fie crescuţi orfanii, şi sub care — ca şi sub „religia adevărată", înţelegea religia catolică,[2] pe frontispiciul bisericii orfelinatului, scopul acestui institut de binefacere este fixat prin următoarea inscripţie, al cărei conţinut, la aparenţă, se deosebeşte de Literile fundaţionale:

DIVIS MANIBUS FRANCISCI I. R. I. AUG. CONJUGIS DESITERATISSIMI MARIA THERESIA R. I. REGINA APOSTOLICA EDUCATIONI PAUPERIS IUVENTUTIS PATRIAE COMODIS POSUIT, ANNO MDCCLXXI.

1. *Wilhelm Schmidt:* Die Stiftung des katholischen, Theresianischen Waisenhauses bei Hermannstadt, 1869, pg. 105. — Vezi şi *Roszkosni Elek*, A nagyszebeni kir. kat. Terézárvaház alapitásának rövid törtenete, Sibiiu 1880, pg. 7 — şi Anuarul Statului rom. cat. ardelean pe 1921, pg. 39.

2 W. Schmidt, o. c. pg. 98 şi 99.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Aşadară, aici nu se face pomenire de caracterul catolic al instituţiei, ci se vorbeşte numai de „educaţiunea tinerimei sărace a patriei". De asemeni în o serie întreagă de acte emanate în timpul înfiinţării institutului, acesta este socotit sau ca „regesc catolic", sau pur şi simplu ca „regesc" (*orphanotropheum regium Theresianum*).[1] Faptul că în titlul lui se scoate ocazional în relief pe lângă caracterul „regesc" şi acela de „catolic", se explică prin aceea că, conform ideilor politice dominante ale timpului de atunci, catolicismul era socotit în Austria ca singura religie dreptcredincioasă, ortodoxă, — celelalte confesiuni fiind privite pur şi simplu ca *secte*, cari nu au dreptul la nici o solicitudine din partea Statului.[2]

El nu este un institut catolic, ci de stat.

Că orfelinatul Terezian nu era o instituţie catolică în sensul confesional de astăzi al cuvântului, ci o instituţie de stat, asta o dovedeşte pe lângă cele amintite până aci şi modul în care el a fost înfiinţat — de Impărăteasa, iar nu de episcopul sau de Biserică — şi în care el a fost dotat cu fonduri din cari avea să se susţină. Astfel vedem că orfelinatul s'a creat din următoarele fonduri, cari toate sunt cu desăvârşire străine de orice caracter catolic şi anume:

1. din venitul Universităţii Săseşti,
2. din taxele încassate dela dispensele de căsătorie ale a catolicilor,
3. din veniturile Loteriei din Sibiiu,
4. din taxele de vamă după vinurile aduse din Ţara-Românească,
5. din partea cuvenită Erariului după moştenirea rămasă pe urma fostului episcop ortodox român, *Dionisie Novacovici*[3].

La aceste venituri s'au mai adăogat ulterior şi alte ajutoare din partea Erariului.[4]

In ce priveşte pe copiii cari aveau să fie primiţi în orfelinat, scrisoarea Mariei Tereziei către episcopul Bajtai, din 30 Noemvrie 1768, prevede următoarele supt pctul VII:

> „*Clementer statuimus ut proles tum e tribus nationibus receptis, tum e Valachis parentibus oriundae, atque in genere omnes tam in, quam extra Matrimonium natae pauperes et parentibus destitutae, imo etiam illae,*

[1] Id. ib. pg. 103.
[2] Id. ib. 103.
[3] Veszely o. c. II p. II pg. 100.
[4] Id. ib

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

quae in Religione orthodoxa natae non sunt, ast vel a parentibus et cognatis plane deseruntur, vel ab his ipsis ad Orphanotrophium in Religione catholica instituendae dari volunt, huius instituti participes fiant[1].

Dispoziţia aceasta consună astfel cu inscripţia de pe frontispiciul bisericii: toţi copiii orfani sau părăsiţi, de orice origină ar fi ei, pot fi primiţi în orfelinat. Conform pct. VIII din aceeaşi scrisoare a Impărătesei: „*in dicto Orphanotrophio coadunato iuventus utriusque sexus, in* doctrina christiana, *legendo, item scribendo et aritmetica.... erudienda*".[2] Aşadar, nu se prescrie o creştere propriu zis confesională catolică, ci o creştere creştină, potrivit nevoilor Statului, nu potrivit tendinţelor clericalilor catolici.

Este adevărat că, în cursul timpului, catolicii au cam abuzat de situaţia şi aşa atât de favorabilă pe care li-o asigura diploma împărătească de fondare, şi au făcut din acest institut un instrument de catolizare. Incă la 1834 Dieta din Cluj ridică protest împotriva faptului că în acest institut, ale cărui cheltuieli de întreţinere le suporta Erariul, se primesc numai copii catolici. Cu acelaş prilej s'au ridicat plângeri, cari s'au cuprins şi ele în adresa către Regele, în contra înfiinţării pe cheltuiala Erariului a unei mănăstiri de călugăriţe în Sibiiu.[3]

Cu toate acestea, până târziu la 1912, institutul a fost socotit ca institut „regesc catolic". Anuarele lui relevau în permanenţă acect caracter (A nagyszebeni *kir.* kath. Terézárvaház Értesitője). Abia la 1912, Statul catolic ardelean obţinu, pe căi laterale, întabularea Orfelinatului pe numele său, dar această întabulare ilegală a fost anulată la 1921 de Statul Român, care a ocupat temporal pentru Societatea orfanilor de războiu I. O. V. o parte a institutului. In contra acestei ocupaţiuni Statul catolic ardelean a intentat proces Statului român. Procesul se găseşte astăzi la Curtea de Apel, care nu va putea să nu respingă acţiunea cu totul neavenită a Statului catolic ardelean.

IV.

La trei ani după înfiinţarea *Terezianului*, Impărăteasa adaogă la „Fondul de studii" şi averea luată de la ordnul Iezuiţilor desfiinţat atunci.

---

[1] *W. Schmidt* o. c. pg. 99.
[2] Id. ib. pg. 100.
[3] Bochkor o. c. pg. 320

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Broşura Statului catolic, plină de la un capăt la altul al ei cu mistificări cari îi iau orice drept de a mai fi cosiderată ca un răspuns loial, — are îndrăsneala de a afirma că această avere M. Terezia „a donat-o *diecezii* romano-catolice din Ardeal“ (pag. 12).

In realitate chestiunea averii Iezuiţilor se prezintă în chipul următor.

Când, la 1773, se luau în toată Europa măsuri pentru desfiinţarea ordinului iezuit, devenit cu totul odios, cardinalul *Corsini* a ordonat la 18 August nunţiului dela Viena, ca toate averile de orice natură ale acestui ordin să le cuprindă şi să le reţină, în numele Sfântului Scaun, pentru scopuri pe cari le va designa Papa (*„in nomine Sacrae Sedis apprehendat et retineat pro usibus a Sanctissimo designandis“*). Cancelaria c. r. a protestat, la 6 Sept. în modul cel mai energic în contra acestei măsuri „care nu este în conformitate nici cu legile ţării, nici cu autoritatea regelui ungar apostolic“.[1] Insaş Impărăteasa Maria Terezia a scris apoi Papei *Clement al XIV-lea* că pretinde ca în bulla pe care o va da în această chestiune să declare, că averile Iezuiţilor rămân ale ţărilor respective în care se găsiau Iezuiţii. Din parte-i Maria Terezia făcea cunoscut Papei, că orice ar dispune el cu privire la aceste averi, ea va face totuş ceeace crede ea şi anume le va întrebuinţa *„pentru binele sfintei religii şi al Statului“*.

Averile Iezuiţilor, — averi de Stat, nu bisericeşti.

Cu 15 zile înainte de desfiinţarea ordinului iezuit, Papa văzându-se pus într'o situaţie cu totul critică, a scris Impărătesei că este departe de el gândul de a ştirbi câtuş de puţin drepturile legale ale principilor, şi cu atât mai puţin pe ale Impărătesei pe care o stimează ca pe patroana plină de râvnă a religiei catolice. Are încredere — urmează Papa — că conform promisiunei ei, *averile luate dela Iezuiţi le va întrebuinţa* **„spre binele sfintei religii şi al Statului şi că aceste două scopuri le va aduce în armonia cuvenită“** [2].

In urma acestei scrisori, Papa retractă ordinul cardinalului Corsini şi lăsă ca toate averile Iezuiţilor să fie luate de Statul austriac. In consecinţă la 18 Sept. 1773 Maria Terezia puse în

[1] Memoriul Ministerului de Culte unguresc relativ la Fondul religionar şi la Fondul de studii (litografiat), pg. 103.

[2] Arneth: Geschichte Maria Theresias IX. 97 şi 566, citat la *Fraknoi Vilmos*: A magyar királyi kegyuri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig, Budapest 1895, pg. 498.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

vedere cancelarului *Eszterházy,* că averile Iezuiţilor dimpreună cu sarcinile lor, trec asupra Statului [1] şi că breva papală privitoare la dizolvarea Iezuiţilor se va publica numai însoţită de *placetum regium,* adecă cu accentuarea asigurării respectării depline a drepturilor Regelui şi ale Statului (*salvis iuribus regiis et status politici*). Aceasta în urma împrejurării că *iezuiţii aparţin. din punctul de vedere al averilor lor, la ordinele călugăreşti cerşitoare, cari nu pot fi proprietarii temporaliilor* şi cari au folosit toate bunurile şi toate veniturile numai ca îngrijitori ai fundaţiilor pioase, în urma faptului că li s'au încredinţat catedre şi şcoli. [2]

Sub acest punct de vedere cad *toate* averile Iezuiţilor, adecă nu numai cele provenite din danii regale, ci şi cele provenite din donaţiuni particulare. (*„Die übrigen Güter aber, welche ad Titulos Beneficiorum Ecclesiasticorum nicht gehören, sondern von der erloschenen Gesellschaft durch königlich oder auch privat Donationen acquiriret worden, sind als Fiscalitäten anzusehen, die der Krone anheim gefallen . . .*)" [3]

Toate aceste averi îi revin Coroanei în baza dreptului lumesc (jus seculare). Aceste averi fuseseră dónate sau cu scopuri determinate, în special şcolare, sau fără scopuri determinate. Valoarea lor fu fixată la 1,637.497 florini. Atât Cancelaria cât şi Cămara împărătească pornea dela punctul de vedere că, în baza dreptului ungar, aceste averi de origină lumească le moşteneşte Sf. Coroană şi în consecinţă Regina poate dispune liber de ele. De aceea Maria Terezia *„se milostivi preagraţios"* [4] de a înfiinţa, de capul ei, fără să o oblige vre-o lege sau altceva, „Fondul de studii" cu destinaţie şcolară.

Astfel se făcu, că „averile iezuiţilor nu trecură asupra Sfântului Scaun, ci asupra Sfintei Coroane ungare, — că nu delegaţii Sfântului Scaun le ocupară, ci delegaţii Regelui ungar şi că nu Scaunul papal a dispus de scopurile pentru cari ele aveau să fie întrebuinţate de aci în colo, ci Regele ungar. De unde este evident, că averile provenite din donaţiuni regale îşi păstrează pentru totdeauna

---

[1] . . . „ihr Vemögens Stand, welcher nummehro cum onere et commodo dem Staat anheimfälli". . . (Cf. Fináczy, o. c. v. II. pg. 162).

[2] Fináczy, o. c. v. II. pg. 162.

[3] Fináczy, o. c. v. II. pg. 164, nota.

[4] O. c. v. II. pg. 169.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

caracterul lor regal, respectiv de Stat şi că ele şi l̶-au şi păstrat atât *de jure* cât şi *de facto*.“ [1]

V.

„Fondul de studii“ — după cum am amintit la alt loc — a fost dat de Maria Terezia Comisiei Catolice, care l-a administrat ca fond special. In curând însă, urmaşul Mariei Tereziei, Iosif II, imediat după urcarea lui pe tron a dispus ca acest fond să se contopească definitiv cu Erariul, având să suporte acesta toate cheltuelile de întreţin re a instituţiilor susţinute până aci de „Fondul de Studii“ respectiv de vechile ordine călugăreşti. La 1782 averea „Fondului de Studii“ s'a şi predat de fapt Erariului. **„Fondul de Studii“ — administrat de Stat.**

După moartea lui Iosif II. însă „Fondul de Studii“ a fost restituit ca fond deosebit şi dat în seama Consiliului Locotenenţial, iar la 1848 în seama Ministerului de Culte. Faţă cu această din urmă măsură, un număr de clerici şi mireni catolici au înaintat în acel an Dietei o cerere în sensul ca toate fondurile catolice de natură publică, afară de Universitatea din Pesta, pe care catolicii generoşi o „cedau“ Statului, să fie date în grija unei Comisiuni permanente constătătoare din catolici, clerici şi mireni. Dar Dieta n'a ajuns se pertractaze această cerere.

La 1850 corul episcopilor catolici din Ungaria a intervenit la Rege ca să se restituie caracterul catolic al Universităţii din Pesta, tot astfel şi al fondurilor, numindu-se pentru administrarea lor o comisie de catolici. Cu toate acestea, Viena deşi catolică n'a dat ascultare reprezentanţilor Bisericii catolice, ci a dispus *sistarea administraţiei aparte a „Fondului de Studii“* şi punerea acestuia sub direcţia Ministerului de finanţe, precum şi luarea lui în bugetul general al ţării — situaţie care s'a menţinut până astăzi.

După restabilirea constituţionalismului în Ugaria (1867) clericalii catolici au încercat din nou, în repeţite rânduri să puie mâna pe Fondul de studii şi pe cel religionar, dar aci au dat peste obstacolul pe care li-l opunea Statul.

---

[1] Cf. Memoriul litografiat al Ministerului de Culte ungar, aflător în posesiunea mea, pg. 140. — Acest caracter al averii lor, îl recunoscură Iezuiţii înşişi în faţa Staturilor şi Ordinelor ardelene, la 30 Iunie 1744, declarând: «*Idgenus fundationes non tam commodi et emolumenti nostri, sed boni publici, pietatis et bonorum artium, juventutis patriae dignis moribus et litteris imbuendae gratia constituitae fuerunt, quarum nobis administratio magis, quam dominium concredita*» (apud Veszely. o. c. p. II. 19)

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

In faţa pretenţiilor catolice, Statul a căutat să găsească o soluţie în studierea chestiunei din punct de vedere nu numai istoric, ci şi juridic.

Cuvântul jurisprudenţei maghiare cu privire la natura de drept a „Fondului de studii".

Natura de drept a *Fondului religionar* şi a *Fondului de Studii, unguresc şi ardelean*, a format obiectul a nenumărate studii şi cercetări dela 1868 încoace, fără ca ele însă să fi dus la o rezolvire prin legislaţie a situaţiei fondurilor. Atât Parlamentul unguresc cât şi Ministerul de Culte au numit în mai multe rânduri comisiuni constatătoare din specialişti cu reputaţie, cari au elaborat studii intinse, dintre cari o serie întreagă s'au şi tipărit, — dar nici Parlamentul, nici Guvernul n'au avut curajul să rezolve chestiunea definitiv, prin lege.

Astfel amintim aici *Raportul Comisiunei de 12*, însărcinată de Parlament la 1872 cu studierea naturei de drept a fondurilor aflătoare supt supravegherea Ministerului de Culte, raport care cuprinde pe 258 pag. format 4⁰, şi o serie de documente istorice de mare importanţă[1], apoi *Colecţia de documente fundamentale privitoare la natura de drept a Fondului de Studii*[2], apoi *Părerea directorului reg. al fondurilor publice, P. Hamar*[3] şi aceea a specialistului M. Szepessy[4].

Aceste lucrări tipărite toate între anii 1872—1876 din însărcinarea Parlamentului, n'au putut urni chestiunea din loc; ea a rămas în aceeaşi situaţie provizore de dinainte, până după anul 1900, când fostul ministru de culte, contele Albert Apponyi — un înfocat anteluptător nu numai al ideei naţionale maghiare, ci şi al catolicismului, — a încercat să reia ideea autonomiei catolice, care avea să rezolve la rândul ei chestiunea Fondului religionar şi a celui de studii în favorul Bisericii catolice. Pe timpul lui Apponyi, unul

[1] Jelentése a magyar Országgyülés Képviselőháza által kiküldött tizenkéttagu bizottságának a Vallás- és Közoktatásügyi minisztérium felügyelete alatt levő különféle alapok és alapitványok jogi természetének megvizsgálásárol. Pest, 1872.

[2] A tanulmányi alap jogi természetének megvizsgálására szolgáló Vezérokmányok, Budapest, 1875.

[3] Hamar Pál, közalapitványi királyi ügyigazgató, mint a Szent Korona egyik ügyészének véleménye, melyet a magyar főpapi javak és ezekből kifolyó Vallásalap jogi természetének kérdésében a magyar Országgyülés képviselőháza által kiküldött bizottságának folyó 1875-ik évi április 20-ról és május 7-ről kelt felhivás nyomán tisztelettel előterjeszt. Budapest, 1875. (74) pag.4⁰

[4] Szepessy Mihály ... jogi véleménye, Budapest 1876 (33 pag. 4⁰).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

din consilierii ministeriali specialişti în materie, a prezintat Ministrului un vast memoriu asupra întregei chestiuni în vederea legiferării ei, — memoriu care nu s'a tipărit, ci s'a litografiat numai în câteva exemplare pentru trebuinţele celor interesaţi. Un exemplar din acest memoriu se află, pentru moment, în posesiunea mea, şi el îmi face cu putinţă ca să contribuiu cu câteva consideraţii noi la lămurirea chestiunei atât de controversate a Fondurilor amintite. [1]

Din aceste lucrări reţinem câteva documente istorice din sec. XVII şi XVIII, cari lămuresc pe deplin nu numai natura de drept a averilor bisericeşti şi a fondurilor din chestiune, ci şi întreg spiritul de care au fost conduşi ctitorii acestora.

Dintr'o diplomă dela 1625 a Regelui Ferdinand se vede că chiar şi donaţiunile pe cari regii le făceau episcopilor personal şi pe cari aceştia în virtutea diplomei speciale le puteau testa după moarte, ei erau obligaţi să le testeze pentru scopuri pioase, în urma faptului că ele sunt averi ale patriei comune şi ale întregei creştinătăţi, deci nu ale Bisericei catolice sau ale servitorilor ei („et de alia huius modi Mobilium media parte libere liceat Praelatis juxta Sacrorum Canonum praescripta testari et disponere, *speramus tamen eos confiniorum, quae communis Patriae, adeoque totius Christianitatis propugnaculum sunt*, ut piissimae causae in testamentis memores futuros") [2]

Intr'un rescript al lui *Josif II* caracterul acesta al averilor şi al fundaţiunilor este şi mai bine scos în relief, şi încă chiar cu argumente de ordin religios. Acestea, conform spiritului genuin al Bisericii înseşi, nu sunt altceva decât un patrimoniu instituit pentru mântuirea sufletelor şi cei cari le posedă — indivizi sau comunităţi bisericeşti — nu pot fi socotiţi ca proprietari ai lor, ci pur şi simplu ca uzufructuari (*„universam videlicet substantiam ecclesiasticam secundum veram suam originem et scopum factarum collationum et fundationum, item iuxta genuinum ecclesiae spiritum aliud non esse, quam patrimonium pro bono salutis animarum promovenda destinatum, cuius individua et communitates ecclesiasticae solum ad vires ipsorum statui convenientis subsistentiae usufructuarii sunt"*). [3]

Deţinătorii averilor bisericeşti nu sunt proprietari, ci simpli uzufructuari.

[1] Memoriul este intitulat: A magyar vallásalap, a magyar tanulmányalap és az egyetemi alap helyzetének törvényhozási uton való szabályozásának kérdéséről (218 pag.)

[2] Raportul Comisiunei de 12, pag. 45.

[3] Ibidem pag. 103.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Inseşi veniturile episcopeşti, cari după natura lor proveniau fie din daruri, fie din privilegii regale, Regele îşi rezervase dreptul de a le întrebuinţa, în timpul vacanţelor scaunelor episcopeşti, pentru orice trebuinţă de stat, în afară de nevoile Bisericii, — după buna chibzuinţă a lui. Pe un raport al Cancelariei aulice, Impăratul Leopold II. punea, la 21 Maiu 1792, următoarea rezoluţie: „Ich genehmige daher vollkommen das gregründete Einrathen der Hofkammer, und behalte mir vor die künftig ad Aerarium einzuziehenden Intercalarprocenten aller von Meiner Verleihung abhängenden geistlichen Pfründen zu solchen Nothdurften zu verwenden, die Ich nach Zeit und Umständen für die dringlichsten und *allgemein* nützlichsten erkennen werde").[1]

Regele poate dispune liber de ele.

In ce priveşte natura de drept a „Fondului de studii" şi a celui religionar, comisiunea de 12 a Parlamentului unguresc, după ce a analizat-o amănunţit pe baza a o mulţime de documente istorice, conclude astfel: „Din toate acestea este evident că regii noştri nu au cedat nici odată statului bisericesc nici administraţia, nici dreptul de dispunere asupra veniturilor Fondului religionar, ci le-a încredinţat parte Camerei aulice regale, parte Consiliului Locotenenţial, parte Comisiei bisericeşti instituite în sânul Consiliul Locotenenţial şi subordonate acestuia. Dar acesteia din urmă (Comisiei bisericeşti) i-au încredinţat numai chestiuni de o importanţă mai mică, şi şi pentru rezolvirea acestora avea nevoe de aprobarea preşedintelui Consiliului locotenenţial. De altfel, părerile stabilite de ea trebuiau înaintate Consiliului locotenenţial, care desbatându-le, sau le rezolvia el însuş, sau dacă importanţa chestiunei o cerea, le înainta spre preaînalta decidere, însoţite de părerea lui..."[2].

„In ce priveşte natura de drept a averilor bisericeşti — continuă Comisiunea de 12 — din cele de mai sus urmează în mod logic, că proprietarul averii fundamentale a Fondului religionar, respectiv dreptul de dispunere, averea fundamentală a acestui fond, administrarea acestuia şi întrebuinţarea veniturilor lui — toate acestea revin Statului, Legislaţiei".[3]

In împrejurări schimbate, ele pot primi orice fel de destinaţiune.

Aceste averi şi fundaţiuni fiind de natură de drept public, Statul nu este obligat să le întrebuinţeze literal, în conformitate cu dispoziţiile donatorilor şi fondatorilor. Dimpotrivă, *„nu există din*

[1] Ibidem pag. 127.
[2] Ibid pag. 16.
[3] Ibidem, pag. 17.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

punct de vedere de drept nici un motiv întemeiat, care ar putea împiedeca Statul ca, în împrejurări cu totul schimbate, să dispună în alt fel decât pentru scopuri bisericeşti, de bunurile fundaţionale acvirate în împrejurări de altă natură, — şi anume să dispună în conformitate cu cerinţele şi interesele publice ale Statului. Îndreptăţirea Statului de a putea lua astfel de dispoziţiuni este mai presus de orice îndoială, — dovada irefutabilă că proprietatea bunurilor bisericeşti revine de drept Statului" [1].

In baza tuturor acestor consideraţiuni, Comisiunea exmisă la 1872 de Camera deputaţilor a stabilit ca conclusie finală că „proprietatea Fondului religionar precum şi dreptul de dispunere asupra averilor acestuia şi asupra manipulării şi întrebuinţării veniturilor lui, privesc pe Stat respectiv Legislaţia".[2]

Comisiunea însărcinată la 1875 cu studierea chestiunei Fondului de studii a stabilit şi ea ca conclusii că:

1. „Fondul de studii" este de natură regnicolară, sau cu alte cuvinte e fond public.

2. Veniturile lui se întrebuinţează pentru promovarea scopurilor şcolare şi culturale regnicolare.

3. Administrarea acestui Fond, modul de întrebuinţare a veniturilor lui şi institutele culturale susţinute cu ajutorul acestora, trebue să se ia în bugetul ţării, în conformitate cu prescripţiile parlamentare şi bugetare." [3]

Cele două comisiuni s'au intemeiat, in formularea acestor concluzii pe faptul — istoriceşte indiscutabil — că averile din care s'au făcut cele două Fonduri, au fost pe vremea Mariei Tereziei, când s'au înfiinţat, proprietăţi ale Statului (pg. 28). Ele nu aveau să fie întrebuinţate spre scopuri confesionale catolice, ci spre scopuri generale regnicolare. Diploma Mariei Tereziei nu aminteşte nimic că Fondul de studii ar avea ca scop promovarea învăţământului catolic, ci dimpotrivă ea pune ca scop desvoltarea institutelor regnicolare şi numeşte fondul însuş *„generalis fundus studiorum"* (pg. 29).

La 1875 directorul chestiunilor de drept ale Erariului unguresc, în raportul său oficial înaintat Ministerului de Culte, ajunge de asemenea la conclusia că: „Proprietatea Fondului de studii nu

[1] Ibid. pag 13.
[2] Memoriul litografiat pg 14.
[3] Id. ib. pg. 21.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

privește Biserica, ci Statul ca prim-proprietar" (pg 36). „Nu mai încape îndoială că dreptul de dispunere asupra chestiunei învățământului și asupra Fondului de studii aparține Regelui și Legislațiunei" (pg. 38).

In ce privește fondul Universității din Budapesta, pe care Biserica catolică l-a reclamat ca proprietate a sa, acelaș director spune că „proprietarul lui nu este Biserica catolică, ci Statul ungar". Din dispozițiile Mariei Tereziei „este evident că ea a vrut să întemeieze o universitate interconfesională" (55).

Tot asemenea și în ce privește celelalte școli susținute din «Fondul de studii». In diplomele Mariei Tereziei găsim o serie întreagă de dispoziții cari pun de acord învățământul cu organismul Statului și cu scopurile acestuia, dar nu găsim nici o singură dispoziție conform căreia școlile ar avea să fie confesionale, sau ar fi să fie ale Bisericii (pg. 110).

„Nu mai încape nici o îndoială că Maria Terezia a vrut să creeze școli de stat" (pg. 111). Pe atunci *„stăpânia principiul că învățământul nu este problemă confesională, ci o problemă de stat, dar această problemă statul ungar, potrivit cu caracterul de pe atunci al său, era convins că o poate rezolvi prin înființarea și susținerea de școli cu caracter catolic, cu organizație catolică și cu viață internă catolică"* (pg. 131).

Nu poate fi însă nici vorba ca din această concepție Biserica catolică să fie în drept de a trage concluzia, că de oarece la un moment dat, Statul ungar a crezut că-și poate servi mai bine interesele folosindu-se de școli catolice, astăzi ea să poată reclama ca un drept al său averile cu cari Statul își susținea școlile *sale* „catolice" și să reclame totodată vechile școli de stat ca școli confesionale catolice. Memoriul din chestiune, combătând acest punct de vedere zice: „In tot cazul, așa numita declarație de rezervare a dreptului, pe care a făcut-o ultimul congres pentru autonomia catolică, în baza căreia declarațiuni aceasta ar putea pretinde administrarea averilor bisericești pe bază de *drept* — trebue respinsă *a limine*". (pg. 146).

De altfel, absurditatea punctului de vedere catolic a fost accentuată de repetite ori în Parlamentul ungar. Astfel, în ședința dela 3 Aprilie 1871, deputatul *V. Ghyczy* a interpelat Guvernul în chestia §-ului 4 al proiectului de Statut al Bisericii rom.-cat. regnicolare,

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

§ care se ocupa de averile bisericeşti şi de Fondul religios şi cel de studii, pe cari proiectul le atribuia ca „proprietăţi ale Bisericii catolice maghiare". Conform proiectului, aceste averi şi fonduri aveau să fie trecute la Cartea funduară ca fiind posesiunea Bisericii catolice. Prin aceasta — spune Gh. — numitele averi se atribuie, printr'o simplă trăsătură de condeiu, unui nou proprietar pe seama căruia nu s'au făcut nici donaţiuni regeşti, nici fundaţiuni particulare şi care, după legile noastre, nu are drept de a poseda averi imobile [1].

„Până când conducerea supremă a Bisericii catolice va fi în mâna unui şef bisericesc care-şi are reşedinţa în afară de hotarele ţării, independent de Statul ungar, infailibil şi neţărmurit, — Statul ungar nu poate renunţa la acele drepturi de cari se bucură confesiunea catolică în ce priveşte chestiunile ei lumeşti în virtutea avantagiilor materiale oferite ei, şi nu poate renunţa la supravegherea şi la administrarea acelor fonduri şi averi, asupra cărora a dispus în vederea anumitor scopuri, fie ele chiar confesionale" [2]

Ghyczy arată că catolicii au procedat în ce priveşte eluptarea autonomiei lor, pe căi ilegale. In vreme ce toate celelalte confesiuni şi-au exoperat legea lor fundamentală dela Corpurile Legiuitoare, catolicii le-au evitat Ei s'au constituit într'o conferinţă, au făcut un proiect şi au căutat, cu ocolirea Parlamentului, să-l supuie aprobării Regelui apostolic, ca patron suprem al Bisericii catolice! [3]

La interpelarea deputatului Ghyczy a răspuns noul ministru de Culte, succesorul baronului Eötvös, *Dr. Pauler*, asigurând Camera că şi catolicii vor trebui să-şi prezinte neapărat proiectul lor de autonomie Parlamentului [4].

VI.

Intabularea averilor „catolice" pe numele Statului Catolic — ilegală.

Să nu uităm că la acest an Statul cat. ardelean încă nu era în fiinţă şi că enunciaţiunile guvernului ungar privea chestiunea averilor catolice din ţara întreagă, inclusiv Transilvania. In sensul acestei declaraţii, până ce autonomia catolică nu avea să fie întărită de Parlament, *nici un imobil nu putea fi trecut în cartea funduară pe numele Bisericii sau a Statului Catolic.* Totuş, din negrija organelor de sus, în Transilvania s'a făcut acest lucru:

[1] Forster o. c. 92 pg. 416.
[2] Id. ib. 418,
[3] Id. pg. 419.
[4] Forster 92, 420.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

St. C. s'a declarat el însuş proprietar şi, fără ştirea nimărui, a luat dela *Comisia catolică provizorie* averile în stăpânire.

Este adevărat că Statul n'a recunoscut nici odată ca legală această stare de lucruri, dar de fapt ea a existat şi există până în ziua de astăzi.

Punctul de vedere al Statulului catolic pe deoparte şi al Statului ungar pe de alta, s'a putut vedea limpede nu mai departe ca în anul 1913, când St. C. a elaborat un proiect de regulament privitor la administrarea bunurilor Statului catolic. „Consiliul Dirigent" al St. C. a făcut un proiect, prin care îşi aroga sieşi drepturi cari erau pe deoparte ale episcopului, ca ierarh, pe de alta ale Regelui, ca patron suprem al Bisericii şi ca şef al Statului.

Primii §§ ai acestui Regulament prevăd următoarele:

Regulamentul de administrare a bunurilor Statului Catolic este de caracter provizor.

§ 1. Statul rom. cat. ardelean îşi îngrijeşte, conduce şi administrează *averea sa mobilă şi imobilă* şi fundaţiunile aflătoare în administraţia sa, prin Consiliul său Dirigent, pe lângă controlul M. S., care decurge din dreptul Său de *patron suprem*, respectiv din acela de supremă inspecţiune.

§ 2. In scopul conducerii sistematice a conturilor, se organizează o secţie de conturi. Până când acest organ va putea fi înfăptuit, cu asentimentul Statului rom. catolic ardelean Consiliul Dirigent poate încredinţa purtarea conturilor expoziturii de conturi a Ministerului de Culte reg. ungar.[1]

Supunându-se acest proiect aprecierii episcopului *Gustav Carol Majláth*, acesta l-a înapoiat Consiliului Dirigent cu observarea că, în urma consultării Capitlului, nu este aplicat să-şi dea asentimentul decât cu condiţia ca în § 1, după cuvântul „administraţia sa" să se adoage: „*cu respectarea integrală a drepturilor episcopului asupra tuturor averilor eparhiei*", şi să se ia un § nou în sensul căruia: „*Orice chestiune relativă la administraţia averilor, care trece de suma de 5000 cor., trebue comunicată prealabil cu autoritatea episcopală, pentru a-şi da asentimentul*".

In faţa acestei atitudini a episcopului, Consiliul Dirigent a ţinut o şedinţă extraordinară în care, după o lungă desbatere, a hotărît ca această chestiune s'o înainteze Adunării generale a Statului, cu adaosul din parte-i că dorinţele episcopului „din consideraţii de drept şi de manipulare (ügykezelés) nu le crede acceptabile".[2]

[1] Anuarul Statului catolic pe 1913, pg. 129.
[2] Anuarul Stat. cat. 1913, 134.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Totuş, Adunarea generală cumpănind toate motivele, pentru a putea ajunge în sfârşit la un Regulament de care fusese lipsită vreme de 40 de ani, a primit formula episcopului şi a hotărît să facă paşii necesari la guvern pentru aprobarea proiectului. Dar aici lucrul s'a înfundat, căci Guvernul cerea ca Regulamentul să-i asigure drepturi, pe cari Statul catolic zicea că nu i le poate recunoaşte. După multe discuţii, Statul catolic s'a văzut nevoit să primească modificările Statului ungar şi astfel Regulamentul modificat în sensul stipulaţiunilor venite de sus a fost înaintat spre aprobare.

Iată cum se prezintă § 1 în cele trei redacţiuni, dela 1913, dela 1914 a Statului Cat. şi din acelaş an, aşa cum a fost cerut de Minister.

Proiectul Statului Cat. neadmis de episcop	*Proiectul admis de episcop şi înaintat Ministerului*	*Proiectul admis de Minister*
Statul rom.-cat. ardelean, în baza dreptului său de autoconducere, îşi îngrijeşte, conduce şi administrează averea sa mobilă şi fundaţiunile aflătoare în administraţia sa, prin Consiliul său Dirigent pe lângă controlul M. S. Regelui, care decurge din dreptul său de patron suprem, respectiv din acela de supremă inspecţie.[1]	Statul rom.-cat ardelean în baza dreptului său de autoconducere, îşi îngrijeşte, conduce şi administrează averea sa mobilă şi fundaţiunile aflătoare în administraţia sa, — *cu respectarea intactă a drepturilor episcopului asupra tuturor averilor eparhiei,* — prin Consiliul său Dirigent, pe lângă controlul M. S Regelui care de curge din dreptul său de patron suprem, respectiv din acela de supremă inspecţie [2]	Ca în rubrica 2. prin Consiliul Dirigent *pe lângă susţinerea neştirbită a dreptului de patron suprem şi de supremă inspecţiune a M. S.*

Clauza prin care ministrul de Culte dr. *Bela Iankovich* a aprobat la 1 Maiu 1915, supt Nr. 44. 918, acest Regulament de administrare, sună astfel:

[1] Anuarul Statului catolic pe 1913, pag. 129
[2] Anuarul Statului catolic pe 1914, pag. 138 şi urm.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„In baza hotărîrii preaînalte a M. S. împărăteşti şi regale apostolice cu data: Viena, 24 Aprilie 1915, îl aprob *cu rezerva, că acest Regulament de administraţie a moşiilor nu poate prejudeca întru nimic acele Statute cari, în baza hotărîrii preaînalte din 19 August 1867, au să fie elaborate şi iarăş înaintate spre preaînalta hotărîre*[1], *şi în sensul căreia chestiunile cari au aparţinut sferei de competinţă a Comisiei catolice de pe lângă Guvernul ardelean se vor administra şi isprăvi cu ingerinţa Statului rom. cat. ardelean şi a Comitetului*[2] *ales din sânul acestuia*". [3]

Clauza de aprobare pune la punct în mod foarte limpede situaţiunea: ea nu crează nici de astădată o stare de drept, ci numai regulează în mod provizor o stare de fapt, asigurând în contra apetitului prea mare al unui organ fără nici o bază legală, interesele şi drepturile de supremă inspecţie şi mai ales, pe cele de patron suprem ale Regelui. Importantă este rezerva pe care o face Ministrul, că adecă aprobarea acestui Regulament nu poate prejudeca întru nimic Statutul care încă dela 1867 trebuia să se facă.

Rescriptul reduce astfel totul la starea din 1867: *nici vorbă ca averile numite „catolice" să fie ale Bisericii catolice sau ale Statului catolic, — nici vorbă de autonomie catolică, — nici vorbă de o situaţie legal constituită, ci pur şi simplu de un provizorat până la alcătuirea autonomiei catolice regnicolare, care, cu toate stăruinţele depuse din unele părţi, a rămas până în ziua de astăzi nerealizată.*

Catolicii unguri se pretind proprietari ai averilor statului.

Din toate acestea resultă acum că de un drept de proprietate a St. Cat. asupra averilor bisericeşti, inclusiv Fondul de studii, nici vorbă nu putea fi, deoarece asupra averilor administrate de acesta Statul ungar şi-a rezervat toate drepturile, rămânând ca la timpul său, prin Legislaţia ţării, să le fixeze în acele forme cari corespund pe deplin intereselor mai înalte.

Statul Catolic a administrat pur şi simplu, în mod provizor, moşiile, fondurile şi fondaţiunile pe cari i le-a încredinţat Statul ungar, dar şi această administraţie de fapt a fost numai cu numele, căci întreg serviciul de control şi de conturi era de stat, şi bugetul însuş era făcut de Ministerul Cultelor.

[1] nu aprobare! (elhatározás nu jóváhagyás.)
[2] bizottmány.
[3] Anuarul Statului cat. pe 1915, pg. 9.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Legislaţia ţării, singură în drept să stabilească formula juridică definitivă a chestiunii, n'a ajuns până acum în situaţia de a o putea face, aşa că totul a rămas în vechea stare.

Cu toate acestea, catolicii unguri îşi afişează cu o desinvoltură deadreptul jignitoare pentru Statul român pretenţiile lor absolute asupra averilor „bisericeşti" şi asupra Fondului de studii. Şi ceeace este şi mai caracteristic, — punctul de vedere al Ungurilor l'au adoptat în anii din urmă şi Românii greco-catolici şi după ei şi catolicii din vechiul Regat. Astfel îl vedem pe păr. vicar greco-catolic dela Oradea-Mare, d. *Dr. Iacob Radu* susţinând într'un memoriu adresat la 1919 Consiliului Dirigent român al Transilvaniei, că Fondul religionar şi Fondul de studii „sunt fonduri *curat catolice* şi formează proprietatea Bisericii catolice din Ungaria, *se înţelege că fără deosebire de rituri*".[1]

Greco-catolicii români de acord cu catolicii unguri.

Călcând pe urmele păr. vicar Radu, episcopatul catolic de ambele rituri din România întregită a înaintat de curând Ministerului de Culte un memoriu prin care cere solidar extradarea Fondului religionar şi a celui de studii pe seama Bisericii catolice, întru cât Statul nu are nici un drept asupra lor[2]

Episcopatul catolic solidar în contra intereselor Statului român.

Afirmaţiunea părintelui Dr. I. Radu şi aceea a Episcopatului catolic, profund eronate din punct de vedere de drept, nu se pot susţinea nici istoriceşte. Căci fondul de studii n'a fost — nu numai de drept, dar nici de fapt, — un fond exclusiv catolic. Din el au fost ajutate şi silinţele altor confesiuni,[3] printre cari şi umila confesiune ortodoxă română. Astfel istoria ne este martoră că Iosif al II lea a obligat la 1784 «Fondul de studii» să contribue cu bani la susţinerea şcolilor româneşti din satele sărace (*„in locis egenis pro re nata Fondus studiorum hungaricus in subsidium sumatur"*)[4] şi că, după cum ne spune metropolitul *A. Şaguna* în Istoria bisericească a sa — în urma cererii episcopului *Ghedeon Nichitici*,

De „Fondul de studii" au beneficiat şi Românii ortodoxi.

[1] *Dr. Iacob Radu*: Dreptul de patronat al Fondului catolic religionar şi al studiilor, din vechia Ungarie (în Cultura Creştină, Blaj, 1921, No. 7—8 pg. 209).

[2] Vezi ziarul *Albina* din Bucureşti, No. 222—1923.

[3] *Wetzer* und *Welte's* Kirchenlexikon (Freiburg i. Br. 1895, vol. IX. pag 751.) zice, cu privire la aceasta:

„Nach dem seit der neuen Schulgesetzgebung, nach welcher die Guter der ehemaligen Iesuitenkollegien als Kirchengut nicht merh betrachtet werden auch die confessionslosen, polytechnischen, Real- und andere Schulen Zuschusse erhalten... werden in Ungarn Schulen ohne allen confessionellen Charakter unterstützt und erhalten".

[4] *Dr. I. Lupaş*: Care este cea mai veche şcoală normală în România întregită, (în Anuarul şcoalei normale „Andreiu Şaguna" din Sibiiu, pe anul 1922/23. pg. 4.)

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

se îndură a dispune ca spesele necesare pentru susţinerea şcolilor primare româneşti înfiinţate pe timpul lui, să se acopere şi „din fondul ardelean ca şi unguresc al studiilor *(Studienfond)*“, iar „pentru privegherea acestora s'au rezolvat un Director de şcoală cu leafă de 400 fl. din fondul ardelean de studii şi totodată s'au sistemizat 24 dascăli, cu câte 50 fl.“ Toţi directorii învăţământului românesc din Transilvania, începând cu *Dimitrie Eustatievici* de'a 1785 şi până la *Moise Fulea*, în 1850, au fost plătiţi din Fondul de studii.[1]

VII.

Asemănarea lui cu Fondul religionar din Bucovina.

Caracterul fondului religionar şi a celui de studii, unguresc şi ardelenesc, îl vom putea înţelege şi mai bine prin asemănarea lor cu *Fondul religionar „ortodox“ din Bucovina.*

La anexarea Bucovinei de către Austria, jumătate din teritoriul ţării era al mănăstirilor înfiinţate de bătrânii voievozi ai Moldovei. Îndată după anexare, noii stăpâni se gândiră să reglementeze situaţia acestor moşii şi, în consecinţă, încă la 1781, supt Iosif al II. se hotărî „incamerarea“ lor, în sensul ca administraţia lor să se facă prin organe puse sub supravegherea Statului şi veniturile lor să fie întrebuinţate pentru nevoile „coreligionarilor din provincia în care s'au incamerat moşiile“. La 1783 toate averile mobile şi imobile ale episcopiei de Rădăuţi şi ale tuturor mănăstirilor şi schiturilor bucovinene fură cuprinse în aşa numitul *Fond religionar*, administrat de Stat.

Conform „Regulamentului duhovnicesc“ dela 29 Aprilie 1786, «sub numirea de fond religios se înţelege întreaga avere ce a fost închinată pentru întreţinerea *religiunii*».[2] Din veniturile fondului „se vor acoperi toate cheltuelile pentru feţele bisericeşti şi pentru şcoale, iar ceeace va întrece, se va întrebuinţa numai pentru binele obştesc al clerului, al religiunii şi al omenirii». Fondul are ca „protector“ al său pe Impăratul „Administrarea conservarea şi întrebuinţarea mijloacelor fondului în folosul preoţimii şi al şcoalei depinde în toate de înaltele dispoziţii ale protectorului său“... „Chestiunile acestui fond religios sunt toate afaceri oficiale, iar apărarea drepturilor şi intereselor fondului cade în sarcina diregătorilor Statului“.

---

[1] *Andreiu Şaguna*, Istoria bisericei ortodoxe, Sibiu 1860, vol. II. pag. 212.

[2] *Dr. Iancu Nistor*: Is oria Fondului bisericesc din Bucovina, Cernăuţi, 1921, pag. 23.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Deşi de origine românesc şi ortodox, Fondul religionar fu pus supt conducerea unor funcţionari străini şi de legea şi de neamul nostru, şi încetul cu încetul veniturile lui începură a fi întrebuinţate pentru felurite nevoi străine de Biserică şi de religie (*o. c.* pag. 30).

Mai mult chiar. Fără a întreba pe cineva, Guvernul dela Viena în tendinţa lui de a germaniza Bucovina a adus acolo o mulţime de colonişti nemţi, unguri etc. şi i-a aşezat pe cele mai bune moşii ale mănăstirilor româneşti. „Aproape toate coloniile nemţeşti, maghiare, lipoveneşti şi slovăceşti din Bucuvina s'au întemeiat pe moşiile cele mai mănoase ale fondului bisericesc" — zice, la pag. 32 a cărţii sale, dl *Dr. I. Nistor.* Toţi aceşti colonişti străini „prosperau în Bucovina, pe când neamul nostru mergea calea racului" (o. c. pag. 33).

„Pe calea aceasta s'a înstrăinat aproape jumătate din averea Fondului bisericesc, în paguba Românilor băştinaşi" (34).

Intr'un moment dat, la 1810, Guvernul hotărî că „moşiile bisericeşti, averile fundaţiunilor şi ale mănăstirilor se pot vinde", ceeace se şi întâmplă, iar „banii ce încurseră pe urma vânzării acestor averi în vistieria Statului, fură cheltuiţi pentru nevoile statului austriac" (36). La un moment dat i se făcură Impăratului chiar propuneri ca „să se numească un episcop catolic pentru Bucovina, pentruca mijloacele fondului să nu se cheltuiască înzadar pentru scopurile Bisericii schismatice" (ibid.) *Cu alte cuvinte, catolicismul apusean voia să se substitue catolicismului răsăritean din Bucovina,* din aceleaşi motive din cari acela era susţinut în Austria de Guvern.

După multe frământări, la 1820 împăratul Francisc dădu o rezoluţiune, prin care hotărî ca de aci încolo „veniturile fondului să nu se mai întrebuinţeze decât pentru întreţinerea cultului ortodox şi pentru învăţământul popular" (41). In baza acestei hotărîri s'au înfiinţat în Bucovina câteva şcoli secundare şi primare ortodoxe, dar nu în sens confesional, ci de stat. Aceste şcoli — între cari gimnaziul din Suceava, liceul real din Cernăuţi ş. a. erau „ortodoxe" prin faptul că erau susţinute din Fondul religionar, dar asupra lor nu dispuneau autorităţile bisericeşti şi în ele nu se învăţa românește, ci învăţământul era identic cu cel din şcolile propriu zise de stat (o. c. 47). Profesorii erau în partea cea mai mare nemţi (o. c. pag 59).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

La 1869 se regulă din nou situaţia Fondului prin rezoluţia dela 10 Decemvrie a împăratului Francisc Iosif. Această rezoluţie zicea: „Este voinţa Mea, ca şi de aici înainte să rămână în vigoare dreptul de protecţiune rezervat Domnului ţării de înaintaşul meu Iosil II. asupra fondului bisericesc din Bucovina, menit de dânsul pentru biserică şi şcoală, precum şi principiul că administraţia, conservarea şi întrebuinţarea acestui fond să depindă exclusiv de hotărîrea Domnului ţării, respectându-se, firește, scopul şi menirea sa" (*o. c.* pg. 48). Astfel chestiunea Fondului rămase în atribuţia Coroanei; moşiile lui se administrează după normele stabilite pentru Domeniile Coroanei. „Direcţiunea bunurilor fondului religios din Bucovina" fu supusă întru toate Ministerului de Agricultură din Viena.

Situaţia de drept a Fondului religionar din Bucovina este şi astăzi pe aceleaşi baze ca şi pe timpul Austriei: administraţia domeniilor lui se face de către Ministerul de Agricultură român, a minelor de către Ministerul lucrărilor publice, după principiile stabilite de Domnul Ţării, care este „protectorul Fondului şi îndeplinitorul voinţei cititorilor" (o. c. 67).

Dacă luăm bine seama, vedem că, în princìpiu, atât Fondul religionar şi de studii din fosta Ungarie, cât şi cel religionar din Bucovina sunt puse pe aceleaşi baze, dar aplicarea principiilor a fost deosebită dela o ţară la alta. In Ungaria, din cauza că Fondurile amintite erau catolice, deci de aceeaşi lege cu Dinastia, ele s'au bucurat de o largă libertate şi protecţie, — în Bucovina, din cauza că Fondul era românesc şi ortodox el a fost luat strict în mână de Guvern şi întrebuinţat ca mijloc pentru dezarmarea şi pentru germanizarea Românilor. In teorie Ungurii laici au cerut totdeauna statificarea Fondului de studii, aşa cum el fusese statificat în Bucovina, — în realitate ei însă l-au ajutat pentru a-şi putea împlini misiunea de maghiarizare.

In Bucovina Guvernul a făcut cu Fondul religionar ce a crezut el că este în interesul ţării: o parte a realităţilor lui le-a vândut, alta a dat-o coloniştilor neromâni prin cari urmărea slăbirea până la extenuare a elementului autohton de a cărui gravitare spre România se temea, iar cu alta a susţinut şcoli ortodoxe *de Stat*, identice întru toate cu cele neortodoxe.

In Ungaria, acelaş guvern, animat de aceleaşi sentimente faţă de noi, a dat o mare parte a pământului românesc — zeci de

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

sate — episcopilor catolici şi Fondului religionar şi de studii, din veniturile cărora aveau să se hrănească numai cei de legea Împăratului şi să se susţie şcoli cari sub masca catolicismului urmăreau, ca şi în Bucovina, scopuri de stat.

VIII.

Guvernul român priveşte „Fondul de studii" ca al Statului.

Concepţia că „Fondul de studii" nu este al Bisericii catolice, ci al Statului, — concepţie admisă teoreticeşte de toţi juriştii maghiari, dar nevalorificată şi practic în mod definitiv de către Guvernele maghiare ale timpului, cari erau în permanenţă aproape exclusiv catolice — a început a şi face loc pe timpul dominaţiunei noastre şi în sferele conducerii de Stat. Astfel, la 1919, Resortul de Culte şi Instrucţie publică al Consiliului Dirigent român al Transilvaniei a preluat faptic pe seama Statului român unele imobile şcolare ale Fondului de studii. In urma intervenţiei lui, Resortul de Justiţie a declarat acele imobile ca proprietate a Erariului Român. Astfel, pe când autorul acestei cărţi era Secretar general al Resortului de Culte şi Instrucţie publică, s'a preluat pe seama Statului român *Academia de drept* din Oradea mare, pe care P. S. S. episcopul de acolo, contele *Széchenyi* o reclama cu ultima energie pe seama diecezei P. S. Sale ca fiind catolică, ameninţând, pentru cazul că i se va „lua", cu apel la Papa.

Resortul de Culte a dovedit P. S. episcop că pretenţiile diecezei sunt cu totul neîntemeiate şi că imobilul din chestiune, întabulat pe „Fondul de studii", revine acum de drept Statului român. Consecvent acestui punct de vedere, imobilul nu numai ca s'a luat în stăpânire de noi, dar el s'a şi întabulat, în urma adresei Resortului de Justiţie Nr. 31/1919, pe numele *Erariului român*.

(Intreaga chestiune se găseşte în Arhiva cărţilor funduare din Oradea-mare sub Nr. 3160). [1]

Procesul de lichidare a „Fondului de studii" era, astfel, început şi dacă în Politica noastră de stat ar fi existat continuitatea necesară, el ar putut să se şi termine până acum.

Cumcă măsura de mai sus n'a fost ceva întâmplator, ci a însemnat de fapt începutul conştient al procesului de lichidare a Fondului de studii, despre aceasta se pot găsi dovezi în raportul

[1] Datoresc aceste precizări dlui *Dr. Aurel Lazăr*, fost şef al Resortului de Justiţie.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

despre inspecţiile pe cari le-am făcut în Martie 1920 pe la şcolile din judeţele Murăş-Turda, Solnoc-Dobâca, Bihor, Sătmar şi Maramureş, — raport înaintat Resortului de Instrucţie publică la 14 Aprilie 1920, în preziua plecării din postul de secretar general. In acel raport ceream ca noua autoritate de stat să ia imediat în stăpânire liceul premonstratensilor din Oradea mare, care este al „Fondului de studii".

De altfel, într'un moment dat, Guvernul dela Bucureşti a rezolvit instinctiv, în acelaş sens chestiunea Orfelinatului Terezian din Sibiiu, cu deosebirea numai că n'a rezolvit-o întreagă şi definitiv. Dar faptul că Guvernul Central s'a simţit în drept să ia în stăpânire un imobil al Fondului de studii, este o dovadă că acel Guvern are conştiinţa drepturilor sale şi că, la momentul oportun va şti să-şi valorifice *întregul* său drept.

IX.

Moşiile episcopiilor şi capitlurilor nu sunt proprietăţile acestora.

Tot în această categorie cad şi *moşiile* episcopiilor, ale capitlurilor şi ale Statului catolic, cari de asemenea sunt după provenienţa şi natura lor, regnicolare.

Este adevărat că aceste moşii au fost în partea lor cea mai mare expuse exproprierii prin Legea agrară, dar prin aceasta chestiunea n'a fost definitiv rezolvită, căci echivalentul în bani al lor revine, după dispoziţiile în vigoare, diecezelor, episcopilor şi Statului catolic, — ceeace nu se poate admite înainte de ce Parlamentul ar fi stabilit definitiv prin lege natura de drept a acestor bunuri.

In alte ţări, în împrejurări analoge, averile au fost secularizate. Chiar în România veche a avut loc acest proces, la 1863.

In nici într'un caz, până când cineva nu va recunoaşte în mod apodictic, pintr'o lege organică a ţării, că moşiile din chestiune sunt *proprietatea* Bisericii catolice, până atunci preţul moşiilor expropriate nu-i poate reveni acesteia, căreia nimeni nu i-a dat nimic ca proprietate, ci numai ca uzufruct.

X.

De asemenea nici reşedinţele episcopeşti.

Aceeaşi situaţie de drept pe care am constatat-o la imobilele Fondului religionar şi a ale celui de studii, o au şi *imobilele episcopiilor* şi ale *capitlurilor* (reşedinţe, capele, locuinţe, case de raport etc.), cari au fost donate de stat sau clădite din donaţiuni de stat. Astfel d. e. reşedinţa episcopului din *Alba Iulia* a fost, la originea ei, reşedinţa principelui ardelean şi ea a fost cedată episcopului

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

în vederea împrejurării că acesta era mâna dreaptă a Impăratului în cele politice.

Castelul de unde astăzi episcopul Majláth conduce cu ajutorul statului său major ofensiva ungurească în contra statului român, a fost odinioară reşedinţa lui Mihaiu Viteazul...[1]

Aceiaşi origină o are reşedinţa episcopească din *Timişoara.* Şi aceasta este o clădire erarială, care a fost întrebuinţată până la 1780 pentru diferite nevoi ale Statului.[2] In acel an ea fu cedată episcopului catolic, căruia Impărăţia îi dădu sarcina de a îngriji Bănatul timişan potrivit scopurilor Vienei. Intre 1758—1750 episcopii din Timişoara îşi avură reşedinta în altă clădire a Statului, în care mai târziu fu aşezat Depozitul de alimente (Verpflegs-Magazin) al armatei.[3]

Reşedinţa episcopească şi cea a Canonicilor din *Oradea-mare* s'au clădit din veniturile enormelor donaţiuni regale făcute episcopilor pe vremea când aceştia erau şi generali de armată, şi prefecţi de judeţ şi judecători şi când capitlul îndeplinea sarcini civile cari toate au încetat acuma, demult.

XI.

De Bisericile făcute de Erariu şi de „Fondul de studii" dispune Statul.

Tot supt acest punct de vedere de drept cad şi acele *biserici* cari în cursul timpului au fost făcute — nu de comunităţile bisericeşti, ci de regi, de Erariu sau de diferite fonduri şi fundaţiuni.[4] Regii şi Principii considerându-le ca proprietaţi ale ţării, au dispus şi de ele întocmai ca şi de celelalte averi bisericeşti, luându-le dela unii şi dându-le la alţii, potrivit cu necesităţile de stat.

Foarte elocventă e în privinţa aceasta istoria bisericilor din oraşul *Timişoara.*

Bisericile din Timişoara.

Biserica seminarului din Timişoara a fost până la ocupaţia turcească, biserică parohială orăşenească. Pe timpul Turcilor ea a servit ca moschee principală. (Cf. biserica din „Piaţa Traian" din

[1] *N. Bălcescu:* Românii sub Mihaiu Vodă Viteazul, (ediţia Al. Lăpădatu), pg. 276.

[2] *Dr. Berkeszi István*: Temesvár szabad királyi város Kis Monographiája, pg. 61.

[3] Id. Ibid. pg. 63.

[4] In Sibiiu d. e. *biserica călugăriţelor ursuline* a fost făcută de Maria Terezia. Inscripţia de deasupra intrării bisericii spune: „Haec aedes pietate Mariae Theresiae Reginae Augustae fulta ac restaurata est." — Deasemenea *biserica franciscanilor* din aceeaşi localitate, — ceeace ne spune inscripţia: „Haec est Ecclesia Sancti Francisci patris nostri seraphici expensis Reginae Mariae Theresiae restaurata".

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Brăila şi biserica mănăstirii din Ismail, cari au fost şi ele moschee). După reocuparea Timişoarei dela Turci, moscheea a servit timp de doi ani ca depozit de alimente pentru Impărăţie. La 1718 Impărăţia a dat-o Iezuiţilor dimpreună cu cele trei case turceşti de lângă ea. După desfiinţarea ordinului iezuit biserica a trecut apoi în posesiunea oraşului. Dela 1906 încoace ea este biserica Seminarului.

In legătură cu biserica este clădirea Seminarului, cu două etaje, făcută la 1730 de Iezuiţi pe seama colegiului lor. Intre 1846 - 1848 în etajul al II-lea a fost aşezată Academia de drept.[1]

Catedrala episcopească din Timişoara a fost începută la 1736 cu cheltuiala Erariului, care da în fiecare an 5000 floreni. In anii 1788—1790, pe timpul răsboiului cu Turcii, ea a fost întrebuinţată ca depozit militar. Până în ziua de astăzi (1900) ea poartă, atât în interior cât şi în exterior vulturul cu două capete al Austriei. In cripta ei sunt îngropaţi în afară de câţiva episcopi, o mulţime de generali. In zidul bisericii sunt fixate crucile următorilor: generalul baron Festenberg († 1808), generalul baron Hager († 1822), generalul baron Rukavina († 1849) şi generalul baron Braun († 1864).[2]

O dovadă că biserica era a Impărăţiei, nu a episcopiei.

Biserica piariştilor a fost, înainte de Turci, a franciscanilor. Pe timpul turcilor ea a fost prefăcută în moschee. Actuala biserică este făcută la 1733—6 pe locul celei vechi, distruse în răsboiu. Dela franciscani a fost luată la 1788 de piarişti (*o. c.*, pg. 67).

In sec. XIV s'a ridicat în Timişoara *Biserica Sfintei Ecaterina*, care a fost prefăcută de Turci în moschee. La 1716 oamenii Impărăţiei au întrebuinţat-o ca depozit de sare, iar mai în urmă ca depozit de praf de puşcă. La 1722 ea a fost predată călugărilor franciscani, cari şi-au făcut lângă ea şi o mânăstire.

La 1724, când s'au făcut noile ziduri de apărare ale oraşului, ele au atins atât de tare biserica, încât la 1757 din interes strategic ea a trebuit să fie demolată (pg. 71).

Nici vorbă deci, în trecut, de dreptul de „proprietate" a Bisericii catolice asupra bisericilor făcute din fonduri publice. Ca şi oricare altă avere „bisericească", ele erau ale Statului, care dispunea de ele ca de ori şi care clădire publică.

---

[1] Dr. Berkeszi István: Temesvár szabad királyi város Kis Monographiája, Timişoara 1900, pg. 65.

[2] Id. ib. pg. 67.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Să ne oprim mai de aproape la istoria bisericilor din câteva oraşe ardelene.

Iată d. e. istoria şi peripeţiile bisericei catedrale din *Alba-Iulia.*

Catedrala din Alba-Iulia este clădită pe ruinele templului lui Marc Aureliu, de Ion Corvinul.

Pe locul unde se găseşte astăzi măreaţa catedrală gotică din cetatea Albei-Iuliei, era pe timpul împăratului *Marc Aureliu* (161—180) un templu roman (Templum Horologiare)[1] care fu distrus în vremea năvălirilor barbare. Ruinele puternicului templu se păstrară sute de ani. La anul 1003, regele Ştefan al Ungariei începu să ridice din ruine templul, dar nu izbuti să termine clădirea, pe care abia Ladislau cel sfânt a putut-o duce până aproape de isprăvire, cu ajutorul unor arhitecţi aduşi din Francia.[1] Năvălirea Tatarilor fu dezastruoasă pentru noua clădire, care căzu din nou în ruine, în partea cea mai mare. Sub regele Bela al IV-lea catedrala se restaură din nou prin osteneala meşterului francez *Villars de Honnecourt.* Forma ei de astăzi i-o dădu românul *Ioan Huniade,* care cu ajutorul unor reputaţi arhitecţi italieni o restaură pe de-a'ntregul adăogându-i splendida intrare principală şi terasa dintre turnuri şi dând bisericii o înfăţişare nouă, elegantă şi impunătoare în acelaş timp.

Templul păgân al lui Marc Aureliu, devenit biserică creştină de ritul latin pe care-l urma şi Ioan Huniade, pe urma Reformei ajunse, la 1556, biserică unitară, adecă de legea cea nouă a Principilor ardeleni, şi rămase aşa până la 1592, când apoi deveni din nou catolică.

Ea a fost şi a lui Mihaiu Viteazul.

Se pare că pe timpul ocupaţiei Ardealului de către Mihai Viteazul şi el făcuse uz de dreptul pe care-l aveau stăpânitorii ţării asupra bisericilor. Dl St. Meteş ne spune în *Istoria bisericii române din Ardeal* că în pridvorul ei se afla încă pela 1895 o placă de metal cu emblemele celor trei ţări româneşti stăpânite de Mihaiu, care placă însă a fost înlăturată dela loc. Dar încă la 1909 se mai vedea pe plafonul bisericii stema Ţării româneşti şi a Moldovei (*o. c.* pg. 134), ceeace ne-ar îndritui să credem că Mihaiu a întrebuinţat şi el biserica pentru ritul oriental. Iar dacă el nu i-a shimbat caracterul, aşa cum au făcut-o toţi potentaţii dinaintea lui, aceasta se explică prin motive politice. Mihaiu, omul de încredere al Impăra-

[1] *Lestyán József*: L'historie dela cathédrale romaine catholique de Alba Iulia, pg. 11.

[1] *Transilvanus Viator*: In Transilvania .. pg. 6.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tului catolic dela Viena, socotea ca o necesitate politică să sprijinească catolicismul. De aceea el restaură şi episcopia catolică din Alba-Iulia şi permise reîntoarcerea în ţară a Iezuiţilor, alungaţi în mai multe rânduri de Dietele ardelene. Dar dacă interesele politice i-ar fi cerut să aibă faţă de catolici atitudinea pe care au avut-o principii ardeleni dinainte de el, de sigur că el ar fi prefăcut catedrala în care se odihnesc osămintele lui Ion Corvinul, în biserică orientală. In loialitatea lui faţă de Impăratul Mihaiu ocroti catolicismul şi se mulţumi ca alături de episcopia şi de catedrala catolică să înalţe în aceeaşi cetate a Bălgradului, şi o mitropolie românească, cu catedrală şi cu mănăstire, pe care cu puţin în urmă avea să le nimicească apoi tocmai catolicii. In adevăr, ceea ce *românul* Mihaiu le lăsă ungurilor catolici, la 1604 le luară principii protestanţi.

La acest an ei puseră din nou stăpânire pe catedrală care rămase reformată până la 1716, când Habsburgii reveniţi la cârma Ardealului, o reluară cu forţa pentru legea împărătească, deşi în toată Transilvania abia se mai găseau credincioşi catolici.

De altfel, după uciderea lui Mihaiu, Basta, care luă şi Biserica din Piaţa Clujului dela unitari, dădu asalt şi asupra ortodoxiei românesti. In mânăstirea ortodoxă din Alba Iulia el aşează pe *Valeriu Lubienicki*, un aventurier, care, după cum spune documentul citat de d. St. Meteş, „a luat fără nici o învoire a Scaunului apostolic în stăpânirea sa o mânăstire schismatică lângă Alba Iulia şi a stat acolo mult timp, îndeplinind toate funcţiunile sacerdotale“ (*o. c.* pg. 137).

Ungurii au distrus orice urmă românească în Alba-Iulia.

De altfel, la 1721 dupăce cu câţiva ani în urmă mitropolia românească fu degradată la rangul de episcopie şi mutată la Făgăraş şi apoi la Blaj, Impărăţia dărâmă până la pământ şi catedrala ortodoxă din Alba-Iulia, clădită de Mihaiu Viteazul, şi făcu pe ruinele ei fortăreaţa „Carolina“. [1]

Astfel noi pierdurăm cu totul din mânile noastre vechea cetate care ne reamintia şi gloria strămoşilor romani şi visurile înaintaşilor români şi care acum deveni centrala ofensivei catolice îndreptată în contra noastră potrivit intereselor şi dorinţelor Impăratului dela Viena şi mai târziu ale elementului maghiar intolerant.

---

[1] Dr. Augustin Bunea: Discursuri, Autonomia bisericească, Diverse, pag. 363.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Iar, când sosi plinirea vremei, şi când, după reînvierea pe aceste plaiuri a Daciei lui Traian, neamul nostru, izbăvit în sfârşit din suferinţele milenare, voi să puie pe capul Unsului Domnului Coroana de Rege, în Cetatea-simbol a Românismului Regele n'avu unde să-şi plece capul. Şi în loc ca Cârmuitorii să fi luat îndărăt templul lui Marc Aureliu, restaurat de Ion Corvinul şi păstrat de Mihaiu Viteazul, şi să fi încoronat sub bolţile lui maiestoase pe restauratorul romanismului pe aceste plaiuri, aşezându-l apoi în vechea reşedinţă alui Mihaiu, — ei comiseră neiertată greşală de a lăsa moştenirea înaintaşilor noştri în stăpânirea uzupatorilor ei cari o mie de ani ne-au căutat moartea şi cari din biserica şi din castelul dela Bălgrad continuă şi acum a ne sfida şi a ne ameninţa. In castelul lui Mihaiu a rămas să stăpânească mai departe ungureşte descendentul renegat al Mailateştilor din familia domnească a Basarabilor, iar Catedrala în care îşi doarme somnul de veci cititorul ei Ioan Corvinul şi în care Mihaiu Viteazul a primit jurământul de credinţă al boierilor ardeleni, a rămas şi ea în grija aceluiaş episcop, în sufletul căruia nu s'a mişcat nimic în momentele mari în cari visul strămoşilor lui români a luat trup.

Catedrala din Alba-Iulia în stăpânirea unui urmaş renegat al Basarabilor.

Noi merseserăm cu toleranţa până dincolo de ultima limită a demnităţii naţionale.

Noua catedrală şi noul palat regal din Alba Iulia făcute din prilejul încoronării primului regele al României întregite, vor rămânea pentru totdeauna un monument nu numai al neexplicabilei noastre toleranţe, ci şi al neprevederii şi slăbiciunii noastre de neiertat.

O mare greşală: nouă catedrală românească din Alba-Iulia.

Un fenomen curios şi de natură generală se petrecu în ce priveşte bisericile din Transilvania, după revenirea Habsburgilor la conducerea acesteia.

Se ştie că Transilvania aproape întreagă trecuse la Reformă. Prin trecerea poporului la noua lege, şi bisericile deveniră de legea aceasta.

Habsburgii iau cu puterea armată bisericile pe seama catolicilor.

Punându-şi acuma Habsburgii în gând să recatolizeze Transilvania în scopul de a o putea întrebuinţa astfel pentru scopurile lor, ei se îngrijiră ca bisericile reformate să fie pretutindeni luate în stăpânire de minorităţile catolice. Modul în care a decurs acest proces este foarte caracteristic pentru cei cari conduceau pe vremuri soarta religiei şi a statului; în special el caracterizează fidel

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

atât Curtea din Viena şi armata ei, cât şi pe Iezuiţi, cari erau a doua armată a acestei Curţi.

Cum au fost luate bisericile din Baia mare.

Iată d. e. cum s'a petrecut lucrul cu luarea pe seama catolicismului a bisericilor reformate din *Baia-mare*.

La 1711 Iezuiţii cerură să li se dee toate bisericile protestante din Baia-Mare, dar oraşul, în care nu se găseau decât 2—3 catolici, refuză categoric de a face un lucru ca acesta. Atunci oraşul fu amenințat cu forţa.

In adevăr, la 14 Oct. a. a. guvernatorul Ardealului, generalul *Steinwille* ocupă cu trei compănii de husari oraşul, apoi aşează în piaţă la vre-o mie de cătane împărăteşti pentru pază, şi în urmă somă oraşul să predea iezuiţilor bisericile. Paralel cu aceasta, generalul dispuse să fie arestat primpredicatorul protestant *Ştefan Nánásy*. Când acesta fu călcat acasă de patrula care avea să-l deţină, el ospătă pe cei 6 - 7 soldaţi cu mâncare şi băutură, după care drept mulţumită aceştia l-au lovit peste obraz, apoi i-au smuls barba şi i-au ars musteţile cu lumânarea. Şi, ca petrecerea să fie şi mai cu haz, în această stare l-au trimis, dimpreună cu primarul oraşului, ca să le aducă şi lăutari.[1]

După aceasta urmă luarea în stăpânire a bisericilor pe seama ordinului iezuit trimis de Impăratul să readucă la „religia sfântă“ pe reformaţi.

In acelaş chip fu luată dela unitari *biserica Sf. Mihail din Piaţa Clujului*, la 1716.

Cum a fost luată biserica din Piaţa Clujului.

Iată cum s'a petrecut preluarea de către reprezentanţii Impăratului a bisericei din Piaţa Clujului, care fusese unitară timp de 150 de ani. Povesteşte martorul *Francisc Szakál* că în acest scop veni la Cluj acelaş general *Steinwille*, care somă în scurte cuvinte curatoratul unitar să predea biserica din Piaţă. Acesta nu putu să dea îndată răspuns, deci ceru puţin răgaz, după care fu întrebat: este dispus sau nu să dea biserica? Nevoind acesta să-l scoată din sărite pe general printr'un răspuns negativ, răspunse că împăratul Leopold nu numai că i-a lăsat să stăpânească în pace biserica şi celelalte imobile cari se ţin de ea (şcoli, casă parohială ş. a.), dar i-a chiar întărit din nou în posesiunea lor. Cum însă generalului înfuriat nu-i ardea de discuţii şi de parlamentări, văzând atitudinea

[1] Morvay Győző: A középoktatás története Nagybányán, pg. 33.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

reprezentanţilor unitari îi svârli pur şi simplu afară din palat, şi trimise îndată executori peste fruntaşii unitarilor din localitate. Aceia, nemţi înarmaţi şi fără milă, i-au tratat cu cruzime, prădând şi distrugând tot ce le ieşia în cale. Cătanele, până nici nu primiseră încă ordin expres, au dat apoi năvală asupra căsuţei din coasta bisericii, au spart uşile şi au intrat înlăuntru. Numai după aceea au cerut cheile bisericii şi, cum nu li s'au dat imediat, au intrat şi aşa şi au ocupat biserica cu forţa... După cum povesteşte un martor ocular, cătanele împărăteşti l-au desbrăcat pe episcopul unitar de haina lui preoţească şi l-au îmbrăcat în haină militărească, i-au pus puşca pe umăr şi l-au pus la muştruluială, batjocurindu-l ca pe un «Arian eretic» şi silindu-l să sărute crucea.

Abia după doi ani de zile, la 1718, s'a trimis din partea Impăratului o comisie care să facă formele legale ale acestui act, completându-l. Comisia a chemat înainte pe reprezentanţii unitarilor pe cari i-a întrebat dacă sunt aplicaţi să predea şi casele pentru preoţi, şcoala, pe care cu câţiva ani în urmă li-o dărui Impăratul şi Ţara, precum şi toate celelalte imobile pe care le posedă şi li-a pus în acelaş timp în vedere, că nici nu mai încape discuţie: înţelepciunea n'o sa le fie spre apărare. Dacă vor fi aplicaţi să împlinească porunca, atât Impăratul cât şi Statul papist vor lua totul în nume de bine şi cu aceasta vor fi mai folosiţi.

Auzind aceasta plebanul *Paul Kolozsvári* şi văzând spiritele iritate, temându-se că altfel va fi executat pe loc, în numele bisericii, cu abnegaţiune şi cu umilinţă spuse pe latineşte: «Dacă trebue să le dăm, — (luaţi-le)».[1]

O altă versiune a preluării, povestită de *Fostó Uzoni István*.

In ziua de 16 Martie 1716, dimineaţa pela orele 10, doi grenadiri nemţi, voinici ca nişte uriaşi, năvălind asupra uşei căsuţei de lângă intrarea bisericii, au spart-o şi au intrat cu forţa în odaia unde se găsia plebanul Kolozsvári cu încă doi slujitori ai bisericei. Adunându-se lume înaintea bisericii, apăru generalul *Preiner* cu o companie de infanterişti, intră în biserică unde deţinu pe pleban, iar pe ceilalţi îi alungă. Deodată, dinspre podul de peste Someş se auzi înfiorătorul sunet de goarnă: *tara-tarà*, — semnalul stării de asediu. In fruntea alor 1768 de husari cu figuri marţiale venia generalisimul Ardealului, *Steinwille*, cu sabia ascuţită scoasă din teacă. Oastea aceasta se întorcea tocmai dele nişte execuţii sângeroase, cu cari husarii erau obişnuiţi deabinele. Ei merseră spre biserică,

[1] Jakab Elek, Kolozsvár története, vol. III. pg. 177 ş. u.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

apoi se împrăştiaseră pe la casele căpeteniilor şi credincioşilor unitari în grupuri de câte 8—10—30—50, ca să-i supravegheze. In urmă generalul, însoţit de episcopul catolic Mártonffi, s'a dus la plebanul şi în numele împăratului Carol VI îi ceru cheile, apoi ocupară biserica milităreşte. In zilele următoare unitarii cerură ca să li se dea din biserică diferitele obiecte şi valori cari sunt ale lor, dar cererea li se refuză. După aceasta li s'au confiscat şi celelalte averi, inclusiv darurile pe care le primiseră dela credincioşi.

Comisia care veni, după doi ani, să verifice lucrurile, îşi făcu raportul ei aşa cum cereau interesele Statului şi ale catolicismului şi Impăratul aprobă raportul în întregime.

Zvârcolirile pentru „dreptate" ale unitarilor fură zadarnice: petiţia lor zăcu doi ani de zile la generalul Steinwille, neînaintată Cancelariei imperiale. Dupăce ea totuş, în fine, fu înaintată, nu mai primi nici un fel de răspuns.

Unitarismul era frânt.

O singură zi îi răpi ceeace cu mari jertfe putu să câştige într'un secol şi jumătate. Ordinul iezuit repurtă o victorie desăvârşită. Pentru această faptă mare el fu bogat răsplătit de Impărăţie: i se dădură pe veci averi şi privilegii nesfârşite. O serie întreagă de sate româneşti din jurul Clujului i se atribuiseră cu caracter definitiv, fără nici o sarcină către Erariu, şi o nesfârşită serie de posibilităţi de activitate pe terenul propagandei.

Catolicii ne iau icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului dela Nicula.

Pe această cale ajunse aproape în toate oraşele Transilvaniei catolicismul habsburgic în stăpânirea bisericilor. Unde numai putu, el luă cu forţa în stăpânire situaţia. Este adevărat că pe calea aceasta, cei cari pierdură mai mult fură reformaţii şi unitarii unguri, cari deţinură timp de aproape două veacuri în mânile lor situaţia conducătoare în Transilvania şi cari se pomeniseră deodată despoiaţi aproape cu desăvârşire de orice bunuri bisericeşti. Dar şi noi pierdurăm tot ce brumă avuserăm înainte: catedrala dela Alba-Iulia ni-au dărâmat-o, mănăstirile le-au risipit sau incendiat, iar bisericile ni le-au trecut cu forţa în mânile Uniţilor. Caracteristică este istoria furtului icoanei făcătoare de minuni a Maicei Domnului dela biserica noastră din *Nicula*, de lângă Dej, pe care Iezuiţii cu ajutorul autorităţilor ţării şi a armatei au răpit-o, ducându-o în biserica lor din Cluj (numită »Biserica Universităţii»), unde se păstrează până în ziua de astăzi.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Iată aici documentul latinesc relativ la furtul acestei icoane:

„Picta est haec imago in assere, a quodam, ut aiunt, Luca in vico Iklod non longe a fano S. Nicolai (Szt.-Miklós) Cottus Dobocensis, procurante *Joanne Kupcsa*, viro nobili. Antequam lacrymari visa fuisset, publico cultui exposita stetit *in templo Valachico fani S. Nicolai* annis 18, ubi primum lacrymari observata fuit a quibusdam anno Domini 1699, die 15, mensis Februarii, die vero 2.ª eiusdem mensis, omnes incolae fani S. Nicolai, id spectasse dicuntur. *Quapropter Baro Sigismundus Kornis, imaginem A. eodem 1699*, mense Martio, *ad castrum suum*, in fano S. Benedicti (Szt.-Benedek) situm, *deportavit;* hinc per commissarios ordinis Ecclesiastici, Reverendissimos Vizkeleti Sigismundum Parochum Claudiopolitanum (alio cognomine Csete) et Baranyi Ladislaum, Parochum Albensem, qui miraculi veritatem examinandi causa exmissi fuerant, reportata imago fuerat, die 24. Martii anni eiusdem 1699, ad idem templum Valachicum fani S. Nicolai, in quo lacrymari observata fuit. Duo mox nominati Comissarii, testes 28 scribunt fuisse, qui iurata fide fassi sunt Iconem lacrymavisse. Hos inter eminent. Comm. Sigismundus Kornis, castri S. Benedicti Dynasta, factus postae 1713) Gubernator Principatus; Joannes item Kiss secta Calvinianus, factus deinceps Romano-Catholicus; et Parochus Valachorum in fano S. Nicolai, nomine Michael, annos natus 60. Scribitur etiam Joannes Wanner Protribunus in equestri Hohenzolleriano regimine, sudarium mundum detersis pluries ex imagine lacrymis imbuisse. Testium fassiones missae sunt Cardinali et Archiepiscopo Strigoniensi Leopoldo *Kollonits*, cui id temporis Ecclesia Transylvanica suberat. *Is prodigiosam Iconem contulit Claudiopolitanis Societatis Jesu Patribus.* Eam igitur P. Stephanus Halasi alias Thomas Mercis solemni pompa, assistentibus etiam Caesareanis militibus ex fano S. Nicolai, ad sacellum matris Dolorosae Monostorinum dytulit A. (?) Litteras de lacrymante Icone inquisitorio-relatorias, primus inferri petiit in Archivum Conventus B. M. V. de Kolos-Monostora P. Georgius Szegedi Rector collegii Societatis Jesu Claudiopoli A. 1768, copiamque earundem a Parocho Claudiopolitano et Conservatore Conventus de Kolos-Monostora Joanne Lukács, sibi dari expetiit, quae Litterarum copia extat in archivo templi academici. Prodigiosa haec B. V. imago e *sacello Monostoriensi* in urbem Claudiopolitanam illata, inque Sacello Patrum Societatis Jesu pro Ara maiore locata fuit anno *1715ª die* 20. mensis novembris. Hinc denique ad *Universitatis novum templum*, SS. Trinitati dicatum, delata et ad mediam arae principis ut hodiedum visitur, praesente Procerum et Nobilium Transylvaniae flore, collocata fuit, anno 1724₀ die 9ª mensis Augusti. Benedictus XIV. Pontifex pro festo Assumptae B. M. V., indulgentias Templo Monostoriensi alligatas largitus est A. 1757 d. 4ª februarii, quarum litteras Vicarius, Celsissimi S. R. J. Principis, et Archiepiscopi Strigoniensis *Passionei* P. Antonius *Gallob*, Societatis Jesu, Cibinii residens, ut secundum tenorem praescriptum, omnibus utriusque sexus Christi fidelibus publicarentur, anno eodem 1757 die 5ª mai expedivit Claudiopolim".[1]

Este curios că, deşi înşişi ungurii catolici recunosc că ei ni-au luat icoana din biserica noastră dela Nicula şi o ţin până în ziua de astăzi în biserica Universităţii, şi că deşi la acuzaţia categorică pe care eu am repetat-o în broşura mea, ei nu răspund nimic, — totuşi un preot greco-catolic român se simte obligat să

[1] Dr C. *Erdélyi*: A kolozsvári rom.-kath. főgimnásium története, 1579—1898, pg. 58—59.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

le ia apărarea. In broşura sa *„Originea şi istoria icoanei P. V. Maria dela Nicula“*,[1] părintele George Mânzat, paroh în Dej, susţine că icoana din chestiune n'ar fi decât o simplă copie după originalul aflător şi azi în Nicula, — deşi izvoarele ungureşti susţin tocmai contrarul.

XII.

Românii reclamă pentru ei Biserica Universităţii din Cluj.

Având în vedere pe de o parte situaţia de drept a averilor bisericeşti catolice din Transilvania, cari sunt averi regnicolare, — pe de alta modul în care vechea stăpânire a favorizat cu mijloacele ţării exclusiv confesiunea catolică pe contul tuturor celorlalte confesiuni şi în special pe contul nostru, mi-am ridicat încă la 1920 glasul, cerând ca chestiunea bisericilor să fie revizuită în sensul ca acolo unde noi suntem lipsiţi de biserici, iar catolicii dispun de mai multe biserici de cum ar fi just după numărul credincioşilor lor, să ni se dea şi nouă câte una, pentru a avea unde ne ruga şi noi lui Dumnezeu în linişte şi evlavie.

In această ordine de idei am cerut în Septemvrie 1920 Consistorului român din Cluj ca să facă paşii necesari pentru dobândirea „Bisericei Universităţii“ pe seama noastră.

Cererea mea era îndreptăţită şi din punct de vedere de drept, şi din punct de vedere istoric şi din punct de vedere moral.

Punctul de vedere de drept a fost lămurit pe larg în capitolul acesta.

Au fost regii ungari în drept să dea toate beneficiile ţării numai Catolicilor?

Din punct de vedere moral chestiunea se pune în modul următor: au fost în drept regii şi principii ungari să dea toate beneficiile ţării unei singure confesiuni, reducându-ne pe noi, cari totdeauna am alcătuit majoritatea absolută a populaţiei Transilvaniei, la rolul de simpli „toleraţi“? Cu ce drept „Unşii Domnului“ şi, „Părinţii patriei“ au desmoştenit pe întâii născuţi ai acestei ţări?

Dacă concepţia de drept a vremilor trecute a admis astfel de monstruosităţi, conştiinţa morală de astăzi se revoltă împotriva lor. Urmaşii desmoşteniţi se simt astăzi în drept să atace testamentul părinţilor lor fără de inimă, cari pe copiii mai mici i-au făcut „feciori de bani gata“, iar pe cel dintâi născut l-au aruncat pe drumuri, lăsându-l cerşetor.

---

[1] Cluj, 1923. Tip. A. Anca (27 pg.)

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Nimic nu ne poate obliga pe noi astăzi să respectăm nişte dispoziţii cari nu se pot justifica decât prin posedarea Forţei de către aceia cari le-au luat.

In ce priveşte argumentul istoric, el se desface limpede în favorul punctului nostru de vedere din însaşi istoria acestei biserici, care a fost clădită dela început ca o parte integrantă a „Universităţii", adecă a şcoalei superioare înfiinţată aci de Stat şi dată pe mâna Iezuiţilor. Insuş locul pe care s'a clădit biserica a fost cumpărat de Erariu, cu preţul de 15.000 fl. [1]. Mijloacele materiale pentru clădire au fost strânse de Iezuiţi în baza privilegiului special acordat de Stat din consideraţie pentru serviciile pe cari le făceau ei prin această operă Statului însuş, care altfel ar fi trebuit să dea el banii necesari pentru clădire.

Din punct de vedere de drept, situaţia Bisericii universităţii este identică cu a Colegiului piarist, care — cum vom vedea în capitolul următor — este de stat.

Din punctul de vedere al situaţiei fonciare, chestiunea acestei biserici se prezintă astfel:

In anul 1868, când s'au făcut în Transilvania Cărţile funduare, terenul pe care este astăzi Universitatea a fost pus pe numele Statului ungar (Magyar álladalom), iar biserica Universităţii pe al „Fondului de studii r. c. regnicolar" (Országos R. C. Tanulmányi alap) [2].

Ungurii catolici falsifică situaţia fonciară a bisericii Universităţii.

Graţie unor manopere speciale conducătorilor catolici unguri, cari folosesc orice mijloc pentru a se substitui Statului, — terenul de sub Universitate a fost trecut, la 1875, de pe numele Statului pe acela al „Fondului de studii rom.-cat. ardelean" (*Erdélyi rom. kath. Tanulmányi alap*), de pe care însă mai târziu, în urma intervenţiei factorilor în drept, s'a trecut din nou pe numele Statului. La 1898 — deci tocmai după 30 de ani dela înfiinţarea cărţilor funduare — „Statul rom. cat ardelean", printr'o simplă petiţie iscălită de vicepreşedintele contele *Victor Kornis* şi de secretarul *dr. Szabó*, afirmând, *fără a aduce nici un fel de dovadă*, că cu ocazia aranjării „proprie-

[1] *Dr. I. Salzbauer:* A kolozsvári kegyes tanitórend társház és rom. kath. főiskola évszázados történeti vázlata, pg. 17.

[2] Vezi foaia Nr. 1450 a cărţilor funduare din Cluj.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tăţilor" Statului catolic, acestea ar fi fost trecute din greşală pe mai multe nume diferite, cere transcrierea bisericei Universităţii pe numele „*Fondului de stipendii al Statului rom. cat. ardelean*". Printr'o simplă decizie a unui jude cu un nume indescifrabil, această cerere s'a încuviinţat şi biserica a fost transcrisă pe numele „Fondului de stipendii al Statului romano-catolic", pe care a rămas până astăzi.

Aranjamentul acesta este lipsit de orice legalitate şi în fond şi în formă.

In baza tuturor documentelor, proprietarul întregului teren, de sub biserică şi de sub Universitate, — care este un complex unitar indivizibil mărginit de patru străzi — a fost „Fondul de studii" şi în consecinţă, nu putea fi trecut cu una cu două în „posesiunea" Statului catolic care nu este persoană juridică şi nu a primit nici odată dela nimeni dreptul de a face astfel de transacţiuni.

In primăvara anului 1923 am ridicat din nou chestiunea „Bisericii Universităţii", şi deodată cu ea şi chestiunea Bisericii Sf. Mihail din Piaţa Clujului, pe cari, dată fiind împrejurarea că noi suntem astăzi într'un număr mai mare decât catolicii în Cluj, şi că suntem lipsiţi de o biserică corespunzătoare, le-am putea reclama cu tot dreptul pentru noi.

Şi biserica din Piaţa Clujului ar putea fi reclamată de Români.

Infiinţată pe la începutul veacului al 15-lea cu ajutorul bogat al regelui *Sigismund*, biserica Sf. Mihail a fost catolică până la anul 1551, când fu luată de Luterani. Guvernatorul Ardealului, luteranul *Petru Petrovici*, a transformat o conform ritului luteran, îndepărtând din ea altarele şi icoanele sfinte. La 15 ani după aceea regele *Ioan Sigismund*, care trecuse la unitari, dădu biserica coreligionarilor săi în posesiunea cărora a rămas până la 1603, când generalul *Basta*, ocupând în numele împăratului *Rudolf*, Clujul, a dat biserica ordinului Jesuiţilor. La un an după aceasta, Basta părăsind Ardealul, unitarii au reluat-o şi au stăpânit-o până la 1716, când din ordinul împăratului *Leopold*, ea fu luată din mânile unitarilor de generalul *Steinwille* şi dată din nou Jezuiţilor. Aceştia au stăpânit-o până la 1773, — data expulsării lor din Ungaria[1]. De atunci ea a rămas până astăzi a catolicilor.

[1] Gróf Eszterházy János: A kolozsvári Szt. Mihály egyház történeti és épitészeti leirata, în Archeologiai Közlemények, Pest, 1863, vol. III pag. 67 şi u.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

De încheiere ziceam: «*Toţii* stăpânitorii Ardealului au posedat această biserică, afară de noi, marii admiratori ai autonomilor, mai mărinimoşi faţă de Maghiari, decât voevozii unguri şi decât împăraţii austriaci".[1]

Stăruind cu toată convingerea asupra dreptului indiscutabil pe care Statul nostru l-ar avea de a da aceste biserici în stăpânirea Bisericii „catolice" răsăritene române, mi-am exprimat speranţa că „detentorii de veacuri ai tuturor privilegiilor vor recunoaşte ei înşişi că ne datoresc o reparaţiune radicală pentru toate suferinţele pe cari ni le-au pricinuit veacuri dearândul, ţinându-ne în situaţiile cele mai precare şi că astăzi, în ceasul dreptăţii, ei sunt datori ca de bună voie să ne împărtăşească într'o măsură dreaptă de bunurile comune pe cari le-au folosit până acum numai ei singuri".[2]

Cerând acest lucru nu făceam altceva decât repetam ceeace catolicii înşişi au făcut pe la sfârşitul sec. XVII, când cereau prin întrunirile lor judeţene ca în toate localităţile unde sunt mai multe biserici, ele să se împartă egal între confesiuni (*„ubi sunt plura templa in civitatibus oppidibusque, aequalis fiat divisio"*).[3]

Credeam în adevăr, în modul cel mai sincer, că după dovezile pe cari nimeni nu le-a putut răsturna până astăzi, ungurii catolici vor recunoaşte că interesul lor chiar, dacă nu dragostea creştină, îi obligă să facă faţă de noi acel gest generos, care le-ar fi servit atât de mult spre onoare. Dar nu s'a găsit nici un singur ungur care, învăţând ceva din istorie, să fie gata a trage şi concluziile practice din aceasta. Dimpotrivă, Statul Catolic în broşura sa, după ce afirmă o serie întreagă de lucruri cu desăvârşire falşe — precum am arătat-o aceasta în repeţite rânduri — încheie discuţia cu cuvintele: „Ne încredem în Atot puternic că va apăra dreptatea noastră, ne încredem în opinia publică română mai cumpătată, că cu toate agitaţiile artificiale forţate, cedând priceperei nepreocupate, nu ne va tulbura *în drepturile şi averile noastre cinstit dobândite*".[4]

Ba, fraţii noştri catolici nici nu s'au mulţumit numai cu atâta, ci s'au grăbit să trimită articolele mele la *Liga Naţiunilor*

[1] O. Ghibu: *Necesitatea revizuirii radicale o situaţiei confesiunilor din Transilvania*, pag. 10.
[2] Id. ib. pag. 36.
[3] Vezi cartea de faţă, pg. 42.
[4] Trecutul şi prezentul Statusului rom. cat. ardelean, pag. 37.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

ca o dovadă de atitudinea intolerantă a Românilor faţă de religia lor. Dar graba aceasta nu era la locul ei, şi Liga Naţiunilor nu s'a emoţionat deloc de protestul catolicismului unguresc. Şi aceasta din cauza că dreptatea era, pentru orice om nepreocupat, din capul locului de partea noastră.

In cazuri analoge, Papa a cerut acelaş lucru pe care il cerem noi azi dela Unguri.

Cumcă dreptatea este de partea noastră, aceasta am dovedit-o ulterior[1] cu *un caz analog, căruia Papa i-a dat soluţia preconizată de noi*

Cazul este următorul:

Noul stat leton a încheiat la 30 Maiu 1922 un Concordat cu Papa dela Roma. Printre condiţiile acestui concordat era şi aceasta: „Pentru scopurile cultului romano-catolic se va da în Riga (capitala Letoniei) o biserică catedrală, care va fi desemnată de guvern şi acceptată, dacă o va găsi potrivită, de către arhiepiscop".

Ceeace deci catolicii unguri îmi imputau mie ca „atac medieval", ca „bolşevism", etc., este stipulat în cazul de faţă de către însuş Papa, care cere anume ca în Riga, care avea la 1920 abia 16.422 de locuitori catolici faţă de 125 439 luterani, să i se dea dintre bisericile luterane o biserică catedrală pentru arhiepiscopul romano-catolic. Şi cererea aceasta guvernul leton nu o găseşte neacceptabilă, dimpotrivă, el o primeşte şi, prin organele corespunzătoare ale vieţii de stat, o şi execută. Parlamentul leton, care constă din $^3/_4$ deputaţi luterani, a admis cu 53 voturi contra 21, ca să li se dea catolicilor marea biserică luterană a Sftului Iacob din Riga, de care se leagă atâtea amintiri mari din trecutul Letonilor luterani.[2]

Mai mult decât atâta; Guvernul leton, de dragul păcii, a donat catolicilor şi un imobil care serveşte de reşedinţă pentru arhiepiscopul şi pentru Capitlul catolic.

Iată textul autentic al art. VII al Concordatului din chestiune:

„La République de Lettoine de son côté s'engage:
a) à donner à Riga pour le culte catholique romain une église cathédrale choisie par le Gouvernement et jugée convenable par l'Archevêque;

[1] Cf. articolul meu: *O lecţie pe care ni-o dă Papa*, publicat în ziarul *Adevărul* din Bucureşti, 28 August 1923.

[2] Deţin faptul cu toate amănuntele lui, din articolul profesorului universitar din Jena, R. Eucken, publicat în numărul de pe luna Iunie 1923 al revistei *Der Euckenbund* (Jena).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

b) *à. donner un immeuble convenable pour servir de résidence à. l'Archevêque et au Chapitre avec les bureaux de la Chancellerie et du Consistoire.*"

Cazul dela Riga.

Cazul dela Riga este mai mult decât elocvent şi el soluţionează mai mult decât o serie întreagă de teorii, chestiunea ridicată de timpurile şi de nevoile noastre publice de astăzi.

Dar dacă catolicii unguri, fixaţi în punctul lor de vedere greşit că toate averile „catolice" sunt proprietăţile lor indiscutabile, n'au voit să cedeze câtuş de puţin punctului de vedere stabilit de mine, în schimb au făcut totuş în alt sens anumite concesiuni vrednice de a fi înregistrate.

Catolicii unguri cedează biserici Românilor greco-catolici.

Alarmaţi de teama de a pierde totul, ei au cedat câteva biserici de ale lor fraţilor noştri greco-catolici. Astfel, la câteva săptămâni după apariţia articolelor mele ei au pus la dispoziţia greco-catolicilor din Cluj biserica călugărilor minoriţi şi celor din Sibiiu pe aceea a călugărilor franciscani, iar acuma sunt tratative între Mitropolia dela Blaj şi între Statul catolic pentru cedarea bisericii „Calvaria" din Cluj—Mânăştur. [1]

Sunt convins că în momentul în care catolicii unguri se vor încredinţa că averile pe cari ei le-au socotit proprietăţi exclusive ale *romano*-catolicilor şi din cari acuma, pentru motive politice, au început să împărtăşească şi pe *greco*-catolici — sunt averi regnicolare, se vor învoi să cedeze o parte din ele şi ortodoxilor. Dar mărinimia aceasta mă tem că va fi tardivă. Căci Statul român, conştient de drepturile sale şi de datoria de a reglementa definitiv situaţia confesiunilor din cuprinsul său, va fi luat în acel moment el in mână această chestiune, pe care o va rezolvi după cum cer înaltele lui interese, indiferent de cei cari mai văd în Biserica catolică ungurească paladiul Ungariei milenare...

XIII.

Concluzia care se desface din constatările cuprinse în acest capitol este, că chestiunea averilor „catolice", — moşii, realităţi, fonduri şi fundaţiuni — chestiune rămasă nerezolvită de vechea Ungarie, Statul român este dator să o ia mai întâiu în studiu serios şi numai după aceea să caute s'o rezolve pe cale legislativă.

1. Vezi ziarul *Albina* din Bucureşti, Nr. 233/923.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Concluzii:

In privinţa aceasta situaţia Guvernului este mai uşoară de cum s'ar crede. El nu trebue nici să inventeze formule machiavelice pentru lămurirea definitivă a situaţiei, nici să-şi iea refugiul la mijloace de forţă, ci, pur şi simplu să adopte *şi să puie în practică* punctele de vedere ale vechei jurisprudenţe maghiare, cari au fost lămurite pe deplin în acest capitol. Acest drept nu i-l pot contesta nici catolicii unguri şi nu i-l poate refuza nici Liga Naţiunilor, la care concetăţenii noştri obişnuesc a apela atât de des. Potrivit punctului de vedere al jurisprudenţei ungureşti, toate averile cari au fost date Bisericii catolice pentru motive de ordin de stat, au rămas tot proprietatea acestuia, de care el, în împrejurări schimbate, poate să dispuie cum află de bine. Starea de fapt a acestor averi nu prejudecă întru nimic starea de drept, pe care este chemată s'o stabilească Legislaţia ţării.

Statul român este dator să rezolve pe cale legislativă chestiunea averilor „catolice".

In nici într'un caz însă chestiunea aceasta nu este permis să se rezolve pe bazele cuprinse în *Anteproiectul de lege pentru regimul general al Cultelor*, anteproiect lucrat de Ministerul Cultelor pe timpul d-lui *C. Banu*. Art. 33 al acestui ante proiect prevede că *„proprietatea bisericilor şi a averilor bisericeşti aparţine comunităţilor confesionale locale cari au beneficiat de ele"*.

A sancţiona prin lege o stare de fapt ca aceea a Bisericii catolice ungureşti, pe care nici Parlamentul unguresc n'a vrut să i-o recunoască niciodată şi care taie adânc şi'n interesele poporului român şi în ale Statului peste tot, — aceasta ar însemna un fapt de o gravitate cu totul excepţională.

In rezolvirea acestei probleme nu trebue plecat dela *starea de fapt*, care a fost creată de regimul trecut ca armă de distrugere împotriva noastră şi care şi astăzi este o perpetuă ameninţare atât la adresa statului român cât şi la adresa păcii dintre confesiuni, — ci trebue pornit dela *starea de drept* şi dela interesele cinstite şi drepte ale statului român, cari trebue să fie — *suprema lex*.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL IV.

ŞCOLILE CATOLICE DIN TRANSILVANIA

ELE SUNT, DE DREPT, ŞCOLI DE STAT.

I.

Şcoli de stat şi şcoli confesionale în vechea Ungarie.

Invăţământul secundar în vechea Ungarie a fost în partea cea mai mare pe mâna confesiunilor. Astfel, dintre cele 215 licee şi gimnazii, clasice şi reale, câte avea la 1912, 42 erau romano-catolice, 15 regeşti-catolice, 2 greco-catolice, 27 reformate, 24 evangelice, 4 greco-orientale (3 româneşti şi unul sârbesc), 2 unitare şi unul izraelit — laolaltă: 117, faţă de 75 licee de stat (restul de 11 + 5 erau comunale şi fundaţionale).

Din numărul acesta, pe teritoriul stăpânit astăzi de noi cădeau 59 de şcoli secundare (42 licee clasice, 8 gimnazii, 6 şcoli reale complete şi 2 şcoli reale cu curs inferior). Din acestea 19 erau de stat, — restul confesionale, şi anume:

Licee clasice de stat în: Dej, Ibaşfălău, Făgăraş, Lugoj, Baiamare, Sibiiu, Petroşeni, Gherla, Timişoara, Turda, Caransebeş, şi Gheorgheni, toate — cu excepţia celui din urmă — în teritoriile locuite de Români.

Licee reale de stat în: Arad, Braşov, Deva, Oradea-mare, Timişoara şi Tg. Săcuilor.

Licee regeşti-catolice în: Arad, Timişoara şi Şimleul Silvaniei

Licee romano-catolice în: Sighetul Marmaţiei, Careii-mari, Timişoara, Oradea-mare, Braşov, Miercurea-Ciucului, Alba-Iulia, Chezdi-Oşorheiu, Cluj, Tg. Mureş şi Tg. Săcuilor.

Licee reformate ungureşti în: Cluj, Sighetul Marmaţiei, Tg. Mureş, Aiud, Sf. Gheorghe, Orăştie, Satu-mare, Tg. Săcuilor şi Zălau,

Licee evangelice săseşti în: Bistriţa, Braşov, Mediaş, Sibiiu, Sighişoara, Sebeşul săsesc, Reghinul săsesc, (ultimele două gimnasii), Sibiiu (şc. reală superioară).

Licee greco-catolice în: Beiuş, Blaj.

Licee ortodoxe în: Braşov, Brad (gimnasiu) şi Braşov (şc. reală inferioară).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Licee unitare în: Cluj, Cristurul săcuesc (gimnasiu).
Liceu fundaţional în: Năsăud (românesc).[1]

Această situaţie şcolară este un produs specific al istoriei ungureşti, pe care din motive mai mult politice Statul ungar nu numai că l-a tolerat, dar l-a susţinut chiar până la sfârşit.

II.

Aici nu ne interesează deaproape chestiunea şcolară din vechea Ungarie în întregimea ei, ci numai chestiunea şcolilor catolice în general şi a celor susţinute de Statul catolic în special.

Şcolile catolice au fost înfiinţate şi susţinute de Stat.

Şcolile secundare rom.-catolice din Transilvania se prezintă supt un aspect deosebit prin faptul că ele nu sunt întemeiate şi susţinute, ca cele reformate, evangelice, ortodoxe şi unitare, — de confesiunea căreia aparţin, ci de Stat sau de colectivităţi lipsite de caracterul romano-catolic.

Invăţământul secundar propriu zis este şi în Ungaria un rod al Reformaţiunei. Primele gimnasii au fost întemeiate pentru Saşii şi Ungurii din Transilvania, în al doilea sfert al secolului al 16-lea de către predicatorii noii religii întorşi dela studii din Germania, cari isbutiseră să câştige în scurtă vreme pentru învăţătura cea nouă întreg poporul săsesc şi pe o mare parte a celui unguresc din Transilvania.

Activitatea şcolară a Iezuiţilor

Sforţările făcute de Ungurii din Ungaria rămaşi în mai mare număr credincioşi Bisericii catolice, de a recuceri Ardealul pentru această Biserică, au avut un efect destul de slab. Nici ordinul iezuiţilor, adus în Ungaria de un Român, arhiepiscopul de Strigoniu *Nicolae Oláh* şi transplantat apoi prin principele Cristofor Báthory la 1589 şi în Transilvania, nu putu săvârşi o operă de însemnătate pentru catolicism, deoarece Dietele ardelene au luptat consecvent împotriva Iezuiţilor şi au hotărît în nenumărate rânduri expulzarea lor din ţară. Cu toată dibăcia lor necontestată pe teren şcolar, institutele conduse de ei erau şi mai puţine şi mai slabe decât ale protestanţilor unguri şi saşi.

La o înflorire şi la o putere deosebit de mare ajung şcolile catolice abia după revenirea Transilvaniei la Austria (1690). Casa de Habsburg, vrând să ajungă stăpâna adevărată a Transilvaniei, sprijini cu toate mijloacele posibile acţiunea de catolizare a acesteia. Printre altele ea înfiinţă pretutindeni în coa-

[1] *O. Ghibu*: Viaţa şi organizaţia bisericească în Transilvania şi Ungaria, pg. 169 ş. n.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

stele şcolilor reformate şcoli cu tendinţe catolice pe cari le dădu în mânile iscusite şi îndrăzneţe ale Iezuiţilor. Sprijiniţi efectiv cu bani, cu influenţă şi chiar cu putere militară, Iezuiţii putură să câştige în câteva decenii partea cea mai mare a situaţiei şcolare pe mâna lor. Cu grămada se închideau şcolile reformate,[1] luându-le locul şcolile catolice înfiinţate şi susţinute de Impărăţie, dar conduse de Iezuiţi. Aceştia nu erau nici *miliţia lui Isus*, — cum ar fi trebuit să fie conform statutului de înfiinţare a ordinului lui Ignaţiu de Loyola — şi nu erau nici *miliţia catolicismului roman*, pentru apărarea căruia se ivise ordinul, — ci erau *armata*, fără puşti şi săbii, a *Impăratului dela Viena* care se servea de ei pentru a avea în ţările austriace *supuşi credincioşi* supt toate raporturile.

Inlocuirea Iezuiţilor cu alte ordine religioase.

Când, la 1773, Papa Clement al XIV-lea prin bula sa *Gravissimis ex causis* se văzu nevoit să desfiinţeze ordinul iezuit, şcolile lor trecură, deodată cu averile confiscate, asupra „Fondului de studii" care era creat şi administrat de Stat. La conducerea lor Impărăţia chiemă alte ordine religioase: pe *piarişti*, pe *minoriţi*, pe *premonstratensi*, pe *pauliani* şi încă alte cinci ordine Singuri piariştii fuseseră instituiţi peste 23 colegii, minoriţii peste 12 ş. a. m. d.[2]

Ca şi ordinul iezuit, aceste ordine veniră la o situaţie creată gata: călugării nu erau apostoli, ci simplii lefegii ai Statului. Nu numai că ei găsiau şcolile organizate şi provăzute cu toate cele necesare, — că aveau biserici făcute gata, — că ei înşişi locuiau în case ale Statului şi căpătau lefurile dela Stat în regulă,[3] dar chiar şi cheltuielile de drum li se plătiseră de către acesta.[4]

III.

Statificarea completă a învăţământului prin Maria Terezia

Experienţele cu Iezuiţii făcură Curtea împărătească să înţeleagă că învăţământul nu mai poate fi încredinţat la întâmplare pe mânile călugărilor. Incă la 1770 ministrul de Culte al *Mariei Tereziei*, Pergen, preconizase într'un raport al său „necesitatea ca Sta-

[1] Intre anii 1740—1772 Guvernul a desfiinţat patru licee reformate, iar pe alte opt le-a redus la şcoli de grad inferior (Cf. *Fináczy*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában, v. I, pg. 32).

[2] Bandi Vazul: *A csiksomlyói rom. kath. fögimn. története*, pg. 32.

[3] Pentru iezuiţi cf. *Jakab E.*: Kolozsvár története, v. III. pg. 337, nota.

[4] Cheltuelile de drum ale celor 19 călugări piarişti aduşi la Cluj, în suma de 763 florini, fură plătite de Erariu la 1776. (cf. *Salzbauer* o. c. pag. 5).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tul să ia asupra sa deplin şi definitiv supravegherea şi conducerea şcoalelor şi a educaţiei",[1] ceeace Impărăteasa şi făcu prin legea sa *Ratio educationis* dela 1777. Toate şcolile de până aci fură declarate „şcoli regeşti" şi corpul didactic, compus din călugări, fu declarat în serviciul Statului, plătit de Stat şi îndrumat de Stat. Peste şcoli fură numiţi „directori regeşti" de studii — în persoana prefecţilor de judeţe.

Astfel d. e. în Cluj fu numit peste liceul, condus acum de piarişti, contele *Dionisie Bánffy*, prefectul de Cojocna, care avu la început şi sarcina de a preda, ca comisar regal, călugărilor atât colegiul cât şi biserica acestuia. Despre îndeplinirea acestui mandat Bánffy raportă astfel Regelui: *„Domino Rectori claves Templi, curamque et administrationem huius* **nomine Regis** *concrediti, unde ad Convictum transeundo, istum pariter Domino Rectori velut juxta Ordinationes altissimas constituto ibidem Regenti transposui."* [2]

IV.

Raportul episcopului catolic faţă de şcoli.

Raportul dintre şcolile „catolice" şi dintre episcopii catolici a fost până la anul 1818, următorul: Până la 1773 şcolile fuseseră conduse, din încredinţarea Impărăţiei, de călugării iezuiţi, a căror pricepere şi competinţă era general recunoscută. Aceştia au funcţionat toată vremea începând cu anul 1579 şi, cu oarecari întreruperi, până la desfiinţarea ordinului lor, în totală neatârnare de episcop — de care de altfel în Transilvania nici n'a existat între anii 1556—1713 — şi în atârnare exclusiv de Curtea din Viena respectiv de Guvernul ardelean.

După desfiinţarea ordinului iezuit, Maria Terezia — precum am mai spus — dădu chestia învăţământului în mână Statului. Printre altele, ea a împărţit cu acest prilej întreaga ţară în 9 districte şcolare, punând şcolile supt inspecţ a organelor administrative şi anume supt a comiţilor supremi (prefecţi de judeţe), respectiv a viceşpanilor (subprefecţi) catolici, cari erau obligaţi să facă la sfârşitul fiecărui an rapoarte despre starea şcolilor. In noua lor calitate, comiţii supremi şi viceşpanii purtau, după cum am amintit mai sus, titlul de „directori regeşti".

---

[1] Bandi V. o. c. pg. 31.

[2] Salzbauer, o. c. pg. 7.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Episcopul nu era nici de astădată o autoritate şcolară. Ce e drept, ca bun catolic, el se interesa de mersul şcoalelor, dar aceasta incidental, din propria iniţiativă personală sau în urma unei însărcinări oficiale date de Guvern. Astfel încă la 1762, când Maria Terezia ordonă inspectarea tuturor şcolilor din ţară, cu inspecţia celor din Transilvania îl însărcină pe episcopul *Bajtay* dela Alba-Iulia (ordinul guv. Nr. 1060/1762).

Dacă, uneori se întâmpla ca episcopul să-şi aroge în chestiuni şcolare drepturi cari nu-i competeau, Guvernul lua imediat măsuri în consecinţă. Astfel d. e. prin ord. Nr. 9362/L. 454 cu data de 5 August 1786 el dispuse în termeni energici ca episcopul să nu se mai amestece în treburile şcolare fără a avea autorizaţie anume, iar prin rescriptul Nr. 4795 din 15 Aprilie 1787 Cancelaria aulică enunţă că episcopul n'are nici un drept de a dispune nici în ce priveşte numirea profesorilor la „şcolile latine“ [1], nici în ce priveşte învăţământul („*Obwohl der unterm 4 Apr. l. J. erstattete Bericht, die Frage: woher der dortige Bischof sich das Recht anmasse, in die Behandlung der Studien-Angelegenheiten, und insbesondere in die Anstelung der Lehrer für die lateinischen Schulen sich zu mengen*, nicht beantwortet, so ist doch daraus zu ersehen, dass der Bischof zu den erledigten Lehrstellen den Vorschlag mache; das Gubernium hat daher, *da dem Bischofe in Studiensachen gar kein Einfluss zusteht, denselben hierwegen zu recht zu weisen und dessen Vorstellungen in solchen Angelegenheiten gar nicht anzunehmen*“ [2].

Numirea episcopului ca director suprem al şcoalelor

Mai târziu, la 1818, Guvernul institui un organ suprem de conducere a tuturor şcoalelor de stat din Transilvania, în persoana episcopului rom.-cat. dela Alba-Iulia, dar aceasta nu în virtutea calităţii de episcop a acestuia, ci în aceea de consilier al guvernului ardelean, după cum şi membru al „Comisiei catolice“ nu era în virtutea situaţiei lui de episcop, ci în urma graţiei împărăteşti.

La instituirea directorului suprem s'a ajuns pe urma unor necesităţi de stat, nu confesionale. Se constatase, anume, la începutul sec. XIX că, pe lângă toate măsurile de îndreptare luate, starea învăţământului public ardelean era foarte proastă.

„*Cum singulari displacentia vidi* — zicea ordinul Guvernului ardelean Nr. 6590 din 1818 edat în baza rescriptului aulic

---

[1] In privinţa aceasta i se recunoştea doar dreptul de *recomandare*.

[2] Documentul citat in *Dr. Boros Gábor*: A nagyszebeni állami fögymnasium Történelme, pg. 98.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Nr. 3183/St. 21 din acelaş an — *nec în Lycaeo Claudiopolitano sub oculos Gubernii, nec in Scholis aliis Gymnasialibus ordinem et normam Studiorum praescriptam observari, sed irregularitates omnis generis cum magno et Principatus et Studentium damno vigere, quae ut ex integro tollantur, serio incumbendum est, testatum ergo hactenus neglectum Gubernio improbari volo*". — Acelaş rescript obliga Guvernul ardelean ca şi până se va face o reformă generală a învăţământului, să elaboreze un plan de învăţământ amănunţit şi să instituie câte un director suprem peste fiecare categorie de şcoli (*„ut nempe pro universis Gymnasiis unus Supremus Director necesariis qualitatibus instructus, alter vero pro Scholis Normalibus deligatur"*) [1]. Acestor directori supremi, cari sunt organele mijlocitoare între şcoli şi între Guvern, vor trebui să li se trimită de aci încolo rapoartele directorilor şcolari.

In baza *acestui* ordin fu numit, prin rescriptul Cancelariei aulice Nr. 3780 din 17 Iulie 1818, episcopul de Alba-Iulia, *Alexandru Rudnay de Rudna*, director suprem al şcolilor secundare din Transilvania, cu îndatorirea de a prezinta, din timp în timp, rapoarte despre cele constatate cu prilejul inspecţiilor.

După Rudnay, fiecare episcop era numit în mod special în această slujbă, care — repetăm — era de stat, nu bisericească, şi pe care un episcop o putea şi refuza. Un astfel de caz s'a şi întâmplat la 1830, când episcopul *Ignatie Szepesi* n'a vrut să primească însărcinarea de director de studii şi când în locul lui guvernul a numit pe altcineva.

Ea este de natură administrativă, nu bisericească.

Numirea episcopului ardelean nu stă — după cum vedem — în nici un fel de legătură cu veleităţi sau cu consideraţii de ordin bisericesc sau confesional, — ea avea un caracter exclusiv politic şi administrativ. Episcopul, în baza acestei numiri nu era o autoritate şcolară supremă independentă, liberă de a dispune de şcoli după cum află de bine, ci un organ subaltern al Statului, pus acolo pentru paza intereselor acestuia. Aceasta se vede foarte limpede din cererea adresată guvernatorului *Wohlgemuth* la 4 Oct. 1849 de către episcopul *Nicolae Kovács* în chestia redeschiderii şcoalelor cari pe timpul revoluţiei fuseseră închise. Episcopul se adresa guvernatorului în calitatea sa de „director suprem regesc" (*„als königlicher Ober-Directeur aller cath. Schulen und Instituten Siebenbürgens"*) şi îşi motiva cererea cu necesitatea de a îndruma,

[1] Boros G. o. c. pg. 100.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

prin reluarea activităţii normale a şcolilor, tinerimea din nou pe calea ordinei legale şi de a-i infiltra sentimente loiale faţă de Impărat şi Dinastie (*„Ich wünsche die Eröffnung der Schulen vorzüglich, um das Herz der vaterländischen Jugend auf die Bahn der rechtmässigen Ordnung zurückzuführen, ihnen eine loyale Gesinnung, eine unerschütterliche Liebe und Treue für Se. Majestät und das allerhöchste Kaiserhaus einflössen und eine wohlbegründete Intelligenz angedeihen zu lassen“*)[1].

In astfel de împrejurări au funcţionat şcolile în Transilvania, ca şcoli de Stat, sau cu termenul timpului, „ca şcoli regeşti“ susţinute, cele mai multe, din „Fondul de studii“.

Situaţia aceasta de drept s'a perpetuat până la 1848. Până la acel an „Religia catolică, Biserica catolică era dominantă în Ungaria. Ea era Biserica de stat, care avea un rol preponderant în toate instituţiile de Stat. Orice şcoală, care era regnicolară, era în acelaş timp şi catolică“[2]. — „Şcolile erau regnicolare de Stat, întocmai ca şi Biserica catolică însaşi“.[3] Şcolile cari nu erau „catolice“, în baza Rezoluţiei Caroline nu erau privite ca şcoli regnicolare; Guvernul nici nu le recunoştea şi nici nu le numea „şcoli publice“, şi nici măcar titlul de „gimnasii“ nu li-l admitea, până la anul 1776. In *Ratio educationis* ele erau socotite ca „şcoli particulare“ (*„Religione dissidentes, quorum asseclae, qui a Romano Catholicis dissentiunt, passim permixti habitant, paucisque solum locis habent hactenus privatos ludos“*).[4]

V.

Legenda învăţământului confesional în vechea Ungarie.

Astăzi unii concetăţeni de-ai noştri ţin să amintească în anumite momente că Ungaria era „ţara clasică a învăţământului confesional“, spre deosebire de cel de Stat. Nimic mai greşit ca aceasta. Până la 1848 învăţământul nu era nici de cum confesional, ci era sau de stat sau comunal. Numai aparenţa era confesională, realitatea era îndreptată tocmai *în contra* tipului de şcoală confesională

Faptul că şcolile erau catolice nu însemnează că ele erau „confesionale“, căci aici nota catolică era dată de Stăpânirea

[1] Boros G. o. c. pg. 25.
[2] Forster, o. c pg. 360.
[3] Id. vol. 91 pg. 175.
[4] Fináczy E. o. c. v. I. pg. 296.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

civilă. Legătura dintre Religie şi Stat era de natura politică. Cu tot dreptul observă în acest punct istoricul cultural ungur *Fináczy*, că *„Statul admitea ca fapt istoric acea contopire a Şcoalei cu Biserica, dar îl desvolta numai în direcţia intereselor catolice identice cu ale lui şi anume: activ, prin apăsarea şcolilor protestante, pasiv prin aceea că — în baza încrederii absolute acordate Bisericii catolice — dreptul său legal de supremă inspecţie în ce priveşte şcolile catolice şi-l exercită numai cu numele şi în acest chip recunoaşte în mod tacit, competenţa Bisericii pe acest teren"*.[1] Dar numai a Bisericii catolice, care era Biserică de stat şi, ca atare, un organ al vieţii de stat! In ce priveşte dreptul de existenţă al şcolilor confesionale acatolice, aci nu se mai recunoştea competenţa Bisericilor. Nu mai vorbim de Biserica românească, pentrucă aceasta a fost pusă prin lege şi prin uz într'o situaţie care nu-i permitea nici măcar să se gândească să ţie şcoli propriu zise, dar dela venirea Habsburgilor încoace, nici protestanţilor nu li se recunoştea dreptul la şcoală. In privinţa aceasta este caracteristică rezoluţia dela 1763 a Consiliului Locotenenţial, care cuprinde, printre altele, următoarele puncte din cari nădăjduesc că conducerea şcolară de astăzi va putea trage oarecari concluzii de ordin practic în ce priveşte noua organizare a învăţământului public al ţării noastre:

1. „In scopul stabilirii sistemului şcolar potrivit, şi conducerea afacerilor şcolare acatolice să se încredinţeze Primatului ţării, ca protectorului învăţământului,

2. Numărul şcolilor superioare protestante să fie pe cât de mult limitat şi şi în institutele cari li se lasă, să li se permită a învăţa numai obiectele relative la dogmele religioase, în schimb nici Matematica, nici Geometria, nici Dreptul internaţional şi naţional să nu se admită în programul lor de studii, de oarece aceste obiecte le pot învăţa şi în şcolile catolice,

3. In şcolile lor se pot primi numai elevi de confesiunea respectivă, aşadară reformaţii pot primi numai copii reformaţi, luteranii numai luterani. In nici într'un caz, să nu se mestece elevii de diferite confesiuni" [2]...

---

[1] Fináczy, o. c. v. I. pg. 89.
[2] Fináczy o. c. v. I. pg. 296.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Rezoluţia aceasta este o dovadă cum nu se poate mai elocventă că Guvernului nici prin minte nu-i trecea să asigure libertatea învăţământului potrivit nevoilor confesiunilor şi că el concepea învăţământul exclusiv ca învăţământ de stat *şi* catolic. Dacă Guvernul ar fi fost pe atunci protestant, el n'ar fi admis decât învăţământ de stat *şi* protestant.

Catolicismul şcolilor era o noţiune de Stat, nu confesională.

Intre şcolile conduse de ordinile religioase din Transilvania şi între şcolile întemeiate, susţinute şi conduse de aceleaşi ordine în alte ţări europene sau extraeuropene, deosebirea este fundamentală. *In Transilvania şi în Ungaria ordinele călugăreşti fură simple instrumente în mâna Puterii civile, pentru scopuri de stat sau dinastice, — în restul lumii catolice ele erau luptătoare pentru o idee religioasă, pentru care erau în stare să aducă şi ultima jertfă, aceea a vieţii lor. Acolo întreaga situaţie era o creaţiune a lor, cu ajutorul Scaunului papal şi al credincioşilor în mijlocul cărora lucrau*, aşa că ele, respectiv Biserica catolică putea zice cu drept că şcolile sunt ale ei. Dincoace, în Transilvania, unde totul era făcut de Stat, evident că ele nu puteau formula nici o pretenţie de această natură.

Deosebirea între şcolile „catolice" ungureşti şi între şcolile catolice din alte ţări.

In schimb, situaţia din Transilvania prezintă o mare asemănare cu aceea din Principatele româneşti din acea vreme.

VI.

Ca în toate ţările, aşa şi în Ţările române primele începuturi şcolare se făcură în cadrele şi la iniţiativa Bisericii. Primele Bucoavne româneşti au fost tipărite de episcopi (Râmnic 1749, Iaşi 1755) şi şcolile aveau un caracter pronunţat religios. Totuş ele nu erau „confesionale" în sensul că ar fi fost proprietate ale Bisericii, având să atârne exclusiv de aceasta şi să servească numai scopurile ei. Dimpotrivă, ele erau socotite ca ale ţării şi pentru ţară, deşi de fapt un timp oarecare el au fost susţinute exclusiv din mijloacele clerului.

Asemănarea şcolilor „catolice" cu şcolile din vechile Principate româneşti.

Incă înainte de Domnii fanarioţi, în Principatele române Domnii se intereseau de soarta şcoalelor, pentru cari aduceau şi ei, întocmai ca regii ungari, jertfe, şi pe cari, asemenea acestora, le puneau supt supravegherea vlădicilor ţării. Astfel *Vasile Lupul* înfiinţă la 1644 şcoala dela mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi, precum şi câte o şcoală pe lângă fiecare episcopie. Acelaş lucru îl făcu în

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Muntenia contemporanul său *Mateiu Basarab. Şerban Cantacuzino* adaugă la acestea Colegiul dela Mănăstirea Sf. Sava din Bucureşti (în 1687), pus sub conducerea Eforiei în fruntea careia stătea Mitropolitul ţării. *Constantin Duca* făcu, în Moldova, un pas înainte, înfiinţând, între 1693—1704, câte o şcoală pe lângă fiecare biserică domnească şi punând în fruntea lor câte o eforie condusă de episcopi sau de alte înalte feţe bisericeşti. Dintre acestea merită să fie amintită şcoala din Hotin, în fruntea căreia la sfârşitul sec. XVIII se afla ca efor vestitul arhimandrit *Amfilohie*, autorul celei dintâi Geografii în româneşte. [1]

Supt Domnii fanarioţi mitropoliţii şi episcopii fură obligaţi să strângă dările pentru susţinerea şcolilor şi să se îngrijească de salarizarea dascălilor. Aceasta o ordonă *Constantin Mavrocordat* şi mai târziu, *Grigorie Ghica*. Cel din urmă mai impuse mitropolitului pe lângă aceasta, şi sarcina de a se îngriji de copiii cei săraci şi de *a inspecta şcolile de câte două ori pe an* pentru a vedea ce fel de ştiinţă au dascălii şi ce fel de învăţătură dau copiilor. La 1758 *Ioan Teodor Callimachi* constatând că cu toate măsurile antecesorilor săi, starea şcoalelor este proastă, însărcină pe mitropolitul *Iacob Putneanul* — autorul *Bucoavnei* dela 1755 [2] — şi pe vestitul la învăţătură Dhrisean, marele clisiarh al Bisericei celei mari a Răsăritului" [3] să-i prezinte propuneri cu privire la îmbunătăţirea situaţiei, — însărcinare de care aceştia se şi achitară — spre binele şi progresul şcoalei.

In Muntenia întâlnim la 1775 pe *Alexandru Ipsilante* însărcinând pe mitropolitul ţării să facă o amănunţită cercetare a şcoalei dela Sf. Sava. [4]

In Moldova *Grigorie Ghica*, prin hirsovul său din 15 Noemvrie 1775 căută să dea o organizare mai solidă învăţământului prin aducerea lui în mai strânsă legătură cu Statul. El numeşte o eforie şcolară constătătoare numai din slujbaşi mireni de ai Statului, dar nu uită a-i rezerva şi mitropolitului un drept deosebit de însemnat şi anume pe acela de a numi, dimpreună cu Domnul ţării, pe dascălul cel mare «al filosoficeştilor mathimi dela Academia Mol-

[1] I. Bianu şi N. Hodoş: Vechea Bibliografie românească.
[2] *O. Ghibu*: Bucoavnele, în Analele Academiei Române, s. II. t. XXXVIII, (1916) pg. 24.
[3] *V. A. Ureche*: Istoria şcoalelor, Tom. I. pg. 25.
[4] I. P. Eliade: Istoria universală a Pedagogiei, Ploeşti 1880, pg. 271 ş. u.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

dovei», care dascăl avea la rândul său dreptul de a-şi alege pe ceilalţi dascăli colaboratori ai lui.[1] Noul Domn, venit după uciderea lui G. Ghica, *Constantin Moruzzi* numi o comisiune căreia îi dădu însărcinarea să studieze pe larg întreaga chestiune şcolară a ţării şi să-i prezinte apoi un proiect de organizare. Ca preşedinte al comisiei fu numit mitropolitul *Iacob Stamati*, care s'a achitat într'un mod vrednic de toată lauda de însărcinarea primită. Raportul înaintat de el Domnitorului este un document clasic al culturei şi al şcoalei româneşti. Din el noi reţinem aici numai ce ne interesează din punctul de vedere de care ne ocupăm, anume măsurile cari se referă la susţinerea şcolilor.

Din acest raport aflăm că „Academia din Iaşi, întemeiată de Grigorie Ghica, s'a zidit pe locul ce s'au cumpărat pentru această trebuinţă de către fericitul întru pomenire *Gavriil Mitropolitul*".

„Venitul şcoalei — se zice mai departe în raport — este hotărît a se strânge dela preoţii şi diaconii ce sunt în eparhia Mitropoliei şi a Episcopiilor, cari au să plătească nestrămutat fieşte care preot i diacon (bez săracii i nevolnicii) câte patru lei pe an... Aceşti bani.... episcopii îi trimit la doi logofeţi ce sunt orânduiţi asupra veniturilor şi a cheltuielilor şcoalei şi din venitul acesta să plătească şi lefile a tuturor dascălilor de obşte ce sunt în toată Moldova"[2].

De aci încolo, mitropolitul ca preştdinte al Eforiei şcoalelor, rămase pentru multă vreme conducătorul efectiv al şcoalelor din întreaga ţară. Şcolile înseşi aveau un caracter de cultură generală, cu colorit în parte religios, dar îndreptate spre toate nevoile timpului şi ale ţării. Cu susţinerea lor era *îndatorată* Biserica.

La 1828, în urma raportului mitropolitului *Veniamin Costache*, Domnul *Ion Sandu Sturza* dispuse ca mănăstirile să contribuie an de an cu câte 25.000 Lei pentru susţinerea şcoalelor (*o. c.* pg. 117).

Asemenea ordonă, în baza aceluiaş raport, ca „în mănăstirea sfinţilor Trei Ierarhi... fără cât de mică întârziere să se întocmească *cu cheltuiala acelei mănăstiri* toată casa ce se află despre amiază zi a Bisericei, pentruca să fie acum spre aşezarea şi urmarea învăţăturilor..." (*id. ib.* pg. 118)

Aşadară şcolile se făceau din mijloacele băneşti ale mănăstirilor şi se susţineau din contribuţiile preoţilor. Mai mult chiar,

[1] *T. Codrescu* Uricariul, t. I. pg. 64.
[2] A. D. Xenopol: *Memoriu asupra învăţământului superior în Moldova*, Iaşi 1885, pg. 101.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

însaşi Eforia şcolară a ţării era condusă de mitropolitul, — cum am văzut, — şi la Iaşi şi la Bucureşti. Dar aceasta nu însemna că şcolile ar fi fost ale Bisericii şi că ele ar fi avut să urmeze o ţintă unilateral confesională, ci tocmai dimpotrivă. Mitropoliţii, cari ştiau că *între religie şi patriotism nu poate şi nu-i permis să fie nici o contrazicere*, ci dimpotrivă, una trebue să o completeze pe ceealaltă, dădeau pildă de o înaltă înţelegere a menirei şcoalei în sensul culturei generale creştineşti. Astfel mitropolitul *Veniamin Costache* zicea în anaforaua înaintată de el Domnului Ţării la 1 Decemvrie 1828: „*Ne-am încredinţat că bunele învăţături orânduite cu sfânta lege dreptcredincioasei Biserici, puind în inimile junimei pământenilor seminţe alese, ar naşte pe lângă creştineasca şi fericirea acea orăşenească* [1], *spre a cărora dobândire ţinteşte toată a noastră sârguinţă*“ [2].

Aşa au conceput marii ierarhi ai Moldovei religia şi aşa au conceput ei şcoala, ca mijloace pentru întărirea sufletească a creştinului şi a cetăţeanului în vederea consolidării vieţii publice şi a ţării, nu în vederea întăririi Bisericii în contra Statului. Şi în acest înţeles au privit şcoala şi Impăraţii Austriei, cu singura deosebire că ei se serveau de Biserică ca de un instrument la discreţia lor şi că episcopii înşişi, încărcaţi de împăraţi cu tot felul de privilegii şi favoruri, se complăceau în rolul de slugi plecate ale acestora.

Intre situaţia şcolară din vechia Austrie şi Ungarie şi din vechile Principate române, în fond nu este nici o deosebire. Şi una şi alta a fost un produs al conlucrării diferitelor organe ale vieţii naţionale — bisericeşti şi de Stat — pentru realizarea unuia şi aceluiaş scop: întărirea morală şi luminarea intelectuală a poporului prin cultură, aşa cum aceasta a putut fi concepută în diferite vremuri de către diferiţii cârmuitori ai Statului. In ori ce caz însă niciodată ţările din chestiune n'au consimţit să vadă în şcoli simple mijloace pentru întărirea Bisericii, din simplul motiv că ele n'au socotit Biserica ca ceva în afară de Stat sau peste Stat, ci ca ceva ce face parte organică din Stat. Astfel concepută şcoala, era firesc ca Statul să acorde şi Bisericii un anumit rol şi să-i impuie anumite obligaţiuni în privinţa susţinerii şi conducerii ei. Astfel se înţelege cum atât în vechile Principate, cât şi în Transilvania

---

[1] Astăzi am zice „cetăţenească“. N. A.

[2] Xenopol o. c. pg. 112.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

episcopii fuseseră însărcinaţi de Stat cu inspectarea şcolilor şi cu o serie întreagă de alte îndatoriri şcolare. Dar toate acestea nu au dat dreptul mitropoliţilor munteni şi moldoveni să reclame pentru ei şi pentru Biserica lor şcolile cari au fost ale ţării şi să le declare tam-nesam „confesionale“, cum au făcut la un moment dat, episcopii catolici din Transilvania.

VII.

Episcopii catolici declară şcolile de Stat de şcoli „catolice“.

Incetând, la 1848, caracterul de religie de Stat al Bisericii catolice în Ungaria episcopatul, nu voi să piardă deodată tot ce secole întregi de bunăvoinţă şi solicitudine împărătească îi asiguraseră. Episcopii nu se puteau obişnui cu perspectiva ca din stăpâni ce fuseseră în Statul catolic, să ajungă la discreţia Statului, care ne mai fiind catolic, ar putea, să le fie la un moment dat cu totul defavorabil. In consecinţă, ei încercară toate mijloacele pentru a rămânea, supt orice titlu, stăpâni pe situaţia dinainte, şi în special pentru a-şi asigura moşiile şi fondurile de cari dispuseseră înainte, precum şi şcolile, — bine ştiind că cine are în mână şcoala, are întreaga directivă a vieţii sufleteşti.

Cu o dibăcie vrednică de mirare abilii conţi şi baroni îmbrăcaţi în rasa de episcopi — (până în ziua de astăzi episcopii catolici din Transilvania sunt aproape toţi conţi, d. e.: *contele* Majláth dela Alba-Iulia, *contele* Széchenyi dela Oradea-mare) — declarară liceele „regeşti“ peste cari ei fuseseră până aci „directori supremi de studii“, — de licee „catolice“. Nici o lege, nici o dispoziţie de stat nu dăduse episcopilor acest drept, — ei şi-l luaseră singuri asupra lor, cu dela sine putere. In neorientarea generală care a urmat după tulburările dela 1848, ei putură opera în dragă voie în această direcţie, fără să întâlnească vre-un obstacol, mai ales că această aparentă schimbare de front nu involva în sine de fapt şi o schimbare a situaţiei de drept a şcolilor.

In acest fel, la 1850 episcopul ardelean putu da ordin directorului liceului piariştilor din Cluj — care până în ziua de astăzi poartă pe frontispiciul său inscripţia de *liceum regium* — să nu mai întrebuinţeze titulatura de „regesc“.[1] Acelaş episcop dădu apoi ordin analog liceului din Tg.-Mureş, ca adecă să nu se mai numească „liceu regesc“, ci „liceu catolic“, apoi la 1853, liceului din *Csiksomlyó* să nu-şi mai zică liceu „ces. reg.“, ci pur şi simplu „rom-

[1] Anuarul liceului piarist din Cluj pe anul 1851—2, pg. 16.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cat.“ Şcoala, — spune episcopul, — are să-i fie supusă exclusiv lui. „El este reprezentantul catolicilor, după ce Comisia catolică — durere — a fost suspendată“.[2] Aceeaşi măsură s'a luat faţă de gimnasiul regesc din *Târgul Săcuilor* şi apoi, rând pe rând, şi faţă de celelalte licee din Transilvania.[3]

Sensul adevărat al acestei manopere.

Dar cum îşi închipuia episcopul ardelean situaţia de drept a acestor şcoli prefăcute peste noapte din şcoli regeşti în şcoli „catolice“? Concepea el aceste şcoli ca şcoli „confesionale“ în sensul că ele sunt „proprietate“ ale Bisericii şi că aceasta are nu numai toate drepturile asupra lor, ci şi toate obligaţiunile împreunate cu susţinerea lor? Nimic din toate acestea! Dimpotrivă, episcopul îşi închipuia că şcolile rămân şi mai departe în sarcina Statului, care trebue să le susţie din Fondul de Studii, dar în împrejurările schimbate, când Statul nu mai este în toate ale sale catolic ca până aci, trebue ca cel puţin şcolile să rămâie catolice.

Astfel concepută chestiunea şcolilor nu este de mirare că în întreagă epoca Absolutismului, nu întâlnim conflicte între Biserica ardeleană şi între Stat pe tema proprietăţii şcoalelor. Biserica nu le reclama ca proprietate a sa, iar Statul nu era pus în situaţia de a-şi apăra drepturile sale de proprietar faţă de Biserică.

Am putea aduce în sprijinul acestei afirmaţiuni o mulţime de dovezi, dar cred că sunt suficiente şi următoarele două cazuri cu desăvârşire caracteristice. Avem, mai întâi cazul liceului cat. din *Satu-mare*. Înfiinţat de *P. Pázmány*, care l'a dat pe mâna Iezuiţilor, şi înzestrat cu zeci de moşii de către Ferdinand III şi, mai târziu de către Leopold I., acest liceu până la 1822 a fost susţinut din „Fondul de studii“. La acest an Consiliul locotenenţial a impus episcopului de Satu-mare susţinerea liceului (*„Cura gymnasii szatmarensis illustrissimo Domino Episcopo Diocesano Szatmar concredita est“*). Dar episcopul n'a voit să-l ia asupra sa, ci a stăruit ca el să fie susţinut de „Fondul de studii“ sau de oraş, care era „oraş liber regesc“.[3] Mai târziu, pe timpul absolutismului, la 1863, el a şi fost declarat „liceu regesc“, — ceeace nu împiedecă pe episcop ca, la cea dintâi ocazie când îi veni bine, să-l declare „catolic“.

---

[1] Bandi Vazul, *A csiksom'yói r. kath. főgymnásium története*. pg. 72.
[2] I. Daróczy: *A székelyudvarhelyi r. kat. főgymnazium története*. In Anuarul gimnazului pe anul 1895—6, pg. 14.
[3] G. Sarmaság: *A szatmári kir. kath. főgymnazium története*, 1896 pag. 23.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Al doilea caz este acela al liceului din *Sibiiu*. Infiinţat la 1692 de Iezuiţi, — după desfiinţarea ordinului, dela 1773—1849, acest liceu a fost susţinut şi el, ca şi liceul din Satu-mare, de „Fondul de Studii", şi ca şi acela, îşi zicea „liceum regium". La 1850, în urma ordinului episcopului el se prefăcu în „Romanum catholicorum gymnasium", rămânând astfel până la 1853.[1] In acest an Impăratul „la propunerea ministrului c. c. de Culte şi Instrucţie publică binevoi a ridica preagraţios gimnasiul r. cat. din Sibiiu la rangul unui liceu c. r. de stat",[2] totuş, până la 1855 el se numeşte încă „rom. kath. öffentliches Gymnasium". Intre 1855—1861 el se numeşte „K. K. Kath. Staatsgymnasium". Incepând cu anul 1862/3 el se chiamă simplu: „K. K. Staatsgymnasium", iar dela 1867 „gimnasiu regesc de stat", şi ca atare, este cel dintâi liceu propriu zis de stat în întreagă Transilvania.

In cel dintâi caz vedem aşadară cum episcopul sătmărean *nu voieşte* să ia asupra sa liceul din Satu-mare pe care Statul vrea să i-l impuie pentru a scăpa astfel de sarcina susţinerii materiale a lui, — în al doilea vedem cum episcopul ardelean nu are nici un cuvânt de spus când Impăratul „binevoi preagraţios" a-„lua" liceul catolic şi a-l preface mai întâiu în liceu „c. r. catolic" apoi în liceu pur de Stat. Mai mult chiar, episcopul Haynald, prin, reprezentaţia sa Nr. 268 dela 22 Februarie 1854 accentuiază că după ce prin rescriptul preaînalt dela 6 Ianuarie 1850 liceul din Sibiiu a fost ridicat la rangul de liceu c. r. de Stat, cheltuielile de întreţinere a acestuia trebue să le supoarte în întregime Erariul (nu „Fondul de Studii").[3] Şi într'un caz şi în altul deci pentru episcopi chestiunea nu era ca şcolile să fie ale Bisericii, ci ca ele să fie susţinute de Stat, iar de poruncit să poruncească în ele pe cât numai se poate, ei. De aceea episcopul ardelean rămase în slujba sa de „director suprem de studii" până la moartea sa, întâmplată la anul 1856.[4]

Declararea şcolilor regeşti de şcoli catolice astfel n'a schimbat absolut nimic în situaţia de drept a acestora, şi nici chiar situaţia de fapt n'a suferit aproape nici o schimbare. Episcopii nu-şi

[1] *Kurze historische Skizze des römisch- katholischen Gymnasiums in Hermannstadt,* în Anuarul liceului pe 1855, pg. 3.

[2] Ib. pg. 4.

[3] *Boros G.*: A nagyszebeni állami főgymnasium története, pg. 98.

[4] O. c. pg. 101.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

închipuiau nici că şcolile sunt ale Bisericii, nici că ei, ca şefi ai acestora, ar avea vre-un drept propriu zis asupra organizării şi îndrumării învăţământului.

De aceea ei nici nu se gândiră ca în şcolile „catolice" să introducă vre-o măsură de ordine sau vre-o directivă didactică sau religioasă. Ca şi înainte, directiva învăţământului rămase în mâna Statului. Acesta înlocui la 1850, fără să consulte în vre-un chip oarecare Biserica, planul de învăţământ şi de disciplină cunoscut sub numele de *Ratio educationis* dela 1777 cu un nou plan, numit *Organisations-Entwurf*. Acest plan era impus în mod obligator de către Stat pentru toate şcolile zise „catolice", în cari şi corpul didactic întreg fusese adus de Stat din provinciile austriace, în special din Boemia.

VIII.

Solicitudinea guvernului austriac pentru şcolile din Ardeal.

Pe timpul absolutismului, atât în Transilvania cât şi în părţile anexe cauza şcolară era deservită în mod destul de serios. Dispoziţiile Consiliului Locotenenţial şi ale Guvernului ardelean acordau destul de considerabilă solicitudine printre altele şi silinţelor culturale ale diferitelor naţionalităţi ale ţării. In acest timp poporul nostru dădu o adevărată năvală spre şcolile de tot felul: aproape în toate gimnaziile din teritoriile româneşti noi formam majoritatea populaţiei şcolare. Dorul de cultură nu mai cunoştea margini.

In ce priveşte limba de predare, Consiliul Locotenenţial prin rescriptul său Nr 58.244 din 21 Octomvrie 1861, ordonă ca limba maternă a elevilor să fie larg considerată, mai mult chiar, el prevăzu ca şase licee din părţile anexe ale Transilvaniei, şi anume liceele din: *Arad*, *Satu-mare*, *Timişoara*, *Lugoj*, *Sighetul Marmaţiei* şi *Baia-mare* să fie licee mixte, ungureşti—româneşti, în care ambele limbi să fie egal îndreptăţite. [1]

Incă *Organisations-Etwurf*-ul dela 1850 fixă ca materii de învăţământ obligătoare: religia (2 ore pe săptămână), limba latină (8 ore), limba maternă (4 ore), Geografia (3), Matematica (3) şi Istoria naturală (3).

La toate gimnaziile din teritoriile locuite de Români fură, în consecinţă, numiţi şi profesori de limba română, dela activitatea cărora nu numai Românii aşteptau mult, ci chiar şi Curtea din Viena.

[1] Rettegi Károly: *A tugosi állami fögymnasium története*, pg. 28 şi u.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Dar aceste numiri nu fură nicidecum agreate de catolici, cari au făcut toate sforţările posibile spre a eluda dispoziţia din chestiune.

Pe lângă toate zvârcolirile şi uneltirile catolicilor, în epoca absolutismului, după cum am văzut şcoala, cu tot atributul ei „catolic", rămăsese şi de fapt şi de drept, tot şcoală de Stat, ca şi înainte. Dacă ni-ar lipsi documente scrise despre aceasta, avem încă din fericire oameni în viaţă, cari au studiat în epoca absolutismului în şcoli „catolice" şi cari toţi adeveresc că acestea erau de Stat, în toată puterea cuvântului.

IX.

O schimbare s'a produs în viaţa şcolilor din Ardeal după înfiinţarea, la 1873, a *Statului rom.-catolic ardelean*, care a pus stăpânire pe moştenirea „Comisiei catolice" în modul pe care l-am văzut la timpul său (cf. pg. 68).

Statul catolic ardelean uzurpează şcolile de Stat pe seama catolicilor.

Din primele zile ale funcţionării sale, Statul catolic puse mâna pe toate şcolile secundare „catolice" din Transilvania şi — tacit — le declară ca proprietate a sa.

Cum situaţia legală a Statului rom.-catolic ardelean nu fusese fixată în mod clar şi definitiv, chestiunea şcolilor lui a rămas şi ea nerezolvită. In cursul timpului guvernul unguresc şi opinia publică au încercat, ce e drept, în mai multe rânduri să reglementeze situaţia, dar din cauza că n'a putut fi rezolvită problema autonomiei catolice, în cadrul căreia avea să-şi găsească deslegarea şi problema şcolară, aceasta a rămas până în momentul de faţă în aceeaş situaţie echivocă.

Este adevărat că Statul Catolic a luptat enorm de mult pentru ca să-şi asigure asupra şcolilor uzurpate de el aceleaşi drepturi pe cari le au asupra şcolilor lor confesiunile autonome, dar în toate cazurile Guvernul a refuzat să-i recunoască acele drepturi, socotind şcolile ca „susţinute" ce e drept de Statul Catolic, dar „conduse" de Ministerul Instrucţiei.

Statul ungar îşi apără drepturile sale asupra acestor şcoli.

Incă îndată după votarea art. de lege XXX. din 1883 Ministerul de Instrucţie, deşi la aparenţă prin §. 41 li-a asigurat şcolilor susţinute de Statul Catolic „drepturile avute înainte" — cari însă nu fuseseră fixate prin nici o lege şi prin nici un uz, — a supus şcolile din chestiune aceloraşi măsuri ca şi şcolile de Stat. Astfel, la examenul de maturitate din 1884 guvernul a delegat el

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

pe preşedintele comisiei de examinare, ceeace la şcolile confesiunilor autonome nu este în drept s'o facă. Statul Catolic a protestat atunci, — dar înzadar. Ministerul a răspuns prin rescriptul său Nr. 15.983 din 1884: „dreptul de preşedinte la examenul de maturitate îl rezerv în mod categoric pentru directorul regional al învăţământului".[1]

Ministerul Instrucţiei consideră Statul Catolic ca pe un organ subaltern al Guvernului.

La întâmpinarea Statului Catolic, prin care acesta se referea la „autonomia" asigurată prin rescriptul din 16 August 1867, Ministerul răspunde prin rescriptul său din 23 Sept. 1884, spunând printre altele:

> Prin rezoluţia din 19 August 1867 *„Statul Catolic şi Consiliul său Dirigent n'au obţinut drepturi pentru dispoziţii exclusive şi independente de Guvernul ungar"*.
>
> Şi mai departe:
>
> **„Că modalităţile prevăzute în rezoluţia prea înaltă a M. S. ces. reg. apostolice n'au putut fi stabilite nici până în ziua de astăzi, cauza este că Statul Catolic a născut spre o astfel de sferă de activitate, care trece peste competinţa sa şi urmăreşte o independenţă care este în contrazicere cu hotărîrea de mai sus a M. S. reg. apostolice.**
>
> **. . . . Ordonanţa din chestiune a atribuit Statului Catolic numai acea sferă de activitate pe care o exercita Comisiunea Catolică pendentă de Guvernul ardelean . . . Comisia catolică n'a fost altceva, decât organul subaltern al Guvernului, care consta din consilierii guverniali, ale căror hotărîri având numai natură de propuneri se ridicau la valoare de ordonanţă numai fiind datate din şedinţa Guvernului, date în numele acestuia şi purtând sigilul lui. Episcopii ardeleni nu exercitau funcţiunea de directori supremi peste şcoli în virtutea postului lor de episcopi, ci numai în urma faptului că ei erau numiţi în fiecare caz special directori supremi.**
>
> *Aceasta o dovedeşte întreaga serie de numiri şi mai lămurit decât orice altceva o dovedeşte cazul episcopului Ignatie baron de Szepesi, care la 1820 a fost înzestrat şi el cu funcţia de director suprem, dar el renunţând la această funcţie, renunţarea lui s'a primit prin rescriptul Nr. 308 canc. aulice din 20 Ian. 1824.*
>
> De încheiere, pentru lămurirea definitivă a situaţiei, *declar în mod hotărît* — spune ministrul — că şcolile secundare catolice din Transilvauia nu le pot înşira în

[1] Anuarul Statului catolic pe 1884, pg. 42.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

rândul şcolilor confesiunilor autonome, ci le consider ca nişte şcoli, cari într'o anumită privinţă stau sub conducerea Statului Catolic, într'altă privinţă însă stau sub aceea a Ministerul de Culte şi Instrucţie publică". [1]

Acest rescript ministerial declară aşadară implicit că *Statul Catolic*, căruia nu i s'a atribuit decât acea sferă de activitate pe care o avea Comisia Catolică, *nu este altceva decât* **„organul subaltern al Guvernului"**.

La acest rescript Statul Catolic declară că chestiunea aceasta care a dat prilej la aşa de mari divergenţe de opinii, nu poate fi rezolvită de Minister, ci „de singurul organ menit să explice legea", adecă de Parlament, căruia ea trebue să i se înainteze. [2]

Conflicte între Guvern şi între Statul Catolic.

Aşadară, încă în primul an după intrarea în vigoarea a legei care reglementează învăţământul secundar, între Statul Catolic şi Guvern se nasc divergînţe acute de ordin principiar, pe cari numai Legislaţia ar fi fost în stare să le înlăture. *Dar Guvernul nu s'a simţit dator să mai ceară avizul Parlamentului într'o chestiune care pentru el era clară şi astfel aceasta a rămas până la 1918 aşa cum a hotărît Ministerul* în rescriptul de mai sus.

Un nou conflict se ivi între Guvern şi între Statul Catolic la 1886, când acesta a înaintat spre aprobare Regulamentul de serviciu şi de disciplină a profesorilor dela şcolile secundare de sub jurisdicţia lui. Ministerul, cetind proiectul de Regulament a cerut ca în textul jurământului pe care-l depun profesorii să se spuie express că „directorii şi profesorii sunt datori să respecte şi să execute legile ţării precum şi ordinile şi dispoziţiile guvernului şi ale organelor acestuia, referitoare la activitatea lor". La aceasta Statul Catolic răspunse că acestea „nu se pot admite în nici un chip în textul jurământului, dacă cumva nu voim să distrugem cu însaş mâna noastră şi ultimele urme ale autonomiei noastre. Nu ne este, anume, permis să sacrificăm acea teză fundamentală că directorii şi profesorii noştri niciodată şi în nici un chip nu pot să primească dela guvern sau dela organul lui, direct ordine sau dispoziţii". [3]

Totuş, şi aici Statul Catolic a trebuit să se supuie.

---

[1] Anuarul Statului Cat. pe 1885, pg. 61.
[2] Ibid pg. 63.
[3] Anuar, 1888, pg. 100.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Când, la1891, Ministerul a dat ordin ca orele de religie ale elevilor necatolici să se ţină, în şcolile de sub conducerea lui, între cari le număra şi pe ale Statului catolic, — în însuş localul şcoalei respective, episcopul *Francisc Lönhart*, prin adresa Nr. 1287—1891, a protestat în numele Statului catolic, declarând că „în şcolile secundare catolice cari formează proprietatea exclusivă (!) a Statului catolic, din punct de vedere principiar catolic nu se poate da loc pentru învăţământul religios al elevilor necatolici". [1]

Prin rescriptul Nr. 17.199—1891, ministrul de culte, *contele Csáky* răspunse că îşi menţine neschimbat punctul de vedere faţă de „şcolile secundare conduse cu ingerinţa Statului catolic" şi, în consecinţă, le îndrumă să se conformeze ordinului dat în chestiunea de mai sus.

X.

Organe ale Statului cer disolvarea Statului Catolic.

Cum pe de o parte raportul dintre şcolile susţinute de St. C. şi dintre Statul ungar, nu era definitiv lămurit, şi cum pe de alta St. C., care se erija în singur stăpânitor asupra lor, nu avea mijloacele materiale necesare pentru a le susţinea şi, în consecinţă cerea în continuu ajutorul Statului, Guvernul a aflat de bine să convoace în anul 1891 la Budapesta o anchetă şcolară pentru a discuta amănunţit situaţia de drept a şcolilor Statului Catolic. In preajma acestei anchete, consilierul ministerial *F. Csorba* a publicat în marea revistă a Academiei Maghiare, *Budapesti Szemle*, un studiu temeinic despre *Autonomia catolică ardeleană*. In acest studiu Csorba a dovedit că *aşa numita „autonomie" a St C. este cu totul ilegală* şi, în consecinţă, *trebue disolvată* în cel dintâi moment pe care conducerea ţării îl va găsi oportun. Deocamdată, zice Csorba, este vorba să se decidă numai chestia şcolilor secundare susţinute de St C. şi anume *„dacă în îndrumarea vieţii interne a acestor şcoli situate în locuri atât de importante, şi de aici înainte, între orice împrejurări (!) consideraţ ile naţionale şi de stat vor avea rolul dominant sau nu"* ? (pg. 338). *Statul aici nu poate ceda; el trebue să raporteze biruinţă deplină asupra evului mediu din şcolile catolice, împotriva căruia a luptat şi protestantismul veacuri dearândul. „Invăţământul secundar trebuie să fie în strânsă şi organică legătură cu viaţa de stat şi naţională".* [2]

---

[1] Anuar, 1891, pg. 117.

[2] *F. Csorba*, în „Budapesti Szemle", 1891, pg 538.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Ancheta convocată de Minister n'a dus la rezolvirea conflictului, totuş ea a contribuit la lămurirea situaţiei. Reprezentanţii St. C. au trebuit să ia act de atitudinea categorică a Guvernului, că şcolile secundare trebue să fie înainte de toate în serviciul ideei de stat şi naţionale, şi a doua că oricine ar fi susţinătorul material al lor, ele trebue să fie la dispoziţia Statului. Pe de altă parte cercurile oficiale au trebuit să ia şi ele act despre serviciile deosebite pe cari aceste şcoli le-au făcut ideei de stat şi despre necesitatea naţională ca ele să-şi păstreze şi mai departe caracterul exterior confesional.

Din motive de prevedere, se admite şi pentru mai departe caracterul catolic al şcolilor de Stat.

Transilvania este o ţară în care elementul maghiar este într'o infimă minoritate. Imprejurările pot aduce cu sine pierderea ei către un alt stat. In acel caz şcolile confesionale maghiare pot rămânea şi mai departe razim al populaţiei maghiare, ceeace nu s'ar mai putea întâmpla dacă şcolile s'ar statifica acum, după cum vor unii.

Acesta a fost firul roşu în discuţiile anchetei.

Ancheta s'a terminat fără ca să se fi putut desface din ea soluţii formale definitive pe cari să le poată accepta şi în fond şi în formă ambele partide. Rămânea ca timpul să le aducă, nu peste mult.

La 1893, când St. C. ceru, pentru a nu ştiu câta oară, ca Guvernul să acorde subvenţii pentru şcolile susţinute de el şi înainte de ce situaţia legală s'ar fi stabilit, Statul Cat. scria în reprezentaţia s'a către Minister: *„Nici aceea nu se poate afirma că şcolile noastre nu s'ar potrivi în cadrele politicei culturale a Statului, căci noi doar cerem ajutorul statului tocmai pentru nişte institute cari încă din vremurile cele mai vechi îşi împlinesc nobila misiune în interesul naţiunei maghiare şi a Statului, pe cari interese, dacă n'ar exista şcolile Statului catolic, Statul ar trebui să şi le realizeze cu sacrificii incomparabil mai mari“.* [1]

XI.

In sfârşit, după lungi tratative, s'a ajuns la acordul dorit şi St C. putu înainta la 1894, spe aprobare regală Regulamentul care avea să fixeze caracterul şcolilor conduse de el şi sfera lui de competinţă asupra acestora. Acest *„Regulament despre sfera de*

[1] Anuarul Statului catolic, 1893, pg. 130.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

competință a Statului rom.-cat. din părțile ardelene [1] *cu privire la școlile susținute și conduse de el'*, dobândi în adevăr aprobarea regală, devenind prin aceasta piatra de temelie pe care avea să se desfășure de aci încolo întreaga activitate a acestor școli.

Să vedem acum, ce cuprinde Regulamentul.

Paragraful 1 zice:

„Inființarea și desvoltarea școlilor secundare, întrucât nu sunt împreunate cu transformare de posesiune (vagyoni átváltoztatás), se ține de sfera de competință a Statului catolic, în caz contrar ele sunt rezervate aprobării M. S. Regelui, ca patron preaînalt. Sistarea sau reducerea actualelor școli secundare, chiar și dacă nu este împreunată cu transformare de posesiune, poate avea loc numai cu permisiunea M. S., ca patron preaînalt'.

Care este adevăratul înțeles al acestui paragraf? După părerea mea, el precizează utilitatea și necesitatea școlilor Statului catolic din punctul de vedere al Statului ungar, nu din acela al religiei catolice. Aceste școli se dovediseră până aci foarte bune din punctul de vedere al ideei de Stat; un interes bine priceput reclamă ca ele să fie susținute și mai departe. — Mai mult chiar: nu este de ajuns ca să i se asigure Statului catolic libertatea de a le susține, ci este necesar ca într'o anumită formă el să fie obligat a le susținea. De aceea Statul catolic, socotit ca un organ semioficial al guvernului, poate să înființeze și să desvolte câte școli vrea, dar nu poate să desființeze nici să reducă vre-una din școlile lui, căci aceasta ar atinge interesele de Stat.

Formula în care este exprimat acest punct de vedere este atât de ingenioasă și cu atâta diplomație țesută, încât la prima vedere îi poate scăpa cuiva adevăratul înțeles, dar analizată cu băgare de seamă, înțelesul ei este evident. *Statul nu garantează prin aceasta catolicismului școli catolice, ci folosește catolicismul pentru scopurile sale proprii.*

Stabilit odată acest punct de plecare, guvernul putea să dea acum în seama Statului catolic o mulțime de atribuții neesențiale în ce privește conducerea școlilor, de îndată ce el își rezerva toate chestiunile de directivă înaltă și de control. Astfel, în baza acestui

[1] Este foarte interesant că Ministerul nu mai întrebuințează atributul de *„ardelean"* pentru Statul Catolic, ci pe acela *„din părțile ardelene"*.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Regulament: clădirile liceelor nu se pot face decât cu aprobarea Ministerului, bugetele şcolare trebue aprobate de Minister, planul de învăţământ de asemenea, cărţile de şcoală idem, la examenele de maturitate preşedinte este directorul regional al Statului, căruia i se desenează o sferă de activitate foarte largă în tot ce priveşte învăţământul şi disciplina din aceste şcoli. [1]

Din Regulamentul acesta este mai mult decât evident că şcolile Statului catolic sunt numai după nume şcoli catolice, în realitate ele sunt şcoli de Stat. Statul ungar n'a lăsat Statului catolic asupra acestor şcoli decât acele drepturi de cari el nu avea nevoie şi cari nu au nici o importanţă din punctul lui de vedere. „Ingerinţa" Statului catolic nu atinge întru nimic scopurile pe cari le urmăreşte Statul cu ajutorul şcoalei.

Din momentul în care caracterul şcolilor „catolice" era astfel stabilit, Statul nu numai că nu mai avea nici un interes să nu le ajute, dimpotrivă el avea interesul cel mai înalt să le dea tot concursul, pentru ca astfel, în cea mai scumpă şi în cea mai expusă parte a ţării ele să poată îndeplini acum cu acelaş zel opera patriotică de maghiarizare, cu care în secolele trecute îndepliniseră opera de catolizare a Ardealului.

Vom vedea mai la vale ce-a făcut Statul ungar pentru şcolile acestea cari, deşi „confesionale", lăsară cu totul pe planul al doilea interesele religioase, culturale şi umanitare, de dragul intereselor de stat, în slujba cărora se puseră cu toată râvna.

Dar, cu tot aranjamentul făcut cu Statul, catolicii tot nu şi-au uitat năravul. Supunerea faţă de Stat nu le convenia şi ar fi fost bucuroşi ca, profitând cât de mult de toate câte le pusese Guvernul în vedere, să rămâie totuşi „autonomi". Astfel nu trebue să fim surprinşi văzând că, cu toate că pentru aprobarea acestui Regulament, St. C. îşi exprimase faţă de Regele „mulţumirile şi gratitudinea sa", — când l-a comunicat direcţiunilor şcolilor, a ţinut să spuie în comitiva care-l însoţia: „Declarăm categoric că Consiliul Dirigent al St. C. nu consideră pe directorii regionali regeşti în general şi întru nimic ca autorităţi şcolare peste liceele Statului Cat." [2]

Când Ministerul Instrucţiei a luat cunoştinţă de această enunciaţiune, a cerut imediata ei revocare, întrucât de fapt directorii

[1] Anuarul Statului Catolic pe 1894, pg. 88 ş. a.
[2] Id ibid. pg. 96.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

regionali de studii au şi dreptul de a dispune, în anumite margini, în şcolile din chestiune.

Şcolile catolice cultivă patriotismul, nu religiozitatea.

De aci încolo, în activitatea St. C. tendinţele autonomiste, ce e drept, nu încetează a se manifesta la anumite ocazii, în schimb însă în opera şcolilor susţinute de el se reliefează din an în an tot mai mult şi caracterul patriotic, într'o măsură, care nu numai că rivalizează cu şcolile de stat, dar le şi întrece cu mult.

In raportul anual al Statului Catolic despre activitatea liceelor în anul 1894/5 se zice: „Inainte de ce am începe să facem, pe baza datelor primite, darea de seamă despre şcolile noastre secundare, *trebue să relevăm caracterul lor, că adecă acestea, fiind şcolile Bisericii catolice, sunt şcoli naţionale cu caracter catolic... Liceele noastre sunt şcoli neaoş-ungureşti* (tözsgyökeres magyar iskolák)“ etc.[1]

Să reţinem această preţioasă mărturisire pe care o face Statul Catolic, că adecă şcolile lui sunt şcoli *naţionale* cu caracter catolic, — ceeace este cu totul altceva decât şcoli *catolice* cu caracter naţional.

Şi să mai reţinem şi următoarea mărturisire a aceluiaş Stat Catolic, în baza căreia Statul ungar socoteşte aceste şcoli ca nişte institute pe cari Statul Cat. este *dator* să le susţie din fondurile pe cari ace'a i le-a pus la dispoziţie, dar în cari institute Statul este stăpân.

In raportul său către Adunarea generală a Statului Catolic, Consiliul Dirigent al acestuia spunea în adevăr, la 1898 următoarele:

Statul ungar socotea şcolile catolice nu ca un drept, ci ca o obligaţiune a Statului Catolic.

„*Statul ungar consideră liceele noastre ca licee ale Statului catolic în sensul că Statul catolic este dator să le susţie din fondurile care-i sunt puse la dispoziţie, dar dreptul de dispunere asupra lor şi de conducere şi l-a rezervat Statul ungar sieşi*“.[2]

Acest punct de vedere pe care Ministerul de Instrucţie l-a avut faţă de şcolile Statului Catolic dela început, şi l-a menţinut neschimbat până la 1918, când a încetat pe plaiurile noastre Stăpânirea ungurească. Aceasta o vedem şi din rescriptul ministerial Nr. 19450 din 20 Maiu 1902, dat de ministrul Wlassich, în care rescript se spune:

„*Conform adresei Onor. Consiliu Dirigent al Statului catolic, acesta ar avea dreptul nu la titlul de*

[1] Anuarul Statului Cat. 1895 pg. 15.
[2] Id., 1898, pg. 6.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„susținător", ci la acela de „autoritate școlară superioară susținătoare și conducătoare" (fenntartó és vezető főtanhatoság).

Deja anul trecut, prin adresa mea Nr. 31538 am enunțat că între cuvântul „autoritate școlară superioară" și între acela de „susținătoare" nu se poate intercala cuvântul de „conducătoare" și V-am făcut atenți că în introducerea la Contractul încheiat între Minister și între Statul catolic în chestia subvenționării liceelor din Alba-Iulia și Tg. Săcuilor, acest cuvânt de „conducătoare" nu obvine.

§ 41 al legei despre învățământul secundar se ocupă de „școlile secundare din părțile ardelene susținute și conduse de Statul Catolic", dar acest § recunoaște Consiliul Dirigent tot atât de puțin ca „autoritate școlară superioară", ca ori și care altă lege.

Este adevărat că nu se pot presupune la Statul catolic intențiuni împotriva Statului unguresc; recunosc și aceea că el înțelege ca o datorie firească să servească întru toate interesele Statului maghiar. Tocmai pentru aceea directorii regionali nu sunt conduși de neîncredere, nici de tendințe de atotputernicie" etc. etc.[1]

Statul catolic nu este autoritate școlară superioară.

Așa dară nici legea, nici Ministerul nu recunoaște Statul Catolic ca „autoritate școlară superioară" peste școlile susținute de acesta, pe cari Guvernul le admite din considerație pentru faptul — nu că ele sunt un sprijin al Bisericii catolice, ci că recunosc „ca o datorie firească să servească *întru toate* interesele Statului maghiar".

După aceste lămuriri și precizări, timp de 16 ani lupta între cele două puteri a încetat. Doar la 1918 Statul Catolic cere din nou Ministerului să revie asupra ordonanței sale Nr. 92.079/918 prin care așezase liceele Statul Cat. în rubrica *„școlilor de sub conducerea nemijlocită și de sub dispoziția Statului"* și să le zică: *„școli secundare susținute și conduse de Statul catolic"*. Ministrul răspunse că a grupat școlile în două categorii: „școli la dispoziția Statului maghiar" și școli cari stau *„sub conducerea imediată a Statului"* (Ministerului). *„Școlile Statului catolic fac parte în mod evident din acestea din urmă"*, — zice ministrul, al cărui răspuns, ca *„destul de favorabil"*, a fost luat la cunoștință de Consiliul Dirigent al Statului Catolic.[2]

[1] Anuarul Statului Cat. 1902, pg. 52.
[2] Anuarul Statului Cat. 1918, pg. 17.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Din această reprivire istorică asupra desvoltării şcolilor Statului Catolic este cu totul evident că aceste şcoli n'au fost recunoscute nici odată de Guvernul unguresc ca şcoli confesionale autonome, ci dimpotrivă, ele au fost în mâna Statului în măsura în care acestuia i-a plăcut.

XII.

Munificenţa Statului ungar faţă de şcolile catolice.

Dela regularea situaţiei de drept a şcolilor St. Cat. prin Regulamentul dela 1894 şi până la terminarea războiului mondial, timp de 1/4 de veac, a fost *epoca de consolidare a şcolilor „catolice" din Transilvania.*

Ca din pământ au răsărit în acest timp pretutindeni minunate clădiri şcolare ca'n poveşti, înzestrate cu material didactic ultramodern, provăzute cu internate, având corpuri didactice cu salare regulate, — dar toate acestea din Vistieria Statului. Nu s'a pomenit ca pentru astfel de trebuinţe Biserica catolică să puie la contribuţie pe credincioşii săi. Nici mecenaţi nu s'au prea găsit, cari să jertfească din averea lor ceva pentru această operă. Totul s'a făcut din banii Statului. Conducătorii St. C. s'au dovedit în acest răstimp ca cei mai perfecţi exploatatori ai situaţiilor, iar Guvernul din Budapesta, care timp de 50 de ani n'a găsit un singur filer pentru şcolile secundare româneşti din Transilvania, a fost bucuros să reverse cu îmbelşugare legendară, milioanele ţării pentru şcolile Statului catolic.

Iată ajutoarele de stat date numai la rubrica: *„Salarele profesorilor dela şcolile Statului Catolic"*, în coroane:

Liceul din	*Anul 909,*	*Anul 1911,*	*Anul 1912,*	*Anul 1915,*
Miercurea-Ciuc . .	28.000	34.000	36.000	66.250
Kézdivásárhely . .	20.000	30.000	32.000	47.600
Cluj	26.000	31.356	33.356	52.306
Tg.-Mureş	24.000	22.000	24.000	46.200
Braşov	32.000	28.000	30.000	36 200
Alba-Iulia	29.536	26.000	28.000	48.800
Tg.-Săcuilor . . .	32.000	34.000	36.000	54.150
	109.536	205.356	219.356	361.506[3]
plus: „Adaos personal"	24.200	60.150	90.600	?
Laolaltă . .	133.736[1]	265.506[2]	309.956	

[1] Anuarul St. C. 1909 pg. 59.
[2] Id. 1911 pg. 56.
[3] Id. 1915 pg. 76.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Pentru a vedea cu cât contribue St. C. însuş la şcolile sale, în comparaţie cu Statul ungar, iată aici paralel sumele pe anul 1912.

	Statul catolic da:	*Statul maghiar da:*
Braşov	38.453	50.800
Miercurea Ciucului .	20.669	31.333
Alba Iulia	21.108	44.606
Kézdivásárhely . .	16.500	23.332
Cluj	14.339	30.000
Tg.-Mureş	36.954	41.650
Tg.-Săcuilor . . .	32.504	36.000
	180.527	257.721 [1]

Aşadară Statul catolic, posesorul latifundiilor şi stăpânul „Fondului de studii", dădea cu totul 180.527 coroane pe an, în timp ce Statul ungar dădea numai la salarele profesorilor 257.721 cor., deci la şcolile „sale" Statul Catolic dădea 40%, iar Statul ungar 60 %.

In afară de ce primea dela guvern, Statul cat. mai primea la 1908 şi dela *Universitatea săsască* ajutor anual de 35.000 cor. pentru şcolile ungureşti din teritorul românesc (Sibiiu, Braşov. Sighişoara, Sebeşul săsesc, Orăştie, Mediaş, Bistriţa, Miercurea şi Hosman). [2] Aceeaş Universitate săsească dădea pentru şcolile româneşti din *Fundul regesc* al Transilvaniei, cu totul 26.000 cor.

Să vedem acum ajutoarele pe cari le-a dat Statul ungar la *noile clădiri* ale liceelor Statului catolic şi ale *internatelor.*

La 1892 St. C. a început pregătiri pentru o nouă clădire a liceului din *Alba-Iulia.* St C. ceru imediat ajutorul Statului, motivând cererea cu aceea că: *„Liceul rom.-cat. din Alba-Iulia este sprijinitorul credincios al ideei de stat maghiar printre locuitorii în partea cea mai mare Români, ai judeţului Alba de jos".* [3]

La 1912 Statul dă pentru amenajarea internatului 23.500 cor. [4] iar la 1914 mai pune în vedere încă 50.000 cor. [5]

---

[1] Anuarul Statului cat. 1912, pg. 37—42.
[2] Id. 1908, pag. 55.
[3] Id. 1891, pg. 126.
[4] Id. 1912, pg. 86.
[5] Id. 1915, pg. 75.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Pentru clădirea liceului din *Braşov* Statul a dat la 1900 suma de 184.000 cor., din suma 290.000 cât a costat clădirea.[1]

Pentru clădirea internatului liceului, St. cat. ceru dela Guvern la 1909 suma de 100.000 cor. Statul îi pune în vedere 40.000 cor.[2] La 1913 îi votă, în acelaş scop 300.000 cor.[3]

Pentru repararea liceului piarist din *Cluj*, St. C. ceru deasemenea ajutorul Statului. In adresa sa St. C. zicea, la 12 Iunie 1908, sub Nr 926 următoarele:

„Bucuroşi am face o clădire cu totul nouă, care să răspundă tuturor cerinţelor, dar aceasta numai aşa am putea-o face, dacă am primi *toate cheltuelile ca ajutor de stat*, ceeace am avut onoarea a semnala şi prin adresa noastră Nr. 689/1907. Dacă, prin urmare, Excelenţa Voastră Veţi binevoi a ne pune în vedere suportarea tuturor cheltuelilor de edificare din partea Statului — ceea ce prin aceasta şi cerem cu toată onoarea — suntem aplicaţi să facem imediat paşii necesari pentru pregătirea lucrărilor preliminare".[4]

La 1912 Statul Catolic cere dela Stat pentru un nou local pe seama liceului din Cluj 1.400.000 cor.,[5] şi alte 800.000 cor., pentru internat.[6]

O deosebită solicitudine a manifestat Guvernul pentru liceele rom.-cat. din *Săcuime*. Pe acestea le-a făcut aproape în întregime Statul ungar.

Iată d. e. istoricul localului liceului rom.-cat. din *Miercurea Ciucului*.

La 1905, prin adresa sa Nrul 781, St. C. a cerut Ministerului să facă el clădirea şi aranjamentul intern. La 18 Sept. 1906 *Apponyi* răspunse: Nu pot satisface dorinţa Statului catolic ca Erariul să ia asupra sa zidirea şi amenajarea localului liceului din Miercurea Ciucului, dar sunt aplicat să dau Statului catolic, ca susţinător al liceului din ches tiune, unajutor de stat de 230.000 cor. pentru acoperirea cheltuelilor împreunate cu zidirea şi cu amenajarea localului, în formă de împrumut pe amortizaţie.[7]

---

[1] Anuarul liceului rom. cat. din Braşov pe anul 1901—2 pg 4.
[2] Anuarul Statului Catolic 1912, pg. 82.
[3] Id. 1915. pg. 75.
[4] Anuarul Stat cat. 1908 pag. 51.
[5] Anuarul 1912 pg. 91.
[6] Id. ibid 93.
[7] Anuarul Statului cat. 1906, pg. 55.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Grija pentru şcolile din Săcuime.

Drept răspuns, Statul Catolic a însărcinat pe reprezintanţii săi cari aveau să trateze într'o conferinţă cu delegaţii Statului, să declare: „Ne-am ţinut de datorie să facem preliminarul de cheltuieli şi să exoperăm construirea localului din ajutorul dela Stat, dar am declarat că acesta nu se poate face cu suma de 230.000 cor. şi că diferenţa n'o poate da „Fondul de Studii", căci nu are de unde s'o dea. Deasemenea am socotit ca o datorie a noastră să pregătim planul şi preliminarul de cheltuieli al internatului de băieţi şi să exoperăm lucrările necesare (acestea pe spesele judeţului Ciuc)." [1]

In anul următor se exoperează pentru clădirea liceului 100 mii dela judeţ, prin ce mai rămânea neacoperită, din totalul de 525.000 cât costa aceea, încă suma de 152.000 (căci 230.000 oferea Statul). Şi această diferenţă Statul catolic o ceru tot dela Minister. Cu adresa prin care se cerea acest lucru, Statul Catolic spunea că prin acest liceu „servim interesele Statului şi ale judeţului, astfel că putem pretinde ca cei doi factori să facă împreună clădirea, chiar şi în cazul că nu am fi avizaţi la ajutorul lor".

Drept răspuns, Statul mai dă încă 70.000 cor., deci cu totul 300.000. Diferenţa de 82.100 cor. Statul Catolic a solicitat-o dela judeţul Ciuc, cu rezerva că dacă va mai trebui ceva şi peste această sumă, să dea tot judeţul. [2]

In motivarea acestei cereri, Statul Catolic zice printre altele: „Noi vrem să fim spre binele locuitorilor judeţului, ca membri ai Statului şi ca coreligionari, şi vă rugăm să primească propunerea noastră şi să ne vie din partea-le în ajutor la înfiinţarea unui astfel de institut care va fi exclusiv spre folosul judeţului, — spre cel mai mare folos al lui". [3]

La 1911 St. C. face pregătiri pentru un internat. Cheltuielile de zidire, în suma de 300.000 cor., plus 30.000 pentru înzestrarea internă, le cere în întregime dela Guvern. [4] Guvernul îi pune în vedere 250.000 cor." [5]

La 1912 Statul îi mai dă, pentru acoperirea ultimelor cheltueli avute cu clădirea localului liceului, încă 44.733 cor. [6]

---

[1] Anuarul, 1907, pg. 69.
[2] Anuarul Stat. Cat, 1908, pg. 44.
[3] Id pg. 26.
[4] Anuar, 1911, pg. 65.
[5] Id. pg. 66.
[6] Anuarul St. Cat. 1912, pg. 84.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Pentru localul liceului din *Kézdivásárhely* Guvernul dă, la 1904, suma de 200.000 cor.,[1] iar pentru internatul ataşat acestuia 30,000, apoi alte 20,000 şi în fine alte 230.000, cu totul deci, pentru internat, 280.000.[2]

Pentru localul liceului din *Tg. Săcuilor* Guvernul a dat la 1907, din totalul de 420.000 cor. cât a costat clădirea, 300.000 cor.[3] La 1911 mai adaogă în acelaş scop încă 50.000 cor., iar pentru Internat, tot atunci 100.000 cor.[4] In anul următor St. C. mai cere şi restul de 105.597 cor. 32 fileri tot dela Stat[5]

Pentru liceul din *Tg. Mureşului* Statul a dat la 1905 suma de 250.000 cor.[6]

Pe lângă aceste sume, Statul ungar da ajutoare şi pentru întreţinerea internatelor „rom.-cat.", şi anume, la 1911 el da pentru internatul din: Braşov: . . . . 100.000 cor.
Alba-Iula: . . . 23.000 „
Tg. Săcuilor: . . 50.000 „
Tg. Mureş: . . 50.000 „
Odorheiu: . . . 100.000 „
La olaltă: 323.000 cor.[7]

După cum vedem, *şcolile St. Cat. au fost făcute parte din acele averi „catolice" cari de drept aparţin Statului, parte din ajutoarele bogate ale acestuia.* **Aproape nimic nu s'a dat din partea Bisericii catolice însaşi, respectiv din partea credincioşilor ei.**

In vreme ce noi făceam din eroica noastră sărăcie sfinţită de entuziasm admirabilele şcoli secundare dela Braşov şi Brad, — ridicate exclusiv din obolul credincioşilor şi din buna gospodărie a bisericilor, — conţii şi baronii unguri, episcopi şi laici, cari stăpâneau moşiile luate dela ţărănimea noastră impilată, în loc să dea dela ei cele trebuitoare pentru şcolile cari pretindeau că

[1] Anuarul Statului Cat. 1905, pg. 57.
[2] Id. 1912, pg. 88.
[3] Id. 1907, pg. 70.
[4] Id. 1911, pg. 54.
[5] Id. 1912. pg. 99.
[6] Id. 1905. pg. 55.
[7] Id. 1911 pg. 71.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

sunt ale lor, alergau zi după zi pe urmele miniştrilor dela Budapesta ca să stoarcă din Vistieria ţării toate sumele necesare pentru localurile impunătoare ale şcolilor lor, în cari nu avea să domnească dragostea lui Christos, ci exclusiv *tendinţa de maghiarizare a Ardealului.*

XIII.

Care este concluzia care se desface din toate aceste constatări?

Concluzia: Şcolile secundare cat. sunt de drept, şcoli de stat.

Pentru orice cercetător, istoria de aproape o jumătate de veac a şcolilor Statului Catolic este o dovadă cum nu se poate mai clară că:

1. Aceste şcoli nu sunt confesionale în sensul în care poate fi vorba de şcoli „confesionale". Ele nici n'au fost create şi nici n'au fost susţinute de confesiune, ci au fost create şi susţinute mai mult de Stat şi au lucrat pentru scopurile acestuia, după cum au mărturisit-o ele înşile,—şi că

2. Caracterul exterior catolic li s'a lăsat nu din motive de ordin religios, ci din motive politice, deoarece dela 1848 şi mai ales dela 1878 încoace, Ungurii s'au temut necontenit că o să vie un moment în care Transilvania se va uni cu România şi în acel caz şcolile cu firmă confesională nu vor putea fi aşa uşor luate de Stat, ca cele cari au şi un caracter exterior de stat.

Dar şcoli *confesionale* cari să lucreze *pentru Stat,* — aceasta este un *non-sens.* Statul unguresc a fost în drept să tolereze acest non-sens, în măsura în care el i-a adus servicii, dar Statul român n'are nici un fel de obligaţiune să-l respecte, decât doar în măsura în care ar putea crede că este şi pentru el util. Statul român *poate* să susţie, dacă vrea, şcoli confesionale pentru promovarea scopurilor sale, aşa cum a susţinut Austria pe timpul Mariei Tereziei, sau Ungaria până în timpul din urmă, dar el nu este şi nu poate fi obligat de nimeni să admită şcoli cari îşi zic „confesionale", dar cari în fond nu sunt altceva decât bastioane împotriva Statului însuş. Aceste şcoli nu sunt ale confesiunei romano-catolice, ci de drept sunt ale Statului, după cum o recunoaşte în mod apodictic şi Jurisdrudenţa ungurească. Astfel Dr. *Á. Dárday,* în marea *„Enciclopedie juridică maghiară"* declară: *„Nu mai încape îndoială că institutele de învăţământ cari şi-au avut rădăcinile în „Fondul de studii"... trebuesc privite ca institute regeşti,*

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

regnicolare, de stat. Puterea de stat le-a înființat; sub conducerea Statului au stat și stau și astăzi".[1]

Atitudinea provocătoare a Statului Catolic în chestia școlară.

Față de această stare de drept, svârcolirile Statului Catolic ardelean sunt cu desăvârșire neavenite. Astfel, nu putem privi decât cu profundă mirare hotărîrea votată cu unanimitate de Adunarea generală a acestui Stat catolic, la 10 Noemvrie 1921, în urma propunerii d-lui *Dr Elemér Gyárfás* — om, de altfel, de o reală valoare politică. In motivarea acestei hotărîri se spune printre altele: „Noi, catolicii nu putem arunca nici decum și de dragul nimănuia drept jertfă educația și instrucția tinerimei noastre în spiritul credinței noastre". La aceste cuvinte Statul român, care în hotarele sale stabilite după lupte și suferințe milenare, se simte mai puternic și mai în drept decât minoritatea catolică, poate și trebue să răspundă că: nici el nu poate lăsa din mâna sa educația și instrucția *cetățenilor săi,* în spiritul său. Căci un stat trebue să aibă *un* suflet, — altfel nu poate să existe. Ne doare și pe noi durerea Ungurilor ardeleni, cari au trebuit să fie rupți dela țara lor de origină, dar de dragul lor noi nu ne putem sinucide și nici nu le putem asigura în România dreptul la o educație care să fie făcută exclusiv în spiritul lor și în contra noastră.

Hotărîrea Statului Catolic dela 1921 cu privire la școli zice: *„Statul Catolic consideră chestiunea educației tinerimei catolice ca problema sa de primul rang și declară că ține necondiționat la școlile sale catolice pe cari nu le dă nici Statului, nici vreunei alte corporațiuni și le susține pe lângă cea mai mare încordare și în ciuda tuturor greutăților"* [2].

Cu același drept cu care catolicii reclamă un învățământ aparte în spirit catolic, pentru fiii lor, ar putea reclama și o armată catolică, și o justiție catolică și o administrație catolică, mai ales că până la sfârșitul secolului al XVIII lea, ba chiar și până la 1848, le-au și avut toate acestea. Și același lucru l-ar putea cere apoi și luteranii și calvinii și unitarii și evreii și mohamedanii ș. a. m. d. Dar pe calea aceasta am ajunge la absurd și de dragul confesiunilor ar trebui să renunțăm la însăși ideea de stat.

Ceeace nimenea nu-i poate cere României.

---

[1] Dr. A. Dárday în *Magyar fogi Lexikon*, vol. I. pg. 172.
[2] *Dr. E. Gyárfás:* Erdélyi problémák, pg. 192.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Ce i se poate cere României.

Ceeace i se poate cere cu drept cuvânt României, este ca ea să nu împiedece exercitarea liberă a convingerilor religioase şi naţionale ale locuitorilor ei, cari însă de orice confesiune şi naţionalitate ar fi, trebue să se simtă *cetăţeni* ai Statului. Altfel — dacă ei nu se simt cetăţeni, cu obligaţiuni faţă de Stat, n'au nici dreptul de a-i cere acestuia ceva.

Şcolile pe cari catolicii declară categoric că „nu le dau Statului" au fost făcute, după cum am văzut, de Stat, pentru nevoile sale, nu pentru asigurarea pe veci a exclusivismului catolic şi ungar. Pe timpul Mariei Tereziei aceste şcoli erau latineşti, mai târziu, potrivit necesităţilor de stat, ele au devenit nemţeşti, apoi ungureşti. Astăzi, consecvent aceleeaşi raţiuni de stat, ele pot deveni româneşti, sau pot rămânea ungureşti, — după cum necesităţile Statului o vor cere. Dar aceasta nu va avea s'o dicteze Statul catolic unguresc, care n'are de nicăiri nici un drept de a vorbi de sus către Stat, aşa cum îşi permite să vorbească şi care, peste tot, nu are nici un drept de existenţă.

Dacă noi în vechea Ungarie ne-am alipit pe lângă şcolile noastre confesionale, am făcut-o fiindcă Statul ungar n'a vrut să ne dea nici odată învăţământ de stat în limba noastră, deşi l-am cerut necontenit. Şi acele şcoli confesionale ni le-am făcut noi, din sudoarea noastră. Dar catolicii n'au făcut nici o singură şcoală secundară, ci le-au luat deagata dela Stat. Astăzi Statul român oferă Ungurilor în şcolile sale posibilitatea largă de a-şi cultiva limba şi credinţele religioase, din care cauză probabil că nu se va simţi obligat a le garanta o situaţie şcolară excepţională de izolare completă faţă de statul ai cărui membri sunt.

Dacă Ungurii vor altceva decât asta, şi sunt în stare să facă pe cheltuiala lor — sunt liberi să facă. Punctul 9 din Tratatul României cu Puterile Înţelegerii, încheiat la 9 Decemvrie 1919, zice în această privinţă: *„Cetăţenii români cari aparţin la minorităţile de rassă, religie sau limbă, se vor bucura şi de drept şi de fapt, de acelaş tratament şi de aceleaşi garanţii, ca şi ceilalţi cetăţeni. Şi anume vor avea dreptul egal de a înfiinţa, conduce şi controla* **pe propria lor cheltuială** *instituţii de binefacere, religioase şi sociale, şcoli şi alte institute de educaţie pe lângă dreptul întrebuinţării limbei lor şi al liberului exerciţiu al religiei lor".*[1]

Mai mult decât la atât nu ne obligă nimeni şi nimic.

[1] *Traité entre les principales Puissances alliées et associées et la Roumanie*, 9 Decembre 1919, art. 9.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Politica de stat a României — pe care, din nenorocire n'o avem încă nici după cinci ani câţi au trecut dela Unire — va trebui să stabilească în mod unitar, pentru întreagă ţara, regimul şcolar. Dacă acel regim va afla necesar pentru situaţia specială de astăzi a ţării noastre, acordarea unui rol larg pe seama Bisericilor în opera şcolară-educativă, el va trebui să fixeze totodată şi raportul normal între sfera de competinţă a Bicericilor pe acest teren şi între acea a Statului, aşa ca să fie garantată din cazul locului armonia între cei doi factori.

La ce o obligă Tratatele internaţionale.

Un astfel de aranjament însă nu poate decurge nici din tradiţia culturală, nici din cea religioasă a minorităţilor, şi nici din stipulaţiunile tratatului de pace — care nu ne *obligă* la aşa ceva —, ci exclusiv din convingerea Statului ca *acesta* este aranjamentul cel mai bun, că adecă şcoala confesională este mai bună şi mai potrivită decât cea de stat, — aşa cum era convins Statul unguresc. Dar în acest caz urmează în mod logic că Statul este dator să dea şi şcolile româneşti — şi nu numai în Transilvania, ci în întreaga ţară — pe mâna Bisericii, care şi la noi a fost iniţiatoarea şi susţinătoarea învăţământului, veacuri dearândul.

Tratatul de pace dela 9 Dec. 1919 nu asigură Bisericilor minorităţilor din România, drepturi mai mari decât Bisericii româneşti. In consecinţă, minorităţile ar avea dreptul să reclame ca şcolile lor să fie confesionale numai în cazul când şi şcolile româneşti ar fi confesionale.

Dar dacă Statul va crede că şcolile de Stat sunt mai bune şi mai potrivite decât cele confesionale, minorităţile nu vor avea alt drept decât să ceară ca în şcolile cercetate de fiii lor să li se garanteze limba lor şi liberul exerciţiu al religiei lor, aşa cum li se garantează şi Românilor.

Catolicii nu pot cere situaţii privilegiate.

Statul fiind al *tuturor* deopotrivă, minoritarii nu pot pretinde pentru ei *privilegii*, pe cari nici majoritarii nu le au.

In tot cazul, catolicii unguri nu trebue să uite că oricâte drepturi le-ar asigura cutare tratat internaţional, situaţia lor nu poate atârna în prima linie de dispoziţiile astorfel de tratate, ci de situaţia specială a noului stat din care fac parte. In faţa postulatelor imperative ale vieţii acestui stat, vechile lor privilegii rămân simplă literă moartă, iar dispoziţiile tratatelor internaţionale nu-l pot împiedeca de a se gândi mai întâi la repararea marilor nedreptăţi istorice pe care actualul element dominant a trebuit să le îndure veacuri dearândul — şi numai după aceea la interesele şi la dorinţele speciale ale vechilor *beati possidentes*.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL V.

ŞCOLILE CATOLICE IN SERVICIUL MAGHIARIZĂRII ARDEALULUI.

OPERA STATULUI CAT. ŞI A ORDINELOR CĂLUGĂREŞTI.

I.

In capitolul IV. am stabilit în baza documentelor istorice, pe cari nimic nu le poate infirma, situaţia de drept a şcolilor susţinute de Statul romano-catolic ardelean. Din documentele aduse înainte am stabilit că, de drept, aceste şcoli nu sunt confesionale, ci sunt de stat.

Maghiarizarea liceelor din Ardeal şi acapararea lor de către Statul Catolic.

In cele următoare vom arăta evoluţia istorică a şcolilor din teritoriul românesc, dela înfiinţarea lor şi până la încetarea stăpânirei ungureşti asupra Transilvaniei, insistând pe deoparte asupra felului în care Statul catolic le-a uzurpat şi pe de alta asupra operei de maghiarizare pe care ele s'au simţit în drept s'o săvârşească faţă de poporul nostru.

Incepem cu liceul din vechea capitală a Transilvaniei care a fost multă vreme şi capitala noastră culturală şi bisericească şi, pentru un timp mai scurt şi politică, — *Alba Iulia.*

II.

Istoria Liceului cat. din Alba-Iulia.

Liceul din Alba Iulia a fost infiinţat la 1579 de călugării iesuiţi aduşi în acel an în Transilvania de principele *Cristofor Báthory*, care îşi încredinţă acestora chiar şi educaţia fiului său Sigismund. Dieta din Alba Iulia ţinută în acel an oferi, la stăruinţa Principelui, vechea mănăstire a Dominicanilor ca locuinţă pentru noul ordin, căruia îi mai dădu şi o grădină mare aflătoare faţă în faţă cu poarta Sf. Gheorghe a Cetăţii, precum şi biserica de lângă mănăstire. In afară de aceasta, Dieta dela 1583 mai votă, din veniturile Cetăţii câte 100 florini bani gata pentru fiecare călugăr iezuit, apoi pâne, vin, legume şi lumânări câte le trebuesc, precum şi 34 de care de fân şi 100 florini pentru întreţinerea unui echipaj.[1]

[1] *Csiky Miklós*: A gyulafehérvári rom.-kat. főgimnasium története, în Anuarul liceului din Alba Iulia, 1896, pg. 6.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Fiind provăzuţi cu toate cele trebuincioase, Iezuiţii se puseră pe lucru cu râvnă lor cunoscută. In silinţele lor ei fură ajutaţi în continuu de Bathoreşti, cari cu câţiva ani mai târziu, la 1594, le dăruiră şi mânăstirea (românească?) din satul românesc Sânmihaiu, precum şi o moară şi, pe deasupra, un iobag român care să le îngrijească grădina din Bălgrad La aceste daruri s'au mai adăogat în acelaş an o casă şi o vie pe care li le-a testat-o un boier român, Vartolomeiu, trecut la catolici, ca toţi boierii acelei vremi.[1]

Intre aceea Iezuiţii se apucară să zidească o nouă clădire pentru colegiu. Şt. Báthory le puse în vedere din parte-i un ajutor anual de 500 florini şi, pe lângă această sumă, încă câte 1000 de galbeni ungureşti pentru întreţinerea gratuită în internat a unui număr de copii saraci. Sumele acestea aveau să fie acoperite din arenda podului de peste Mureş şi din Vama Târgului. [2]

Dar acţiunea Iezuiţilor a stârnit şi în Alba Iulia, ca şi în Cluj şi ca şi în Baia mare şi în întreg Ardealul, grozave nemulţumiri în sufletul populaţiei. Dieta din Mediaş ţinută la 10 Decemvrie 1588 se văzu nevoită să hotărască izgonirea lor din ţară. Cu plecarea Iezuiţilor din Alba Iulia, colegiul se închise şi în locul lui se deschise un colegiu protestant. Dar, după şapte ani, Sigismund Báthory, ajutat de împrejurări politice favorabile, izbuti să determine Dieta dela Alba Iulia să revie asupra hotărârii Dietei din Mediaş şi să permită aşezarea Iezuiţilor în trei localităţi (Cluj, Alba Iulia, Mănăştur). Reîntorşi în Alba Iulia, Iezuiţii redeschiseră şcoala. La 1596 Sigismund Báthory, elevul crescut de Iezuiţi, le dărui patru sate româneşti: Ampoiţa, Tăutul, Benicul şi Galda de sus (din judeţul Albei de jos), precum şi sare câtă le trebuia din Ocnele de lângă Sibiiu[3] şi câte 1000 galbeni ungureşti pe an, din arenda târgului, plus alţi 400 galbeni pe an pentru clădirea colegiului. La doi ani după aceasta Principesa le mai acordă încă 600 măji de sare dela Ocna. Dar în acelaş an Sigismund Báthory fu din nou silit de Dieta din Turda să-i alunge din Alba Iulia, însă la 1599 urmaşul acestuia, Andreiu Báthory, care era şi cardinal, izbuti să-i recheme din nou şi să-i puie în posesiunea bunurilor de cari fuseseră lipsiţi. După învingerea lui Andrei Báthory de către *Mihai Viteazul*, acesta printr'o diplomă datată din 31 Decemvrie 1599, *le*

[1] O. c. pg. 8.
[2] Id. ib. pg. 9.
[3] O. c. p. 11.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

asigură Iezuiţilor toate imobilele pe cari le posedaseră după vremuri [1]. Nu peste mult după căderea lui Mihaiu, principele *Ştefan Bocskay* somă pe Iezuiţi ca în timp de 15 zile să părăsească definitiv ţara.

Inainte de expirarea celor 15 zile însă Bocskay muri otrăvit...

Urmaşul lui, Sigismund Rákóczy, izbuti la 1606 în Dieta dela Cluj, să exopereze alungarea, din nou a Iezuiţilor. La 1607 ei părăsiră Transilvania şi nu mai reveniră decât deodată cu revenirea Habsburgilor la tronul Ardealului.

Impăratul Leopold, care se considera ca restaurator al catolicismului, le restaură la 1694 şcoala, înfiinţând şi un fond special de stipendii pentru elevi şi dându-le pentru şcoală dijma după satele Apoldul de sus şi Apoldul de jos din ţinutul Sibiiului [2]

Scopurile urmărite de liceu sunt scopuri de stat, nu religioase.

Din anul 1762 avem o mărturisire caracteristică a părinţilor iezuiţi cari conduceau Colegiul. In acest an anume, Guvernul ardelean însărcină pe episcopul dela Alba Iulia să inspecteze şcolile „catolice" şi să-i facă raport despre cele constatate, semnalând în special lipsurile cari trebuesc înlăturate. Conformându-se ordinului, episcopul somă pe directorul Colegiului, părintele *Sigismund Meltzl*, să arate care este starea şcoalei condusă de el. In răspunsul lor părinţii iezuiţi mărturisiră că „scopul lor este să crească astfel de tineri, cari să ştie sluji cu credinţă pe Dumnezeu, pe Domnitor şi Patria" [3], — aşadară nu Biserica catolică, care era doar o simplă anexă a Domnitorului, şi nici naţiunea maghiară, precum pretind catolicii de mai târziu.

Când la 1773 ordinul iezuit a fost desfiinţat, Colegiul era ameninţat să dispară, căci el nu existase în virtutea puterii de viaţă a Bisericii catolice sau a episcopului, cu care n'avea nici o legătură mai strânsă, ci în virtutea râvnei Iezuiţilor şi a ajutorului Impărăţiei. Maria Terezia dădu ordin ca chiar şi seminarul din Alba Iulia să fie mutat la Cluj, dar apoi reveni asupra ordinului dat şi lăsă colegiul mai departe la Alba Iulia.

In baza legei şcolare alui Iosif II, *Norma regia*, colegiul din Alba Iulia se prefăcu, în rând cu celelalte, în „gimnasium regium". Aşa rămase el apoi până la 1848, când, pe timpul revoluţiei, clădirea fu complet distrusă şi când gimnasiul îşi şi încetă activitatea pentru

[1] O. c. pg. 12.
[2] O. c. pg. 15.
[3] O. c. pg. 16.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cinci ani de zile. La 1853 Consiliul locotenenţial însărcină pe episcop să se ocupe de redeschiderea gimnasiului. După pregătirile necesare, şcoala se redeschise la 1853, având ca limbă de predare limba germană Profesorii fuseseră obligaţi să-şi dea examenul de capacitate în faţa comisiunei speciale din Viena. Autoritatea superioară şcolară era Consiliul locotenenţial ardelean.[1] Primul director, după restaurare, fu armeanul *Cristofor Lukácsy*, originar din Gherla, al doilea românul *Ioan Pop* din Şard (judeţul Alba de jos), — primul dela 1853 până în 29 Febr. 1856, al doilea dela 1 Martie 1856 până în Iulie acelaş an.

După Transacţiune şi în special dupăce Statul Catolic a luat fiinţă, liceul a ajuns pe mâna acestuia, care l-a prefăcut în liceu curat unguresc, cu tendinţe pronunţat ungureşti. Am citat şi la alt loc (pg. 143) cuvintele prin cari, la 1892, St. C. justifica într'o adresă trimisă la Guvern rostul liceului din Alba Iulia prin aceea că el este „sprijinitorul credincios al ideei de stat maghiar printre locuitorii în partea cea mai mare Români ai judeţului Alba de jos".

Supt dominaţiunea ungurească deci liceul dela Alba Iulia nu mai rămăsese nici măcar la scopul pe care-l mărturiseau Iezuiţii, că adecă el caută să crească tineri cari să servească cu credinţă pe Dumnezeu, pe Domnitor şi Patria în înţelesul larg al cuvântului, ci se ridicase până la concepţia, strâmtă şi periculoasă pentru o Biserică, a ideei imperaliste maghiare.[2]

III.

Liceul piariştilor din Cluj.

După acestea trecem la *liceul «piariştilor» din ceealaltă capitală a Transilvaniei*, — şi anume din *Cluj*.

Acest liceu, — care îşi zice astăzi „liceul Statului rom. cat." —, a fost înfiinţat la 1579, tot de Iezuiţi,[3] în aceleaşi condiţii ca şi cel

[1] O. c. 30.

[2] In Istoricul liceului, publicat de *N. Csiky*, aflăm la pg. 77—79 tabloul statistic al elevilor începând cu anul 1781—1 şi până la 1894—5. In acest interval de timp au frecventat şcoala 9367 elevi de confesiunea rom. cat. (dintre cari o parte covârşitoare veniţi din Săcuime), 2008 greco-catolici, 1840 ortodoxi, 344 reformaţi, 228 evangelici şi 1003 izraeliţi.

[3] Istoria cunoaşte o mulţime de Iezuiţi români. Este interesant că însuş cel care i-a adus pe Iezuiţi mai întâi în Ungaria a fost un Român, arhiepiscopul de Strigoniu *Nicolae Oláh* (Cf. Wetzer und Welte 's Kirchenlexikon, vol. IX. pg. 721). Cetrul principal al Iezuiţilor era Clujul. Aci întâlnim pe Iezuiţii români: 1. *Illia Andreas*, autorul opului: *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium ac Religionum* (1730), 2. *Vasile Dobra*, profesor de Poesie la colegiul Iezuit din Cluj şi predicator în româneşte şi

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

din Alba Iulia. Fazele sale de evoluţie până la 1773 sunt aproape identice cu ale acestuia din urmă.

După alungarea Iezuiţilor din Transilvania, colegiul din Cluj a rămas trei ani de zile închis, până ce la 1776 Maria Terezia îi aduse aci pe Piariști, cărora li-l dădu în seamă.

La vechea clădire, M. Terezia mai adaugă şi un *Convict* pe seama copiilor nobililor, care convict purta chiar numele Impărătesei, întocmai ca şi Orfanatrofeul dela Sibiiu, despre care s'a vorbit pe larg la pg. 80 ş. u. ale acestei cărţi.

Pe o peatră de mormânt dela 1796 a unui elev al acestei şcoli, caracterul ei este fixat astfel: „liceum regium et collegium *Theresianum*". (Piatra este fixată în interiorul bisericii franciscane din Cluj, lângă altar, în dreapta). Atributul de „Theresianum" este şi aici o dovadă în plus de caracterul de stat al şcoalei.

Atitudinea antiromânească a piariştilor.

Şi activitatea acestui liceu a fost faţă de noi totdeauna duşmănoasă, ca şi de altfel, a tuturor şcolilor catolice din teritorul nostru. Conducătorii lui, deşi călugări, aveau faţă de poporul nostru o atitudine determinată de consideraţii politice. Astfel d. e. ştim că la anul 1791, când reprezentanţii poporului românesc din Transilvania s'au adresat Dietei din Cluj cu rugămintea ca să se facă şi poporului nostru dreptate, Dieta a dat acea rugăminte, cunoscută mai târziu sub numele de *Supplex libellus Valachorum*, tocmai directorului liceului piarist, lui *Martin Bolla*, ca să şi facă observaţiile sale istorice-critice asupra ei In referatul său Bolla susţinea că 1. Românii nu sunt romani de origină, ci bulgari, 2. Dar chiar dacă ar fi romani, n'ar putea avea nici o pretenţie de drept, pentrucă aici s'a stins deodată cu Impăratul Aurelian orice drept al Romanilor, şi pentrucă Românii au fost învinşi de Maghiarii aşezaţi aci. Orice origină ar avea Românii, dela constituirea imperiului maghiar încoace nu-şi pot atribui şieşi nici un drept asupra Ardealului. Şi, 3. Religia ortodoxă nu s'a bucurat nici când de acele privilegii, pe cari le-au avut celelalte religii recepte. Prin urmare Românii să nu ceară să li se dea îndărăt drepturi, pe cari

---

ungureşte la Biserica Universităţii, mai târziu director la liceul din Oradea-Mare, 3. *Ştefan More, subregens* în Colegiul Iezuit, 4. *George Buitul*, traducătorul în româneşte al *Catehismului* lui *P. Canisius*, tipărit la Cluj (1703), 5. *Mihail Leştian*, 6. *Antonie Musca*, autorul scrierii: „Heroes Daciae heroico carmine celebrati" (1744) şi „Felices duorum Daciae Voivodarum adversus Barbaros expeditiones Carmine epico" (1744) ş. a. (Cf. Dr Erdélyi K: A kolozsvári rom. kath. főgymnázium története pag. 43 65. şi 72.)

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

nu le-au posedat nici când, ci să aştepte drepturi noui dela mila Principelui şi dela aprecierea Staturilor.[1]

Reprezentantul lui Christos, îmbrăcat în haina blândului spaniol *Iosif de Calasanza*, vorbia aşadar despre poporul nostru, care cerea — nici măcar dreptate, ci doar milă, — întocmai ca un magnat ungur presumţios.

Când la anul 1821 s'a zidit clădirea de astăzi a liceului cu bani din „Fondul de studii" (80.000 florini), au contribuit la clădire şi anumiţi particulari, între cari episcopul *I. Bobb* dela Blaj, care a dat odată 1400 florini apoi, în curând alţi 4000 florini.[2] Dovadă că liceul nu fusese plănuit ca liceu unguresc, cum el a devenit cu timpul.

La 31 August 1851 regele Francisc Iosif înfiinţă pe lângă liceul din Cluj 60 de stipendii (burse) şi anume: 24 pentru elevi ortodoxi, 14 gr.-cat., 6 rom.-cat., 5 evangelici, 6 reformaţi şi 5 unitari.[3] Şeful Statului voia să facă un act de dreptate faţă de locuitorii de diferite naţionalităţi şi astfel ne făcu parte de 38 de burse, din 60. Dar conducătorii liceului făcură ce făcură şi în cursul timpului, uitând dispoziţiile regale, împărţiră şi stipendiile Românilor elevilor de alte naţii.

Deşi pe aproape întreaga durată a Absolutismului majoritatea elevilor erau Români, niciodată părinţii piarişti nu, au aflat că ar fi firesc ca limba de predare în acest liceu să fie cea românească şi dacă nu pentru toate materiile, cel puţin pentru o parte din ele. Intreg învăţământul ei îl făceau în ungureşte. Limba română s'a întrodus ce e drept, în mod facultativ, de către guvernul din Viena la 1850, ca obiect de învăţământ, dar numai pentru cl. V—VIII. şi dându-i-se un rol de Cenuşotcă. Dar şi acesta a încetat cu totul la 1890.

Până la anul 1876/7 în statistica şcoalei elevii ortodoxi şi uniţi erau socotiţi ca „români", — după acest an şi până la 1887/8, ei n'au mai fost clasificaţi din punctul de vedere al naţionalităţii. Începând cu anul 1889/90, când limba românească fu cu totul scoasă din şcoală, furia de maghiarizare s'a înteţit an de an.

Zeci de elevi români au fost declaraţi unguri (la 1891/2 din 80 de elevi gr.-cat. şi ortodoxi sunt socotiţi ca români numai 69, la

[1] Erdélyi Károly: Bolla Pál mint kolozsvári tanár és igazgató, 1776—1819, în *Anuarul liceului* pe 1900/1, pag. 79.
[2] Veszely K.: Erdély egyháztörténelmi adatok v. II., p. II. pg. 213.
[3] Anuarul liceului 1851/2 pg. 15.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

1895/6 din 74 numai 52, la 1900/1 din 70 numai 60, la 1910/11 din 73 numai 34, la 1914/15 din 48 numai 18, la 1916/17 — anul înfrângerii „definitive" a României în războiu, — din 54 numai 16, la 1918—19, sub dominaţiunea românească chiar, pe care o socoteau o „ocupaţiune" trecătoare, din 54 numai 39).

Începând cu anul 1908—9 s'a şters din terminologia şcolară şi denumirea de *român*, care fu înlocuită consecvent cu aceea defăimătoare de *oláh*. A fi *oláh* era o ruşine, de aceea *aproape 3/4 din elevii români* ajunseseră *să se lapede de neamul lor* şi să se declare unguri.

Aceasta era *educaţia* pe care li-o dădeau românilor călugării piarişti!

Instructivă este o privire asupra statisticei elevilor dela 1850 şi până astăzi, şi din alt punct de vedere. Astfel, vedem că între 1850—1860 elevii români au format majoritatea (d. e. în 1852—3 erau 92 unguri şi 125 români, în 1856—7 106 unguri şi 118 români). După Transacţiune numărul românilor se menţinu încă bine (în 1869—70 erau 230 unguri şi 202 români), dar după alţi zece ani, la 1879—80, el este foarte scăzut (102 faţă de 233) şi după alţi zece ani, la 1889—90, şi mai scăzut (72 faţă de 292). La 1899/900 sunt 61 români faţă de 309 unguri, la 1910 34 români faţă de 444 unguri, la 1916—17 16 români faţă de 635 unguri. Aşadar, în timp de 60 de ani, — 1856/7—1916/7 — numărul românilor a scăzut în liceul piarist din capitala Transilvaniei locuite în majoritate de Români, cu 110%, dacă-i luăm după confesiune, şi cu 700%, dacă-i luăm după naţionalitate, aşa după cum îi indică statistica fabricatoare de unguri din Anuarul şcoalei. In aceeaşi vreme numărul ungurilor a crescut cu 600%!

Foarte elocventă este situaţia Evreilor la această şcoală. Inainte de Transacţiune, elevi evrei nu se găseau decât în mod cu totul excepţional (la 1853—4 erau 2 evrei, cu limba maternă germană (!), la 1857—8 unul, la 1859—60 unul). Începând cu 1868—9 ei încep a se înmulţi şi în acelaş timp a fi trecuţi în rubrica maghiarilor de pur sânge! După 1900, graţie politicei dela Budapesta, care susţinea pe oricine în Transilvania numai să ne poată săpa mormântul, — în urma năvălei evreeşti în Ardeal, numărul elevilor evrei se spori din an în an, ajungând la 1918/19 cifra de 182.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Aşadară, în vreme ce Românii scad cu 110%, respectiv cu 700%, — în această ţară cu majoritate românească — Evreii cresc dela 1 la 182, deci cu *18200%*, sporind rândurile maghiarilor cu 30%. La 1918 erau 45, — iar după socoteala ungurească 39 români faţă de 182 evrei în liceul călugărilor piarişti din Cluj! Cu alte cuvinte, într'un liceu creştin un mare număr de creştini sunt rând pe rând înlăturaţi numai fiindcă sunt români, iar evreii îmbrăţişaţi, fiindcă voesc să fie buni „patrioţi".

Când simţim astăzi la fiecare pas povara chestiunei evreeşti, nu trebue să uităm că ea nu se datoreşte numai năvalei întâmplătoare a elementului evreesc, nici numai încurajării pe care acesta o primea din partea guvernul uiunguresc, ci şi dragostei cu care l-au primit aici, drept contrapond faţă de noi, ordinele călugăreşti catolice cari nu aveau decât o singură lozincă: *maghiarizarea desăvârşită a Transilvaniei.*

Ei nu fac operă creştinească, ci operă politică.

In faţa datelor statistice pe cari le-am produs pentru dovedirea afirmaţiunilor de mai sus, broşura Statului Catolic zice: „Nimic pe lume nu este mai lesne, decât a întocmi tendenţios o statistică retroactivă pe secoli, prin care să se poată pronunţa sentinţa de moarte asupra fiecărui individ sau instituţii celei mai cinstite"[1] Şi, mai departe: „Nu ne vom ocupa cu descompunerea statisticii inspirate de rea credinţă a ziarului „Patria"[2] din Cluj. Celce n'are altă tendinţă decât numai a descoperi în trecut greşeli, fie adevărate, fie născocite (!), nu merită ca să stăm de vorbă cu el".

„Nu şi de mii de ori nu!" (o. c. pg. 31).

De sigur, acesta este cel mai comod sistem de a combate pe adversar!

Cât priveşte spiritul educaţiei date de piariştii clujeni, aceeaşi broşură spune, la pg. 32, următoarele!

„In adevăr, piariştii n'au dat privilegii nimănui, nici unuia, nici altuia, ci au păşit pe calea culturii lor omeneşti şi creştine bine chibzuite.

Că cultura lor aceasta a fost în Statul ungar nu numai universală, ci şi ungară, de aceasta nu se poate mira acum, când a încetat imperiul ungar.

---

[1] Trecutul şi prezentul Statusului rom. cat. ardelean„ pg. 30.

[2] Broşura anonimă din chestiune evită polemica cu mine şi discută tot cu ziarul „*Patria*" din Cluj în care, întâmplător, s'au publicat la început articolele mele. (N. A.)

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Dar cum au fost ei credincioşi către Statul ungar, *tot aşa loial s'au acomodat nouii situaţii* şi vor fi tot aşa de credincioşi şi către Statul român".

In ce priveşte afirmaţiunea din urmă, vom avea prilejul de a-i cântări temeinicia şi loialitatea în capitolul VIII. al lucrării prezente.

Deocamdată, de încheiere mai adăogăm doar atâta că liceul piarist a fost luat, la 1873 de Statul catolic şi declarat de proprietate a lui, cu toate că el a fost înfiinţat de Stat şi susţinut din Fondul de studii.

De altfel, până în ziua de astăzi, pe frontispiciul liceului se păstrează, pe o placă de marmoră roşie, fixat caracterul „regesc" al lui, în următoarea inscripţie: **Francisco I. Austr. Imp. Georgio Banffy Gubern. Lyceum Regium E redit. Fundi Studi. Cath. Magnificentius reaedif. MDCCCXXI.**

IV.

Liceul cat. din Tg. Mureş.

Liceul din Tg. Mureş a fost înfiinţat la 1702 tot de iezuiţi, în casa donată de un boier român din Ţara Făgăraşului, *Simion Boieriu din Berivoi.*[1] La acea dată nu existau în Tg. Mureş decât 8 credincioşi rom.-catolici.[2] Când, la 1773, ordinul iezuiţilor fu desfiinţat, averea lui trecu în seama Erarului. La redeschiderea liceului episcopul *I. Bobb* dela Blaj făcu şi pe seama liceului din Tg. Mureş o fundaţiunine de 3000 florini, din care să se susţie în permanenţă patru copii români, tot astfel făcu şi protopopul local gr.-cat. *Mărtin Kis* şi protopopul *Petru Maior din Diciosânmărtin,* cari dădură şi ei câte 1000 fl. pentru acelaş scop.

Români cari ajută înfiinţarea acestui liceu.

Din aceste date este evident, că nici liceul din Tg. Mureş, întocmai ca şi cel din Braşov şi Cluj, nu fusese proiectat ca o pepinieră de maghiarizare, ci ca un institut de creştere creştină şi umanitară.

Totuş, încă prin anii 1810 curentul de maghiarizare începu să se ivească. Printre alte măsuri luate în acest scop, fu şi aceea cu privire la instrucţia religioasă a elevilor români ortodoxi, cari fură siliţi să depuie examenul din religie înaintea parohului romano-catolic.[1]

---

[1] M. Karáson: *A marosvásárhelyi rom. kath. gymnasium és nevelöház története,* în Anuarul liceului pe anul 1890/91, pg. 9.

[2] Karáson, o. c, pg 46.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

In prima jumătate a sec. 19 numărul elevilor români era aproape egal cu al elevilor unguri (peste 40%). In curs de 50 de ani numărul elevilor români a crescut abia cu 30%, în vreme ce al Ungurilor a crescut cu 300%.

Şi acest liceu au fost uzurpat de Statul Catolic.

V.

Liceul cat. din Braşov.

Liceul rom.-catolic din Braşov a fost înfiinţat la anul 1837 în urma iniţiativei abatelui *Antoniu Kovács*, român după mamă. La zidirea acestei şcoli, făcută *„erga relationem R. Gubernii"*,[1] au contribuit printre cei dintâi *Impăratul Francisc*, dimpreună cu întreaga familie domnitoare, apoi, printre alţii, cu sume mai mari, *Ştefan Cervenvodali*, judele Companiei greceşti din Braşov, *S. Cerchez* din Roman, *George Anton* şi *Gheorghe Mica*, negustori români din Braşov — şi mulţi alţii [2]. Lemnul de construcţie l-a dat Primăria, din pădurile oraşului. Lefurile profesorilor s'au asigurat din „Fondul de studii" [3].

Iacob şi Andreiu Mureşanu ca întemeietori şi conducători.

Cel mai devotat muncitor al acestui liceu a fost decenii deadrândul un Român, *Iacob Mureşanu*, care a fost şi director dela 1837—1875. Deşi director la o şcoală „catolică", I. Mureşanu a fost un model de român. El a fost, dimpreună cu *G. Bariţiu*, redactor al *„Foii pentru minte, inimă şi literatură"* şi al *„Gazetei Transilvaniei"*, — el a înfiinţat *„Fondul pentru crearea unei Academii de drept române"* din care mai târziu s'a făcut şcoala civilă de fete a „Asociaţiunii" din Sibiiu; el este autorul jocului naţional *„Romana"* [4], — el este autorul Odei declamate la 1850 cu prilejul inaugurării liceului român ortodox din Braşov, etc.

I. Mureşanu au fost, s'ar putea zice, adevăratul întemeietor al liceului catolic din Braşov. Aceasta, de altfel, o recunoscu însuş abatele Antoniu Kovács, iniţiatorul liceului, care la 1857 scria: *„Iacobus Maroschan, fundator huius gimnasii"* [5]. Iată ce spune despre I. Mureşan istoricul ungur al acestei şcoli, Francisc Vargyasi:

„Iacob Mureşanu a purtat pe umerii săi timp de un deceniu causa gimnasiului în curs de înfiinţare, întocmai cum purta legendarul Atlas, cerul.... Ca om şi pedagog n'avea păreche.... Era o plăcere pentru el ca să ţie şi seara curs cu elevii. Se 'nţelege

[1] Anuarul liceului rom. catolic din Braşov pe anul 1870/1, pg. 5.
[2] Anuarul liceului rom. cat. din Braşov 1870/1 pg. 19.
[3] Anuarul pe 1858/9 al liceului cat. din Braşov, pg. 30.
[4] *Dr. C. Diaconovici:* Enciclopedia Română, III. 350.
[5] Anuarul liceului pe anul 1870/1, pg. 5.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

că nici vorbă nu era de remuneraţie, dimpotrivă el punea mici premii cu cari căuta să-i câştige pe copii pentru Muze. Pe cei mai săraci adeseori îi ajuta şi cu lemne, lumânări ş. a.....

Şi publicul îl iubea şi îl preţuia foarte mult pe A. Mureşanu. O dovadă avem în faptul că în fie-care an se găsia câte un mecenate anonim care oferia abatelui din fruntea comunităţii bisericeşti sume de mai multe sute florini, pentru ca cu acestea să poată fi păstrat pentru şcoală iubitul Mureşanu, de a cărui depărtare se temeau" [1].

In serviciul acestei şcoli a fost timp de 10 ani (1840—1850) şi cântăreţul deşteptării noastre naţionale, poetul *Andreiu Mureşanu,* fratele lui Iacob. Când a scris el imnul: *Deşteaptă-te Române,* la 1848, era profesor la această şcoală.

In ce priveşte limba de predare în acest liceu, până la 1846 a fost cea latinească, dar explicaţia lecţiilor se făcea „în limba pe care copiii o înţelegeau mai bine". [2] Instrucţiunea orală se făcea, după cum se afirmă într'un raport al Direcţiunii către Comandamentul teritorial c. r. din Sibiiu la 9 Febr. 1850, în limba maghiară, germană şi română. Intre 1850—1868 limba de predare a fost cea germană, dela 1868—1875/6 germana şi maghiara, iar dela 1876 exclusiv limba maghiară.

Caracterul „catolic" al liceului se vede, pe lângă cele amintite mai sus, şi din împrejurarea că la 1851 profesorii se întitulau „profesori împărăteşti", ca şi cei dela vechile şcoli „catolice", adecă dela „liceele regeşti". In anul acesta li se interzise şi lor din partea episcopului, întocmai ca şi profesorilor dela liceele regeşti de până aci, de a mai purta acest nume.

In ce priveşte naţionalitatea elevilor, în primii 13 ani, până nu exista încă în Braşov liceul românesc deschis la 1850, majoritatea elevilor erau români. Chiar şi după deschiderea liceului românesc, graţie calităţilor pedagogice deosebite ale lui Iacob Mureşanu, elementul românesc până la anul 1875, când acesta ieşi la pensie, se menţinu egal cu al Ungurilor şi cu al Nemţilor.

Ei bine, cu toate acestea, liceul din Braşov fu într'o bună zi confiscat şi el, ca şi foştele licee regeşti, de către Statul Catolic

---

[1] Vargyasi Ferencz: *A brassói róm. kath. fögymnásium története (1837—1896)* în Anuarul pe 1895/6 pg. 43.

[2] Dr. F. Vargyasi: *Adelékok gymnasiumunk tannyelvének történetéhez* în Anuarul şcoalei pe 1878/9, pg. 6.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

şi maghiarizat complet, — aşa de complet încât în anii cari au precedat războiul, începând cu 1911. el nu-i mai numea pe Români decât *Valahi* şi le reducea numărul la jumătate. (La 1914/15 din 8 gr.-cat. şi 12 ortodoxi Anuarul dădea 15 valahi, la 1915/16 din 8 gr.-cat. şi 6 ort. valahi, la 1916—17 din 4 gr.-cat. şi 3 ort. 3 valahi).

In ce priveşte clădirea actualului local şi a internatului, din banii Statului, — despre aceasta am vorbit la alt loc (pg. 144).

Care este deci temeiul de drept, juridic sau moral, în baza căruia St. Cat. este astăzi stăpânul acestui liceu?

VI.

Deosebit de caracteristic pentru metodele de lucru ale St. Cat. este cazul *liceelor armeneşti* din *Gherla* şi *Elisabetopole* (Ibaşfalău), pe cari St. C. deasemenea şi le-a însuşit la un moment dat, pe nişte căi cu totul clandestine. Iată istoria acestor licee.

Liceul armenesc din Ibaşfalău.

Armenii au venit în Transilvania la 1659 ca negustori şi s'au aşezat în Braşov, Bistriţa şi Gheorgheni, de unde s'au retras apoi la Gherla şi la Elisabetopole (Ibaşfalău). Aceste din urmă oraşe deveniră, graţie faptului că fură cedate Armenilor, oraşe armeneşti „privilegiate". La 1785 Armenii cumpărară, cu 60,000 fl, domeniul Ebesfalva, dela care îşi luă numele Ibaşfalăul de astăzi. Ca oameni de afaceri, cari aveau nevoie şi de ştiinţă de carte şi de limba ungurească, ei îşi făcură îndată şcoală, în limba lor, dar şi în limba ungurească.[1]

La 1842 un armean cu numele *Alexandru Charamian Raphael* donă 15,000 fl. pentru înfiinţarea în Ibaşfalău a unui gimnaziu, în care pe lângă limba ungurească să se înveţe şi limba armenească.

Diploma împărătească dela 1842, iscălită de regele Ferdinand, care primi legatul, impuse oraşului obligaţia de a se îngriji de local pentru gimnaziu şi de a supraveghea, prin primarul său, activitatea şcoalei.

Din motive practice, oraşul a dat episcopului catolic, care era inspector suprem de studii, dreptul de a numi pe profesori, drept care în baza actului de fondare, revenia Guvernului ardelean.

[1] Este interesant că în Moldova şi Basarabia Armenii nu s'au desnaţionalizat, dupăcum nici Grecii de prin oraşe nu s'au pierdut cu totul.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Profesorii au fost de preferinţă armeni (*Daibucat, Capdebo, Isecuţ* ş. a.).

La 1881 oraşul care nu era în stare să mai susţie singur şcoala, se gândi să ridice gimnaziul la opt clase, cu ajutorul episcopului sau al Statului catolic, dar episcopul răspunse că Statul catolic nu este în măsură să sprijinească noul liceu cu cele necesare, cu toate că acesta era trecut consecvent de Statul Catolic printre şcolile susţinute de el. In astfel de împrejurări oraşul şi-a căutat sprijin în alt loc, şi anume la Stat.[1]

După tratativele reglementare, Gimnasiul trecu în seama Statului, la 1891. Din pct. 1 al contractului încheiat între oraş şi stat cu acest prilej, se vede clar că „gimnasiul rom.-cat. Raphael" era proprietatea comunei Elisabetopole (pg. 40). Cu toate acestea Statul Catolic, care se obişnuise să acapareze tot ce avea vreun caracter catolic oarecare, afirma că gimnasiul este proprietatea lui, fără însă ca să fi şi contribuit cu ceva la susţinerea acestuia.

Sunt interesante cuvintele autorului monografiei liceului, Dr. Mayer György, prin cari lăuda pe Armeni pentru gestul prin care aceştia au cedat Statului şcoala întemeiată de ei: „Merită recunoştinţă acea frântură de popor venită aici din ţări străine şi care atunci, când la aparenţă dorea să-şi promoveze propriile interese, a zidit o cetăţuie puternică pe seama maghiarismului, într'un ţinut pe care naţionalităţile străine deja se pregăteau să-l ocupe".[2]

Prin statificare, şcoala întemeiată de Raphael pentru păstrarea limbii şi naţionalităţii armene a connaţionalilor lui, deveni o pepinieră de maghiarizare nu numai a Armenilor, ci a întregei populaţii din împrejurime. „Este un mare câştig — spune Mayer, pg. 48 — dacă vom răuşi să creştem pe copiii, în marea majoritate saşi şi români, în spirit patriotic şi astfel să-i câştigăm pentru ideea de Stat maghiar".

Liceul întemeiat de Armeni pentru scopurile lor culturale şi religioase, ajunsese să fie considerat ca o „fortăreaţă la graniţa maghiarismului" şi ca „anteluptător al ideei de Stat maghiar în unul din cele mai expuse locuri" (id. ib.).

Când Statul Cat. a aflat despre îndeplinirea actului statificării, a scris Episcopului că „deşi ar fi în drept să facă paşi pentru anularea

[1] Mayer György: *Az erzsébetvárosi állami gymnasium története*, în Anuarul liceului din Ibaşfalău pe 1894/5, pg. 17.

[2] G. Mayer o. c. pg. 37.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

întregei proceduri, totuş nu vrea să facă uz de acest drept (!!) şi nu excepţionează înţelegerea făcută“ [1].

Dacă luăm bine seama, procesul statificării liceului catolic-di Ibaşfalău este aproape identic au acela al statificării liceului din Sibiiu. Nici într'un caz, nici în cellalt, Statul catolic nu şi-a apărat pe vre-o cale oarecare „dreptul de proprietate“, — din simplul motiv că ştia că un astfel de drept *nu are*.

VII.

Liceul armenesc din Gherla.

In ce priveşte liceul din *Gherla*, el fu întemeiat la 1861 de oraş, cu obligaţiunea ca pe lângă materiile obişnuite, să se înveţe în el şi limba armenească. Director avea să fie totdeauna preotul armean din loc. Guvernul ardelean, prin rescriptul său Nr. 7831 din 1861 aprobă înfiinţarea acestui gimnaziu „catolic“, ca atâtea alte gimnazii din ţară. [2]

La 1876, când oraşul Gherla a fost despoiat de caracterul său de „oraş liber regesc“, unul din profesorii liceului, indignat, se întreba într'un articol publicat în Anuarul şcoalei: „Au putut fi uitate meritele pe cari acest oraş maghiarizat şi le-a câştigat prin acest gimnaziu susţinut exclusiv din mijloacele comunei, pe terenul maghiarizării, al răspândirii spiritului patriotic şi al limbei maghiare?“ [3].

Şi autorul articolului ţine să amintească marile servicii pe cari li le-a făcut liceul pe acest teren în special Românilor din acest ţinut (!)

In Anuarul din 1884/5 gimnasiul este numit „A szabad kir. szamosujvári városi örmény-kath. nyilvános algymnasium» (Gimnaziul public armeano-catolic al oraşului liber regesc Gherla). [4]

La 1894 în urma propunerii oraşului, liceul care ca toate şcolile catolice fusese sub inspecţia episcopului catolic, a fost proclamat liceu de Stat. Din § 1 al Contractului încheiat cu Statul se vede că şcoala a fost până aci, ca şi cea din Ibaşfalău, gimnaziu armeano-catolic susţinut de oraşul Gherla, aşadară nu un liceu «confesional“ în sensul de proprietate a Bisericii, ci în sensul în care erau „catolice“ şi şcoli'e înfiinţate şi susţinute de Stat.

---

[1] Anuarul Statului Catolic pe anul 1892, pg. 79.

[2] Szongott Kristóf: *A szamosujvári gymnasium vázlatos története*, în Anuarul liceului din Gherla pe anul 1884/5, pg. 8.

[3] Cf. „Egy haladó város“, în Anuarul pe 1876/7, pg. 3.

[4] Adatok az intézet alakulásának történetéhez, în Anuarul pe 1894/5. pg. 33.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Despre statificarea liceului „Consiliul Dirigent al Statului Catolic" raportează „Adunării generale" a Statului în modul următor: „S'a repetat deci şi aici acelaş caz ca şi în 1892 cu statificarea gimnaziului din Ibaşfalău, că adecă oraşul Gherla, cu desconsiderarea autorităţii noastre superioare de caracter şcolar, fără să ne avizeze măcar, ba chiar ocolindu-ne cu desăvârşire, pe la spatele noastre, a început tratativele, le-a continuat şi a dus întru toate la îndeplinire statificarea.

Cu un astfel de respect s'a purtat faţă de dreptul episcopului ardelean, sancţionat de M. Sa; astfel i-a mulţumit pentru grija cu care atâta timp Statul Catolic, ca autoritate şcolară superioară, a condus afacerile gimnaziului din Gherla.

Dând prin aceasta expresiune scandalizării noastre, rugăm Adunarea Statului să ia cele întâmplate la cunoştinţă". [1]

Adunarea a primit propunerea şi a luat pur şi simplu la cunoştinţă statificarea.

Din primii ani de existenţă a acestui liceu, majoritatea absolută a elevilor a fost alcătuită din elevi români. Totuş nu numai că limba de predare a fost maghiară, dar în întreaga viaţă şi activitate a şcoalei a domnit în permanenţă o răspicată tendinţă de maghiarizare.

VIII.

Şcolile secundare din Săcuime.

Pe aceeaş cale şi cu acelaş drept a ajuns Statul Catolic stăpân şi pe liceele din *Miercurea-Ciucului*, *Tg. Săcuilor* şi *Odorheiu*, pe cari, după cum am văzut, le-a făcut aproape pe de-a întregul Statul (cf. pg. 144).

Asupra istoriei acestor licee, cari nu cad în teritorul locuit de Români, ci în Săcuime, nu ne extindem mai amănunţit, de oarece acţiunea lor n'a atins direct interesele noaste naţionale şi culturale decât într'o altă ordine de idei, pe care o vom urmări în capitolul viitor.

In schimb, vom lăsa să urmeze câteva date şi consideraţiuni de aceeaş natură despre şcolile catolice din teritorul care cade în afară de jurisdicţia Statului Catolic. Aceste şcoli reprezintă pentru noi un interes tot aşa de mare ca şi cele amintite până aci, întrucât evoluţia lor este identică cu a celor din Transilvania propriu zisă şi întrucât ele au fost conduse, în parte, tot de ordinele religioase,

[1] Anuarul Statului Catolic 1894, pg. 87.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cari au operat şi în Transilvania, în acelaş spirit şi cu aceleaşi tendinţe.

Acest lucru îl facem şi pentru a putea lumina cu ajutorul lui însaş situaţia de drept a şcolilor susţinute de Statul Catolic ardelean Căci până la 1873 situaţia şi desvoltarea şcolilor secundare „regeşti" sau „catolice" din Transilvania şi din Ungaria a fost identică. Dela această dată încoace şcolile „catolice" din afară de Transilvania şi-au urmat cursul lor firesc de statificare, sau cel puţin de deplină punere de acord a lor cu interesele Statului, în vreme ce cele din Transilvania au fost acaparate de către Statul Catolic, pe căile pe cari le-am văzut mai sus.

IX.

Şcolile catolice din afară de Transilvania.

Dacă în părţile mărginaşe ale teritorului de dincoace de Carpaţi elementul românesc este atât de rămas în urmă şi ca cultură şi ca stare economică, o mare parte a vinei o poartă tocmai aceste şcoli, cari au avut faţă de noi o atitudine deadreptul *criminală*.

Vom începe cu Maramurăşul de unde acum şease veacuri strămoşii noştri împilaţi au trebuit să plece spre alte plaiuri şi să-şi întemeieze altă patrie. In această ţară elementul românesc fusese odinioară foarte puternic şi bogat. *Diplomele maramureşene* publicate de regretatul Dr. I. Mihályi ne desvălesc o viaţă românească bineînchegată încă din secolul al XIV. O nobilime românească numeroasă şi întărită dădea acelui pământ un caracter genuin românesc.

In astfel de împrejurări nu este de mirare, că cele dintâi urme de cultură literară românească le avem tocmai din Maramureş.

Maramurăşul românesc invadat de străini.

Ei bine, sistemul unguresc şi austriac politic şi bisericesc au distrus sistematic în cursul veacurilor aproape întreaga noastră forţă naţională din Maramureş, lăsându-ne numai cu o ţărănime înapoiată şi istovită, suptă până la sânge de elementul ovreesc, care pentru sentimentele lui „patriotice" ungureşti, a fost consecvent favorizat de cătră guvernanţi.

Nici chiar dupăce Maramurăşul românesc a fost în mare parte rupt sufleteşte de restul românismului, prin Unirea cu Biserica catolică, care a fost şi ea o manoperă politică, acţiunea de distrugere n'a încetat. Celor de sus nu le era de ajuns că Românii maramureşeni s'au făcut catolici, ei trebuiau să se facă acuma şi Unguri, sau apoi să dispară.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Cu toate acestea, deşi în cursul timpului cedând împrejurărilor, mulţi boieri maramureşeni s'au desnaţionalizat, ca de altfel în tot cuprinsul ţării, totuş procesul acesta de desnaţionalizare a rămas localizat. Grosul populaţiei nu s'a pierdut, în schimb însă a resimţit pe teren cultural şi economic efectele acestui sistem nefast, fiind exclus dela binefacerile vieţii publice şi redus la un rol de iloţi.

Liceul piarist din Sighetul Marmaţiei.

Vom urmări aci influenţa pe care a avut-o asupra Maramureşului *liceul piarist din Sighet*, dela întemeierea lui şi până la 1919, servindu-ne în acest scop de lucrarea lui *Albert Popini*: „A máramarosszigeti kegyes tanitórendi gymnasium vázlatos története".

In Sighet exista încă din sec. al XVII. o şcoală ungurească reformată, pentru ungurii din partea locului, cari cu toţii părăsiseră legea catolică. Vrând să-i readucă la catolicism, împăratul Carol al VI. înfiinţă la 1730 în coasta acestei şcoale, un colegiu pe care-l dădu în grija călugărilor piarişti. Pe frontisficiul acestuia se puse inscripţia: *Humanitatis studiis Aug. Carolus VI. imp. et r. Hung. Scholas pias aperuit Szigeti* MDCCXXX. Cheltuelile împreunate cu clădirea mânăstirei care avea să adapostească pe călugării piarişti, toţi originari din ţările austriace, precum şi cheltuelile cu ridicarea unei biserici catolice le suportă în parte însuş Impăratul, apoi Erariul, care dădu în acest scop 22.000 florini renani. Mâna de lucru o dădu gratuit, populaţia judeţului, deci Românii. Tot judeţul se mai angajă să dea câte 50 apoi câte 100 fl. pentru susţinerea călugărilor (o. c. pg. 5).

In diploma împărătească de întemeiere, la pct. 2, se prevedea că călugării din Sighet vor preda Catehismul, Scrierea şi cetirea nemţească şi ungurească, începând dela ABC., Aritmetica şi Clasele latine până la Retorică, în limbile amintite şi dacă se poate şi în limba română şi în cea rutenă, „pentruca să nu fie excluşi dela învăţarea elementelor limbei latine nici aceia cari ştiu numai româneşte sau ruteneşte".[1]

Localul pentru şcoală se făcu abia la 1774, sub Maria Terezia. Până aci şcoala avu un local provizor impropriu. Pentru noua clădire Impărăteasa dădu 15.749 florini (*id.* pg. 7).

[1] Originalul documentului, spune Popini, se află în arhiva generală a Ordinului piarist (o. c. pg. 5).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

La 1802 acest local fu distrus de un incendiu. „Dar — zice Popini, — Erariul şi Consiliul locotenenţial s'au grăbit să puie îndată pe rănile cauzate lăcaşelor Muzelor irul vindecător: Erariul se grăbi să renoveze clădirea şcoalei, iar Consiliul locotenenţial dădu 7000 fl. pentru reclădirea locuinţelor profesorilor" (pg. 15).

Totul le venea, astfel, călugărilor de-a gata, şi biserică şi şcoală şi mănăstire şi susţinerea lor. Când, la 1827, li se dădu să înţeleagă că din veniturile pe cari le au dela biserică şi dela şcoală ei au obligaţia de a se îngriji de întreţinerea clădirilor,— asta le păru călugărilor o nedreptate. Iată cum găsim înfăţişat acest lucru la Popini:

„In anul 1827 superiorul ordinului asemnă sumele necesare pentru acoperitul caselor de locuinţă a profesorilor şi al localului liceului făcut şi susţinut până aci de Erariu. Asta a făcut-o, deoarece alte dăţi pentru astfel de cheltuieli fusese nevoit să facă diferite drumuri cu petiţii dela o autoritate la alta, câtă vreme este lucru foarte firesc că acela a cui este clădirea, este obligat să poarte şi cheltuielile de întreţinere. Şi nu putem crede ca fericiţii întru amintire, Fondatorii liceului şi ai locuinţelor călugăreşti, să fi făcut aceste clădiri cu intenţia ca ele să fie menţinute de către piarişti, chiar şi dacă în Contractul făcut atunci acest lucrù a fost dat uitării" (pg. 22.)

Un caz analog petrecut la 1851 ne scoate şi mai bine în relief nu numai caracterul, — am putea zice parasitar al ordinului piariştilor, dar şi situaţia de drept a şcolilor lor în ce priveşte proprietatea. Acest caz aruncă o vie lumină şi asupra chestiunei proprietăţii liceelor „confesionale" ale Statului catolic ardelean.

Piariştii recunosc înşişi că imobilele deţinute de ei sunt ale Erariului.

La 1851, adecă, piariştii din Sighet cerură dela Erariu anumite sume de bani pentru reparaţii, dar li se răspunse că acestea cad în sarcina Ordinului. „Aşadară — zice cu indignare Popini — *întreţinerea acelor clădiri pe cari le-au făcut în Sighet slăviţii noştri stăpânitori cu cheltuiala Erariului şi cari au fost date piariştilor numai spre întrebuinţare, iar nu ca danie de veci, şi pe cari Erariul le poate relua oricând în posesiunea sa, întrebuinţându-le pentru alte scopuri — întreţinerea acestor clădiri Erariul o socoteşte între datoriile ordinului piarist. De necrezut! Şi totuş este aşa. Locurile competente se referă în privinţa acestora, la averile şi la ajutoarele în bani date Ordinului. Da, dar acestea nu sunt clădiri date de Erariu, ci de fondatori particulari*" (*o. c.* pg. 25).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Mărturisirea această este, în fond, identică cu aceea pe care au făcut-o la 30 Iunie 1744 Iezuiţii în faţa Staturilor şi Ordinelor ardelene că, adecă, ei nu se consideră ca proprietari ai bunurilor deţinute de ei, ci numai ca administratori ai acelora (vezi nota dela pag. 85 a acestei cărţi).

Ei sunt simple organe ale sistemului politic.

In ce priveşte limba de predare în acest liceu Popini zice: „Materiile s'au predat totdeauna după sistemul sancţionat de locurile preaînalte sau după ordinaţiuni preaînalte, în acea limbă pe care voinţa înaltului Guvern a fixat-o. Limba de instrucţie a fost, de când ne aducem aminte, maghiară (!), cu toate că, precum se vede, şi naţionalitatea elevilor a avut aci cuvânt hotărîtor" (*o. c.* pg, 27).

Să reţinem deci mărturisirea, foarte preţioasă, că limba de predare n'o hotăra ordinul piarist, ci „voinţa înaltului Guvern".

In baza ordinului Consiliului locotenenţial Nr. 58.244 din 21 Oct. 1861, liceul din Sighet fusese aşezat în rândul liceelor mixte, cu limba de propunere maghiară şi română, ceeace ar fi trebuit să aibă ca urmare o înaintare oficială a întregei culturi româneşti din Maramureş.

La 12 Febr. 1862 s'a dat o nouă ordonanţă în privinţa limbilor de predare în gimnasii. Pct. 1 al acestei ordonanţe spunea că fiecare gimnasiu în care limba de predare nu este exclusiv cea maghiară, trebuie să întocmească separat planul de învăţământ. In astfel de gimnazii „trebuesc întrebuinţate şi celelalte limbi ale patriei cu drepturi egale şi acestea trebue să fie materii obligătoare de învăţământ" (pg. 33).

In baza aceluiaş ordin „răspunsurile se pot da, în marginile posibilităţii, şi în limba română şi ruteană" (pg. 34).

Cu toate aceste dispoziţii clare ale legii, Piariştii s'au împotrivit ca liceul să se prefacă în liceu mixt şi au eludat legea. Limba românească n'a fost îmbrăţişată, decât într'o măsură de-a dreptul ridicolă; liceul a mers exclusiv în direcţia maghiarizării cu orice preţ a nemaghiarilor. Călugării piarişti nu făcură aci o operă culturală creştină, nici în sensul de tratare cu adevărată iubire frăţească a tuturor neamurilor la care i-a trimis Provedinţa ca propovăduitori, nici în sensul de propovăduire a creştinismului printre Evreii cari copleşiau an de an tot mai grozav acel colţ de ţară. — Nu; ei uitară cu totul porunca evangelică de a da lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu, şi Chesarului ce este al Chesarului, şi se puseră

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

exclusiv în slujba acestuia din urmă. Astfel a fost posibil ca încă la 1918/19 să avem următoarea repartizare după confesiuni a elevilor: rom. cat. 149, gr. cat. 126, izraeliţi 28, iar după naţionalitate: Unguri 290, germani 1, români 25, ruteni 3, — aşadară din cei 126 g. cat. români şi ruteni numai 28 îşi mai afirmau naţionalitatea, restul de 98 erau socotiţi maghiari. Ba ce e mai mult, chiar la 1920, când ca secretar general al Resortului Instrucţiei Publice din Transilvania am vizitat liceul din Sighet, am putut găsi în statistica Direcţiunei următoarea situaţie şcolară:

Elevii după confesiune:		după limba maternă:	
romano-catolici	224	unguri	629
gr. cat. ruteni	87	români	3
„ „ români	24	ruteni	1
reformaţi	61		
evangelici	7		
unitari	3		
izraeliţi	219		

Acestea erau rezultatele osteneli călugărilor piarişti: 219 evrei, 86 ruteni şi 21 români şi un număr oarecare de şvabi — maghiarizaţi într'un singur an, şi încă sub dominaţiune românească!

Cercetând cu acel prilej mai deaproape situaţia de drept a liceului din Sighet, mi-am dat seama că Statul este în drept de a lua asupra sa liceul, şi, în consecinţă, în raportul meu prezintat la 15 Aprilie 1920 Resortului de Instrucţie, prefăcut la câteva zile după aceea în Secretariat general pendent de Ministerul din Bucureşti, am propus preluarea liceului piarist pe seama Statului român, ceeace în cursul anului 1921 a şi urmat.

Astăzi liceul de Stat „Dragoş Vodă“ din Sighetul Marmaţiei are două secţii: una românească şi una ungurească.

Cu aceasta opera de maghiarizare artificială a Maramurăşului prin călugării piarişti a încetat, iar interesele culturale ale minorităţii maghiare au fost asigurate prin noul aranjament făcut de Stat.

Acest aranjament este nu numai din punctul de vedere al Statului mai just, ci şi din punct de vedere umanitar şi moral, căci prin el s'a pus capăt procesului imoral de dezbrăcare a unei întregi ţări de caracterul ei naţional şi s'a dat posibilitatea ca acea ţară să se desvolte în confirmatele cu geniul ei şi cu trebuinţele reale ale ei.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Şi cine fuseră oare călugării cari în cursul timpului săvârşiră opera de înstrăinare a Maramurăşului dela caracterul său genuin? Iată aci lista directorilor liceului piarist, începând cu anul 1767: *L. Promperger, I. Sigmondovits, Aug. Wimmer*, Placi d. *Balázsovits, I. Fugger*, I. Virág, *I. Schmidt*, L. Keszthelyi, *I. Simonchics, S. Kosztka, S. Issekutz, Aug. Pek, I. Fabry*, M Sümegi, I. Horváth, *I. Greschner*, A. Fitos, L. Borbély, C. Békefy, *E. Ianko, I. Hofmann*, G. Szigly, *M. Bernhard, I. Priechenfried*, I. Csegezy, F. Gyalokay, A. Könnye, C. Ianky, *U. Feld*, St. Madonyai.

Maghiarizarea şi jidovirea Maramurăşului cu ajutorul şcolilor catolice.

Aceştia au lucrat, supt pavaza catolicismului, la germanizarea, apoi la maghiarizarea şi în cele din urmă la — jidovirea Maramurăşului.

Ce înrîurire culturală a avut acest liceu asupra populaţiei judeţului Maramureş? Dacă am compara efectele lui cu acelea pe cari le-a produs asupra întregei împrejurimi d. e. liceul evangelic săsesc din Sibiiu sau Bistriţa, sau liceul românesc din Braşov, am vedea crima la adresa umanităţii pe care au săvârşit-o aici timp de 150 de ani călugării fără de adevărată credinţă creştină — instrumente oarbe ale unor stăpâni orbiţi.

X.

O situaţie asemănătoare întâlnim la liceul din *Baia mare*.

Liceul din Baia-mare.

Liceul din Baia mare a fost la început o şcoală reformată întemeiată şi susţinută de comună, adecă de oraş. La 1673 şcoala li se dădu de către Impărăţie Iezuiţilor cari îşi săvârşiră timp de o sută de ani opera lor aşa cum şi-au săvârşit-o şi în alte oraşe. Şi în acest răstimp şcoala fu susţinută tot de oraş. La 1773 locul Iezuiţilor îl luară călugării minoriţi, cari îl deţinură până la 1886, când Statul, la intervenţia oraşului, luă asupra sa susţinerea integrală a şcoalei[1].

Istoria acestei şcoale se poate deduce şi din denumirea pe care a avut-o în diferite timpuri. Pe timpul reformaţilor ea se chema simplu: *schola Rivulina*, după numele latinesc al oraşului. Pe timpul Iezuiţilor ea se numea, ca toate şcoalele similare: *Collegium Societatis Iesu*. Pe timpul care a urmat după „Ratio educationis“ şcoala se numia *Paedagogium Regii Gymnasii* sau *Regium gimnasium majus*. Intre 1823—1844 ea se numia „Regium Gymnasium Nagybányánse, apud P. C. Minores conventuales“.

[1] Morvay Győző: A középoktatás története Nagybányán, pg. 47 ş. u.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

între 1844—1851 ea îşi zicea „gimnaziu regesc". După această dată, în urma apucăturilor episcopului dela Satu-mare, între 1851—1871 ea îşi zice *Gimnaziu cat.*, iar dela 1862—1867 *Gimnaziu romano-catolic.* Dar între aceea oraşul îşi revendică drepturile sale asupra gimnaziului, şi astfel între anii 1871—79 acesta îşi zice: *Gimnaziul mare romano-catolic de sub conducerea ordinului călugăresc minorit, al oraşului liber regesc şi minier Baia mare.* La 1879 titlul lui e: *Gimnaziul oraşului liber regesc Baia mare de sub conducerea ordinului minoriţilor,* — dela 1879—1887: *Gimnasiul rom. cat. de sub conducerea ordinului minorit,* iar dela 1887 încoace: *Gimnaziu de stat.* [1]

In toată vremea, dela 1789 şi până la 1887 sigilul şcoalei a scos necontenit în relief caracterul regesc: „Sig. Paedagogii R. Gymnasii", „Sigill. Regii Gymnasii Nagybanyensis", „K. Nbanyaer Gymnasium", „M. kir. katholikus gymnasium".

După cum vedem, liceul din Baia-mare a trecut exact prin aceleaşi faze prin cari a trecut toate celelalte licee foste „regeşti", apoi „catolice" şi pe urmă revenite Statului. Ceeace este de reţinut în mod special din această istorie, este că deşi liceul a fost totdeauna, până la 1887, susţinut de oraş şi condus de minoriţi, el totdeauna a fost socotit „regesc", ceeace era identic cu „de stat". In tot cazul, nici odată el n'a fost socotit ca liceu al Bisericii catolice sau al ordinului minorit. Cu toate acestea Biserica catolică a încercat pe diferite căi să se declare stăpân asupra lui, ceeace însă nu i-a succes.

Dacă Baia-mare ar fi fost în Transilvania propriu zisă, liceul ar fi fost luat de Statul Catolic, ca şi celelalte licee despre cari am vorbit la locul său.

Este foarte interesantă istoria acestei şcoli din punctul de vedere al afluenţei elementului românesc spre el.

Marea afluenţă a Românilor chioreni spre şcoală.

Excelenta monografie a acestei liceu datorită d-lui *Victor Morvay*, ne dă o statistică foarte amănunţită a elevilor după confesiune şi naţionalitate, începând cu anul 1777. Din această statistică vedem cât de mare era dorul de carte la poporul nostru din părţile sătmărene începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea şi până în pragul zilelor noastre. Astfel la 1777 erau la 51 de Unguri 31 Români, — la 1784 erau 10 Unguri, 18 Nemţi, Ruteni şi Slovaci la 20 de Români, — la 1785, 36 Români, 10 Unguri şi 9 Nemţi.

[1] O. c. pg. 12 ş. a.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Dela 1794 până la 1813 Români deţin fără întrerupere majoritatea absolută, care se urcă până la la 79 români faţă de 52 neromâni. Dela 1814—1834 Românii formează între 30—50%. Intre 1835—1840 numărul este iarăş în creştere, trecând peste 60%, apoi, până la 1848 coboară între 30—40%. In anii 1849—1851 statistica nu înregistrează nici un singur român, deşi la rubrica elevilor după confesiuni întâlnim greco-catolici între 33—66. Intre 1852—1868 numărul Românilor variază între 50—60%, pentruca între 1869 şi 1871 să treacă de 60%, atingând cifra de 128, întocmai ca la 1837. Anul 1876 este ultimul în care Românii mai deţin majoritatea, de aci înainte ei scad mereu până ce la 1895 ei ajung sub 25% (194 Unguri faţă de 63 Români)[1].

Nu dispun de o statistică istorică a populaţiei judeţelor din Transilvania, dar luând ca punct de plecare statistica pe care o dă, mai mult din isvoare ungureşti, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite* de *C. Martinovici* şi *N. Istrati*, în judeţul Satu-mare, cu tot sistemul de colonizare, de infiltraţii străine favorizate de stat, şi de asuprire — sunt astăzi aproximativ 60% Români, restul Unguri, Şvabi şi Evrei. Acest procent în general s'a menţinut şi în populaţia şcolară a liceului din Baia mare decenii dearândul. Cu timpul însă elementul românesc a fost biruit şi redus sub 25%. Puterea de rezistenţă a fost frântă în mare parte. Faptul că întreaga regiune era greco-catolică nu a avut nici o importanţă în faţa conducătorilor destinelor culturale şi economice: mai mult valora în ochii lor un ovreiu care se declara maghiar, decât un creştin catolic român. Urmaşii divinului *Francisc de Assisi* nu se gândiseră să ocrotească pe coreligionarii lor catolici din ţinutul Sătmarului nici chiar atunci, când ordinul Consiliului locotenenţial din 1861 clasă liceul din Baia-mare printre liceele mixte, maghiare-române. Ca şi piariştii dela Sighet, eludară şi minoriţi din Baia-mare dispoziţia legei şi admiseră numai limba şi cultura ungurească pentru acel mare număr de elevi români, care constituia chiar majoritatea populaţiei şcolare.

Călugării minoriţi în serviciul maghiarizării.

Dacă vom lua în cercetare calitatea culturii pe care acest liceu a împrăştiat-o, va trebui să spunem că ea nu era la un nivel prea înalt. Scopul principal al activităţii şcoalei fiind maghiarizarea, era evident că înaltele valori etice-umane nu puteau fi cultivate decât prea puţin. Aşa se explică împrejurarea că, cu tot numărul mare

[1] O. c. pg. 207—209.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

al elevilor români, acest liceu n'a dat decât prea puţini oameni de seamă pòporului nostru. Intr'un mediu ca acela nu puteam respira spirite libere...

XI.

Liceul rom cat. din Satu-mare.

O situaţie cam analogă prezintă liceul catolic din *Satu-mare*. Liceul acesta a fost înfiinţat la 1634 de P. Pázmány, care-l dădu Iezuiţilor. La 1647 Ferdinand III-lea le donă acestora două sate şi o biserică în Cetate. Leopold I le dădu pentru liceu 23 de moşii (sesiuni),[1] cari la 1773, pe urma desfiinţării ordinului Iezuiţilor, fură trecute în seama „Fondului de studii". In locul Iezuiţilor fură aşezaţi la 1776 *Paulinii*, pe cari însă Iosif II îi desfiinţă, aducând în locul lor pe *Piariști*. Acestora le cumpără oraşul un teren în preţ de 5000 fl. pentru mănăstire şi biserică.[2]

Impărăţia susţinea şi aici cu o extremă solicitiudine liceul catolic, care nu fusese făcut pentru luminarea acelui ţinut, ci pentru a recâştiga cu ajutorul lui terenul cu desăvârşire pierdut în acele părţi pentru catolicism. Sătmarul fusese adecă cu totul câştigat pentru reformaţiune. Intre 1749 şi 1780 el nu mai avea nici un locuitor catolic. Dar Guvernul ardelean în Transilvania şi Consiliul Locotenenţial dincolo, constituite numai din catolici, făcea tot felul de încercări pentru a forţa recatolizarea şi catolizarea. Unde numai putea, el cassa instituţiile culturale necatolice. Când, la 1758, o delegaţie a reformaţilor din Satu-mare s'a dus la Viena în audienţă la Maria Terezia pentru ca să ceară revocarea ordinului prin care gimnaziul reformat de acolo fusese redus la o simplă şcoală primară, sub pretext că el nu este necesar fiind acolo un gimnaziu catolic, — delegaţia a putut auzi din gura Cancelarului lucruri foarte caracteristice, cari vădeau pe deplin intenţiile Curţii de a forţa catolicismul pe contul celorlalte confesiuni. Mergând delegaţia şi la episcopul de Agria, acesta le spuse: „Temeiul cassării gimnaziului Dvoastră nu este atât de neînsemnat, precum îl credeţi Dvoastră, pentru că el este numai paravanul cassării şi nu cauza fundamentală. *Mobilul adevărat este că vrem să vă aducem încetul cu încetul la adevărata credinţă catolică.*"[3]

---

[1] G. Sarmaság: *A szatmári kir. kath. fögimnazium története*, 1896, pg. 14.

[2] Id. pg 19.

[3] Bakcsy Gergely: *A szatmárnémeti ev. ref. fögimnazium története*, Satu-mare, 1896, pg. 20.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Prin astfel de manopere evident că Puterea lumească era capabilă să întărească o instituţie cum era liceul catolic din Satu-mare.

Episcopul de Satu-mare refuză să susţie liceul.

La 1822 Consiliul locotenenţial impune susţinerea liceului, bogatei episcopii rom.-cat. de Satu-mare, dar aceasta refuză să-l ia asupra sa şi ceru ca el să fie susţinut de „Fondul de studii“ sau de oraş care era, întocmai ca Baia-mare, „oraş liber regesc“, deci dator să susţie un liceu regesc! *Chiar când, aşadară, Guvernul încercă să facă „confesional“ acest liceu, el nu răuşi, cum n'a răuşit nici la Sighet, nici în alte locuri, deoarece Biserica nu voia să ia asupră-şi obligaţiuni materiale.*

Astfel liceul rămase mai departe în sarcina „Fondului de studii“ şi a oraşului, numindu-se ca toate celelalte: *gymnasium regium majus*. Cu toate acestea chestiunea susţinerii acestui liceu tot nu fusese definitiv lămurită. De aceea episcopul de Satu-mare, Ioan Ham interveni ca toată stăruinţa ca Statul să aranjeze odată în mod definitiv chestiunea, luând liceul în seama sa. La această intervenţie sub Nr. 5050—720 din 24 Octomvrie 1851, Ministerul de Culte răspunse astfel: „Luând în considerare momentele din istoria liceului aduse înainte în adresa înaintată aci, nu mai încape îndoială că acest liceu trebue considerat ca un institut provăzut şi susţinut din resurse de Stat, şi că Guvernul este în drept şi chiar dator să se ocupe de aducerea lui în ordine.“ Dar nici acum Statul nu voi să ia definitiv asupra sa toate greutăţile de susţinere şi apelă la episcop, oferindu-i lui liceul cu toate drepturile. Insă episcopul refuză şi căută un nou expedient; el oferi ordinului iezuit şcoala, dar acesta o refuză şi el şi astfel, în ultima analiză, ea rămase din nou în sarcina Statului. La 1863 în urma deselor stăruinţe ale episcopului, Consiliul Locotonenţial dădu sub Nr. 83571, un rescript în care comunică episcopului că prin ordinul Nr. 14970 din 15 Octomvrie a aceluiaş an gimnaziul catolic din Satu-mare a fost luat în rândul „gimnaziilor publice regeşti“, cu observarea că fiind, această şcoală susţinută exclusiv din Fondul de studii regnicolar, şi profesorii ei având să fie numiţi din partea organelor Statului, fără drept de candidare din partea vreunui particular sau a vreunei corporaţiuni,— cu prilejul ocupării catedrelor, între candidaţii cu merite egale să se acorde o atenţie deosebită profesorilor-preoţi din dieceza rom.-cat. sătmăreană“.[1]

[1] Sarmaság, o. c. pg. 30.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Cu acest caracter a rămas liceul până la 1919, când el a fost preluat de către Consiliul Dirigent pe seama Statului român.

Lupta catolicilor împotriva limbei române.

In ce priveşte istoria lui internă, ea este identică cu cea a liceului din Baia-mare, Sighet şcl. Şcoală latinească, mai întâi, apoi nemţească şi în urmă ungurească, prin anii 60 liceul din Satu-mare fu declarat şi el liceu mixt maghiar-român, dar şi aici măsura fu eludată. Corpul profesoral protestă în contra ei, dar Consiliul Locotenenţial ordonă din nou, în mod special, observarea ordonanţei.[1]

Numai un singur profesor dădu vot separat în contra protestului înaintat şi de astădată de corpul profesoral. Era *Petru Bran*, merituosul profesor de limba română, care într'o lungă motivare arăta că dacă pentru moment numărul elevilor români ai acestui liceu nu covârşeşte pe deplin pe al elevilor unguri, cauza este tocmai aceea că Românii n'au găsit până acum în această şcoală ceeace li-a trebuit. Măsura guvernului este necesară tocmai pentru a pune majoritatea populaţiei ţinutului în situaţia de a se cultiva potrivit dispoziţiilor şi trebuinţelor ei.[2]

Interesant este că Guvernul austriac luă în considerare votul separat al lui Bran şi ordonă pentru a treia oară, la 28 Sept. 1862, ca limba română să fie pusă alături de cea ungurească şi, în clasele unde se găsesc chiar şi numai 2—3 elevi români, atât explicările lecţiilor, cât şi răspunsurile să aibă loc şi în limba românească. Dar şi în contra acestei ordonanţe corpul profesoral protestă.

Şi din cine se compunea acest corp de profesori, toţi preoţi catolici, cari scoteau sabia în contra stăpânirii ţării pentru apărarea limbei ungureşti într'o regiune aproape pe trei sferturi locuită de Români? Iată-i cu numele pe nebiruiţii luptători pentru limba strămoşească plantată aici de întemeietorul ţării, Arpad: *Procop Csulem, Abald Kropperl, Teofil Mraz, Zaharie Iancura, Raimund Wolf, Rudolf Rejnostl, Norbert Gasperdl, Konrad Seifer, Vladimir Staneitzer* şi *Anaclet Trompeterl.*[3]

---

[1] O. c. pg. 62.

[2] Acest P. Bran a fost cel dintâi profesor din Transilvania care a ridicat chestiunea convocării unui congres al tuturor profesorilor români, la 1862. (Cf. Amicul şcoalei, Sibiiu 1862, pg. 99—101 şi 109—112 şi O. Ghibu: *Chestiunea concentrării profesorilor români sub scutul Asociaţiunii.* Sibiiu 1913, pg. 4.)

[3] Sarmaság, o. c. pg. 63.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Nici un singur ungur! Admirabila şcoală catolică, care făcu din toate neamurile unguri neaoşi, cari la rândul lor aveau să crească şi ei din toate neamurile, tot numai unguri!

In acest chip lucră catolicismul unguresc,[1] care la un moment dat creă apoi episcopia gr.-cat. maghiară de Hajdudorog, întinzând-o şi peste o parte a Sătmarului maghiarizat prin astfel de agenţi, în cari nimic creştinesc nu se poate găsi.

După Transacţiunea dela 1867 nimic nu mai putu opri în calea sa maghiarismul năvălitor. Biruinţa îi era complet asigurată.

Profesori români la liceul unguresc din Satu-mare.

Este adevărat că limba română nu putu să ajungă în drepturile ei, din cauza rezistenţei corpului didactic, trebue totuş să amintim că ea a rămas ca obiect de învăţământ obligător în toate clasele şi chiar şi la examenul de maturitate, dar numai pentru români. Dar şi aceasta numai până la 1876 şi graţie profesorului P. Bran, care funcţionă până la acel an. Cu prilejul retragerii lui din învăţământ, corpul profesoral interveni la minister ca acesta să desfiinţeze catedra de limba română, dar ministrul cedând stăruin-

[1] Dieceza Sătmarului, înfiinţată la 1804, avea la 1918 numai 91 parohii, cu o populaţie rom.-catolică de 140.094 suflete, din cari pe teritoriul nostru au rămas 71.365. Pe teritoriul acestei dieceze, se mai găsiau la 1900 izraeliţi: 137.960, ev.-reformaţi 210.434, şi greco-catolici 612.864.

Când s'a înfiinţat episcopia, numărul catolicilor era extrem de mic. La 1773, după o activitate de 134 de ani a lezuiţilor, oraşul Satu-mare declara că, „credincioşii rom.-cat. sunt aşa de puţini acolo, că nu-şi prea pot plăti nici cantorul, iar preotul trebue să fie plătit din venitul domeniilor luate dela lezuiţi". (Cf. *A szatmári püspöki egyházmegye Emlékkönyve, fennállásának századik esztendejében, 1804—1904.* pg. 75).

Când, la 1804, se ridică în piaţa din Satu-mare admirabila catedrală, cheltuielile le suportă împăratul Francisc I, după cum se vede din scrisoarea lui din acel an („*Ecclesia cathedralis pe Nos errecta...*". Cf. Id. ibid. pg. 81).

Pentruca în localităţile în cari s'au înfiinţat, în mod mai mult artificial, parohiile, acestea să se poată menţinea, ele fură luate toate supt patronajul diferitelor instituţii. Astfel, până la 1919 Ministerul ungar de agricultură era patronul a 15 parohii, Ministerul de finanţe a 7 parohii familia Károlyi a 17 parohii, familia Schönborn-Bárkoczy 2, contele S. Sztáray 1, contele Perényi 1, contele Vécsey 1, fam. B. Papolczy 1, Fondul religionar 6, Oraşul Satu-mare 1, Oraşul Baia-mare 1, Prepozitura ordinului premonstratens 1, Conventul minoriţilor din Baia-mare 1 şi 35 parohii la dispoziţia episcopului. (*Id. ib*, pg. 338).

Aceasta se explică prin faptul că partea cea mai mare a credincioşilor catolici erau şvabi, nu unguri, iar episcopia era unguréască şi pentru a-i putea maghiariza şi pe şvabi trebuia de recurs la mijloace materiale afară de parohii.

Intreaga activitate a episcopiei fu îndreptată de altfel în direcţia maghiarizării ţinutului, — ceeace i-a şi succes.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

ţelor episcopului de Gherla, *Ion Alexi*, lăsă şi mai departe catedra de limba română, la care fu numit candidatul episcopiei unite de Gherla, *Gheorghe Lucaciu*. După doi ani de zile şi acesta îşi părăsi postul şi atunci fu numit profesor de limba română şi de religie părintele *Dr Vasile Lucaciu*, binecunoscutul luptător naţional, care desfăşură o energică propagandă pentru redeşteptarea naţională în Satu-mare, dar care tocmai pentru aceasta, la 1883 fu pus în disponibilitate de către Minister

In ce priveşte populaţia şcolară a liceului din Satu-mare, nu dispunem de date statistice decât dela 1852 încoace. Din aceste date vedem că între 1852—1858 procentul greco-catolicilor era între 30—45. La 1859 cifra lor ajunge la 112. După 1852 ea e într'o continuă, scădere, ajungând în anul 1895 la 40. In acelaş timp şcoala sprijinea efectiv opera de maghiarizare completă a greco-catolicilor. Deja între 1852—55 statistica ne arată că peste 50% din greco-catolici sunt trecuţi la cei de naţionalitatea maghiară. Asest procent se urca la 1895, până la 75%; din 40 gr.-cat. numai 10 mai sunt însemnaţi ca Români.

In schimb, în vremea când elementul românesc era în acest proces de deströmare, elementul evreesc creştea din an în an. La 1856 erau numai 2 elevi evrei, la 1863—11, la 1879—48, la 1889—50, la 1895—77, aşadară aproape de opt ori mai mulţi decât Românii băştinaşi. Bine 'nţeles că după naţionalitate Evreii erau socotiţi Unguri, astfel că la 1895 din 404 elevi, câţi avea şcoala, 368 erau daţi ca unguri, 10 români şi 26 nemţi.

XII.

Pentru recatolizarea ţinutului Sătmarului nu erau suficiente cele două şcoli, dela Baia-mare şi dela Satu-mare, ci i se adăogă încă una: *liceul piarist din Careii Mari.*[1]

Liceul piariştilor din Careii mari.

Liceul piarist din Careii mari a fost înfiinţat la anul 1727 de contele *Alexandru Károlyi*, proprietarul unor enorme domenii din judeţul Satu-mare şi din alte câteva judeţe vecine. Conducerea liceului contele o dădu în seama călugărilor piarişti pe care el îi aduse anume în acest scop la Carei

Cu timpul familia Károlyi nu mai voi şi nu mai putu susţinea din mijloacele sale liceul şi îl cedă oraşului, care făcu din

[1] Szatmárvármegye, în colecţia „Magyarország vármegyei és városai" pag. 178.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

mijloacele sale şi din ajutoare dela stat şi dela particulari, un nou local, înzestrându-l cu toate cele necesare, şi care luă asupra sa şi plata profesorilor piarişti, ba chiar şi mobilarea locuinţelor acestora.[1]

El este proprietatea oraşului

Liceul n'a fost niciodată nici proprietatea piariştilor, — cari fură angajaţi prin contract — nici a Bisericei catolice, cu care n'avu nici o legătură. El a fost al oraşului până în anul trecut (1923), când în urma refuzului piariştilor de a îndeplini faţă de statul român angajamentele pe cari le aveau faţă de statul ungar, oraşul ne mai putându-l susţinea, l-a predat statului, lăsându-i pe piarişti să tragă consecinţele atitudinei lor.

In ce priveşte opera săvârşită de acest liceu, care aproape două sute de ani a funcţionat într'o regiune în care procentul Ungurilor a fost cu desăvârşire disparent faţă de numărul covârşitor al Românilor şi, în parte, al Şvabilor, lăsăm să urmeze aprecierile directorului lui dela 1896, *Iosif Hám* (slovac maghiarizat), aşa cum le găsim la pg. 10—11 a monografiei şcoalei: „Pot să fie mulţi de aceia cari nu atribuesc liceului din Carei o importanţă istorică culturală şi-l aşează într'o categorie cu alte licee, ba poatecă chiar îl condamnă pe contele Károlyi, că tocmai aci s'a gândit să-şi facă fundaţiunea sa.

Liceul din Carei, în afară de faptul că a fost şi cred că mai este şi azi o binefacere pentru ţinutul acesta, împlineşte şi o misiune, întocmai ca şi celelalte şcoli din regiunile de sud şi din preajma Carpaţilor. E de ajuns să aruncăm o privire asupra condiţiilor geografice ale ţării noastre poliglote şi aserţiunea mea va fi mai limpede decât lumina soarelui. Părţile răsăritene ale patriei noastre au fost şi mai sunt şi astăzi locuite în partea cea mai mare de popoare cu limbi străine. Şi judeţul Satu-mare se ţine foarte de aproape de această parte orientală, unde predomineză Valahimea, — ce e drept nu cu inteligenţa, ci cu numărul. Şi vestitul martir valah, Dr. Vasile Lucaciu este sătmărean, fapt pe care nu-l amintesc pentru gloria judeţului, ci tocmai pentru justificarea afirmaţiunei mele.

In afară de Valahime mai avem un număr foarte, dar foarte frumos de Şvabi, cari în urma toleranţei politice înnăscute a Ungurilor, nu numai că şi-au păstrat particularităţile naţionale,

[1] *Hám József:* A kegyestanitórendiek vezetése alatt álló nagykárolyi római katholikus fögimnazium milleniumi Értesitöje az 1895—96-ik tanévről, pg. 65.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

dar şi-au păstrat şi limba şi, în cei aproape două sute de ani, aşa de strâns s'au alipit de limba lor, că printre bătrânii satelor şvăbeşti mai găseşti şi astăzi de aceia cari se închină lui Dumnezeu în limba germană, respectiv şvăbească şi cari ţi se adresează în limba şvăbească, când au vre-o afacere... După toate acestea cred că nu va mai fi nimeni care să nege misiunea liceului din Carei, şi dacă totuş va fi cineva, apoi acela nu cunoaşte meritele şcolilor din Timişoara, Lugoj, Vârşeţ, Panciova, Cincibiserici, Zombor ş. a. m. d. Fără de aceste şcoli ar fi şi mai strigător la cer acel procent extrem de mare, care ridică pe cei de limbi străine din Bănat şi din Bacica peste Maghiarime. Eu cutez să afirm că fără liceul din Carei nu ar fi în satele amintite atâţia ştiutori de ungureşte, câţi sunt de fapt astăzi".[1]

Tendinţele de maghiarizare mărturisite pe faţă

Şi, mai departe, zice I. Hám: „In Careii-mari a fost o necesitate ardentă de şcoală nu numai din punct de vedere cultural, ci şi din punctul de vedere referitor la naţionalităţi... şi conducerea ordinului piariştilor a săvârşit un act patriotic când şi-a oferit pe membrii ei nobilului conte Károlyi".[2]

Care erau, în adevăr, împrejurările în cari fuse pus liceul să lucreze,—aceeasta o putem înţelege din statistica după naţionalităţi a elevilor dintre anii 1750—1760, aşa cum o găsim în monografia şcoalei (pg. 12). Iată statistica din chestiune:

ANUL	Unguri	Ruteni	Germani	Slavi	Valahi	Şvabi
1750	34	30	3	8	6	1
1751	33	36	12	9	12	3
1752	30	39	19	10	13	11
1753	46	28	13	—	11	6
1754	40	39	11	3	17	2
1755	41	50	17	7	4	—
1756	28	39	8	10	5	3
1757	39	48	11	4	7	1
1758	47	24	11	5	3	—
1759	40	40	12	8	11	—

[1] I. Hám, o. c. pg. 10—11.
[2] O. c. pg. 13.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Afluenţa Românilor spre acest liceu

Procentul elevilor români, rocunoscuţi ca atari, este chiar şi după statistica ungurească, relativ foarte mare, dacă ne gândim că în vremea aceea Românii erau iobagi şi copiii lor erau admişi la şcoală numai cu mari greutăţi. Cu 150 de ani mai târziu numărul Românilor în loc să fi sporit, el este incomparabil mai mic, şi aceasta din cauza că, pe deoparte în cursul timpului Românii au fost împiedecaţi de sistemul politic şi economic în avântul lor spre cultură, pe de alta ei au fost expuşi în regiunea aceasta într'o înspăimântătoare măsură — maghiarizării.

In statistica dela 1760—1769 lipsesc datele relative la naţionalitatea elevilor, în schimb cele cari relevă raporturile confesionale, ne arată că numărul gr.-catolicilor (români şi ruteni) se apropia de al rom.-catolicilor (84—92; 99—134) [1], iar statistica după locul de proveniență al elevilor ne arată că, dintre Unguri cei mai mulţi nu erau din judeţul Satu-mare — cum s'ar aştepta, — ci din judeţele Szabolcs, Bereg, Bihor şi Maramureş. *Hám* explică acest fenomen prin aceea că elevii unguri erau în marea lor majoritate fiii slujbaşilor de pe moşiile Károlyi-eştilor, cari se întindeau în vre-o cinci judeţe [2]. Aşadară, liceul din Carei era pepiniera în care se creşteau elementele de maghiarizare a Sătmarului neunguresc.

In astfel de împrejurări, era firesc ca acei fii de iobagi români de pe moşiile grofului, cari învăţau în această şcoală, să se maghiarizeze şi ei în cele mai multe cazuri şi să pregătească apoi la rândul lor posibilitatea înfăptuirii episcopiei de Hajdudorog.

Piariştii din Carei în contra limbei române

Astfel nu ne poate surprinde atitudinea negativă a piariştilor faţă de măsura Consiliului Locotenenţial de a introduce şi în această şcoală învăţământul limbei române, aşa cum s'a întrodus în toate şcolile din regiunile româneşti. Când s'a desbătut la anul 1850 în conferinţa profesorilor din Carei chestiunea dacă să se înfiinţeze sau nu şi acolo o catedră de limba română, „conferinţa hotărî în unanimitate, că de o astfel de catedră nu este nevoie, de oarece acei elevi de limba română — în realitate greco-catolici, cari vin în liceul din Carei, şi în genere popoarele din împrejurimea Careilor, înafară de limba lor maternă vorbesc foarte bine şi limba maghiară“ [3].

---

[1] O. c. pg. 90.
[2] O. c. pg. 91.
[3] O. c. pg. 141.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Aşadară, valoarea culturală a limbei române pentru Români nu era nici decum apreciată, ci numai cea practică, dar nici aceasta n'avea să fie servită de şcoală!

Maghiarizarea Românilor de către călugării renegaţi

In acest liceu au învăţat un număr destul de mare de elevi români. Astfel, la 1912/13 avem 58 gr.-cat şi 2 ort. dintre cari însă numai 3 înşi sunt daţi ca români; la 1913/14 54 gr.-cat., 1 ort.-români 12; la 1914/15 55 gr.-cat, români 12; la 1915/16 54 gr.-cat, 10 români; la 1916/17 57 gr.-cat, 4 români, iar la 1917/18, când părinţii piarişti crezură că prin pacea dela Bucureşti s'a pecetluit pentru totdeauna si soarta Românismului, i-au îngropat şi ei pe cei 46 elevi gr.-cat. trecându-i absolut pe toţi la Maghiari, dimpreună cu cei 64 izraeliţi!

Părinţii piarişti (după nume aproape toţi recrutaţi dintre nemaghiari, prin renegare: *A. Armbruster*, E. Berényi, Florian Fehér, I. Jakab, *M. Jenser, Fr. Presseler, B. Schandl, G. Schroff* I. Szabó, *I. Szolomayer*, L. Vincze şi *D. Vidakovich*) au lucrat în şcoalele lor catolice cu aceleaşi mijloace cu care Statul lucra în şcoliie sale pentru desnaţionalizarea nemaghiarilor. Nici o deosebire între ei şi d. e. şcoala civilă de stat din Careii Mari, la care întâlnim în 1910/11 următoarea statistică a alevilor

după confesiune:		după limba maternă:	
Romano-catolici	56	Maghiari	130
Gr.-cat. maghiari	11	Români	4
Gr.-cat. români	13		
Reformaţi	32		
Izraeliţi status-quo	11		
Izraeliţi ortodoxi	11 [1]		

Aşadară, nu ni se luară numai cei 11 gr.-cat, cari fuseseră trecuţi ca gr.-cat. maghiari, ci ni se răpiseră şi din cei 13 gr.-cat. români nu mai puţin ca 9 înşi!

Să nu uităm că Careii Mari, unde încă la 1780 era o şcoală românească cu 40 elevi,[2] este încunjurat de o regiune locuită aproape numai de nemaghiari, Români şi Şvabi pe cari, ca şi pe noi, liceul piarist i-a desnaţionalizat cu grămada.

La 1922, sub dominaţiunea românească, elevii părinţilor piarişti din Carei au fost surprinşi cântând în clasă următoarea cântare, care aruncă o lumină deplină şi asupra spiritului în care s'a

[1] Patek Béla: A nagykárolyi m. kir. állami polgári fiuiskola III. Értesitője, az 1910 - 11 évről, pg. 61.
[2] P. Cséplő: A nagyváradi rom.-kat főgymnasium története, pg. 108.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

făcut în trecut educaţia elevilor şi asupra sentimentelor de astăzi ale călugărilor din chestiune:

Szép állat a kenguru!
Să trăiască Unguru!
Mert az csak egy mánia,
Hogy itt Nagy Románia [1].

Astăzi liceul din Careii mari este proprietatea Statului român şi poartă numele celui mai mare fiu al Sătmarului românesc, al luptătorului pentru dreptate şi libertate: *Dr. Vasile Lucaciu* . . .

XIII.

Aceeaş acţiune pe care am văzut-o în marginea maramureşană şi sătmăreană a Românismului, o întâlnim şi în *Sălaj.*

Rolul Românilor la înfiinţarea liceului din Şimleu

Incă cu 30 de ani înainte de iniţiativa pentru ridicarea unui gimnasiu catolic în Braşov, s'a ivit şi în Sălaj o iniţiativă de acest fel. Acest judeţ cu peste 70% Români, simţia nevoia unei şcoli secundare în care intelectualii satelor, şi anume în prima linie preoţimea, să-şi poată creşte copiii. Iniţiativa o luară o mână de intelectuali din judeţ, Români şi Unguri. La anul 1807 ei fac o adresă către Consiliul Locotenenţial, cerând deschiderea unni gimnasiu la *Şimleul Silvaniei*, dar cererea rămase fără răspuns. Cu timpul iniţiatorii reveniră şi, în urma înţelegerii episcopilor catolici din Oradea, cel latin şi cel român unit, şi a celor din Gherla şi din Blaj, la 1828 se deschise mult doritul gimnasiu. *Episcopul Bobb* dela Blaj dădu 2000 fl., *episcopul Vulcan* dela Oradea 1000 fl., episcopul *I. Alexi* dela Gherla 1000 fl., bogatul episcop latin dela Oradea 6100 fl, capitlul orădan 2120 fl. şi vicarul foraneu din Şimleu, *Coroianu*, dela sine şi din colectă publică făcută de el, 3688 fl.

Cei dintâi profesori fură Români şi Unguri. Insuş directorul *Mihail Bariţiu* trebue să fi fost român La 1854 ambii profesori erau români: *D. Coroianu* şi *M. Corbul*

Gimnaziul întâmpină dificultăţi materiale deosebit de mari, din cari numai D. Coroianu îl salvă. [2] In situaţia gravă în care

---

[1] Pe româneşte: *„Frumos animal e cangurul!*
Să trăiască Ungurul!
Căci e o simplă manie
C'aici ar fi o Mare Românie.

[2] Kőhalmi Mihály Szerén: *A minoritarend szilágysomlyói rom. kath. püspöki fögimnásium története*, în Anuarul liceului pe 1914/5. pg. 7.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

ajunsese, fusese vorba ca, la un moment dat, să fie preluat de episcopiile greco-catolice, dar, la urmă el rămase totuş „catolic". In tot cazul, episcopul I. Alexi dela Gherla făcu paşii necesari ca toate catedrele gimnasiului să fie ocupate de preoţi gr.-cat. din dieceza Gherlei, dar la aceasta nu se învoi episcopul latin din Oradea, Haynald.[1]

In cursul timpului, curentul de maghiarizare înteţindu-se tot mai mult în întreagă ţara, influenţa episcopiilor român a fost redusă tot mai mult şi în schimb se afirma tot mai tare episcopul rom.-cat. dela Oradea.

Până la 1895 gimnasiul fu „catolic", fără nuanţă romano-catolică. Când, la acest an, Ministerul îi acordă dreptul de publicitate, ordinul ministerial Nr 30.178 din 1895 zicea: „A szilágysomlyói gymnasiumnak a nyilvánossági jogot véglegesen megadom" — *Wlassich.*

Nu era vorbă, deci, de liceu rom.-cat.[2] Când însă fu să se determine exact caracterul gimnaziului şi să se ia în consecinţă obligaţiuni materiale, bogata episcopie latină dela Oradea s'a codit decenii de-arândul să ia asupra-şi sarcina susţinerii gimnaziului. An după an episcopii au refuzat să facă un act fundaţional în care să se fixeze definitiv caracterul şcoalei şi obligaţiunea episcopiei. Se specula într'una: cum ar putea fi tras pe sfoară Statul ca să susţie el gimnaziul, iar de poruncit să poruncească totuş episcopul? Aceste tărăgănări sunt evidenţiate prin o mulţime de scrisori şi documente aflătoare în istoricul şcoalei la pg. 33 ş. u. Statul la rândul său, ar fi vrut şi el să aibă la Şimleu un liceu unguresc care să îndeplinească o operă „patriotică" şi pentru care el să trebuiască să jertfească cât mai puţin. Un joc frivol: confesiunea ar fi dat bucuros Statului şcoala, Statul i-ar fi dat-o confesiunei! In asemănare cu entusiasmul sfânt care a prezidat la înfiinţarea şi la susţinerea liceului românesc din Braşov şi a celui din Beiuş,[3] exemplul dela Şimleu este desgustător.

Episcopul catolic refuză să ia şcoala asupra sa.

[1] O. c. pg. 107

[2] O. c. pg. 31.

[3] Sipos Orbán, autorul monografiei istorice despre Învăţământul din judeţul Bihor (*Biharvármegye közoktatásügye*, în colecţia *Magyarország vármegyei és városai*), vorbind despre gestul nobil al episcopului greco-catolic român dela Oradea, M. Pavel, care şi-a dat aproape întreg venitul său pentru susţinerea liceului din Beiuş, zice: „Acesta este un lucru cu atât mai mare şi mai preţios cu cât se întâlneşte mai rar în cercurile superioare bisericeşti. ca, adecă, arhiereul, renunţând la pretenziunile sale împreunate cu poziţia lui strălucită, să dea cea mai mare parte a veniturilor domeniilor sale pentru binele poporului său şi al credincioşilor săi (o. c. pg. 403).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Că gimnaziul din Şimleu a existat până astăzi, pe lângă toate aceste fluctuaţiuni, meritul principal a fost la un moment dat al Românilor, apoi al Statului, care l-a salvat materialiceşte, dându-i la anul 1909 subvenţie anuală de 44.000 cor. (totalul cheltuielilor era de 102.745 cor., din care o parte se acoperea din taxele şcolare) — şi suma de 350.00 cor. pentru noua clădire (pg. 159). Terenul pe care s'a zidit şcoala l-a dat oraşul (pg. 65). Că în denumire i s'a păstrat caracterul catolic, asta se explică prin faptul că Statului îi convenea din motive politice acest caracter, cu ajutorul căruia putea desbrăca an de an pe greco-catolicii români de naţionalitatea lor românească.

Tendinţele de maghiarizare pe cari le urmărea acest liceu sunt evidente din însaş mărturisirea calugărilor minoriţi, cari fură însărcinaţi la un moment dat cu provederea instrucţiunei.

Minoriţii în serviciul maghiarizării Sălajului

După mărturisirea lui Köhalmi, pe timpul când aceştia au fost aduşi în Şimleu „erau, ce-i drept, catolici în Sălaj, dar afară de Carastelec şi Tăşnad, ei erau aşa de puţini la număr, că de dragul lor nu se puteau înfiinţa în baza dreptului canonic, parohii cu şanse de viaţă. Aici nu putea ajuta decâtv re-un ordin călugăresc". — Acesta fu ordinul minoriţilor (pg. 18).

„Din punct de vedere religios — continuă Köhalmi — aşezarea lor în Şimleu a fost fără îndoială o necesitate istorică. Dar ei au fost o necesitate şi din punct de vedere naţional.

O bună parte a judeţului Sălaj este, din punctul de vedere al confesiunei, reformată. Reformaţii nu pot fi excepţionaţi nici decum din punct de vedere patriotic. Pentru maghiarism ungurii catolici şi cei reformaţi au luptat şi au suferit deopotrivă destul. Dacă deci cei câţiva catolici împrăştiaţi prin judeţ s'ar fi aruncat în braţele protestantismului, evident că din punct de vedere confesional ar fi fost o pagubă, dar din punct de vedere naţional rezultatul n'ar fi fost defavorabil. Dar partea cea mare a judeţului constă din locuitori maghiari de limbă română Ce se va întâmpla, dacă catolicii unguri nu se aruncă în braţele protestanţilor maghiari, ci în ale românismului?

Cu toată deosebirea de rit, biserica catolică română de rit grecesc este identică cu biserica romano-catolică de rit latin. Acelaş papă, aceeaşi stinţi, etc. Toate acestea ar fi adus fără îndoială

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cu sine că ungurii catolici, dacă ar fi voit să rămâie credincioşi religiei lor, ar fi trebuit să se alăture la Români, şi astfel Românismul, care şi altfel are o mare putere de asimilare, şi-ar fi deschis şi cu ajutorul religiei drumul său triumfal de romanizare a catolicilor unguri Că rom.-catolicii de prin aceste locuri astăzi n'ar mai fi unguri, respectiv de limba maghiară, — aceasta nu trebuie să o dovedesc mai pe larg.

Aşezarea minoriţilor în Şimleu a fost o necesitate atât din punct de vedere religios, cât şi naţional.

Căci sfârşitul nu fu acela, că ungurii s'ar fi românizat, ci dimpotrivă, românii fură nevoiţi să înveţe ungureşte! Cum? Ordinul minoriţilor nu s'a mulţumit să răspândească oamenilor în vârstă cuvântul lui Dumnezeu, şi prin aceasta să-i păstreze pentru catolicism. Lui i-au trebuit şi copiii cei mici. Şi anume ce fel de copii? Poate că numai de cei catolici? Nici poveste! Fără deosebire de confesiune! Şi au venit aceştia? Ba încă cum! Pentru ce? Pentrucă în tot judeţul nu era o altă şcoală .... Astfel şcoala aceasta, ca instituţie religioasă şi naţională a adus foloase mai mari, decât orice predică".[1]

In ce priveşte numărul elevilor, pe timpul dela 1880/1—1917/18, cât ne stau la dispoziţie date statistice, numărul elevilor gr. cat. rom. îl întrece pe acela al rom.-catolicilor: 1092 faţă de 1090,—ceeace însemnează că şi în urma cifrei reale a elevilor, caracterul românesc ar fi trebuit să fi predominat în acest gimnaziu.

Şi cine sunt profesorii cari propagară maghiarismul în acest judeţ românesc? Iată-i pe urmaşii blândului Francisc de Assisi: *B. Mihálycsik, V. Asboth, T. Fetzer, G. Hulinka. I. Kölln, G. Nits,* L. Patay, *A. Posnar,* C. Révész *şi L. Schöffer*[2], — aproape toţi şvabi şi slovaci renegaţi!

XIV.

Aceeaş situaţiune în Bihor, unde episcopia „latină" de Oradea-mare a îndeplinit veacuri de-arândul o atât de revoltătoare acţiune anticreştină faţă de noi, încât este de mirare că la cea dintâi ocazie, Românii noştri n'au încercat aproape pe nici o cale să răzbune un trecut de atâ'a umilinţă.

---

1 Kőhalmi, o. c. pg. 118—120.

2 Anuarul liceului pe 1892/3.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Nu vom încerca aici să deschidem marele proces în contra asupririi barbare, la care ne-au supus catolicii unguri în acest colţ de ţară, căci aceasta ar trece peste cadrele studiului nostru [1].

Acţiunea de exterminare a Românilor bihoreni din partea catolicismului

Ne vom opri numai la opera *liceului premonstratens din Oradea-mare.*

Liceul premonstratens din Oradea-mare

Liceul acesta a fost întemeiat la 1699 de Impăratul Leopold II, care dădu episcopiei de Oradea bunurile necesare în acest scop şi asigură şi lefurile profesorilor iezuiţi [2]. Este interesant că iniţiativa şi sarcinile acestei şcoli nu le-a luat nici aici asupra sa putred de bogata episcopie a Orăziei, ci tot împărăţia, adecă ţara.

Ţînta liceului fusese la început pe de oparte promovarea educaţiei naţionale maghiare, pe de alta răspândirea catolicismului printre Români.[3] Iezuiţii — spune Cséplö — nu făceau naţionalism;

---

[1] Totuş, câteva date despre episcopia „latină" din Oradea-mare nu vor fi de prisos pentru cine caută să înţeleagă întreaga atmosferă a vieţii în care au lucrat şcoalele catolice din Bihor.

Episcopia fu înfiinţată în sec. XII, de regele Ladislau cel sfânt, care dădu întreg oraşul ca fond Capitlului, iar episcopiei îi dărui moşii întinse, cari cu timpul se sporiseră, ajungând să cuprindă nu mai puţin de 289.719 jugăre (Cf. Dr. G. Ciuhandu: Papism şi ortodoxism în Ardeal, pg. 19.) Când, pe timpul Reformaţiunei, episcopii bihoreni îşi pierdură latifundiile, ei îşi lăsară scaunul şi plecară aiurea. „Fără proprietăţi şi aşa nu se puteau susţinea multă vreme" — zice Şematismul jubilar dela 1896 (pag. 21). Treisprezece episcopi, unul după altul, refuzară de a-şi ocupa scaunul sărac lipsit de bunătăţile date de-a gata de Regi. Abia la 1692 episcopul A. Bencovics, căruia Habsburgii îi redară toate moşiile şi demnităţile, reluă tradiţia uitată. — Episcopii orădani erau şi „prefecţi perpetui" ai judeţului Bihor. Această demnitate au purtat-o până pe timpul lui Iosif al II-lea, care „li-o suspendă (!), şi de atunci această demnitate strămoşească a episcopilor noştri pauzează" (!) — zice acelaş Şematism (pg. 39), care speră că la un moment dat catolicismul va ajunge din nou religie de stat şi atunci episcopii dela Oradea îşi vor relua funcţiunea de „prefecţi perpetui" ai Bihorului. — Capitlul din Oradea, la un număr de aproximativ 76.000 credincioşi, are nu mai puţin de 16 staluri de canonici, cari toţi sunt instalaţi princiar în imobilele făcute din veniturile moşiilor satelor româneşti, în vreme ce pe lângă toate cele cinci Consistorii ortodoxe din Transilvania, cari păstoresc aproximativ două milioane de suflete, nu sunt decât 17 asesori consistoriali, cari plutesc în tradiţionala noastră sărăcie eroică.

[2] Primul liceu iezuit din Ungaria fu cel înfiinţat la Tirnavia din „munificenţa Regelui Ferdinand" de către românul Nicolae Oláh „marele mecenat" (Cf. Cséplő, o. c. pg. 6).

[3] O. Şipos se plânge, în lucrarea sa asupra *Invăţământului din judeţul Bihorului*, că elementul românesc şi sârbesc (?) ameninţa cu distrugere pe puţinii Unguri din Bihor! „O mare piedecă — zice S. — era în calea educaţiunei naţionale elementul greco-oriental sârb şi român, care începu încă la începutul sec. XVIII. să absoarbă în sine pe *Ungurii cari mai rămăseseră pe ici pe colo*" (*o. c.* pg. 397).

Răspunsul fu: înlăturarea Românilor dela cultură, robirea lor economică şi maghiarizarea lor.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„ei predicau Ungurilor ungureşte, nemţilor nemţeşte, românilor roromâneşte — căci şi de aceştia existau“ [1]. In adevăr, opera de prozelitism printre Români prindea. La 1767/8 aflăm chiar în fruntea liceului pe un Român, iezuitul *Vasile Dobra*, care era în acelaş timp şi „teologul“ vlădicului unit dela Oradea. In anul următor director este un al doilea iezuit român, *Iosif Dobra* [2].

După alungarea Iezuiţilor, în acest liceu care a fost dat mai târziu pe mâna ordinului premonstratens, s'a introdus, în baza dispoziţiilor *Ratio educationis*-ului, şi limba română ca limbă de explicare.

Elementul românesc începuse să se dea şi în Bihor binişor la carte. In anul 1787/8 erau în *„Königl. Grosswardeiner Litt. Bezirke“*, din 21 de studenţi, cel puţin 5 Români (*F. Popovici, Mihail Rusu, M. Gherlan, M. Drăgan şi Gr. Popovici*) [3]. Chiar printre profesori erau români, ca *Mihail Tertina* la 1796 [4], *Alex. Costic* la 1819/20 [5].

Liceul se numea la început, ca toate celelalte licee, simplu „gymnasium“. După ce el fu luat din mânile Iezuiţilor şi dat de Împăratul ordinului premonstratens, Iosif II. li-l luă la 1785, pentru ca, la 1802, să li-l restituie Francisc I. In virtutea diplomei restituţionale prin care li s'au pus la dispoziţia premonstratensilor şi anumite clădiri şi biserici *„aceste edificii nu li s'au dat însă ca proprietate de veci, ci numai în întrebuinţare,* până ce liceul va fi în mânile lor.“ [6]

Pe timpul absolutismului austriac, afluenţa elevilor români era şi la Oradea-mare într'o minunată creştere. De unde la anul 1853/4 erau 100 elevi români, faţă de 223 unguri şi nemţi, la 1868/9 erau 199 români, — ceeace dovedeşte că elementul românesc, deşi extraordinar de apăsat economiceşte în acele părţi de ţară, era dornic de lumină. Dar acest dor fusese înfrânt prin nouile tendinţe ungureşti de maghiarizare: din an în an şi din deceniu în deceniu numărul elevilor români descreştea. La 1878/9 avem numai 94 români, la 1899 95, la 1904/5 90, la 1918/19 96, faţă de 633 unguri (dintre cari 238 evrei).

[1] P. Cséplő: A nagyváradi ro. n. kath. főgymnasium története. Oradea-mare 1894, pg. 90.
[2] Id. ib. pg. 87.
[3] O. c. pg. 118.
[4] Id. pg. 124.
[5] Id. pg. 177.
[6] O. c. pg. 158.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

In ce priveşte dreptul de proprietate a Premonstratensilor asupra edificiului şcoalei, chestiunea stă aşa, că *acest edificiu s'a făcut pe teritorul Statului,* [1] *de către Stat.* [2] Ce e drept, o aripă a edificiului a fost plătită (cu suma de 24.480 fl) de însuş ordinul premonstratens, dar aceasta în baza ordinului Guvernului, pe motiv că prepozitul premonstratens şi-a făcut, în afară de plan, şi o capelă particulară şi o locuinţă pentru el.. [3] Dar această sumă plătită de ordin mai mult ca *pedeapsă,* nu putea constitui un *drept de proprietate* asupra aripei din chestiune. Numai aranjamentul intern al şcoalei s'a făcut cu cheltuiala Ordinului, [4] dar şi aceasta ca o *obligaţiune* impusă de stat drept echivalent pentru veniturile pe cari le avea Ordinul după multele danii regale de cari beneficia, — după cum tot o astfel de obligaţiune era şi aceea de a provedea şcoala cu profesori şi de a o susţinea. [5]

De aceea punctul de vedere pe care se pun astăzi Premonstratensii faţă de Statul român, afirmând pe de o parte că ei au *dreptul* de a susţinea şcoală şi că ei sunt *proprietari* ai imobilului, este cu desăvârşire lipsit de temeiu. Statul român este în drept a prelua în orice moment această şcoală, întrebuinţând-o pentru acele nevoi pe cari el le găseşte mai justificate. Dacă n'a făcut-o până acum, aceasta este numai din cauza că Statul nu şi-a cunoscut limpede dreptul său.

XV.

Liceul Minoriţilor din Arad.

Liceul, astăzi de stat, *din Arad* fu înfiinţat pela jumătatea secolului al XVIII-lea (1745) de călugării minoriţi cari urmăreau aci, în părţile locuite de „eretici" şi de „schismatici", [6] buna educaţie a tinerimei, în spiritul dreptei credinţe catolice. Minoriţii susţinură şcoala din veniturile lor adunate cu cerşitul. Judeţul Arad, având în vedere serviciile pe cari le făcea acest ordin, îi acordă un teritor mai vast pentru cerşit, de cum acordă celorlalte ordine de „călugări-cerşitori". Veniturile şi le câştigau aşadară graţie privi-

[1] Vezi Cartea funduară a oraşului Nr. 3136. 845/1 850/2 şi 851. (Date pe cari mi le-a pus la dispoziţie în mod binevoitor, dl Dr *Aurel Lazăr,* advocat şt deputat).

[2] A jászovári premontrei kanonokrend jubileumi névtára, pg. 173.

[3] Id, ib.

[4] O c. pg. 174.

[5] Vezi mai departe capitolul *Ordinele calugăreşti* din această carte.

[6] . . . „in partibus illis haeresi et schismate refertis" — după cum se zice în Inştiinţarea dată de minoriţi cu prilejul deschiderii şcolii (Cf. *B. Himpfner*: Az aradi kir. fögymnasium története, pg. 54).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

legiilor speciale pe cari li le acorda Puterea civilă anume în scopul susţinerii de şcoli. Din acest motiv liceul minorit fu declarat, încă la 1776, ca „liceu regesc",[1] întocmai ca cele înfiinţate direct de Stat sau de Rege. Directorul liceului se numea „director regesc".[2]

Purtarea minoriţilor faţă de elevii români era de aşa fel, în cât ea îi ţinea pe aceştia departe de institut. Acest lucru îl afirmă la 1828 însuş directorul şcoalei în raportul său înaintat directorului suprem de studii, Francis Luicsák, episcop de Oradea-mare. In acest raport el cere ca să fie numit printre profesori şi unul „schismatic", „deoarece institutul condus de director şi de profesori-călugări îi înspăimântează pe copiii de naţionalitatea română dela cercetarea şcoalei".[3] Din acest motiv, probabil, ordonă regele Francisc I, la 1807, când vizită Aradul, ca elevii români şi sârbi ai liceului, să-i fie prezintaţi în special, în curtea şcoalei, spre a-i vedea şi a vorbi cu ei.[4]

Antipatia călugărilor minoriţi faţă de Români se manifestă şi la 1851, când Consiliul Locotenenţial dispuse ca să înfiinţeze în cadrele liceului şi o catedră de limba română. Minoriţii răspunseră că nu este nevoie de o astfel de catedră, deoarece băieţii cunosc bine limba română („*errectio distinctae cathedrae superflua omnino esset, cum quilibet ferme iuvenum hanc linquam perbene loquatur*").[5] Când la 1861 acest liceu fu declarat liceu mixt, cu limba de propunere maghiară şi română, călugării refuzară de a admite limba română ca limbă de predare.

Purtarea călugărilor indispuse cu timpul şi pe alţii şi încetul cu încetul opinia publică ceru ca liceul să fie statificat şi în înţelesul, ca să i se dea un corp didactic laic.[6] Caracterul „confesional", amestecat cu cel „comunal" în urma faptului că oraşul ajunsese, cu timpul, să susţie el liceul, se pierdea în mod natural şi liceul devenia dela sine „de stat". Cu toate că, la un moment dat, el deveni de fapt liceu „fundaţional", prin faptul că era susţinut din fondul *Bibics*, el fu declarat totuş liceu „regesc", şi aşa a rămas

---

[1] B. Himpfner, o. c. pg. 16.
[2] O. c. pg. 17.
[3] O. c. pg 31.
[4] O. c. pg. 28 · De altfel, legea nu permiteă fiilor de iobagi să studieze în licee, decât dacă aveau certificat cu nota generală „foarte bine". (Id. ib. pg. 19).
[5] Id. ib. pg. 37.
[6] O. c. pg. 89.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

până la preluarea lui de către Statul român, în 1919. Evoluţia lui a fost cea naturală şi niciodată Statul nu s'a gândit să recunoască dreptul de proprietate al minoriţilor asupra lui.[1]

In ce priveşte numărul elevilor români ai acestui liceu, el, cu toată purtarea nepărintească a călugărilor, a fost relativ, destul de mare. Astfel, deşi fiii de nobili şi de burghezi catolici erau primiţi în şcoală fără nici o restricţie, iar fiii de iobagi români erau primiţi numai dacă aveau certificat „cu foarte bine", — încă la 1796 erau, alături de 132 catolici şi 32 greco-orientali şi greco-catolici, dintre cari partea cea mai mare erau Români (restul Sârbi). Numărul Românilor este apoi într'o creştere frumoasă: la 1823 el trece de o sută, şi acest număr se menţine, cu puţine abateri, până la 1848. După 1853 acest număr reapare şi ţine până la 1869. De aci încolo, numărul Românilor scade necontenit, ajungând în 1895, la 46 gr.-or. şi gr.-cat. (între cari sunt şi câţiva sârbi).[2] In 1904/5 erau numai 44 „Valachi", iar în 1918/19 68 Români faţă de 152 Evrei.[3] Numărul acestora din urmă a început a creşte vertiginos prin anii 70.

XVI.

La fel de interesantă este istoria catolicismului în Bănat. Dupăcum se ştie, în această parte a ţării populaţie ungurească nu există; Bănatul este românesc şi, din secolul al 18-lea încoace, şi sârbesc şi şvăbesc.[4] Cu toate acestea, acţiunea de

[1] Totuş încă la 1894 episcopia Cenadului socotea liceul din Arad ca liceu regesc — *catolic* (Cf. *Şematismul diecesei Cenadului* pe anul 1894 pg. 70)

[2] B. Himpfner o. c. pg. 159.

[3] Anuarul şcolii pe anul 1918/19.

[4] In Bănat, la 1716 nu exista nici o singură parohie catolică. Şematismul din 1896 al diecezei Cenadului mărturiseşte franc: *„Dum sic dictus Banatus a. 1716 recuperatus fuit,* vix pauci hic inveniebantur Catholici, communitas autem catholica prorsus nulla fuit. *Pia Augustae Domus cura mox in fertilem hanc regionem ex Imperio Germanico coloni potissimum catholici evocati sunt, inter quos non solum cultura civilis, sed etiam Religio Catholica tam feliciter effioruit, ut Dioecesis haec a. 1784 centum tredecim catholicorum censens nunc eorum fere octies centena milia complectatur"* (Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro anno Domini 1898, pg. 8).

Capitlul fu făcut din mila împărătească şi, bine înţeles, din banii ţării („Renascens hoc modo Capitulum Principum clementia alia etiam iura sensim recepit"), tot astfel bisericile (Id. pg. 26). Aşa biserica din Timişoara — Josefin a fost clădită la 1774, prin Cămara împărătească (Id. pg. 69). iar cea cu hramul Adormirii Domnului, mai târziu biserica Seminarului, fu făcută între 1734—1748 cu cheltuiala Erariului (Id. pg. 68). Alte biserici din Timişoara fură făcute de oraş, care este până astăzi patronul lor şi care, în consecinţă, poate dispune de ele şi în alt sens, decum este pentru moment situaţia de fapt.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

maghiarizare a existat şi aici şi ea a culminat în desnaţionalizarea în mare măsură a Şvabilor şi în împiedicarea sistematică a Românilor în progresul cultural şi economic.

Acţiunea de maghiarizare a Banatului prin catolicism.

Episcopia Cenadului, cu sediul în Timişoara, deşi aproape totalitatea credincioşilor ei consta din şvabi, era şi este până în ziua de astăzi ungurească şi ca limbă şi ca tendinţe.

Înfăţişăm aici acţiunea *Liceului catolic* — astăzi al piariştilor — *din Timişoara*.

Acest liceu fu înfiinţat la 1726 şi condus la început de Iezuiţi.[1]

Liceul piariştilor din Timişoara.

La 1786 fură aduşi la Timişoara de către comitele suprem călugării piarişti dela St.-Anna, printre cari erau şi câţiva români: *Iacob Coşa, Adrian Corb, Maniu Perciu, C. Petric* şi *D. Peşca*. Cel dintâi fusese la St.-Anna timp de 6 ani de zile chiar director al şcoalei piariste susţinute din fundaţiunea Bibits.[2]

După ce piariştii luară locul Iezuiţilor, toate cheltuelile de susţinere a acelora rămăseseră în sarcina „Fondului de studii" (52). Şcoala era condusă de Stat. La 1850 în fruntea şcoalei aflăm un „Consiliu şcolar" local constătător din *Griez de Ronsé*, general al armatei imperiale, ca comisar ministerial şi preşedinte, *Al. Bonnaz*, plebanul din Triebswetter, *Dr. Petru Ioanovici* (sârb), *Constantin Ioanovici* (român), *Samul Maschisevici*, *Patriciu Popescu* (român), *P. Antonovici*, primar în Subotiţa şi directorul liceului *Ign. Mannhardt*.[3]

La 1850, conform legilor în vigoare, fură numiţi şi profesori pentru l. română şi sârbă (o. c. pg. 84).

Cu timpul liceul se maghiarizâ ca limbă, ca spirit, ca tendinţă. Profesorii cu nume străin începură a-şi maghiariza numele (D. ex. Patzner — Perényi, etc., o. c. pag. 88. — Cf. şi Anuarul pe 1900/1 pg. 3)

La 1889, prin ordinul 43087, Ministerul de Instrucţie din Budapesta făcu paşii necesari pentru stabilirea definitivă a caracterului liceului. Ministrul Csáky Albin vroi şi răuşi să-i dea un caracter *comunal*.[4]

Situaţia de astăzi, aşa cum a expus o directorul Dr Számek în cuvântarea festivă ţinută cu ocazia inaugurării noului local

---

[1] Pfeiffer Antal: *A kegyes tanitórendiek társházának és fögymnásiumnak története*, în Anuarul liceului din Timişoara pe anul 1889/90. pg. 41.
[2] O. c. pg. 28.
[3] O c. pg. 80.
[4] *Zum Rechtsverhältniss zwischen der kgl. Freistadt Temesvár und dem hiesigen r. kat. Obergymnasium*, în Temesvárer Zeitung, 1880 Nr. 84.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

al liceului în anul 1908, este că *liceul e al comunei,* drept ce titulatura lui fu fixată astfel: *A kegyesrendiek vezetése alatt álló temesvári* városi *fögymnasium.*[1] (Liceul *orășenesc* de sub conducerea ordinului piariștilor din Timișoara).

De drept, el e liceu comunal.

„*Acest institut de creștere și de învățământ* — zice actul fundațional zidit în temelia clădirei — *își mulțămește existența sa Ministerului de Instrucție* maghiar, grație inițiativei și urgentării autorității orașului liber regesc Timișoara, episcopului de Cenad, capitlului de Cenad, orașului Timișoara și populației județului Timiș și conducerii ordinului piariștilor, cari în anii 1904, 1905 și 1906, prin conlucrarea comună au asigurat cheltuelile trebuitoare". [2]

Așadară, situația de drept a acestui liceu este cu totul alta decât actuala lui situație de fapt și Statul român va trebui să facă și aici rânduială, în conformitate cu dreptul lui.

Și în acest liceu s'a petrecut acelaș fenomen ca și în toate școlile din țară: elementul românesc, într'o minunată desvoltare în anii 1850—67, decăzu an de an în mod înspăimântător. La 1873/4 erau aci 47 de Români. Acest număr n'a mai fost atins, în urmă decât la 1887/8 (48), la 1890/1 (59), 1891/2 (67), apoi el a decăzut până la 24.

Și cine făcea la Timișoara maghiarizarea Românilor, a Șvabilor și a Sârbilor? Iată pe călugării piariști cari săvârșeau această operă: *A. Pfeiffer*, A. Arányi, *R. Gaith, I. Han, l. Hudra,* L. Hunyadi, *P. Martin, C. Müller*, I. Nyári, *I. Olejovics. St. Patzner, I. Perger, G. Szamek, A. Weber, A. Zwer*[3] —toți renegați!

Această operă de maghiarizare se urmează și astăzi în liceul piarist din Timișoara.

XVII.

Liceul din Lugoj.

Caracteristică istorie are gimnasiul din *Lugoj.* Acesta s'a înființat din fondurile rămase pe urma armatei de insurgenți, la 1823, precum și din donațiuni dela județe și dela episcopiile de Cenad, Timișoara și Vârșeț. Localul a fost dat de Stat. Orașul a dat și el subvenții anuale, precum și mâna de muncă la amenajarea clădirei. La 1837 orașul făcu contract cu ordinul piariștilor,

[1] Anuarul din 1907/8 pg. 3.
[2] Anuar 1907/8 pg. 6.
[3] Anuar 1887/8.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

angajându-l ca corp didactic. Liceul funcţionă astfel până la 1850. Intre 1850—56 învăţământul stagnă. La 1856 oraşul se angajă să dea subvenţiile necesare pentru reluarea activităţii gimnaziului, care însă, din lipsa de mijloace suficiente, totuş nu putu merge înainte cum se cade. La 1873 ministrul de instrucţie *August Tréfort*, în urma stăruinţelor localnicilor, luă în sarcina „Fondului de studii" gimnaziul şi-l desvoltă la opt clase. Aranjamentul acesta s'a făcut în urma înţelegerii cu judeţul. — Totuş liceul se chema încă şi la 1877 „A lugosi rom. kath. magyar fögymnasium".[1]

La 1856, în era nemţească, fuseseră aduşi numai profesori boemi: *I. Klumpar, I. Stary, I. Drifhal, I. Vrabec.*[2]

Pe timpul absolutismului sigilul şcoalei era: „*Sigill. Caesar. Reg. Gimnasii Lugosiensis*"[3] Gimnasiul era condus de o comisie locală constătătoare din *Alexandru Dobra*, episcop gr. cat. român, *Al. Athansevici* şi *Al. Makaj*, având ca supleanţi pe *I. Liszka* şi *I. Marcu.* — Se preda şi limba română, obligătoare pentru Români, cea maghiară pentru Ungurii (o. c. pg. 20 . Elevi erau $^2/_5$ români, $^2/_5$ Nemţi şi $^1/_5$ Unguri (?). Limba română era pentru Români „limbă auxiliară" (o. c. pg. 24).

La 1861/2 Consiliul locotenenţial numia acest gimnasiu „greco-catolic". Judeţul a remonstrat, cerând să fie gr. oriental (o. c. pg. 25).

La 1861 liceul din Lugoj fu declarat liceu mixt, maghiar-român, dar, ca în toate celelalte cazuri, şi aici catolicii se împotriviră.

La 1862 corpul profesoral ceru dela Guvern ca toate materiile, afară de limba română, să se predea în limba maghiară. In contra acestei hotărîri profesorul *Ion Olteanu*, care mai târziu a ajuns episcop, a înaintat vot separat. Rezultatul fu că prin ordinul din 5 Oct. 1862 al Consiliului locotenenţial se stabili ca Geografia, Istoria şi Ştiinţele naturale să se predea şi în româneşte, rămânând ca în acest scop să se creeze o catedră anume (o. c. pg. 36).

Dar această măsură fu şi ea eludată.

La 1876/7 erau profesori: *M. Billmann, I. Bencsik, G. Dunsits, A. Fischer, I. Kalyávszky, A. Lányi, I. Lehoczky, I. Mingesz, E*

---

[1] Anuarul pe 1876/7, pg. 1—6.
[2] Rettegi Károly: *A lugosi állami fögimnázium története*, 1895, pg. 85.
[3] C. Rettegi, o. c. pg 19.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Petrák, L. Schreiner, G. Szlábey, T. Tapody [1], — aşadară aproape toţi străini.

La 1889 congregaţia judeţului Caraş-Severin hotărî să se adreseze Ministerului de Instrucţie cu rugarea ca acesta să ia asupra sa, în sarcina „Fondului de studii" sau a Erarului, liceul din Lugoj. La 1893, în baza unui contract încheiat între reprezentantul Ministerului şi între comitetul fondului gimnazial autorizat de congregaţia judeţană, liceul „catolic" fu predat Statului, dimpreună cu toate averile lui. [2]

Astfel liceul „catolic" a devenit din nou, ceeace fusese de fapt totdeauna, „de stat".

Şi în istoria acestui liceu curba elevilor români este foarte caracteristică. Incă din primul an (1837) numărul Românilor trecea de 30 şi era aproape egal cu al tuturor celorlalte naţii la un loc: unguri, şvabi, evrei etc. (32 faţă de 45). Până la 1848 el e în continuă creştere, atingând cifra de 47 (celelalte naţionalităţi împreună 71).

Dela 1860 înainte, epoca în care limba română fu ridicată la rangul care i se cuvenea, numărul românilor era într'o surprinzătoare creştere (55 români faţă de 48 neromâni, la 1860), apoi 59 faţă de 43, 61 faţă de 44, până ce la 1867 atinge cifra de 118 faţă de 50 de neromâni. După această dată, când începu curentul de maghiarizare, numărul Românilor e în continuă scădere. In timp de 50 de ani consecutivi, Românii n'au mai atins nici odată cifra dela 1867. La 1909/19 erau 102 români faţă de 166 neromâni.

„Sistemul" catolic unguresc îşi făcu efectul său şi în Banatul românesc, întocmai cum şi-l făcuse în Bihor, în Sătmar, în Maramureş şi în Ardeal . . .

XVIII.

Concluzii.

Excursul acesta în domeniul istoriei şcoalelor secundare „catolice" din teritoriile româneşti cari cad în afară de sfera de competinţă a „Statului rom. cat. ardelean", ni-a dovedit în mod cu totul limpede câteva lucruri pe cari ţinem să le fixăm aici, de încheiere, şi anume:

---

[1] Anuar, pg. 7—8.

[2] Cu toate acestea Şematismul diecezei Cenadului înşiră încă şi în anul 1894 liceul tot printre liceele catolice (pg. 69).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Biserica cat. nu este proprietara liceelor zise „confesionale".

1. Aceste şcoli n'au fost, din punctul de vedere al proprietăţii, nici decum nici ale Bisericii, nici ale ordinelor religioase; ele au fost înfiinţate sau de Stat, sau de oraşe, sau de particulari şi susţinute, de asemenea, sau din contribuţiile oraşelor sau din „Fondul de studii regnicolar", şi numai în mod incidental au fost ajutate pe ici pe colo cu câte o sumă mai mult sau mai puţin însemnată de bogatele episcopii catolice, cari s'au eschivat în mod consecvent dela datoria de a le susţinea, în momentul când Statul le propunea acest lucru Caracterul „catolic" trecător al acestor şcoli n'a fost confesional, ci „regesc" sau „regnicolar", — el n'a însemnat nici odată şi nici într'un sens *proprietate.*

De aceea, în clipa decisivă *toate* aceste şcoli au şi devenit *de stat*[1].

2. Caracterul mai mult sau mai puţin „confesional" al şcoalelor catolice nu constituia un *drept* al Bisericii faţă de Stat, ci deriva exclusiv dintr'un anumit fel de delegaţie pe care i o dădea acesta şi pe care i-o retracta în măsura şi în momentul în care credea de bine. De aceea procesul de statificare a şcolilor a şi fost un proces natural, căruia Biserica nu numai că nu i s'a opus aproape deloc, ci dimpotrivă, adeseori l-a chiar promovat.

3. Şcolile catolice au fost totdeauna la discreţia Statului în ce priveşte scopul pe care-l urmăreau şi mijloacele de care se serveau. De aceea am văzut că ele aveau ca limbă de predare aceea pe care li-o impunea Statul — nu ca la ortodoxi sau la reformaţi, ale căror şcoli aveau ca limbă de predare limba naţională a credincioşilor lor —, iar ca scop — acela pe care-l urmărea şi Statul: asimilarea tuturor cetăţenilor prin limbă şi religie

4. Şcolile catolice nu erau şcoli făcute şi întreţinute pentru trebuinţele sufleteşti ale confesiunii catolice, ci ele urmăriau pe deoparte răspândirea şi impunerea catolicismului printre acatolici, pe de alta maghiarizarea atât a catolicilor nemaghiari, cât şi a necatolicilor. Aşa se explică că niciodată n'au existat în fosta Ungarie şcoli confesionale cu limba de propunere a credincioşilor respectivi, — şvăbească, slovăcească etc, ci totdeauna ele aveau ca limbă de predare limba Statului, — pe timpul Austriei limba nemţească, pe timpul Ungariei cea ungurească. Şi tot pe această

[1] Excepţie formează numai liceul piarist din Timişoara.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cale se explică faptul că greco-catolicii români, cari îşi dăduseră obolul lor şi munca lor la înfiinţarea sau la clădirea liceelor catolice din Braşov, Şimleu şi Cluj au fost cu desăvârşire înlăturaţi dela conducerea acelor şcoli cari trebuiră să devie exclusiv ungureşti, nu catolice.

5. Din punct de vedere naţional, Ungurii ca naţiune, nu au nici un drept asupra şcolilor catolice. Acestea, dupăcum am văzut, n'au fost şcoli nici şcoli confesionale, şi n'au fost nici şcoli naţionale, ci au fost pur şi simplu şcoli de de stat. Nu numai că ele n'au fost făcute de poporul unguresc, dar nici munca depusă în ele n'a fost a acestuia. Călugării cari au funcţionat ca profesori, au fost în marea lor majoritate oameni de alte naţionalităţi. Ungurii, naţiune de jurişti, nu s'au distins ca oameni de şcoală; opera şcolară au îndeplinit-o alţii, printre cari şi mulţi Români.

6. Şcolile catolice au manifestat faţă de noi Românii totdeauna o atitudine duşmănoasă; ele s'au împotrivit cultivării limbei noastre, eludând dispoziţiile organelor de stat şi au împiedecat, pe cât numai au putut, pe fiii neamului nostru dela binefacerile culturei.

Ele au susţinut odioasa operă de maghiarizare a Românilor din Sătmar, Bihor şi Maramureş, pe urma căreia avem astăzi în acele părţi jalnica situaţie culturală şi economică, pentru îndreptarea căreia vor trebui silinţe de zeci şi poatecă de sute de ani.

7. Şcolile Statului Catolic ardelean sunt şi ele, de drept, în aceiaşi situaţie cu şcolile catolice din afară de Transilvania. Situaţia lor de fapt nu poate prejudicia întru nimic situaţia lor de drept, care are aceeaş origină ca şi acestea din urmă şi care, în consecinţă, trebue să capete aceeaşi deslegare.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL VI.

ORDINELE CĂLUGĂREŞTI.

ELE AU DESVOLTAT ÎN TRECUT O ACŢIUNE DE MAGHIARIZARE IAR ÎN PREZENT O ACŢIUNE DE SUBMINARE A STATULUI ROMÂN

I.

Ordine călugăreşti aduse din Apus.

In scopul întăririi credinţei catolice şi prin ea a statului maghiar însuş, regii ungari simţiră necesitatea de a aduce din Apus, ca sprijinitori cât mai efectivi ai silinţelor lor, călugări din diferitele ordine, atât de numeroase acolo. Astfel încă în sec. XI fură aduşi din Germania călugări *Benedictini*, apoi, rând pe rând, din Franţa şi din Italia, *Cisterciţii* (la anul 1142), *Premonstratensii* (1179), *Augustinienii* (1223), *Ioaniţii* (1242), *Dominicanii* (1221), *Franciscanii* (1229), *Carmeliţii* (1372), *Cartausienii* (1238), *Iezuiţii* (1561), *Piariştii* (1666), *Minoriţii* (1668), *Capucinii* (1674), *Serviţii* (1689), *Trinitarii* (1694), şi *Camaldulii* (1701).[1]

Aceşti călugări, transplantaţi din ţări străine aici, au adus aproape în toate cazurile un devotament şi un spirit de sacrificiu foarte desvoltat pentru scopurile Bisericii, şi l-au pus fără multă precupeţire în serviciul acesteia. Nu se poate tăgădui că ordinele călugăreşti venite din Apus au civilizat într'o mare măsură nu numai Biserica ungurească, — pe care s'ar putea zice că ele au creat-o şi au menţinut-o, — dar întreaga viaţă publică şi de stat a ţării. Aproape întreaga cultură ungurească a evului mediu se reduce la activitatea lor din mânăstiri, de pe la curtea regală, de pe la curţile nobililor şi de prin diferitele oraşe. Insăş şcoala ungurească este o creaţiune a lor; veacuri dearândul călugării străini au fost singurii învăţători şi profesori în şcolile din Ungaria. Mai mult chiar; consecvent organizării speciale a Bisericii catolice ungureşti, în care episcopii erau şi generali de armată, cari aveau obligaţiunea

[1] Karácsonyi I. *Magyarország Egyháztörténete* pg. 190.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

să ţie la curţile lor soldaţi, pe cari, în timp de primejdie, să-i conducă la bătălie, ordinele călugăreşti au îndeplinit şi ele această misiune de apărători ai ţării, cu arma. Despre unele ordine, ca d. e. despre cel premonstratens istoria ne spune că „cu banderiile lui a apărat patria în timpul tuturor războaielor“. [1]

In afară de aceasta, ordinelor religioase li s'a dat totdeauna ca problemă să servească interesele Dinastiei şi pe ale naţiunei dominante, după împrejurări, odată maghiară, altădată austriacă-germană, — îndeplinind un rol de agenţi de asimilare naţională. Astfel, după cum ne spune aceeaş Istorie, „pe premonstratensi îi găsim pretutindenea aşezaţi la locurile de întâlnire cu naţionalităţile, ca pe nişte bastioane ale maghiarismului. Acolo, pe lângă îndeplinirea chemării bisericeşti, ei au îndeplinit şi misiunea politică de asimilare a popoarelor de limbi străine cu spiritul naţiunei maghiare“. [2]

Pentru serviciile atât de preţioase pe cari călugării le făceau ţării, ei se bucurau şi de o răsplată bogată: regii îi provedeau cu fel de fel de bunuri şi de privilegii.

Unora le dădeau moşii întinse şi clădiri de tot felul, altora le asigurau venituri de pe la oraşe, târguri, vămi, mori etc. şi iarăş, altora le dădeau felurite privilegii sau le desemnau teritorii anume în care aveau voie să cerşească dela credincioşi mijloacele necesare pentru scopurile pe cari le urmăriau, ş. a. m. d. Unele însărcinări apoi erau retribuite prin întreţinere pe chetuiala Statului şi prin salarizare în toată regula.

In general, pentru ordinele călugăreşti oficialitatea de stat avea aceeaş solicitudine şi aceleaşi metode pe care le avea faţă de armată: le aducea în ţară şi le susţinea, le întrebuinţa şi dispunea de ele după trebuinţă. De fapt, ordinele erau şi ele o armată a ţării, numai ea de obiceiu nu purta armă, ci rasă călugărească.

Ele sunt la dispoziţia regelui ungar.

In ce priveşte situaţia canonică şi de drept a ordinelor călugăreşti, ea se deosebia de aceea a ordinelor aşezate sau înfiinţate în alte ţări catolice. Graţie împrejurării că în Ungaria Biserica era o parte organică a vieţii de stat şi capul Statului era şi capul Bisericii, şi aceste organe ale vieţii religioase, — ordinele călugăreşti — fură puse în strictă dependenţă de puterea de stat, cum fuseră puşi de altfel şi episcopii, pe cari îi numeau Regii un-

[1] A jászovári premontrei kanonokrend jubileumi Névtára, pg. 25.
[2] O. c. pg. 24.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

gari, nu Papa. Astfel regii şi principii, respectiv Dietele îşi rezervară şieşi pentru totdeauna atât dreptul de a aduce în ţară ordine călugăreşti, cât şi pe acela de a le putea disolva. In ce priveşte bunurile acestora, dreptul de a dispune de ele fu asigurat Regelui.[1] Tot Regelui îi revenia şi dreptul de a dărui superiorilor ordinelor atribuţia şi dreptul de superior.[2] Dela regele Sigismund încoace, călugării sunt opriţi, *supt pedeapsa de moarte şi a pierderii bunurilor,* să primească ordine dela superiorii lor din Roma,—şi *aceste legi sunt valabile şi astăzi.*[3]

Ordinele călugăreşti din Ungaria nu atârnau de Roma.

II.

Reformaţiunea a adus în Transilvania schimbări profunde pe terenul vieţii religioase. Catolicismul, care de fapt nu fusese o religie, ci o instituţie de stat, se prăbuşi în faţa noii vieţi sufleteşti aduse de predicatorii învăţăturii lui Luther. Câţiva ani fură de ajuns ca să nu mai rămâie în Principatul Ardealului aproape nici urmă de catolicism

Dacă în acea situaţie n'ar fi intervenit activitatea ordinului iezuit, soarta catolicismului ardelean ar fi fost definitiv pecetluită. Meritul de a fi readus într'o măsură oarecare la viaţă catolicismul din Transilvania a fost al acestui ordin, care fu adus aici de principele C. Báthory şi susţinut cu multă solicitudine.

Acţiunea lor dizolvantă aduce alungarea lor din ţară.

Dietele ardelene s'au ocupat în nenumărate rânduri cu chestiunea acestui ordin, pe care, din interese mai mult personale îl susţineau Principii. Astfel Dieta ţinută la 1588 în Mediaş se văzu nevoită să aducă în contra călugărilor catolici peste tot, următoarele hotărîri: „Am hotărît în numele ţării şi în numele celor trei naţiuni, în înţelegere cu fraţii noştri din Ungaria, ca începând cu ziua de astăzi, în 25 de zile aceşti călugări iezuiţi să plece cu totul de pretutindeni din cuprinsul stăpânirei Măriei Tale şi nici odată acest ordin călugăresc, căruia pe timpul de înflorire a religiei pontificale în regatul Ungariei nu i s'a auzit nici de nume, să nu mai poată veni îndărăt în ţară. *Ba nici alte feluri de ordine călugăreşti de religia romană să nu poată avea în locuri publice mănăstiri, colegii şi biserici şi nici să nu poată dobândi cei de această religie sau persoane eclesiastice, fie sub*

[1] I. Kosutány, *Egyházjog*, pg. 528.
[2] Id. pg. 526.
[3] Id. ibid.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

titlul de donaţiune, fie sub alt titlu, bunuri mobile şi moşteniri, — ceeace ar fi împotriva Constituţiei vechei ţări.“ [1]

La 1589 principele ardelean Sigismund Báthory, mare sprijinitor al Iezuiţilor, fu silit să declare Staturilor ardelene revoltate de purtarea acestora: „Pe Iezuiţi îi expulzăm atât din Ungaria cât şi din Transilvania şi le interzicem pentru vecii vecilor revenirea“,[2] — ceeace poporul primi cu puternice aclamaţiuni.

Cu toată opunerea Dietelor ardelene, acţiunea ordinelor călugăreşti însă n'a putut fi oprită cu totul pe loc. Mai cu seamă după revenirea Transilvaniei la Austria (1690), aceste ordine fură sistematic sprijinite şi susţinute de Habsburgii catolici, cari urmăreau recatolizarea completă a Transilvaniei şi punerea ei în serviciul scopurilor lor politice şi familiare.

Aceste ordine şi în special Iezuiţii, au desfăşurat pe terenul prozelitismului o activitate febrilă prin care au menţinut în permanenţă viu războiul religios între diferitele confesiuni creştine din Transilvania.

III.

Atitudinea lor faţă de Români în trecut.

Cât ne priveşte pe noi Românii, ordinele religioase catolice ne-au socotit totdeauna ca „schismatici“ şi au lucrat totdeauna pentru acapararea noastră pe seama Bisericii apusene, — operaţiune care le-a reuşit în parte, înstrăinându-ne încetul cu încetul întreaga clasă boierească, iar la un moment dat (1698) desbinându-ne poporul în două, prin aşa zisa „Unire“.

Călugării catolici fură puşi de regii unguri ca nişte vecinici cerberi în coastele noastre. Astfel ştim din istorie că d. e. regele Sigismund a ordonat la 1428 ca călugării franciscani minoriţi din Caransebeş, Haţeg şi Orşova să grijească ca nobilii şi chinezii, sub pedeapsa de a-şi pierde moşiile, să nu mai ţină preoţi schismatici pe moşiile lor. Pârcălabii şi diregătorii districtului Sebeşului, dacă vor da de un preot românesc amăgind poporul catolic, să-l prindă îndată şi să-l despoaie de toată averea. Intre catolici şi schismatici să nu se încheie căsătorii, decât dacă Românul schismatic trece la catolicism. Nobilii, chinezii şi chiar şi ţăranii

[1] *C. Veszely*: Erdély egyháztörténelmi adatok, v. I, 189.
[2] Ll. ibid. I, 217.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

de rând să-şi boteze pruncii numai prin preoţi catolici, căci cine-şi-i botează la preoţi schismatici îşi pierde moşia.[1]

La 1486 franciscanul Ioan Capistrano, care mai târziu (la 1724) fu declarat de papa Benedict al XIII-lea de „sfânt", scria domnilor catolici din Transilvania, rugându-i în numele lui Isus Christos să dea foc tuturor bisericilor româneşti, cari nu sunt altceva decât sinagogele Satanei *(„sinagogae Satanae")*, iar pe preoţii români cari nu se vor face catolici, să-i alunge.[2]

In vreme ce, aşadară, ordinele de călugări, aduse din Apusul latin, serveau aici scopurile preconizate de regii unguri, cari, aceştia, la rândul lor le provedeau cu toate bogăţiile şi privilegiile posibile, legea noastră era persecutată până la sânge, iar modestele noastre mănăstiri risipite. Sutele de lăcaşuri smerite, întemeiate de călugării români pentru viaţa contemplativă retrasă, se stinseră aproape toate,[3] făcând loc numai strălucitelor mănăstiri catolice înălţate adeseori de principii ţării şi din sudoarea ţăranilor ardeleni.

Aceste ordine săvârşiră faţă de noi o operă de nimicire mai ales în Săcuime, unde locuitorii a zeci de sate româneşti au fost siliţi să-şi lepede şi limba şi legea şi să se facă Unguri catolici. Aşa au ajuns Ungurii la Săcuimea compactă de astăzi, în care la fiecare pas putem da de locuri cari au fost curat româneşti şi pe cari ni le-au răpit ordinele călugăreşti.

De asemenea, dacă astăzi oraşele Transilvaniei sunt atât de înstrăinate, o parte a meritului pentru aceasta este a ordinelor religioase, cari au umplut oraşele cu călugări aduşi din toate părţile şi însărcinaţi cu o propagandă în contra noastră.

IV.

Situaţia în Ungaria la începutul acestui secol (în anul 1904) se prezinta astfel, în ce priveşte ordinele călugăreşti:

---

[1] *Bathyány*: Leges ecclesiasticae R. H. III. 405, 407, la *A. Bunea:* Autonomia, pg. 289.

[2] Történelmi Tár, 1901 pg. 187, citat la Z. Pâclişan: Propaganda catolică între Românii din Ardeal şi Ungaria înainte de 1500, Blaj 1920, pg. 26.

[3] Dl Zenovie Pâclişanu a stabilit existenţa în Ardeal a 108 mănăstiri româneşti, cari pe urma presiunei catolicismului şi protestantismului, toate au fost nimicite (Cf. *Z. Pâclişanu*: Vechile mănăstiri româneşti din Ardeal. — Blaj, 1919, passim).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Mănăstirile de călugări in Transilvania.

Mănăstiri de călugări erau	208	Mănăstiri de călugăriţe	327
Călugări	1911	Călugăriţe	3999
Dintre aceştia se ocupă cu învăţământul	593	Dintre acestea se ocupă cu şcoala	2603
Cu păstoritul de suflete	565	Ingrijesc de bolnavi	1135
Cu îngrijirea de bolnavi	77	Se ocupă cu gospodăria	261[1]
Fraţi ajutători, ocupaţi cu gospodăria	338		
Noviţi	338		

In teritoriile noastre de dincoace de Carpaţii avem (la 1923) 24 de mănăstiri de *Franciscani* şi anume în Transilvania propriu zisă:[2]

	călugări (preoţi)	studenţi	fraţi laici
1. Csiksomlyó	4	17	6
2. Călugăreni (jud. Mureş-Turda)	3	—	7
3 Lazarea (jud. Ciuc)	1	—	—
4. Estelnic (jud. Treiscaune)	1	—	1
5. Vinţul de jos	1	—	—
6. Odorheiu	5	—	6
7. Huniedoara	6	6	8
8. Deva	4	—	1
9. Dej	4	—	3
10. Sibiiu	2	—	1
11. Mediaş	2	—	1
12. Cluj	5	—	12
13. Braşov	1	10[3]	2
14. Făgăraş	5	—	2
15. Gherla	2		1
16. Alba Iulia	1	—	—
17. Orăştie	3	—	—
18. Sebeşul săsesc	1	—	1
19. Tg. Mureş	4	—	2
20. Turda	1	—	—
21. Trăscău-sângeorge	1	—	1
22. Sic (jud. Solnoc-Dobâca)	1	—	—
23. Cohalm	1	—	—
24. Baia de Criş	1	—	1
	54	33	56

[1] Toth Mike S. I.: Szerzetesrendek és társulatok Magyarországon pg. 255.

[2] Catalogus individuorum Provinciae S. Stephani regis Hungariae in Transsylvania Ordinis fratrum minorum S. P. N. Francisci, pro anno Domini 1922—23, Claudiopoli, 1923, passim.

[3] fraţi candidaţi

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

In afară de Transilvania propriu zisă, mai sunt mănăstiri franciscane în:

	călugări (preoţi)	fraţi (noviţi)
1. Satu-mare	5	4
2. Căpleşti (jud. Satu-mare)	4	3
3. Maria-Radna	4	4
Mănăstiri de *Minoriţi*:[1]		
1. Aiud	2	1
2. Arad	14	2
3. Baia-mare	6	1
4. Cluj	2	1
5. Lugoj	5	1
6. Tg.-Mureş	2	14
7. Şimleul-Silvaniei	7	1
La olaltă	38	21
Mănăstiri de *Piarişti*:[2]		
1. Cluj	19	28
2. Sighetul Marmaţiei	5	
3. Careii-mari	15	
4. Timişoara	15	
	54	28
Mănăstiri de *Mizericordiani*:[3]		
1. Oradea-mare	6	
2. Satu-mare	4	
3. Timişoara	4	
	14	
Mănăstiri de *Premonstratensi*:		
1. Oradea-mare	16	
Mănăstiri de *Iezuiţi*:[4]		
1. Satu-mare	7	10
Mănăstiri de *Capucini*:[5]		
1. Oradea-mare	3	5
Mănăstiri de *Salvatorieni*:		
1. Mehala (lângă Timişoara	10	
Mănăstiri de *Mechitarişti*:		
1. Gherla	3	

[1] *Toth Mike* S. I. Szerzetes rendek és társulatok Magyarországon, Kalocsa, ed. II. 1914, pg. 83.
[2] Id. ib. pg. 20.
[3] Id. ib. pg. 95.
[4] Catalogus Provinciae Hungariae Societatis Iesu, ineunte anno MCMXVI, Budapestini, 1916, pg. 18.
[5] Toth Mike o. c. pg. 61.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Deşi s'au împlinit cinci ani de zile dela deslipirea Transilvaniei de Ungaria, situaţia acestor ordine călugăreşti a rămas neschimbată. Unele din ele îşi au şi astăzi pe superiorii lor în Ungaria. Astfel d. e. Iezuiţii din Satu-mare sunt supuşi *provincialului* din Budapesta, Piariştii din dieceza Sătmarului şi a Cenadului sunt de asemenea sub provincialul lor din Budapesta, Franciscanii din dieceza Cenadului îşi au provincialul în Gyöngyös, cei din dieceza Orăzii şi a Sătmarului în Budapesta, deasemenea şi Mizericordianii din dieceza Sătmarului şi Cenadului, ş. a. m. d.

Imobilele deţinute de ordinele religioase sunt ale Statului.

Mănăstirile catolice amintite mai sus sunt creaţiuni ale regilor unguri şi ale principilor ardeleni; ele n'au fost făcute de ordinele cari le stăpânesc astăzi. Stăpânirea lumească le-a înfiinţat şi a dispus de ele, aşa cum a dispus d. e. de cazărmile pentru soldaţi: azi a aşezat în ele un ordin, mâne l-a desfiinţat sau l-a transferat şi a aşezat alt ordin în locul lui, etc.

Câteva exemple:

1. Mănăstirea franciscană din Cluj a fost făcută la 1442 de Ioan Corvinul şi dată călugărilor dominicani. La 1556 Dominicanii fură goniţi din mănăstire. Aceasta fu dată de principele Gavriil Báthory la 1609 Calvinilor, cari o stăpâniră până la 1693, când Leopold I. o dădu Iezuiţilor. După alungarea acestora din ţară, mănăstirea fu dată Franciscanilor.[1]

2. Tot Ion Huniade luă mănăstirea Minoriţilor din Tg. Mureş şi o dădu Salvatorianilor, din a căror mână ea trecu, mai târziu în a Franciscanilor.[2]

3. Castelul dela Vinţul de jos, în care a stat G. Martinuzzi şi care astăzi este proprietatea Statului, a fost mănăstire a Dominicanilor.[3]

4. Ion Sigismund prefăcu la 1557 mănăstirea Minoriţilor din Odorheiu în cetate de apărare.[4]

5. Dominicanii au avut o mănăstire la Braşov, pe care au stăpânit-o până la 1530. La acest an ea a fu dată Minoriţilor, apoi Franciscanilor şi, la 1718, Iezuiţilor, apoi din nou Franciscanilor.[5]

---

[1] Dr Horvá h Sándor: A szent Domonkos rend multjából és jelenéből Budapest, 1916 pg. 192.

[2] *I. Karácsonyi*: Szt. Ferenc Rendjének története Magyarországon, pg. 203.

[3] Dr S. Horvát, o. c. pg. 184.

[4] *Dr Kiss János* şi *Dr Sziklay János*: A katholikus Magyarország. Budapest 1902, v. II. pg. 1085.

[5] Id. ib. pg. 184.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

6. Mănăstirile luate dela Iezuiţi fură date diferitelor ordine, apoi oraşelor sau episcopiilor. Printre altele, mănăstirea iezuită din Oradea-mare fu dată Românilor greco-catolici, cari o stăpânesc până în ziua de astăzi, având în ea internatul şcoalei normale.

Este interesant că această mănăstire fu designată de Impărăţie ca local pentru seminarul român *ortodox*, după cum se vede dintr'o diplomă a împăratului Leopold II., dar, din motive necunoscute, în ultimul moment se reveni asupra hotărîrei, şi ea fu dată greco-catolicilor.

7. Mănăstirea originală a Franciscanilor din Cluj a fost dată de principele ardelean reformaţilor, dimpreună cu biserica lor. — Grandioasa biserică „Matia" din Strada Kogălniceanu, dimpreună cu colegiul reformat de lângă ea, au fost ale Franciscanilor.

8 Ion Corvinul făcu pentru Franciscani şi la Timişoara o mănăstire, la 1442, deasemenea ajută efectiv şi clădirea mănăstirii franciscane din Csiksomlyó. [1]

9. O mare parte a bisericilor franciscane au fost făcute de Maria Theresia, înfocata protectoare a religiei catolice. Astfel biserica franciscană din Sibiiu, care poartă deasupra intrării inscripţia: *„Haec est Ecclesia Sancti Francisci patris nostri seraphici, expensis Reginae Mariae Theresiae restaurata"*. Tot din munificenţa Mariei Tereziei s'a ridicat şi biserica Minoriţilor din Cluj. [2] Numai acest ajutor bogat dat de Stăpânire, fie pe o cale fie pe alta, a făcut cu putinţă înzestrarea tuturor oraşelor din Transilvania cu numeroase mănăstiri şi biserici strălucite, cari au ajuns factori determinători nu numai în viaţa religioasă a oraşelor şi a ţării, ci şi în viaţa culturală, economică şi politică a acesteia.

10. Biserica piariştilor din Cluj a fost înainte a Iezuiţilor, tot astfel şi biserica Sf. Mihail din Piaţa Clujului.

Exemplele acestea ar putea fi sporite cu alte zeci şi sute de cazuri, din cari reiese că mănăstirile şi bisericile ordinelor călugăreşti n'au fost socotite nici de către acestea şi nici de către Puterea civilă ca proprietate a ordinelor, ci ca simplu uzufruct.

Caracterul acesta al imobilelor mănăstireşti derivă, de altfel, din însaş misiunea specială a ordinelor din Ungaria. Călugării aceştia nu erau oameni cari să fi căutat în mănăstiri, departe de zgomotul lumei, liniştea vieţii contemplative, — cum erau şi sunt

---

[1] Karácsonyi: Szt. Ferencz Rendjének története Magyarországon. pg. 325.

[2] Dr Kiss I. — Dr Sziklay, o. c. v. II. pg. 1087.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

până în ziua de astăzi călugării orientali şi o bună parte a celor apuseni. Dimpotrivă, ei erau elemente militante, unelte ale unei idei care trebuia tradusă în faptă prin muncă şi lupte. De aceea ei fură aşezaţi de puterea în serviciul căreia stăteau, la oraşe, nu prin munţi, şi ajutaţi cu toate mijloacele materiale în săvârşirea misiunei lor. Ei nu erau oameni frământaţi de problemele adânci ale vieţii, ci ostaşi combatanţi, gata de orice fel de luptă, cu orice fel de arme, putând fi mutaţi în orice moment de pe un front pe cellalt al terenului de luptă.

V.

Călugării au fost şi sunt în cea mai mare parte renegaţi.

Am văzut că ordinele religioase au fost aduse toate din ţările apusene. Nici odată aceste ordine n'au răuşit, în cursul celor aproape nouă sute de ani de creştinism unguresc, să devie naţionale ungureşti. Totdeauna ele au constat mai mult din elemente nemaghiare. Dacă am avea o statistică întru toate fidelă a originei călugărilor „unguri" din diferite timpuri, ne-am putea convinge că majoritatea lor au fost de alte naţii. Chiar şi astăzi, situaţia este aceeaşi. Astfel d. e. dacă am lua ordinul Franciscanilor, am putea constata că în cele mai multe mănăstiri călugării sunt în partea cea mai mare Şvabi şi Slovaci, iar nu Unguri. Insuş provincialul ordinului, părintele *Leonard Trefan* din Cluj este de origină Român şi anume din părţile maghiarizate ale Săcuimei. Totasemenea superiorul dela Huniedoara, păr. Trefan, fratele provincialului dela Cluj. Printre călugări şi fraţi se găsesc pretutindenea un număr destul de mărişor de Români. Astfel avem la Cluj, un frate franciscan (Fuia), la Satu-mare doi fraţi iezuiţi (Moldovan şi Poci). In mănăstirile de călugăriţe de asemenea se găsesc destule Romînce, aşa la Ursuline în Oradea-mare (sora A. Marchiş), la Vincentine în Satu-mare (sora Leonarda Mureşan), la Franciscane în Dej (sora Vincenţia Ursulescu)[1] ş. a. ş. a. Printre călugării şi călugăriţele din Dieceza Cenadului am putut număra la 1923 nu mai puţin de 261 şvabi şi şvăboaice, faţă de 167 cari se declarau unguri şi unguroaice, dar cari în mare parte sunt şi ei de altă origină,— apoi 8 slovaci, 2 italieni, 6 germani, 3 români, 3 polonezi, 9 boemi şi 6 sloveni. In mănăstirea franciscană din Cluj jumătate călugării sunt şvabi s. a. m. d.

Toţi aceşti călugări au făcut pe timpul Austriei servicii sta-

[1] P. Biró Lörincz: A dési Szentferenczrendi kolostor története, 1712—1912. Cluj 1912, pg. 72.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tului austriac, în limba germană, iar pe timpul Ungariei, statului maghiar în limba ungurească. Această din urmă operaţiune ei o continuă şi acum cu însufleţire şi cu îndărătnicie, socotindu-se ca agenţi ai Statului unguresc. De aceea am văzut că călugării piarişti, minoriţi, premonstratensi etc. n'au voit se se supuie ordinelor stăpânirii româneşti în ce priveşte predarea limbei Statului în şcolile lor.

VI.

Raportul ordinelor călugăreşti faţă de Puterea civilă.

Nu vrem să facem aici istoria amănunţită a tuturor ordinelor şcolare din Transilvania, căci aceasta ne-ar duce prea departe, — vom da însă o privire asupra condiţiilor în cari şi-a desvoltat activitatea *ordinul premonstratensilor*, — susţinătorul a patru licee din fosta Ungarie, dintre cari unul este astăzi pe teritoriul nostru, la Oradea-mare.

Premonstratensii, aşezaţi în Ungaria la anul 1179, au fost alungaţi din ţară de Iosif al II-lea la 1787. Regele Francisc, având nevoie de serviciile lor pe teren şcolar, i-a rechemat la anul 1802. Pentru fixarea modalităţilor relative la aşezarea lor în ţară şi la funcţionarea lor, Consiliul Locotenenţial a numit o comisiune specială sub prezidiul Palatinului. Această comisiune avea printre altele, să fixeze oraşele în cari să se aşeze ordinul şi să-i puie la dispoziţie localuri pentru şcoală şi pentru reşedinţă, având să le asigure din „Fondul religionar“ şi existenţa, întrucât ea n'ar putea fi asigurată prin ordinul însuş [1].

In cuvântarea prin care Palatinul a deschis şedinţele Comisiunei, după ce a citit diploma de restituire a arătat că interesul ţării pretinde ca învăţământul să fie luat din mânile laicilor şi să fie dat, în parte, în mânile premonstratensilor [2].

Numărul profesorilor la diferite şcoli care li s'au dat, a fost stabilit de comisiune, care a impus ordinului să susţie atât institutele, cât şi locuinţele profesorilor din venitul moşiilor.

Deasemenea întreaga finanţare a operei ordinului a aranjat-o comisiunea [3].

Şcolile pe cari aveau să le conducă premonstratensii, nu erau şcoli „confesionale“, înfiinţate de ei pentru scopuri religioase sau bisericeşti, ci erau şcoli de stat, înfiinţate de oficialitatea civilă,

[1] A jászovári premontrei kanonokrend jubileumi Névtára, pg. 28.
[2] Ibid. pg. 29.
[3] Ibid. pg. 30.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

pentru scopuri de stat. După cum se spune în nenumărate locuri şi rânduri, ei aveau „să servească Patria prin şcoală, potrivit intenţiunei prea înalte a Maiestăţii Sale". [1] Aceasta o recunosc ei înşişi într'un memoriu dela 1807, în care spun: „misiunea noastră, *consecvent cu voinţa preaînaltă a Regelui,* diferă astăzi foarte multe de cea dinainte de aceasta". [2]

Dela Viena, deci, nu dela Roma le venea porunca şi în serviciul ei stăteau.

Şcolile lor se conduceau după legile ţării, nu după legile şcolilor călugăreşti din Apus. Programul li-l impunea Consiliul Locotenenţial (o. c. pg. 53). Scopul educaţiei era fixat, în tocmai ca în *Ratio educationis* astfel: „Res quas in educanda iuventute sibi propositas literarium institutum habet, hae sunt: formare ac perficere adolescentum voluntatem, sanctum Dei timorem, christianos *civilesque* mores, memoriam, imaginandi vim, et cum primis rationem" (62). Drept urmare, profesorii premonstratensi aveau să fie nu nişte călugări habotnici, ci „boni publici ardore succensos, qui in educatione iuventutis Dei gloriam, animorum salutem, *utilitatem reipublicae,* litterarum progressum, suamque et candidi ordinis comendationem unice quaerant". (63).

In adevăr ordinul s'a simţit totdeauna mai întâi în serviciul Patriei, iar Patria era dela o vreme, sinonimă cu Naţiunea maghiară. De aceea la 1848 adunarea Ordinului putu hotărî următoarele: „Considerând că Conventul este mama Ordinului, unde se cresc oamenii meniţi să servească lui Dumnezeu şi *Patriei* şi cari după ce în munca pentru Patrie s'au obosit, aici îşi găsesc ultimul azil în anii dela sfârşitul vieţii — Conventul să se bucure de stima cuvenită". (103).

Şi mai departe: „Este adevărat că epoca noastră este epoca transformărilor, a reformelor. Aceasta trebue să se resimtă şi la călugări, dar reforma lor nu poate avea loc în dauna moralităţii şi a religiozităţii. Dacă deci şi noi vrem să ne premenim, *premenirea noastră să fie aşa, încât ea să ne recomande mai bine înaintea Patriei,* ea să ne alipească mai strâns de Biserică *şi să trezească simpatie mai caldă înaintea Guvernului*" (107).

Ele sunt unelte ale acesteia, pentru scopuri de stat.

„Cu cât este mai mare pericolul care se îngrămădeşte din toate părţile şi apasă asupra Patriei noastre — zice Ordinul la

[1] Ibid. pg. 31.

[2] Id. ib pg. 50.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

24 Octomvrie 1848 — cu atât mai mare însufleţire şi hotărîre trebue să fim gata spre jertfa pe care patria primejduită o cere dela noi" (118).

Am putea aduce şi alte dovezi, dacă cele de până aci n'ar fi suficiente, pentru a dovedi că ordinul premonstratensilor, în ce priveşte activitatea sa publică, nu era de fapt un ordin religios propriu zis, ci un organ de stat care îndeplinea o însărcinare de ordin mai mult naţional, cultural şi politic, decât bisericesc. Astfel putem înţelege cum d. e. primul prepozit după restaurare, *Andrei Zasio*, fiind numit prelat, îşi luă titlul de „praelatus *regni* et canonicorum", prin care ţinea să scoată în relief că el nu este un simplu prelat bisericesc, ci are un caracter de drept public (pg. 43)

Ca organ la dispoziţia statului, Ordinul avea în schimbul beneficiilor pe cari le dobândise dela acesta — şi între cari până în ziua de astăzi sunt bogatele băi *Felix* de lângă Oradea, — îndatoriri precise. El trebuia:

1 Să ia asupra sa susţinerea de şcoli, acolo unde Statul îi indica;

2. Să desvolte aceste şcoli în măsura impusă de Stat;

3. Să le înzestreze cu mobiliar şi cu material didactic;

4. Să le provadă cu profesori;

5. Să se îngrijască de pregătirea sistematică a profesorilor, şi de buna instrucţie şi educaţie a elevilor, şi în sfârşit

6. Să se îngrijească de întreţinerea în bună stare a edificiilor pe cari i le a dat Statul pentru el şi pentru şcoală [1].

Pretutindeni unde era aşezat ordinul i se dădeau pentru locuinţe şi şcoli, edificii gata, dimpreună cu biserici, cari, însă prin aceasta nu deveneau proprietăţile lor, după cum cazărmile nu devin proprietăţile unităţilor cari le posedă temporal, ci rămâneau şi pe mai departe ale Statului.

Aceasta premonstratensii au şi înţeles-o mai de mult, şi au şi mărturisit-o limpede, spunând că „edificiile au ajuns pe mâna ordinului cu acea condiţie, că ele vor aparţinea pentru totdeauna „Fondului de studii", dar ordinul este obligat să le susţie şi să le transforme potrivit cerinţelor timpului" (pg. 59). Totasemenea şi în ce priveşte celelalte bunuri ale Ordinului (moşii, băi, etc), — ele nu sunt ale ordinului, şi „prepozitul este pur şi simplu „executorul responsabil al voinţei preaînalte a Regelui cu privire la

[1] O. c. pg 155, 160 şi 207.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

aceste bunuri date pentru susţinerea membrilor ordinului şi a institutelor" (pg. 46).

Toate aceste realităţi, în momentul încetării sau dizolvării Ordinului, revin Statului, dela care ele au emanat. In adevăr, vedem din istoria Ordinului că de câte-ori Statul îi impunea vre-o nouă sforţare pe terenul şcolar, de atâtea ori Ordinul cerea noi beneficii şi clădiri corespunzătoare (v. o. c. pg. 46 ,55, 75, 90, 158, 157), refuzând „să preia asupra sa institute în astfel de oraşe, unde nu este speranţa ca pentru membrii ordinului să se găsească edificiile necesare" (91). „Atâta este în stare să facă Ordinul — zicea la 1851 prepozitul într'un răspuns dat Consiliului Locotenenţial, la o adresă prin care-i impunea să ia asupra sa o nouă şcoală, — la mai mult nu poate fi obligat, de când Diploma restituţională i-a sporit sarcinile" (pg. 125).

Rămâne astfel stabilit că opera şcolară a premonstratenşilor nu era o iniţiativă particulară a Ordinului, ca atare, sau a Bisericii catolice ungureşti sau universale, ci era o iniţiativă şi o operă de stat.

„Dupăcum Maria Terezia a dotat Fondul catolic de studii şi Fondul Universităţii, cu princiară munificenţă, din averea Bisericii catolice pentru scopurile învăţământului, tot astfel regele Francisc I, a destinat averile ordinelor învăţătoare în prima linie pentru scopuri educative şi de învăţământ", — după cum zice Istoricul des pomenit al Ordinului, la pg. 207. Rezultatul atitudinei Impărăţiei faţă de Ordinul premonstratens fu că acesta de fapt, a corăspuns totdeauna cu *însufleţire patriotică* aşteptărilor în ce priveşte educaţia şi instrucţia tinerimei" *(id ib.)*, dupăce toate silinţele fură puse în scopul *„ut pia Augusti Principis impleatur intentio* (o. *c.* pg. 64) [1].

Am stăruit aici mai pe larg numai asupra activităţii şi asupra situaţiei de drept a averilor unui singur ordin, dar tot ce am spus despre acesta se potriveşte cuvânt de cuvânt şi pentru celelalte ordine învăţătoare, cum sunt piariştii, minoriţii şi franciscanii. Toate sunt în aceeaşi situaţie faţă de Stat.

Ab uno, disce omnes!

[1] La 1896, cu prilejul serbărilor milenare ale Ungariei, prelatul de Csorna spunea într'o circulară ocazională adresată către Ordinul premonstratens din întreaga ţară: „Şi astăzi, ca totdeauna în trecut, deviza Ordinului nostru este neschimbată: *Deo et Patriae famulari*" (Cf. Ezeréves Magyarország, pg. 223).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Totuş, ca întregire mai putem adăoga următoarele cuvinte ale superiorului abaţiei benedictine din Pannonhalma, Ipolit Fehér, adresate Ordinului benedictin cu prilejul Mileniului unguresc dela 1896:

„Cunoaşteţi serviciile aduse pentru apărarea ţării de către banderiul Abaţiei noastre.

Voinţa Regelui şi a Naţiunei a deschis teren Superiorului Ordinului nostru şi stâlpilor lui, şi în Legislaţie. Şi voi ştiţi bine că ei şi pe acest teren au servit cu credinţă nestrămutată Tronul şi Patria şi au sprijinit înţelepţeşte năzuinţele patriotice...

Una din cele mai alese probleme ale noastre a fost instrucţia şi educaţia tinerimei, atât în vremile de demult, cât şi în cele de acum. Cum am corăspuns şi în privinţa aceasta datoriei noastre? La întrebarea aceasta nu noi suntem chemaţi să răspundem, ci aceia cari au depus cu încredere în mâinile noastre îngrijirea morală şi spirituală a speranţei naţiunei: Regele şi Patria. Şi poatecă în faţa judecătorilor competenţi putem privi liniştiţi, când vedem că în activitatea noastră educativă şi instructivă am întâlnit de nenumărate ori graţia Regelui, mulţumita factorilor conducători ai afacerilor publice, recunoştinţa societăţii şi a mii şi mii de elevi...

In trecut am fost factori, uneori chiar factori importanţi în istoria Naţiunei noastre. Tot aşa vrem să rămânem şi în viitor: zileri neobosiţi în serviciul lui Dumnezeu, al Regelui şi al Patriei". [1]

Caracteristică este în privinţa aceasta şi deviza Iezuiţilor din Ungaria: pe lângă aceea pe care o avea ordinul iezuit din lumea întreagă: *Ad maiorem Dei gloriam*, ei mai adăogară: *Pro emolumento Patriae.* [2]

VII.

Care a fost purtarea şcolilor ordinelor călugăreşti faţă de noi în era maghiară, aceasta am văzut-o în cap. V.

Supt dominaţiunea românească, ordinele călugăreşti se comportă ca exponente ale Ungariei iredentiste.

Conform declaraţiilor făcute în nenumărate rânduri de către conducătorii şcolilor călugăreşti, că acestea „servesc lui Dumnezeu şi Patriei" s'ar fi aşteptat ca acei conducători să-şi înţeleagă şi faţă de noua Patrie totastfel datoria, cum şi-au înţeles-o faţă de vechea Ungarie, sau, în cazul că nu s'ar fi putut adapta la noua situaţie, să tragă consecinţele şi să plece. Dar nu s'a întâmplat

[1] *Ezeréves Magyarország*, pg. 209 ş. u.

[2] *P. Cséplö:* A nagyváradi r. kath. fögymnasium története. In Anuarul liceului premonstratens din Oradea-mare pe 1894/5, pg. 36.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

nici una, nici alta. Călugării maghiarizaţi au crezut că-şi pot continua şi supt regimul românesc opera de maghiarizare şi, deci, s'au pus cu un şi mai înflăcărat zel în serviciul ei.

Nu vom insista aici asupra tuturor faptelor petrecute în şcolile ordinelor călugăreşti pe cari de cinci ani încoace publicistica le-a înregistrat aproape fără întrerupere, ci ne vom restrânge numai la câteva cazuri caracteristice, cari au fost comunicate şi *Ligei Naţiunilor* drept răspuns la multele acuzaţii cu cari Ungurii au umplut lumea pentru a ne discredita înaintea popoarelor civilizate.

Incepem cu cazul liceului *premonstratensilor* din Oradea mare, a cărui situaţie de drept am lămurit-o într'un mod neîndoielnic la pg. 188.

Profesorii acestui liceu — toţi călugări — s'au manifestat necontenit, dela 1919 încoace, ca exponenţi ai ideei reintegrării Ungariei. Astfel profesorul Szopek — slovac maghiarizat — a avut eroismul de a se prezinta în faţa delegatului Statului român, la examenul de maturitate din 1920, purtând pe piept un medalion cu harta Ungariei ciuntite şi cu inscripţia: *Nu, nu, niciodată*, şi să protesteze în contra reprezentantului Statului nostru. Acelaş profesor compara, de pe catedră, în ora de istorie, pe Români cu hienele, „cari au atacat Ungaria şi s'au năpăstuit asupra ei, când, sleită de războiul european, i-a căzut din mână arma".

In anul 1919/20 conducerea şcoalei a refuzat să primească inspecţia oficială a organelor de control ale Statului. Când a fost numit primul director regional al învăţământului din circumscripţia Orăzii mari, ea a protestat în contra acestei numiri, pe motivul că au alt director, numit de regele apostolic (al Unguriei).

Când autorităţile statului au suspendat din oficiu pe directorul liceului I. Kovács, pentru o serie întreagă de transgresiuni, conducerea ordinului a răspuns că nu execută porunca şi a îndrumat pe păr. Kovács să-şi continune funcţiunea.

In 1919—21 au fost aduşi din Ungaria noi profesori călugări, cari n'aveau calificaţie recunoscută la noi. Ministerul Instrucţiei li-a interzis funcţionarea, până ce se va aduce decizie în privinţa valabilităţii diplomelor lor şi până ce se va clarifica chestia cetăţeniei lor. Conducerea şcoalei a răspuns şi de data aceasta că nu execută ordinul.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Intreg spiritul învăţământului, după constatăriile oficiale, era stăpânit de o ură sălbatecă împotriva Românilor, cari erau numiţi în mod consecvent „Valahi.“ [1]

In faţa acestei situaţii Statul român, văzându-se ameninţat în siguranţa sa prin educaţia pe care o dădeau călugării premonstratensi şi prin atitudinea provocătoare a acestora, în primăvara anului 1923 li-a închis liceul, deschizând în locul lui un liceu de stat cu limba de propunere maghiară, dar nu în localul premonstratensilor, care stă gol, în aşteptarea revenirei Ungariei, ci într'un local al Statului. Deşi, după cum am văzut la pg. 189, şi localul premonstratensilor este, de drept, al Statului, putându-l lua acesta oricând în posesiune.

Nu mai puţin agresivi au fost *călugării piarişti*, în şcolile susţinute de ei. La Sighetul Marmaţiei şi la Careii-mari ei au manifestat o atitudine de o completă iloialitate, refuzând să împlinească ordinele autorităţii superioare şi căutând să o seducă pe aceasta cu privire la situaţia lor de drept. Astfel d. e. piariştii din Sighet, al căror liceu purta pe timpul Ungurilor, până la 1918, pe coperta Anuarului şcolar denumirea de liceu *regesc*-catolic, la 1919, au şters cuvântul „regesc“, care era identic cu „de stat“, şi au declarat liceul pur catolic, pentru a-l scăpa astfel de dependenţa de stat! Pentru transgresiunile lor grave ambele licee au fost închise.

La liceul piariştilor din Cluj a domnit aceeaşi atmosferă. Caracteristic este pentru acest liceu faptul că în Anuarele lui dela 1918 încoace nici n'a luat act despre noile stări de drept din această ţară. La pg. 6 a Anuarului din 1918/19 se vorbeşte, în treacăt, despre noua stare de drept a Transilvaniei ca despre o simplă „ocupaţie“. Nici în anul şcolar 1918/19 nici în 1919/20 acest liceu n'a voit să ştie nimic de ordinul dat la 29 Decemvrie 1918 de Consiliul Dirigent român, sub Nr. 17, prin care se impunea introducerea obligătoare în toate şcoalele secundare de stat, confesionale şi fundaţionale, a Istoriei şi a Geografiei româneşti, precum

[1] Constatarea aceasta nu trebue să ne mire de loc. Exemplul de ură îl dă şi îl susţine chiar episcopatul catolic, pe faţă. Un exemplu recent îl avem în noua carte a academicianului maghiar, Dr. I. Karácsonyi, episcop titular de Oradea mare, carte apărută de curând la Budapesta. In prefaţa acesteia autorul, care a fost totdeauna un acerb duşman al teoriei continuităţii Românilor în Dacia Traiană, zice: «Intre aceea am fost nevoit să mă ocup mai cu dinadinsul cu minciunile istoriografiei *valahe*.“ Aşa scrie pe pământ românesc, un episcop catolic la anul 1922. (*Cf. Dr Karácsonyi János*: Szt. Ferencz Rendjének Tőrténete, pg. VI).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

şi a Limbei române. Acest ordin piariştii au început să-l execute abia în anul 1920/21, dar şi atunci numai pe jumătate, introducând limba română în 2 ore pe săptămână, în loc de 4.

Un alt amănunt caracteristic la acest liceu. Dupăce dela 1868 încoace Ungurii n'au mai vorbit o vorbă despre Ardealul unit cu Ungaria, ci numai despre Ungaria unitară şi indivizibilă, acum, la 1922, piariştii din Cluj descopăr că totuş Ardealul n'a murit; el există şi e — unguresc. In Anuarul din 1921/2 se publică o disertaţie a profesorului *Dr. Biró Venczel* despre „Istoria Ardealului în învăţământul secundar". Ei bine, Istoria Ardealului este, după păr. Biró, exclusiv Istoria Ungurilor de aici. Nici un cuvânt despre viaţa noastră, nici despre a Saşilor. De unirea Transilvaniei cu România, se 'nţelege că nici pomenire nu se face. Parcă am fi acum 230 de ani, pe timpul lui Mihail Apafi!

Incă un singur exemplu pentru a arăta atmosfera sufletească din şcolile susţinute de Statul catolic, al cărui aparat îl conduce în mare parte prelatul papal cu reşedinţa în Cluj, *Dr. Iosif Hirschler*, — şvab maghiarizat.

In Institutul de fete „Marianum" din Cluj, s'a menţinut în mod sistematic până în timpul din urmă mentalitatea politică a Ungariei iredentiste, care urmăreşte defiinţarea României de astăzi şi refacerea Regatului Sfântului Ştefan. Până în anul 1922/3 în acest institut se întrebuinţau în mod clandestin cărţi de şcoală tipărite la Budapesta şi stăpânite de un spirit de revanşă, care este deadreptul bolnavicios şi stricăcios chiar pentru Ungurii din Ungaria, necum pentru cei din România.

Şcolile călugărilor împotriva Statului român.

Astfel se întrebuinţa, printre altele, *Retorica* de Iosif Bartha şi Antoniu Prónai, tipărită în Budapesta la 1922 şi aprobată de Ministerul de Instrucţie ungar sub Nr. 152.956/1918. In această carte se găseşte ca model de proză cuvântarea ţinută de contele *Albert Apponyi* cu prilejul aniversării sale de 75 de ani dela naştere. Iată un pasaj din acea cuvântare, dată spre edificare în mânile elevelor dela „Marianum" din Cluj:

„Da, ţara aceasta distrusă, ciuntită, mi-o iubesc mai puternic chiar decât pe cea veche, pe cea mare şi întreagă . . . Şi azi însă îmi iubesc întreaga ţară. In inima mea, aceasta nu e împărţită.

Integritatea aceasta a Ungariei — care trăieşte în inimele tuturor fiilor maghiari, nu va putea fi înnăbuşită de nici o forţă

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

pământească, — aceasta va înceta doar deodată cu ultima palpitare a inimei maghiare . . . "

Astăzi datoria noastră este să făurim o ţară de model din ţărişoara care ni-a mai rămas. Restul îl va aduce concursul fatal al forţelor naturale. Pacea nedreaptă, care loveşte în noi cu atâta cruzime, se întemeiază pe o eroare fundamentală, pe necunoaşterea faptelor. In locul Ungariei, pentru a servi ca bază marelui interes al stabilităţii şi desvoltării culturale şi economice a Europei orientale — au fost substituiţi alţi factori. Greşala începe deja a fi cunoscută. Acei factori nu sunt capabili să corăspundă menirei cu care au fost însărcinaţi. Aceasta se va desluşi din ce în ce mai bine, aşa încât nu peste mult se va pune din nou în oarecare formă chestiunea reorganizării Europei orientale, fără a ne mai arunca noi în aventuri răsboinice.

Faţă de o argumentare negativă, pe care o adoptă ceilalţi factori, noi să dovedim prin argumentare pozitivă chemarea patriei noastre şi capabilitatea ei, pe care neorientarea altora vrea să ni-o răpească, dar pe care trebue s'o îndeplinească în interesul omenirei." [1]

Că contele Aponyi simte şi vorbeşte astfel, nu este nici o mirare. Orice om îi poate înţelege profunda şi sincera durere pentru pierderea unei părţi a patriei sale, şi-i poate înţelege şi speranţele într'o schimbare favorabilă a lucrurilor. Marele bărbat de stat maghiar este liber să vorbească aşa cum a vorbit, în ţara sa, în America şi prin alte ţări unde face propagandă pentru ideile sale. Presa îl poate aprecia pentru aceasta, opinia publică îl poate proslăvi — nu noi vom fi aceia cari n'am avea înţelegere pentru acest fel de manifestaţiuni. Ceeace nu putem înţelege însă este ca astfel de cuvântări să se publice în cărţi de şcoală, şi ca astfel de cărţi să se poată întrebuinţa apoi în România.

In afară de această carte s'a mai întrebuinţat la „Marianum" până la 1923 *Geografia* pentru cl. III de *S. Márki* care tratează Ungaria tot între hotarele ei de dinainte de războiu,—precum şi alte cărţi cari supt aparenţe inofensive alimentează aceeaşi mentalitate de revanşă împotriva noastră.

Efectul astorfel de cărţi se resimte puternic în mentalitatea elevilor, cari învaţă în şcoală să urască patria lor de azi şi să lucreze la distrugerea ei.

[1] *I. Bartha* şi *A. Prónai*: Rhetorika, Budapesta, 1922, pg. 157.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

VIII.

Stabilit odată adevărul că şcolile călugărilor au fost de fapt şcoli de stat — nu ne mai poate cuprinde mirarea că aceste şcoli au îndeplinit o activitate atât de şovinist-ungurească, precum am văzut în capitolul acesta şi în cel precedent. Este regretabil că ordinele religioase, în loc să fi făcut aici o operă de iubire între creştinii de diferite confesiuni, sau apoi o operă de convertire la creştinism a locuitorilor necreştini, aşa cum o îndeplinesc în alte continente, — au lucrat cu o adevărată ură împotriva a tot ce nu era unguresc, căutând să desnaţionalizeze popoare de alte limbi şi, acum, să distrugă Statul român.

Nu ridic o acuzaţie împotriva propagandei catolice ca atare. Fiecare religie, întrucât se crede pe sine religia cea adevărată, nu numai că are dreptul, dar este chiar obligată să caute a se răspândi în straturi cât mai largi. Tot astfel şi religia catolică este în dreptul ei a face propagandă pretutindenea în lume, cum face şi astăzi. Prin această operă a ei, trebue să recunoaştem că a adus în unele timpuri şi locuri imense servicii umanităţii; ea a civilizat noile continente şi a creat, prin râvnă în adevăr apostolică, opere culturale şi filantropice cari trebue să ne stoarcă admiraţia. Propaganda aceasta Roma a făcut-o în cele mai multe cazuri cu o oaste de misionari convinşi de sfinţenia cauzei, cari şi-au dat chiar viaţa pentru Christos, în mod în adevăr creştinesc.

Deosebirea între propaganda călugărilor unguri şi între propaganda catolică adevărată.

Chiar şi opera de propagandă pe care misionarii catolici au făcut-o veacuri dearândul în Principatele Române, a fost aproape totdeauna plină de bunăvoinţă, din care cauză Domnii români au şi ocrotit-o uneori[1]. In tot cazul, în general ea n'a fost agresivă şi brutală, chiar şi când a putut părea meschină şi subversivă.

Dar în Transilvania propaganda catolică n'a avut nimic din toate acestea; ea nu a fost în serviciul blândului Isus, ci în al Impăraţilor şi Regilor setoşi de putere. Propaganda catolică aci n'a fost de fapt o operă religioasă, ci o operă politică[2] şi ca atare

---

[1] Vasile Lupu d. e. era un adevărat protector al Iezuiţilor. (Cf. Romul Cândea: Catolicismul în Moldova în secolul al XVII. Sibiu, 1917, pg. 18, şi mai ales, *N. Iorga*, Studii şi Documente vol. I—II).

[2] Aceasta o recunoaşte şi d. M. Teodorianu-Carada, care este catolic, şi care într'un interview acordat ziarului *Presa* din Bucureşti asupra chestiunei *Unirii bisericilor româneşti*, spune printre altele: „Nu trebue nimeni să confunde Roma cu bisericile catolice maghiare ori austriace cari au făcut adesea rău Românismului, tocmai pentrucă nu erau catolice decât în aparenţă". (*Presa*, 29 Sept. 1923).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

ea nu putea fi străbătută de iubire, ci mânată de furia de cucerire sau de distrugere. Am zice chiar că ea n'a fost peste tot propagandă „catolică", ci pur şi simplu propagandă ungurească.

Propaganda catolică şi cea calvină faţă de noi.

Ardealul a cunoscut şi alte propagande religioase. Noi am îndurat şi propaganda luterană şi cea calvină, cari ambele au fost, în felul lor, destul de puternice. Dar ele au fost puternice prin convingerea şi prin râvna pe care o puneau în opera lor de convertire. Luteranii şi Calvinii ni-au tradus în limba noastră cărţi prin cari au vrut să ne lumineze, — evident, după ideile lor, — ei ni-au făcut şcoli, cu acelaş gând, — ei au căutat să ne câştige pentru legea lor, dar nici odată ei n'au întrebuinţat împotriva noastră înşelătoria, minciuna, constrângerea, forţa brutală. Oricât de puţin favorabilă ar putea fi socotită din punctul nostru de vedere opera lor, ea a fost şi în fond şi în formă, o operă creştină, ceeace celei săvârşite de catolici nu-i putem recunoaşte.

IX.

Activitatea ordinelor călugăreşti a corupt şi caracterul genuin unguresc.

Oricât de binefăcătoare ar părea la prima vedere opera săvârşită de ordinele călugăreşti în Ungaria din punct de vedere catolic şi unguresc, adevărul este că în fond această operă prezintă chiar şi din aceste puncte de vedere neajunsuri fundamentale. Ea n'a fost cu nimic mai bună decât aceea pe care au săvârşit-o în Ţările române călugării slavoni şi călugării greci, cari veacuri deadrândul au contribuit la alterarea caracterului culturei române sau la oprirea pe loc a acesteia. Norocul neamului românesc a fost însă că el a ştiut să elimineze cu un ceas mai degrabă din corpul său naţional aceste elemente păgubitoare, dar un asemenea noroc nu avură şi Ungurii. Ei au tolerat ca ordinele călugăreşti, atât de bune în ţările lor origină, să-şi facă în Ungaria opera lor care a alterat în mod grav ţesătura însăş a fondului sufletului naţional unguresc. Fără să poată păstra religiei catolice ungureşti notele bune şi mari ale catolicismului apusean, ordinele religioase au împiedecat constituirea unui catolicism unguresc, corumpând totodată caracterul naţional genuin al Ungurilor. Astfel, adevărata religie ungurească nu este ca în Franţa sau ca în Italia, cea catolică, ci cea reformată. In conştiinţa publică ardelenească, până 'n ziua de astăzi, legea tipică ungurească — *„magyar vallás"* — nu este cea catolică, care este „legea nemţească", ci cea calvină, după cum adevărata „lege românească" nu este cea greco-catolică, ci cea ortodoxă.

Catolicii nemţi, boemi, slovaci etc., cari s'au maghiarizat în

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cursul timpului, n'au fost în măsura de a crea un catolicism unguresc, care a trebuit să rămâie astfel ceeace a fost dintru început: un mijloc politic de care s'au servit regii pentru scopuri de stat sau, în cele mai multe cazuri, dinastice. *Acest catolicism* de fapt n'a făcut altceva decât *a înstrăinat dela firea şi dela destinaţia sa pe poporul unguresc,* pe de o parte, iar pe de alta a învrăjbit necontenit pe cetăţenii aceleaşi ţări şi pe închinătorii, sub diferite forme, ai aceluiaş Dumnezeu.

Nu există un catolicism unguresc veritabil.

De un catolicism unguresc religios nu se poate vorbi, deci, cum se poate vorbi d. e. de un catolicism francez, italian sau spaniol.

In ţările apusene cu adevărat catolice, catolicismul, pastrând fondul general-uman al creştinismului, a luat totuşi într'un anumit sens, forme naţionale. *Victor Giraud* spune în cartea sa: *La civilisation française,* premiată de Academia franceză la 1916, că deşi catolicismul este o religie universală şi a întregei latinităţi, totuş catolicismul francez nu seamănă nici cu cel italian, nici cu cel spaniol. „Bine înţeles — zice Giraud — că toate acestea au acelaş ansamblu de dogme sau de credinţe, însă fiecare popor mare îşi imprimă pe acesta pecetea sa proprie, desvoltând în alt fel cutare aspect, decât celelalte popoare, potrivit dispoziţiilor geniului său particular. Spania a fost sedusă mai presus de toate de laturea mistică a catolicismului, Italia de laturea decorativă şi poetică a lui, Franţa însă vede în Religiune altceva şi mai mult de cât „un frumos poem considerat ca adevărat", — cum zice Taine, sau decât un mijloc de a exalta, de-a purifica, de-a sublimiza sufletul individului. Ce e drept, ea nu ignorează legitimitatea acestui dublu punct de vedere. Franţa este doar patria lui *Pascal* şi alui *Chateaubriand,* însă, în general, ea preferă punctul de vedre al lui Bossuet, care este întrucâtva diferit. Pentru autorul „Variaţiunilor", de fapt catolicismul este o legătură socială. Nu numai că el uneşte între sine pe oamenii aceleiaşi generaţiuni, regulând raporturile mutuale dintre ei, prescriindu-le acelaş ideal şi comunitatea aceleiaşi credinţe, dar el mai leagă şi prezentul de trecut şi de viitor prin dogma despre comuniunea sfinţilor, şi astfel această societate de vii şi de morţi, care se cheamă Patrie, în loc să fie o simplă entitate verbală, devine cea mai puternică realitate. Dar cu atâta nu-i de ajuns. Catolicismul astfel conceput nu se lasă zăvorît între frontierele naţionale, el visează fraternitatea umană; el lucrează la unirea sufletelor prin

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

unificarea credinţelor: peste divergenţele etnice el vrea să fondeze „o împărăţie alui Dumnezeu".

Şi, mai departe, acelaş autor zice: „Catolicismul francez are mai presus de toate în vedere plus-valoarea umană. El este animat mai mult de acţiune, decât de contemplaţiune, şi de acţiunea socială mai mult decât de perfecţiunea îndividuală. In loc să se confineze şi să se absoarbă în sine însuş, la noi el se disolvă în acţiune socială. Subtilele discusiuni teologice, minuţioasele cercetări exegetice, rafinăriile unei devoţiuni complicate,— toate acestea nu sunt pentru noi. Un robust bun simţ, care merge de-a dreptul spre ce e esenţial; o credinţă simplă, nu fără nuanţe, dar fără lucruri de prisos; un simţ foarte fin pentru realităţile morale; o mare ardoare pentru apostolat şi o adevărată necesitate de a-şi comunica credinţa, şi poatecă, mai presus de toate, un dor de fraternitate şi un fel de pasiune pentru caritate, — acestea mi se pare că se cuprind notele principale ale catolicismului francez, începând dela Sf. Martin şi până la Sf. Ludovic, şi dela Bossuet la Lacordaire.

Şi aici se cuprind şi trăsăturile cari caracterizează în istoria religioasă, *sfinţenia franceză.*

Căci există o sfinţenie franceză, cum există o sfinţenie italiană şi una spaniolă.

Dacă sfinţii aparţin Bisericii universale, ei aparţin şi ţării lor de origină, al cărei geniu particular şi a cărei gândire profundă ei o exprimă într'un mod special. Sfinţii noştri nu seamănă cu ai altor popoare: ei au între ei ca un fel de aer familiar, care-i distinge. Ori cât de fierbinte şi de curată li-ar fi viaţa lor interioară, ea nu-i abate dela activitatea practică, ci dimpotrivă, ea îi confundă din toată inima cu umanitatea pe care o iubesc şi a cărei fericire chiar temporală din lumea aceasta, ei o doresc cu atâta pasiune. Sfântul Bernard a fost ca un fel de însărcinat de afaceri al Papalităţii timpului său. Sfântul Ludovic a fost cel mai bun, cel mai generos, cel mai drept, cel mai scrupulos devotat, cel mai uman dintre toţi regii noştri. Cu cât studiezi mai de aproape istoria Ioanei d'Arc, cu atât eşti mai izbit de luminosul ei bun simţ şi de ceeace eu aş vrea să numesc „realismul" ei îndrăsneţ. Sfânta Tereza, marea sfântă spaniolă, şi Francisc de Assisi, marele sfânt italian ni se recomandă atenţiunii noastre prin alte feluri de virtuţi, prin alte feluri de facultăţi magistrale. Nu stăm să ne tocmim când e vorba să le recunoaştem marile virtuţi, dar păstrăm o largă

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

parte a sufletului nostru şi aceluia care prin maliţioasa şi ferma sa raţiune, prin prodigioasa sa activitate, pin iubirea sa pasionată faţă de cei umili, prin inepuisabila sa caritate merită de a fi venerat ca cel mai mare sfânt francez, *Sf. Vincent de Paul*".[1]

Catolicismul unguresc în comparaţie cu cel francez, italian şi spaniol.

Dacă am voi să comparăm ordinele călugăreşti ale Unguri-lor, cu acelea ale Francezilor d. e., rezultatul ar fi cu desăvârşire defavorabil pentru cele dintâi, la cari nu se găseşte nici ardoare de apostolat — căci întreaga lor operă s'a bazat pe exploatarea cea mai sistematică a Statului, — nici dor de fraternitate, nici pasiune pentru caritate, ci tocmai contrarul dela toate acestea. Opera lor şcolară n'a fost o operă creştină şi umană, în adevăratul înţeles al cuvântului, ci o operă străbătută de sete de stăpânire şi de ură a tot ce nu era unguresc.

X.

Graţie faptului că ordinele călugăreşti îndeplineau în Ungaria o funcţiune în mare parte deosebită decât cea originală, pentru care fură înfiinţate, ele aveau aci şi situaţii speciale, cu abatere dela prescripţiile fundamentale ale organizaţiei lor şi erau scoase de subt autoritatea Papei. Astfel putem constata că drepturile pe cari ar fi trebuit să le aibă Papa asupra ordinelor, au fost rezervate de Primatul dela Strigoniu sau de Regele. Primatul unguresc şi-a apărat d. e. decenii dearândul faţă de Papa privilegiile sale asupra Ordinului premonstratens, până când Papa s'a văzut nevoit a renunţa la pretenziunile sale.[2]

De asemenea vedem abateri esenţiale dela prescripţiile ordinului la Franciscani. Marea monografie jubilară a Bisericii catolice: „*Katholikus Magyarország, 1001—1901*" zice, în privinţa aceasta, la pg. 1083 a volumului al II-lea: „Imprejurările din Ungaria sunt foarte deosebite de cele din alte ţări; provinciile franciscane ungureşti se bucurau de anumite privilegii în ce priveşte „summa paupertatis", adecă votul săraciei depline".

In adevăr, Franciscanii din vechea Ungarie n'au rămas credincioşi sublimului lor patron, eroul sărăciei şi dispreţuitorul puterii materiale. Dimpotrivă, îi vedem adeseori abătându-se cu totul dela pilda Sftului Francisc şi punându-se la adăpostul Puterii lu-

---

1 Victor Giraud: *La civilisation francaise*, pg. 35.
2 *Sándor Jenő*: A premontrei kanonokrend főbb kiváltságai, pg. 35.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Decadența catolicismului la Unguri.

meşti. Astfel d. e. Minoriţii [1] din Cluj aveau la sfârşitul sec. XVIII ca patron al lor un general din armata împărătească, *Ignatie de Rosin*. Până în ziua de astăzi se păstrează în biserica din Cluj, prinsă în zid, lângă altar, la stânga, piatra funerară a acestui general, făcută cu cheltuiala mănăstirii minorite şi purtând, subt emblemele războinice: tunuri, ghiulele şi steaguri, următoarea inscripţie, mai caracteristică decât orice alte cuvinte lămuritoare:

„*Hic iacet Ex. ac. Ill. D.* Ignatius de Rosin *Sae. Cae. Reae. Apost.* Ecclesiae nostrae huius Claudiop. Ord. Min. Conv. Patronus singularis, *quem postquam annis multis generose pugnantem Mars armis superare non potuit, tandem Mars telo trans fixit, et sic ex hac vita pie, atque sancte in Domino exivit Caelo animam consignando 22 Iulii. Curatus hic lapis expensis conventus, gratitudinis ergo*".

De altfel acest lucru nu ne poate mira din cale afară. Ştim că Iezuiţii luptau mână în mână cu armata imperială pentru recucerirea deplină a Transilvaniei pe seama Impăratului, şi că aproape în toate oraşele Transilvaniei ei au luat în stăpânire bisericile dela reformaţi cu ajutorul efectiv al armatei. Tovărăşia de arme între soldaţi şi călugări — ostaşi ai aceleiaşi ideei, subt două înfăţişări — a rămas pe tot timpul domniei habsburgice, care a fost atât de prîncioasă catolicismului austro-ungar.

XI.

Enorm de mare este numărul *călugăriţelor catolice* de diferite ordine, cari săvârşesc o întinsă propagandă culturală şi filantropică în şcoli şi în spitale. Ele au în teritoriul nostru de dincoace de Carpaţi 50 de mănăstiri, cu un număr aproximativ de 1500 călugăriţe şi surori [2].

Mănăstiri de *Ursuline* sunt în:

	călugăriţe şi surori
1. Sibiiu	35
2. Oradea-mare	45

[1] Minoriţii sunt o ramură specială a Franciscanilor. Cei din Moldova (Hălăuceşti) nici nu-şi zic minoriţi, ci Franciscani.

[2] Statistica lui Toth M. nu mai corespunde nici pe departe cu realitatea. Între datele lui şi ale mele, numai la călugăriţele din ordinul Notre-Dame din dieceza Cenadului este o deosebire de 234: Toth dă 258, în vreme ce eu am constatat 492.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

	călugăriţe şi surori
Surori de caritate:	
1. Alba Iulia	19
2. Ardud	6
3. Baia-Sprie	8
4. Careii mari	7
5. Cluj	3
6. Csiksomlyó	5
7. Gheorgheni	11
8. Ibaşfalău	4
9. Satu-mare	277
10 Sighetul Marmaţiei	33
11. Tg. Săcuilor	7
12. Valea Crişului (Szepsi-köröspatak)	6
13. Velenţa	3
Ordinul Sf. Vincenţiu de Paul:	
1. Anina (spital)	4
2. Oradea-mare	28
3. „ (Imaculate)	37
4. Reşiţa	25
5. Sibiiu (spital)	6
Ordinul Notre-Dame:	
1. Aradul nou	6
2. Ciacova	11
3. Cluj („Marianum“)	30
4. Dej	7
5. Detta	7
6. Lipova	26
7. Lugoj	16
8. Mehala	6
9. Oraviţa	17
10. Periamoş	22
11. Timişoara Iosefin	128
12. „	10
13. Timişoara-Cetate	19
14. Timişoara-Elisabetin	5
15. Timişoara-Fabrică	23
Ordinul Franciscanelor:	
1. Braşov	23
2. Cluj (clinici)	70
3. Diciosânmărtin	6
4. Gherla (orfelinat)	3
5. Haţeg	6
6. Hosman (jud. Sibiiu)	3

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

7.	Lupeni	3
8.	Tg. Mureş	23
9.	Oradea mare (spital)	22
10.	„ (Sf. Iosif)	4
11.	„ (Seminar)	4
12	„ – Vălăsig	14
13.	Petroşeni	21
14.	„ (spital)	11
15.	Sf. Gheorghe	3
16.	Sibiiu	48
17.	Şimleu	5
18.	Timişoara	44
19.	Vulcani	8

Surori de caritate ale Sf. Cruci:

1.	Timişoara	14

Situaţia de drept a acestor călugăriţe este identică cu a călugărilor. Averile lor cad sub acelaş criteriu juridic ca şi ale mănăstirilor bărbăteşti. De altfel, de câteori au fost aduse în ţară ordine de călugăriţe, s'au stipulat anumite condiţii juridice cari apoi au rămas în vigoare până astăzi. Astfel art. de lege 43 din 1764/5 prin care s'a admis intrarea în ţară a ordinului Notre-Dame, nu-i dă dreptul de a putea poseda bunuri materiale în cuprinsul ţării (*„capacitate possidendorum bonorum sine omnia“*)[1]

In ce priveşte activitatea călugăriţelor, trebue să recunoaştem că ea a fost în general vrednică de laudă din punctul de vedere al scopului urmărit. Astfel călugăriţele cari sunt îngrijitoare de bolnavi prin spitale etc., săvârşesc o operă de caritate pe care nimic n'o poate întrece. Deasemenea, în şcolile pe cari le conduc, ele îşi depun toată munca şi toată iubirea pentru buna îndrumare a fetiţelor încredinţate lor. Este adevărat că ele au servit şi educaţia patriotică ungurească în era trecută, dar acesta a fost un lucru natural, care nu li se poate lua în nume de rău.[2] Din punctul de vedere al ţării lor, ele au adus servicii mult mai apreciabile decât şcolile ordinelor catolice din vechiul Regat, cari au fost şi sunt şi astăzi şcoli franţuzeşti sau nemţeşti.[3] Tot aşa e de adevărat că

---

[1] *Dr A. Daempf*: A holtkézi törvény Magyarországon, pg. 114.

[2] Dr Iuliu Vuksics spunea în cuvântarea festivă ţinută la aniversarea de 50 de ani a şcoalei normale de fete a Surorilor de caritate din Oradea-mare la anul 1915 următoarele: „Că mănăstirea Surorilor de caritate a Institutului „Immaculata“ n'a stat numai în serviciul educaţiunei patriotice maghiare şi religioase, ci şi în acela al filantropiei, este de prisos s'o mai spun (Cf. Dr I. Vuksics: „Adatok egy félszázados tanintézet multjából“ pg. 9.)

[3] *O. Ghibu.* Şcoalele germane din România, Bucureşti 1916, pg. 83.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

ordinele de călugăriţe au săvârşit şi o operă de maghiarizare acolo unde li s'a cerut, contribuind, prin aceasta, la schimbarea caracterului oraşelor ardelene. Astfel călugăriţele din Gherla au maghiarizat şi continuă să maghiarizeze până în ziua de astăzi pe orfanii armeni de acolo, — astfel superioara *franceză* a Ursulinelor din Oradea a menţinut şi menţine spiritul unguresc în care au fost crescute elevele în mare parte evreice şi romînce din Bihor, — astfel călugăriţele din Satu-mare şi Timişoara susţin opera de maghiarizare a fetelor şvăboaice din acele regiuni ş. a. m. d.

Dar pentru această operă nu putem condamna pe călugăriţe, ci trebue să condamnăm sistemul politic care le-a întrebuinţat în acest scop. Din momentul în care aceste călugăriţe au fost aduse în ţară de oficialitatea civilă şi bisericească, cari lucrau mână în mână pentru scopurile politice ale maghiarismului, era cu neputinţă ca maicele să lucreze altfel de cum au lucrat. Mai ales dacă avem în vedere că institutele lor au fost făcute cu concursul cel mai larg al Statului şi astfel, implicit, pentru scopu ile acestuia. [1]

VIII.

Care a fost soarta ordinelor călugăreşti, dela Unirea Transilvaniei încoace?

Situaţia ordinelor călugăreşti supt dominaţiunea românească.

In general, s'ar putea spune că situaţia lor nu s'a schimbat întru nimic. Ele au rămas în aceleaşi legături cu Ungaria, şi-au păstrat nealterate privilegiile şi bunurile (cu excepţia celor cari au căzut sub prevederile Reformei agrare) şi şi-au continuat activitatea după legile din fosta Ungarie, cu singura deosebire că în ce priveşte învăţământul din şcoli au trebuit să se acomodeze dispoziţiilor cari s'au luat pentru toată ţara.

In ce priveşte atitudinea Statului român faţă de aceste ordine, ea nu numai că a fost mai tolerantă decât d. e. a Statului cehoslovac, care este catolic, sau decât a ţărilor catolice din Apus, Franţa şi Italia, — dar a fost deadreptul lipsită de orice normă.

Statul român a recunoscut în mod tacit *status-quo*-ul moştenit dela Unguri, fără să se creadă obligat de a face o revizuire a situaţiei ordinelor şi de a lua măsuri pentru o nouă reglementare a acestora, în conformitate cu situaţia schimbată.

[1] Un exemplu: splendidul institut „*Marianum*“ din Cluj a obţinut la 1913 prin rescriptul ministerial Nr. 549 suma de 300.000 cor. pentru înzestrarea internă şi tot în acel an i s'au mai pus în vedere alte 400.000 cor., afară de întregirile de salar ale profesoarelor, în suma de 15.900 cor. anual (Cf. *Anuarul Statului Catolic ardelean* pe 1917, pg. 71.)

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Greşeala cardinală a politicei noastre de stat în acest punct a fost, că aceasta n'a înţeles ceeace în studiul de faţă cred că am răuşit să dovedesc cu prisosinţă, că adecă ordinele călugăreşti din vechea Ungarie n'au fost nişte simple ordine religioase, în sânul cărora doritorii de linişte sufletească să fi găsit un liman de scăpare, ci ele au fost armate de luptători cari au avut, printre altele, şi scopul de a ne distruge pe noi. Mănăstirile catolice n'au fost locuri de retragere în creerii munţilor, ci cetăţi provăzute cu toate mijloacele de atac. Ordinele din chestiune n'au fost aduse în această ţară pentru a creia aici împărăţia cerurilor atât de fierbinte cerută de toţi creştinii în rugăciunile lor, ci pentru întemeierea de veci a împărăţiei Habsburgilor.

Noi am văzut în călugării catolici slujitorii lui Cristos, în vreme cei ei erau soldaţii Impăraţilor austriaci şi crainicii imperialismului unguresc.

Voinţa lui Dumnezeu a pus acum capăt şi stăpânirii habsburgice şi puterei ungureşti pe aceste plaiuri. O nouă viaţă trebue să răsară aici. Pseudo-catolicismul unguresc, care a fost o simplă unealtă politică, trebue dezarmat acum şi în ce priveşte ordinele religioase, pentru ca el să nu-şi poată continua şi faţă de statul român activitatea de subminare pe care a desfăşurat-o sute de anl faţă de românismul ardelean fără de apărare.

XIV.

Măsuri cari se impun din punct de vedere de stat.

In ce priveşte operaţiunea, căreia cu o necesitate stringentă trebue să i se supuie ordinele călugăreşti, nu este nevoie să fim câtuş de puţin barbari. Pentru a ajunge la o stare normală în ce priveşte aceste ordine nu e nevoie de nici un resentiment faţă de catolicism, ci e nevoie numai să facem ceeace au făcut faţă de ele statele catolice.

Astfel, în ce priveşte şcolile ordinelor călugăreşti, *Cehoslovacia* a rezolvit încă de acum câţiva ani problema aşa, că *a statificat toate şcolile susţinute de acestea.* In Franţa şi în Italia nu există peste tot şcoli cu caracter de publicitate susţinute de ordine călugăreşti, ci numai şcoli particulare. Singura ţară în care ordinele de călugări reclamă *dreptul* de a susţinea şcoli este România. Activitatea lor pe teren şcolar, evidenţiată în cap. V. şi VI. ale studiului de faţă, nu ne poate îndemna câtuş de puţin de a fi noi, stat ortodox,

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

mai generoşi faţă de ordinele călugăreşti, decât înseşi Statele catolice. Statificarea şcolilor nu exclude posibilitatea ca Statul totuş să reflecteze, în anumite condiţii, la serviciile călugărilor.

In ce priveşte şcolile călugăriţelor, problema se prezintă în alte condiţii. Călugăriţele îndeplinesc o operă educativă destul de potrivită cu necesităţile sufletului femenin. Dacă şcolile călugăriţelor se vor acomoda întru toate prescripţiilor impuse de stat, ele pot rămânea în fiinţă, lucrând cu cunoscutul lor devotament pentru îndrumarea creştinească şi cetăţenească a ficelor acestei ţări.

Dar nu numai în ce priveşte şcolile trebue să urmăm exemplul statelor catolice, ci şi în ce priveşte mănăstirile. In Franţa şi în Italia statul a luat pe seama sa mânăstirile depopulate sau pe acelea de care el a avut nevoie pentru scopurile sale. La Roma, la Neapole şi în o mulţime de alte oraşe statul a secularizat mănăstirile prefăcându-le în universităţi de stat. Să ştie că Regele Italiei n'a şovăit să ia, la 1870, pentru sine ca reşedinţă chiar palatul Quirinal în care locuia Papa, pe care l-a mutat în Vatican. O mulţime de alte mănăstiri au fost prefăcute în spitale, şcoli etc., conform trebuinţei Statului, care este al *tuturor* cetăţenilor. La fel s'a procedat şi cu bisericile. In Italia se văd biserici prefăcute în magazii, în Elveţia, la Bâle, biserica călugărilor „desculţi" a fost transformată de stat într'un splendid muzeu istoric şi etnografic ş. a. m. d,

Şi să nu uităm că aceste mânăstiri şi biserici au fost făcute de călugări şi de credincioşi, nu de stat, ca la noi.

Oraşele Transilvaniei, în cari acum 200 de ani, nu se mai găsia aproape nici un catolic, au fost înzestrate prin munificenţa Habsburgilor cu o mulţime de mânăstiri şi biserici, cari azi nu mai corăspund pe alocurea nici unei necesităţi simţite. Ele stau aproape goale, cu câte câţiva călugări cari duc viaţă fără griji, în vreme ce fel de fel de probleme sociale, culturale şi de stat nu pot fi servite. In Cluj sunt trei mănăstiri de călugări (minoriţi, piarişti şi franciscani), deşi una ar fi de ajuns din punctul de vedere al trebuinţelor sufleteşti ale catolicilor. — In acelaş timp, în Cluj nu avem un internat de băieţi corăspunzător (cel actual a fost instalat în localul unei şcoale primare, în detrimentul învăţământului primar, care n'are sale suficiente); n'avem un local potrivit pentru un Muzeu istoric şi etnografic, care ar putea fi foarte bine instalat în

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

splendida mănăstire gotică clădită de Ion Corvinul pe seama Dominicanilor, în care astăzi locuesc cei câţiva franciscani, în frunte cu un superior de origină român. De asemena în Sibiiu nu există un internat pentru elevii români, în vreme ce mănăstirea franciscană stă ocupată de 2—3 oameni, — tot astfel la Alba Iulia, Făgăraş, Dej, etc.

Statul român este în dreptul său să dispună după cum află de bine în chestiunea bunurilor ordinelor călugăreşti catolice. Dupăcum am văzut şi la alt loc, dreptul de a dizolva sau de a şterge ordinele religioase în vechea Ungaria nu era al Papei, ci al Regelui ungar, ale cărui atribuţii au trecut acum asupra Regelui român. De asemenea, dreptul de a dispune asupra bunurilor ordinelor călugăreşti este al Regelui.

O nouă distribuire a imobilelor călugăreşti.

In consecinţă, Regele respectiv Legislaţia ţării, au dreptul şi obligaţiunea de a reglementa situaţia în acest punct aşa cum o cer interesele actuale şi viitoare ale ţării, iar nu cum o pretinde o tagmă de privilegiaţi ai unui trecut mai mult decât vitreg cu noi.

La aranjarea situaţiei mănăstirilor catolice mai trebuesc avute în vedere încă unele consideraţii şi anume: ele trebuesc aduse pe deoparte în legătură cu ordinele călugăreşti din celelalte provincii româneşti, pe de alta ele trebuesc puse într'un anumit raport cu monahismul românesc. Cum acesta din urmă a fost împiedecat în desvoltarea sa şi chiar distrus de monahismul catolic [1], este momentul ca să se repare acum, măcar şi numai în parte, marea nedreptate care s'a săvârşit veacuri dearândul împotriva monahismului nostru.

Astfel Statul român, care la 1863 a secularizat averile mănăstirilor greceşti, cari deveniseră o primejdie formidabilă pentru existenţa poporului nostru, este obligat de a pune acum elementul românesc în posesiunea unei părţi a situaţiilor publice deţinute până aci numai de catolicii apuseni şi anume astfel, ca dintre mănăstirile catolice din Transilvania cari vor fi predate altor destina-

[1] In celelalte provincii româneşti numărul mănăstirilor româneşti este considerabil. Astfel în Vechiul Regat erau la 1904 22 de mănăstiri de călugări, cu 683 membri, 5 schituri de călugări cu 65 membri şi 21 mănăstiri de maice cu 1799 membre. (Cf Administraţia Casei Bisericii: Biserica română şi cultele straine pg. XLII şi XLIII). In Basarabia erau la 1921, 27 mănăstiri cu 2991 călugări şi călugăriţe. (Cf. Memoriul mănăstirilor de monahi şi monahii dintre Prut şi Nistru în vederea lărgirei legei agrare, pg. 5). In Bucovina numărul mănăstirilor este de 4, cu 43 călugări. (Cf. Dr. I. Nistor Istoria Bisericii din Bucovina, pg. 21).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

iuni, decât cea actuală, câteva să fie rezervate pentru monahii români, cari să fie puşi şi ei în situaţia de a fi pentru poporul nostru ceeace călugării catolici au fost pentru cei de o credinţă cu ei. Poate că, eventual pe această cale s'ar putea merge şi mai departe, până la o colaborare în aceleaşi mănăstiri de maice, a călugăriţelor ortodoxe cu cele catolice, pe terenul operei educative-şcolare şi pe acel caritativ. Deosebirea între ortodoxism şi catolicism este, din punct de vedere creştin, atât de neesenţială, încât acele fiinţe, de orice confesiune ar fi ele, cari şi-au dedicat viaţa aceluiaş Isus şi deaproapelui lor din aceeaş ţară, ar putea lucra fără nici o greutate alături unele de altele. Dacă cei chemaţi a rezolvi marea problemă religioasă a ţării noastre ar avea credinţă adevărată şi numai cât un grăunte de muştar, ar putea face nu numai acest lucru mărunt, dar, cum zice Scriptura, ar putea muta chiar şi munţii din loc.

Pe calea aceasta s'ar putea ajunge ca ceeace secole de sfăşieri confesionale au stricat şi au distrus, să se facă iarăşi la loc şi, cu timpul, prin frăţeasca iubire nefăţărită a tuturor, Biserica lui Christos să se facă iarăş una întru Duhul sfânt.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL VII.

ACTIVITATEA AMBIGUĂ A STATULUI CATOLIC

EL SEDUCE ROMA ŞI-ŞI ASUMĂ UN ROL POLITIC

I.

Politica cu două feţe a catolicismului unguresc

Catolicismul unguresc, după cum am văzut în capitolele anterioare, a fost mai mult în serviciul guvernelor lumeşti, decât în al religiei creştine. De dragul caracterului politic, el era gata în orice moment să sacrifice însuş caracterul catolic religios. Aşa se explică unele momente ca: acapararea de către Regele ungar a drepturilor papale, *placetum regium*, ameninţarea lui Matei Corvinul cu schisma, atitudinea episcopatului ungar la Sinodul vatican dela 1870, reînvierea dreptului de „placet" la 1871 şi o mulţime de alte momente cari au fost semnalate la locul lor în cursul acestei cărţi.

In ce priveşte atitudinea Guvernului unguresc faţă de Vatican la 1871, după cum spunea un distins fiu al Bisericii catolice în *Pesti Hirlap* din acel an, într'o serie de articole despre *„Dreptul de «placet» şi episcopii noştri romano-catolici"*,—„înşişi episcopii ar fi dorit îngrădirea catolicismului unguresc faţă de Vatican. Aceştia, văzând violenţa care a domnit în cursul Sinodului vatican, nu mai puteau avea nici o iluzie că infalibilitatea papală va fi proclamată . . . şi că singura modalitate de a se opune sciziunii care ar trebui să urmeze, este să păşească la mijloc Guvernul, să restabilească dreptul de «placet» şi în baza acestui drept să retragă permisiunea publicării oficiale a dispoziţiilor papale, prin ceeace ar apăra pe credincioşii catolici de a-şi părăsi Biserica sau de a se supune urmărilor antisociale cu totul înjositoare".[1]

Episcopatul unguresc caută la Regele apostolic sprijin contra Papei.

Aşa se explică faptul că Sinodul catolic ţinut la Budapesta

[1] „Pesti Hirlap", Nr. 167—1871.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

în 1871 în scopul alcătuirii proiectului de autonomie, *nu numai că n'a trimis nici un fel de adresă omagială Papei, dar în întreg proiectul nici măcar amintire nu se face de Papa, ci exclusiv de regele „apostolic", ca „patron suprem al Bisericii"*. Intr'un singur paragraf este amintit „scaunul roman" (nu „sfântul" Scaun), în legătură cu dreptul regelui de a fi reprezintat pe lângă el prin organe de stat. Dar această reprezintare este prevăzută într'un mod care nu se deosebeşte prea mult de al statelor necatolice.

Organizarea autonomă a Bisericii catolice ungureşti s'a început fără binecuvântarea Papei şi avea să intre în vigoare fără aprobarea acestuia şi chiar în contra lui.

Sinodul a fost stăpânit dela un capăt la altul al lui de o *atmosferă de ură deschisă împotriva hotărîrilor Sinodului vatican.*[1]

In Ardeal el exploatează pe Papa pentru scopurile sale, înducându-l în acelaş timp în eroare.

Caracteristic este că, cu toată această atitudine duşmănoasă a catolicismului unguresc regnicolar faţă de Papa, după ce, la 1873, pe neaşteptate a luat fiinţă în Transilvania Statul catolic, acesta, pentru a-şi putea consolida situaţia sa specială faţă de Statul ungar, a început a căuta favoarea Papei.

Dată fiind însă situaţia sa anticanonică şi ilegală, Statul Catolic, pentru a se putea menţinea, a fost nevoit să facă tot felul de transacţiuni din cele mai riscate pe socoteala adevărului şi a dreptăţii. Putem afirma chiar că el nu s'a ferit nici de cea mai ignobilă armă, de *minciună,* cu care a operat şi în sus şi în jos, după cum îi cereau interesele sale, de sigur mai mult politice decât religioase.

Am văzut cum Statul catolic a uzat la timpul său de această armă în lupta lui cu Guvernul unguresc. Vom vedea în capitolul prezent cum, pentru a-şi putea întări situaţia câştigată prin fraudă, el a căutat un sprijin la Papa în contra Guvernului, şi cum a lucrat consecvent să înşele pe însuş Papa, răuşind şi aici ca şi în celelalte operaţiuni similare.

Am arătat şi în alt loc că — precum spune M. Bochkor — „nu avem nici o singură urmă despre aceea ca Roma să se fi pronunţat cu privire la autonomia ardeleană, s'o fi aprobat categoric şi prin aceasta să fi ridicat legile cari zac la temelia ei, la rangul de canoane."[2] Roma nu s'a pronunţat *pentru* Statul

[1] Szemnecz Emil, Katholikus autonomia, pg. 94.
[2] M. Bochkor, o. c. pg. 479.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

catolic, fiindcă organizarea acestuia contrazicea fundamental doctrinei catolice, după cum am văzut că au afirmat la 1868 înşişi episcopii unguri, cari socoteau tendinţele Statului catolic ca aberaţiuni protestante şi francmasone, ba chiar ca erezii.

Cu toate acestea Statul catolic a fost tolerat de Papa.

Cum se explică faptul?

Faptul se explică prin aceea că conducătorii catolicismului ardelean au indus consecvent în eroare pe Papa cu privire la organizarea Statului catolic; ei nu l-au prezintat ca ceeace este în adevăr, ci ca pe o simplă adunare eparhială, convocată ca for consultativ ocazional de episcopul. Dovada acestei apucături o avem în telegramele omagiale pe care Statul Catolic îşi făcuse obiceiul să le trimită Papei din prilejul adunărilor sale generale anuale, şi în răspunsurile sosite pe urma lor dela Vatican.

II.

Vom da aici toate telegramele şi răspunsurile, însoţite de scurte comentarii, din cari se va vedea tendinţa permanentă a Statului Catolic de a seduce Vaticanul,[1] precum şi aceea de a-l angaja pentru scopurile sale politice.

Prima telegramă sau adresă trimisă Papei este dela 1877. Până aci secularul Stat catolic nu avuse nici o legătură cu Centrul catolicismului! Adresa aceasta s'a trimis din prilejul jubileului de 50 de ani de episcopat al marelui Leon XIII. Iată-o:

BEATISSIME PATER,

Schimbul de telegrame între Statul Catolic şi Papa.

Status Catholicus Dioecesis Transsylvaniensis *ad pertractanda negotia sua ecclesiastica, litteraria et fundationalia A. Carolinae in residentia episcopali congregatus, antequam consultationem suam benedicente, Deo inchoaret, oculos mentis suae ad centrum unitatis catholicae, Cathedram S. Petri convertit, ut religiosae pietatis et inconcussae suae erga summum Christi in terris Vicarium adhaesionis publicum testimonium daret, Tibi, Beatissime Pater! de feliciter consecuto quinquagesimo consecrationis episcopalis jubilari anno toto corde gratularetur, atque Deum omnipotentem, cuius mirabilem in longaeva episcopali et pontificali vita Tua providen-*

[1] O parte a Protocoalelor Statului Catolic mi-a fost cu neputinţă să le obţin, deoarece Biblioteca Universităţii din Cluj nu le posedă pe toate. Când, la intervenţia mea, direcţiunea Bibliotecii le-a cerut pentru o scurtă consultare dela Consiliul dirigent al Statului Catolic din Cluj, acesta a răspuns prin adresa sa Nr. 2915/923, că nu le poate ceda, având însuş trebuinţă de ele.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

liam gratus recolit, supliciter exoraret, ut beneficae vitae tuae annos multiplicare, atque thesauris divinae gratiae replere dignetur.

Postulabat hoc a nobis non tantum fides ac fidelitas, quibus Status Catholicus Transsylvaniensis S. Matri Ecclesiae, cuius Tu Beatissime Pater! caput et infallibilis Magister es adhaeret, sed et illa magni momenti consideratio: ut dum se defendendis suis juribus procurandisve ecclesiae et scholarum catholicarum emolumentis accingit, habeat sub nobili hoc labore tamquam exemplar et speculum heroicas illas virtutes, quibus Tu Beatissime Pater! applaudente toto orbe Catholico ecclesiam Dei illustrare, iura illius defendere, ad retundenda adversariorum molimina Temet adinstar insuperabilis muri apponere, atque cunctis fidelibus religiosae constantiae et perseverantiae in bono usque ad finem, illustre documentum dare non desinis.

Libenter insistet Status Catholicus Transsylvaniensis his Tuis alterna laude dignis vestigiis; certissimum enim habet non defuturam laboribus suis coronam, si illa fideliter praemendo, inconcussam usque in finem constatiam testatus fuerit.

Quod reliquum est, filiali submissione orat Status Catholicus, ut eidem et laboribus eius pro gloria Dei et S. Matris ecclesiae incremento susceptis apostolicam benedictionem impertiri et clementer suscipere digneris filialis venerationis ad inconcussae adhaesionis contestationem qua summus

Sanctitatis Tuae

humillimi servi ac devoti fideles Albae-Carolinae,
e Sessione Status Catholici, die 18-a Iulii 1877 celebrata.[1]

La această adresă răspuns n'a sosit!
Cum se explică lucrul?
Foare simplu!
Roma nu cunoştea şi nu recunoştea Statul catolic; ea ştia numai ce este în lumea catolică şi nu voia să ia act de nici o aberaţiune ca aceea pe care o întâlnia acum în Transilvania.

Tăcerea aceasta elocventă a fost înţeleasă precum trebuia şi la Alba Iulia şi la Cluj. Urmarea fu că de aci încolo din nici o adunare a Statului catolic nu s'au mai dat telegrame ca din adunări ale Statului, ci ca din simple congrese eparhiale, cari cadrează cu Dreptul canonic al Bisericii apusene!

[1] Cf. Az erdélyi római katolikus státus-gyülés Jegyzőkönyve 1877 évről, Kolozsvárt, 1879, pg. 15*—16.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Astfel se dă la 1882 următoarea telegramă, în care „Status catholicus dioecesis Transsylvaniensis“ dela 1877 este înlocuit consecvent cu „congressus universalis fidelium dioecesis Transsylvaniae“, despre care se spune că s'a întrunit „sub praesidio episcopi sui“, deşi în realitate Statul Catolic, după cum am văzut la locul său, are pe lângă episcopul, ca preşedinte cleric, şi un preşedinte mirean:

Eminentissimo Domino S. R. E. Cardinali Jacobini,
Status secretario
Romae.

Congressus universalis Fidelium dioecesis Transsylvanae *sub praesidio Episcopi sui Francisci Lönhart, cum hodie Praesulis sui edicto convocatus in sede episcopali Albae Iuliae congregaretur, priusquam ad opus suum accingeretur, ex intimo cordis sui adyto devotissima cum veneratione accedit ad sacratae Apostolicae sedis pedes, verba filialis et sanctae devotionis promens, simulque humillime orans, ut Sanctissimus Pater Apostolicus, Pontifex Maximus et Ecclesiae Dei Summus Princeps Congressui huic fidelium, quibus propositum est, de salute et prosperitate ecclesiae et scholarum in commune consultare, Apostolicam Benedictionem largiri dignaretur.*

Franciscus Lönhart,
episcopus Transsylvan.

Răspunsul la această telegramă fu următorul:

FRANCISCO LÖNHART
episcopo transsylvan.

Filialis obsequii et devotionis significationes, quae misso telegrammate continentur, peracceptae fuerunt summo Pontifici, qui laboribus vestris in rei catholicae bonum susceptis laetos uberesque fructus ominatur ac tibi universoque conventui, *cui praees petitam apostolicam benedictionem peramanter impertitur.*

L. Card. Iacobini. [1]

La 1883 se dă următoarea telegramă:

BEATISSIME PATER,

Delegati fidelium dioecesis Transsilvanae, quum hodie praesidente Episcopo suo in sede episcopali Albae Carolinae solemniter

[1] Cf. Protocolul din 1882, pg. 8 şi 47.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

congregati, ad pertractanda negotia ecclesiastico-politica et scholastica accingerentur, primum omnium inconcussae erga Sanctitatem Vestram, Sedemque Apostolicam devotionis ac filialis adhaesionis, amorisque ardentissimi contestationem ad pedes throni apostolici deferre cupientes, me infrascriptum rogaverint, ut votorum suorum interpres simul orarem Sanctitatem Vestram, ut inceptis eorum et pro suscesu laborum suscipiendorum Apostolicam eisdem benedictionem largiri gratiosissime dignetur,

Sanctitatis Vestrae devotissimus ac humillimus in Christo servus

Franciscus Lönhart
episcopus Transsylv.

Răspunsul la telegrama din anul 1883 fu acesta:

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

LÖNHART,

episcopo Transsilvan.

Karlsburg.

Devotionis et amoris testimonium tuo telegrammate panditum peracceptum fuit Summo Pontifici; qui gratias agens petitam benedictionem peramanter impertit.

L. Car. Iacobini [1]

Telegrama dată la 1885 este:

Spiritu Sancto rite in adiutorium vocato Fideles romano-catolici Dioecesis Transsylvaniae *sub praeidio Episcopi in sede eius episcopali Albae Iul.ae congregati, ut de rebus ad prosperitatem et maiorem profectum Spiritualium suorum spectantibus deliberarent, priusquam operi accinguntur, ad gradus throni pontificals humillima cum devotione accedunt, benedictionem salutarem Summi Pontificis, Ecclesiae Domini Summi Praesulis, impensissime implorantes".*

Răspunsul:

„Summus Pontifex grato animo accepit sensa devotionis et pietatis Tuo telegrammate exposita ac petitam benedictionem peramanter impertiit" [2].

L. Card. Iacobini.

[1] Protocolul 1883, pg. 8 şi 19.
[2] Protocol 1885, pg. 7 şi 30.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

La 1903 se dă următoarea telegramă:

Eminentissimo Domino Cardinali
MERRY DEL VAL, Status Secretario
Romae.

Proceres legatosque fidelium dioecesis Transsilvaniensis *tam clericos quam laicos* convocavi, ut quemadmodum *quotannis fieri solet, prosperitati rerum dioecesis consulerent.*

Conventus hic generalis, *cum nihil nisi divino auxilio ad optatum finem perduci possit, ante omnia invocavit Spiritum Sanctum, deinde avide arrepta occasione nunc primum illis data adeunt Suea Sanctitatis excelsum thronum ut concordi et unanimi voto intimam et sinceram devotionem erga Summum testarentur et omnia bona, fausta feliciaque precando gratularentur Suae Sanctitati, precarenturque instantissimis et ardentissimis precibus Deum Omnipotentem ut cui Ecclesiam regendam tradisset eundem ad majorem nominis sui gloriam utilitatemque Ecclesiae suae sanctae benedicere et ad ultimam aetatem salvum ospitemque perducere velit, denique supplices orant Suam Sanctitatem ut eis conatibusque eorum Apostolicam benedictionem largiri dignetur.*

Gustavus Carolus
episcopus Transsylvaniensis.

Răspuns:

Monsignor MAJLÁTH, Vescovo
Kolozsvár, Ungheria.

Beatissimus Pater pergratum habuit obsequium quod coetus *a Te congregatus Te duce praestitit, laetumque abprecatur exitum percipiandis consiliis, benedictionem apostolicam Tibi ac proceribus legatisque fidelium tuorum ex animo impertitur.*

Card. Merry del Val. [1]

Telegrama dela 1904:

Eminentissimo Domino Cardinali
RAPHAELI MERRY DEL VAL
Secretario Status Suae Sanctitatis
ROMA, Vaticano.

Conventus generalis dioecesis Transsylvaniensis *quem, ut quotannis fieri solet, ad pertractandas res scholasticas et oeco-*

[1] Protocol, 1903, pg. 8 şi 9.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

nomicas convocavi, Spiritu Sancto invocato adeunt excelsum Suae Sanctitatis thronum ea, quae filios decet, adhaesione et pietate Apostolicam benedictionem flagitando, ut scholas catholicas unanimi conatu tueri, et iuventutem Spiritu Christi imbuere valeamus.

† **Gustavus Carolus ex comitibus Majláth,**
episcopus Transsyilvaniensis

Răspuns:

Mons. MAJLATH vescovo Transsylvaniae

Kolozsvár, Ungheria

Conventui generali *dioecesis Transsylvaniensis beatissimus pater de obsequio gratias agit et coelestium luminum conciliatricem apostolicam benedictionem peramanter impertit.*

Card. Merry del Val[1]

Telegrama dela 1907:

Eminentissimo Domino Cardinali
MERRY DEL VAL
Status secretario Suae Sanctitatis

Romae, Vaticano.

Conventus generalis dioecesis Transsylvaniae, *quem convocavi, ut quemadmodum quotannis fieri solet, de rebus scholasticis et oeconomicis dioecesis consuleret, postquam Spiritum Sanctum invocavit, adit, Suae Sanctitatis thronum filialem pietatem et oboedientiam testificaturus et apostolicam benedictionem imploraturus.*

Gustavus Carolus
episcopus Transsylvaniensis.

Răspuns:

Excelentissimo

MAJLÁTH,
episcopo Transsylvaniensis

Kolozsvár (Hungaria).

Tibi cunctisque in conventu generali adunatis *beatissimus Pater benedicit.*

Card. Merry del Val[2]

---

1 Protocol 1904, pg. 9 şi 34.
2 Protocol, 1907, pg. 8—9.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Pentru a putea aprecia după cuviinţă duplicitatea Statului catolic, dăm aici următoarea telegramă trimisă în acelaş an şi în aceeaşi zi Regelui ungar, — telegramă dată nu în numele „Conventului general al diecezei Transilvane“, ca aceea trimisă Papei, — ci în numele „Statului catolic“, şi iscălită de episcopul nu ca episcop, ci „ca preşedinte al Statului“.

Iată telegrama, în traducere românească:

Către Maiestatea Sa apostolică regală,

Adunarea generală a Statului rom.-cat. ardelean cu inima plină de recunoştinţă faţă de Providinţă îşi aduce aminte de jubileul Înaltului nostru Stăpân şi de însănătoşarea lui norocoasă şi cu supunere îşi exprimă unanim bucuria sa şi neînfrânta sa alipire omagială.

MAJLÁTH,
episcopul Ardealului, ca preşedinte al Statului.

Răspunsul sosit este următorul:

Maiestatea sa apostolică regală s'a milostivit preagraţios a-şi exprima preaînalta sa mulţămire pentru supunerea pe care Adunarea generală a Statului catolic i-a arătat-o prin Excelenţa Ta.

Cancelaria Cabinetului.

La 1911 se dădu următoarea telegramă:

Eminentissimo Cardinali Secretario Status.

ROMA, Vaticano.

Congressus deputatorum catolicorum dioecesis Transsylvaniensis *sub praesidio Episcopi ad petractanda negotia scholastica et oeconomica coadiutorium gratias agit Omnipotenti pro sanitate Beatissimi patris reddita, et intime adhaerendo magisterio Petri exorat benedictionem Apostolicam.*

Gustavus Majláth,
episcopus Transsylvaniae.

Răspunsul primit fu următorul;

Illustrisimo ac reverendissimo domino

GUSTAVO MAJLATH, episcopo Transsylvaniae

Kolozsvár, Hungaria

Beatissimus Pater filiali devotionis obsequio gavisus ab Amplitudine tua deputatisque catholicis tuae diocesis istic congre-

[1] Protocol 1907, pg 9.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

gatis exhibito gratias agit plurimas et vota promens ut ipsio caelestia abundent auxilia pro congressus laboribus omnibus et singulis imploratum apostolicam benedictionem effuso libentique animo impertitur [1].

Card. Merry del Val.

După cum vedem, dela 1877 încoace .Statul catolic în telegramele lui către Papa căuta consecvent să se prezinte ca o adunare canonică, care se ocupă exclusiv de gospodăria eparhiei şi de educaţia fiilor credincioşilor catolici.

Dar, la un moment dat, după 37 de ani de consolidare a terenului, Statul catolic crezu că îşi poate permite luxul de a depăşi sfera sa de activitate de până aci şi că poate lua şi faţă de Roma o atitudine mai categorică şi mai independentă.

In Noemvrie 1914, după izbucnirea războiului mondial în care Ungaria intrase cu atâta însufleţire şi cu atâtea speranţe, Adunarea generală a Statului catolic a hotărît ca episcopul să-i trimită Papei o scrisoare omagială şi în acelaş timp să trimită şi Regelui ungar următoarea telegramă omagială:

Cancelaria Cabinetului

Viena, Hofburg.

Adunarea generală a Statului catolic ardelean cu însufleţire unanimă şi cu supunere salută pe Inaltul ei Stăpân şi Rege, asigurându-L de credinţa noastră mutuală faţă de persoana Sa preaînaltă şi punându-i în vedere că în aceste vremuri grele îşi va împlini într'un singur gând datoria patriotică.

Majláth, episcop ardelean.

Răspuns:

Maiestatea Sa ces. reg. apostolică s'a milostivit preagraţios a primi cu vie satisfac'ie şi cu plăcută mulţumire omagiile adunării generale a Statului catolic, exprimate prin Excelenţa Ta, precum şi asigurarea că în aceste vremuri serioase de acum îşi va împlini datoria patriotică. [2]

Din înalt ordin,

Daruváry.

In anul următor, graţie faptului că armatele Puterilor Centrale repurtaseră pe câmpurile de luptă victorii strălucite, cari le dădeau

[1] Protocol, 1911, pg. 5.—6
[2] Protocol 1914, pg. 5 şi 33.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Unguri or dreptul să nutrească cele mai îndrăzneţe visuri imperialiste, Statul catolic îşi luă curajul necesar şi dădu Papei o telegramă de caracter nu numai religios, ci şi politic.

Telegrama se dădu acum în numele Statului catolic, având iscălitura episcopului ca preşedinte.

Telegrama aceasta adresată Papei nu este publicată, ca de obiceiu, în textul original, ci numai în traducerea maghiară, — un semn şi acesta despre marea încredere pe care o avea acum în sine Statul Catolic. Telegrama sună astfel:

„*Convocând adunarea generală a Statului rom.-cat. ardelean în scopul de a desbate chestiunile şcolare şi economice, cerem binecuvântarea Sanctităţii Tale, ca să putem purta cu credinţă şi cu curaj munca atât de multiplă şi temerile zilei de astăzi pentru întărirea religiozităţii. Aducem totodată mulţămiri pentru activitatea multilaterălă desfăşurată cu adevărată îngrijire părintească în scopul de a restabili între beligeranţi pacea şi iubirea şi ne exprimăm firma convingere că Biserica lui Dumnezeu va ieşi din această furtună şi mai curată şi mai întărită.*[1]

Majláth,
episcop, preşedinte.

La această telegramă a *Statului catolic*, Roma, consecventă, dădu şi de astădată acelaş răspuns elocvent ca şi la 1877: *ea tăcu.*

Tot în acelaş an Statul catolic dădu o telegramă de natură politică şi Regelui, la Viena. Telegrama e următoarea:[2]

Allerhöchste Kabinetskanzlei

Wien, Hofburg.

Convocând pe deputaţii clerici şi mireni ai Statului catolic ardelean la adunarea generală anuală ordinară, sunt fericit să pot fi interpretul hotărârii aduse de aceasta cu unanimă însufleţire,

---

[1] Protocol 1915, pg. 8.

[2] Se mai încrestăm două observaţii: 1. In Şematismul diecezei rom.-cat. ardelene, tipărit în latineşte, pentru a putea fi citit şi la Roma, numele Statului catolic este redat astfel: „Senatus (!) dirigens dioecesanus pro administratione fundorum catholicorum Religionis, Studiorum, Stipendiorum, et aliorum Fundationalium". 1913' pg. 209) şi 2. In prefaţa scrisă de episcopul Majláth la broşura franţuzească pentru Români a d-lui E. de Ggárfás: *L'église catholique en Transylvanie*, P. S. S. vorbeşte de „Status catholicus (l'organisation autonome des Catholiques de Transylvanie)" (pg. 3 şi 4).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

în sensul dorinței de nestrămatată alipire atât către persoana preaînaltă a Maiestății Voastre, cât și către Casa Domnitoare și în sensul că în lupta noastră grea pentru păstrarea intactă a țării Sfîntului Ștefan, gata pentru orice sacrificii, perseverăm mai departe și credem nestrămutat, că înțelepciunei Maiestății Voastre îi va răuși să accelereze sosirea păcii durabile, de noi toți atât de fierbinte dorite.

Contele **Gustav Carol Majláth,**
episcop ardelean, președinte.

Cancelaria Curții nu răspunse nimic la această adresă omagială.

La 1917 Statul catolic se adresează noului Rege, *Carol*, cu următoarea telegramă de asemenea de cuprins politic, în care, printre altele îi aduce mulțumiri pentru liberarea Transilvaniei de sub Români.

Telegrama este următoarea:

Cancelariei Cabinetului M. S. ces. reg. apostolice
Wien, Hofburg.

Adunarea generală a Statului rom.-cat. ardelean aducându-și aminte cu sentimentele cele mai sincere ale tradiționalei și neînfrânteî credințe omagiale, de prima aniversară a suirei pe tron a Maiestății Voastre, se gândește cu inima plină de recunoștință la eliberarea Transilvaniei săvârșită sub conducerea supremă a M. V. și roagă Providința divină să Vă permită a realiza toate acele scopuri înalte pe cari le nutrește inima Voastră regală și cari urmăresc întărirea sufletească a țării lui Dumnezeu, — binefacerile păcei glorioase cât mai apropiate și fericirea întinselor straturi ale națiunei credincioase.

Contele **Gustav Carol Majláth**
episcopul Ardealului, ca președinte al Statului Catolic.

Răspunsul personal al Regelui fu acesta:

Excelenței Sale, Contelui
GUSTAV CAROL MAJLÁTH,
consilier intim, episcop al Ardealului, președinte al Statului Catolic.

Omagiile adunării generale a Statului rom.-cat. ardelean

[1] Protocol 1915, pg. 8.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

precum şi expresiunea credinţei nestrămutate de supuşi, le primesc cu plăcută mulţumire. Eliberarea părţilor ardelene ale Ungariei din mâinile inamicului a fost una din cele mai nepieritoare glorii ale armatei Mele şi ale vitejilor noştri aliaţi. Convingerea mea este, că sentimentul de jertfă al naţiunei maghiare va vindeca în timpul cel mai scurt rănile cauzate, şi cu ajutorul lui Dumnezeu va putea duce din nou la înflorire regiunile devastate de inamic [1].

Carol.

Pornit odată pe panta politicei, Statul Catolic o urmă înainte. După telegrama către Regele, el dădu o telegramă de cuprins politic şi reginei Zitta, în termenii următori:

Cancelariei Mareşalului M. S. Reginei,

Wien, Hofburg.

Adunarea generală a autonomiei (!) catolice ardelene îşi aduce cu recunoştinţă aminte de fapta princiară a M. V. cu care a îmbrăţişat Ardealul în zilele grele de încercare a lui, şi se roagă fierbinte pentru fericirea familiară a Maiestăţii Voastre.

Majláth,
episcop, preşedinte

baronul Sigismund Szentkereszti,
vicepreşedinte.

Răspunsul dat în numele Reginei, fu:

Excelenţei Sale episcopului
GUSTAV CAROL MAJLÁTH

Alba Iulia.

M. Sa Impărăteasa şi Regina a binevoit preagraţios a primi cu cea mai călduroasă mulţumită, salutul omagial al adunării generale a autonomiei catolice ardelene. [2]

Din înalt ordin

Contele Alex. Eszterházy,
mare şambelan.

Luat de vârteju! politic, episcopul Majláth îşi pierdu capul. El uită ce-i este permis unui preot şi ce nu, şi ce-i este permis unei adunări bisericeşti şi ce nu. Astfel, după ce prin telegramele date în anii anteriori atât Papei cât şi Regelui, s'a expus pentru

[1] Protocol, 1917, pg. 6.
[2] Id. pg. 6.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

puncte de vedere cu totul gingaşe, îl vedem în toiul gravelor evenimente din toamna anului 1918 mergând cu temeritatea până la ultima limită.

Când s'a întrunit în 14 Noemvrie 1918, adunarea generală a Statului catolic, starea de drept în fosta Ungarie era fundamental schimbată. Revoluţia izbucnise, regele părăsise ţara şi puterea o luă asupra sa pentru moment, *Consiliul naţional maghiar.* In astfel de împrejurări episcopul Majláth găsi de cuviinţă să ţie la deschiderea adunării, următoarea cuvântare:

Prea Onorată Adunare generală,

Viaţa naţională maghiară merge înainte în formă nouă. Puterea de Stat a luat-o asupra sa Consiliul naţional maghiar şi guvernul alcătuit din sânul acestuia, având deplina conştiinţă a datoriei şi a răspunderii faţă de patrie. Noi, cărora binele patriei ne este mai scump decât orice altceva[1], *nici în aceste împrejurări schimbate nu putem pierde de dinaintea ochilor* esenţialul: viaţa naţională maghiară fericită, puternică. *In consecinţă voim să sprijinim şi pe noul depozitar al puterii de stat în opera lui de susţinere a ordinei publice, de restabilire a siguranţei publice, de asigurare a păcei interne, de apărare a bunei înţelegeri dintre cetăţeni şi în toată acea operă de mai târziu, care năzueşte spre* fericirea naţiunei maghiare.

Să nu fim aşadară privitori impasibili ai evenimentelor, ci să ne luăm partea noastră în opera mare a menţinerii patriei, să căutăm a înţelege şi a ne identifica cu dorinţele juste şi echitabile ale naţionalităţilor conlocuitoare[2], *pentruca să putem pune întreaga mare putere care zace în concordie, în serviciul ridicării iubitei noastre patrii din situaţia ei critică de acum. Să ne înarmăm cu spiritul Evangeliei, pentruca marea iubire a acesteia să ne facă capabili de orice sacrificii.*

Despre conlucrarea preoţilor şi credincioşilor diecezei mele am asigurat deja în scris pe Consiliul Maghiar. Să-mi fie permis a cere autorizaţia adunării generale spre a putea face acest lucru şi faţă de Consiliul Naţional ardelean, pe care, în opera

[1] Chiar decât Christos! N. A.

[2] Niciodată într'o mie de ani, nu s'au gândit până aci la acest lucru fraţii noştri în Christos. N. A.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

lui grea şi plină de răspundere, vroim să-l sprijinim ca un singur om.
Adunarea generală o declar deschisă în numele Domnului Iisus“ [1].

Această cuvântare dovedeşte că Statul Catolic, în frunte cu preşedintele ei, a deraiat cu desăvârşire dela calea cea dreaptă. El uită eternele adevăruri morale ale vieţii şi nu-şi mai aminti de nimic altceva, decât de politica naţională ungurească, pe care se crezu dator s'o sprijinească şi în noua ei formă, concretizată în Consiliul naţional ardelean.

In aceeaşi sesiune din 1918, cu două săptămâni înainte de marea adunare dela Alba Iulia, adunarea generală a Statului Catolic se crezu chemată să intervie şi pe lângă Papa în favorul păstrării neştirbite a Ungariei milenare.

Iată telegrama pe care a dat-o cu acest prilej Papei:

Eminenţei Sale Cardinalului
PETRU GASPARRI
secretarul de stat al Sancităţii Sale
Roma, Vatican.

Adunarea generală a diecezei ardelene, [2] *pe care am convocat-o pentru ca — cum se obişnueşte în fiecare an — să se sfătuiască (!) cu privire la afacerile şcolare, fundaţionale şi economice ale întinsei eparhii, — după ce a cerut ajutorul Duhului Sfânt, mânat de sentimentul gratitudinei fireşti şi al alipirei credincioase, se adresează către Sanctitatea Voastră spre a da dovadă despre acele sentimente şi spre a cere binecuvântarea apostolică.*

Totodată, folosind acest prilej, astăzi, când se pare că se apropie sfârşitul groaznicului război mondial şi aurora multdoritei păci începe a se ivi, adunarea generală ţine să-şi aducă înaintea Sanctităţii Voastre tributul de mulţumită şi recunoştinţă pentru osteneala şi pentru paşii pe cari i-aţi făcut în interesul îndulcirei grozăviilor războiului şi în interesul păcii, începând din ziua urcării Voastre pe tron şi până astăzi, şi să Vă roage totodată *ca să apăraţi din toate puterile năzuinţele patriei noastre care veacuri dearândul a suferit şi a sângerat întru apărarea creştinătăţii şi a întregei civilizaţii apusene,* — **năzuinţe îndreptate întru apărarea unităţii ei milenare şi a integrităţii ei teritoriale**“.[3]

[1] Protocol, 1918 pg. 4.
[2] Deci şi aici: nu a Statului catolic! N. A.
[3] Protocol 1918, pg. 8.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

III.

Răspunsul la această intervenţie n'a apucat să-l mai dea Papa, căci încurând, la 1 Decemvrie 1918, l'a dat Istoria implacabilă, la Alba Iulia, unde chestia integrităţii teritoriale a Ungariei şi-a găsit singura ei resolvire dreaptă.

In acea zi Transilvania îşi dobândi o nouă cârmuire, ieşită din voinţa majorităţii cetăţenilor ţării, — dar acum episcopul Ardealului nu mai apăru ca să o asigure de sprijinul său şi al credincioşilor săi, cum cu câteva săptămâni înainte asigurase pe Consiliul naţional unguresc al Ardealului, în fruntea căruia stătuse duşmanul cel mai neîmpăcat al Românismului, doctorul *St. Apáthy*.

Episcopul Majláth ignorează Stăpânirea românească.

Episcopul Majláth se retrase în castelul său dela Alba Iulia, aşteptând să treacă şi de astădată primejdia valahă, ca în toamna anului 1916.

Ilustrul prelat care, până ce li-a mers bine Puterilor Centrale, vedea în toate degetul lui Dumnezeu, în noile schimbări n'a mai văzut acelaş deget, şi în consecinţă n'a căutat să-şi mângâie şi să-şi împace credincioşii cu cuvintele înţelepte şi cu adevărurile veşnice ale Scripturii. Ce n'ar fi putut face pentru liniştirea spiritelor un ierarh care ar fi avut curajul creştinesc de a se adresa către fiii săi sufleteşti spunându-le vorba Apostolului că *„stăpânirile sunt dela Dumnezeu"*? Dar episcopul Majláth, după 1 Dec. 1918 a uitat cu totul că e creştin şi s'a simţit numai Ungur. In loc de smerenia creştină, el a fost cuprins de îngâmfarea grofească, care i-a dictat să se împotrivească Naturei şi Voinţei lui Dumnezeu. Unirea Ardealului s'a făcut în Alba Iulia lui, şi păstorul sufletesc al unui popor care avea aşa de grave păcate în contra noastră, nu s'a simţit dator să vie la adunare în mijlocul Românilor, cari l-ar fi ridicat în slavă, şi să spuie: *Fraţilor! Şi în vinele mele curge sânge românesc!*[1] *Dacă Dumnezeu a vrut să ajungem astfel ziua de astăzi, să uităm tot ce-a fost rău în trecut şi să trăim de aici încolo ca fraţii, creştineşte* . . .

Mi-aduc aminte de ziua de 24 Ianuarie v. 1918, în care

[1] Episcopul Majláth se trage din vechea familie românească Mailat, care a fost înrudită cu familia Basarabilor (Cf. *Enciclopedia română* v. III. pg. 168). Dl V. Motogna găseşte că „tragedia neamului românesc din Ungaria se oglindeşte bine în istoria familiei Mailat" (Cf. *Revista istorică* condusă de N. Iorga, 1922, pg. 188).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Episcopul catolic al Ardealului în comparaţie cu arhiepiscopul rus al Basarabiei.

Basarabia, având scutul armatei române care ocupase întreaga province dintre Prut şi Nistru, s'a declarat pe veci ruptă de Rusia şi s'a constituit în „republică moldovenească independentă". In acea zi, de două ori mare pentru neamul românesc, s'a slujit în catedrala arhiepiscopească din Chişinău, liturgie solemnă, la care a luat parte întreg oraşul. Această liturgie a fost săvârşită de însuş arhiepiscopul rus *Anastasie*, asistat de episcopul *Gavriil* al Cetăţii Albe, de doi arhimandriţi, de 24 preoţi şi de cinci diaconi, îmbrăcaţi în cele mai strălucitoare odăjdii. La sfârşitul slujbei arhiepiscopul a rostit în ruseşte o pătrunzătoare predică despre Provedinţă, aducând, de încheiere, mulţumiri fierbinţi armatei române pentru binefacerea răvărsată asupra Basarabiei prin reîntronarea ordinei şi dreptăţii şi încheind cu cuvintele, spuse româneşte: *„Trăiască Maiestatea Sa Carolul Ferdinand al României! Trăiască armata română!"* [1]

Am rămas profund emoţionat în faţa acestui moment. Înţelegeam frământările din sufletul arhiereului, şi îmi dădeam seama cât de puternic se luptă în el rusul cu creştinul. Spre onoarea lui, arhiereul s'a dovedit adevărat creştin, fără să devie trădător al neamului său.

El a înţeles Dreptatea dumnezeiască în cele întâmplate şi s'a plecat înaintea ei, şi când s'a convins că ea este implacabilă şi-a luat rămas bun dela Basarabia şi a plecat, ca creştin adevărat şi ca un bun fiu al neamului său, în Rusia . . .

Opera pe care a săvârşit-o armata neamului nostru în Basarabia, a săvârşit-o, în împrejurări analoge şi în Transilvania pe care a scăpat-o de urgia revoluţiei şi a bolşevismului. Mai mult chiar, ea a scăpat şi Ungaria de peirea sigură spre care mergea. Dar conţii şi baronii unguri îmbrăcaţi în rasa de episcopi n'au ştiut să se ridice nici un singur moment până la înţelegerea creştinească superioară a vremilor pe cari le-au apucat; ei s'au înregimentat în rândurile militante ale celor cari o mie de ani ne-au urît şi cari ni-au jurat şi acum, dupăce i-am salvat dela moarte, pieirea. Contele Majláth, care făcuse atât de categorice declaraţii politice potrivnice stării de drept de astăzi, nu se simţi dator nici faţă de sine însuşi, nici faţă de neamul căruia i-a jurat credinţă, să tragă consecinţele atitudinei sale şi să facă pasul pe care l-a făcut în Basarabia Anastasie. El rămase mai

[1] Vezi gazeta *România Nouă* din Chişinău, 27 Ianuarie 1918.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

departe la postul său. Este uşor de închipuit cu ce inimă şi *cu ce scopuri.*

Scopurile le vom vedea mai deaproape în capitolul următor,

Deocamdată vom încheia reţinând din broşura Statului Catolic, inspirată de sigur de episcopul Majláth, asigurarea că *„Statul Catolic nici odată nu s'a ocupat cu politica“*, că *„din activitatea lui a exchis orice tendinţă politică*[1] mai mult chiar, că *„politica nu se poate întroduce în el nici cu forţa!“*[2]

Duplicitatea Statului Catoiic.

Iar cât pentru raporturile dintre Statul catolic şi Papa, pe cari le-am lămurit în baza unui prisos de documente, reţinem şi aici declaraţia la fel de loială a broşurei, cuprinsă în următoarele cuvinte:

„E deci de înţeles dacă *adunările generale ale Statului catolic* şi-au trimis salutările Sfinţiei Sale Papei şi Papa din timpul referitor cu toate ocaziunile şi-a trimis binecuvântările la activitate *adunărilor Statului.*“[3]

Cum stă această declaraţie faţă de adevărul că *nici o singură dată* Papa nu şi-a trimis binecuvântările sale la activitatea adunărilor *Statului?*

După ce 40 de ani Statul Catolic a sedus pe Papa, acum el vrea să seducă şi Statul român.

Sunt convins că, odată, demascată atitudinea necanonică, ilegală şi iloială a acestei organizaţii hibride, atât Scaunul roman cât şi Statul român vor şti să-i dea sancţiunile cuvenite.

IV.

In cursul tipăririi cărţii mele a apărut broşura franţuzească *L'église catholique en Transsylvanie* de dl Dr E. Gyárfás, care cuprinde cu privire la Statul catolic toate inexactităţile pe cari le-au susţinut catolicii unguri în scopul mistificării opiniei publice şi pe cari noi le-am redus la adevărata lor valoare. Nu învinuesc nici de cum pe dl Gyárfás, ale cărui bune intenţii le cunosc de aproape, că ar fi vrut să facă prin această broşură scrisă acum 20 de ani pentru publicul francez şi tipărită abia acum, pentru publicul român, acea operă de seducere pe care a încercat-o Statul catolic

Episcopul dela Alba Iulia mistifică opinia publică românească.

[1] Trecutul şi prezentul Statusului rom. cat. ardelean pg. 13.
[2] Id. pg. 15.
[3] Id. pg. 16.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

cu broşura sa *Trecutul şi prezentul Statusului rom.-cat. ardelean.* Dar trebue să relev faptul că informaţia dlui Gyárfás cu privire la istoria şi la situaţia de drept a Statului Catolic este cu desăvârşire falşă. Astfel este fundamentul falş că Statul Cat. ardelean ar fi fost introdus în Dreptul public ardelean (pg. 7), că el ar fi o persoană juridică (pg. 8) şi că ar fi proprietarul imobilelor date lui de Puterea civilă (pg. 8), precum şi aceea că „organizaţia (!) St. Cat. dela 1867, a fost sancţionată de Francisc Iosif după lungi negociaţiuni cu Sf. Scaun şi cu aprobarea acestuia" (pg. 11).

Ceeace surprinde mai mult la această broşură pe omul familiarizat cu chestiunea St. Cat. nu este atât informaţia greşită a dlui Gyárfás, — care nu este nici istoric, nici teolog şi care pe vremea când a scris broşura era student în anul III la Paris, unde îi lipseau izvoarele necesare pentru o informaţie suficientă, — ci, ceeace surprinde este faptul că episcopul Majláth, care *trebue* să ştie istoria St. Cat., scrie o prefaţă foarte elogioasă la această broşură plină de greşeli scuzabile la autor, dar absolut condamnabile la un episcop.

Contele Majláth voia să seducă şi prin această broşură opinia publică românească neorientată, întocmai cum a încercat şi cu broşura oficioasă a Statului Catolic.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CAPITOLUL VIII.

STATUL CATOLIC SUBT REGIMUL ROMÂNESC.

EL SE DECLARĂ DEPLIN SUVERAN.

I.

Motto:

«Este oare Statul Catolic rodul luptelor pentru organizarea internă a catolicismului, sau este o instituţie octroată din afară asupra Bisericii catolice ardelene, — instituţie care numai prin aceea a devenit cu trup şi suflet catolică, că mediul ambiant a cerut cu necesitate istorică imperativă asimilarea şi distrugerea elementelor străine şi că catolicismul a posedat dispoziţia psihologică necesară acestei asimilări — şi numai succesele pe cari le-a dobândit au putut face să se uite că spiritul catolicismului a produs acea asimilare?»

Astfel se întreabă autorul monografiei istorice despre *Autonomia catolică ardeleană*, *Dr M. Bochkor*, fost secretar al Statului Catolic şi mai târziu profesor la Facultatea de Drept a Universităţii din Cluj [1].

Chiar faptul că autorul îşi pune această întrebare, este semnificativ.

Rolul Statului Catolic în opera de asimilare maghiară a Transilvaniei.

Oricare ar putea fi răspunsul pe care un ungur sau un catolic l-ar putea da la această întrebare, pentru noi, din studiul amănunţit al chestiunii, nu se poate desface alt răspuns decât acela că, da, Statul catolic a fost o instituţie care n'a luptat pentru interesele religioase ale Bisericii catolice, ci care a întrebuinţat catolicismul în favorul procesului de asimilare ungurească a Transilvaniei.

Aceasta am dovedit-o pentru trecut, când Statul catolic a fost favorizat de regimul maghiar.

. Să vedem acum care este situaţia Statului catolic vis-à-vis de Stăpânirea românească.

[1] Dr M. Bochkor: Az erdélyi katholikus autonómia, pg. 6.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

II.

Când la 1 Decembrie 1918 Adunarea dela Alba Iulia a decretat Unirea Ardealului cu România, în declaraţiile făcute cu acel prilej s'a asigurat, prin p. 3 al alin. III. „egala îndreptăţire şi deplina libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat".

Cum avea să se înţeleagă această măsură în mod practic, aceasta rămânea să se vadă mai târziu. Fapt este că în cei 5 ani de zile cari au trecut dela Unire încoace „autonomia" Statului Catolic din Transilvania n'a fost atinsă prin nimic din partea Puterii civile.

In schimb Statul Catolic, profitând de împrejurarea că între Români nu era absolut nimenea care să fi cunoscut temeinic situaţia lui de drept şi de fapt, şi-a aranjat singur situaţia, aşa cum i-a plăcut.

Supt regimul românesc el îşi menţine vechea organizaţie.

Mai întâi de toate el a rămas cu aceeaş organizaţie, mai mult politică, pe care o avusese înainte, sub Unguri, şi care dacă noi am fi avut dela început orientarea necesară, ar fi trebuit să înceteze din prima zi a stăpânirei româneşti. Astfel el constă şi astăzi, în afară de un număr de delegaţi preoţi şi mireni, din toţi acei membri cari pe timpul dominaţiunei ungureşti făceau parte din Statul Catolic în virtutea oficiului lor civil de stat, şi anume din toţi acei indivizi catolici cari la 30 Noemvrie 1918 se găseau ca preşedinţi şi juzi ai Curţii de apel, ca prefecţi sau subprefecţi de judeţe, ca primari ai oraşelor libere regeşti şi a celor cu magistrat, ca deputaţi dietali sau ca profesori la Universitatea din Cluj, şi pe deasupra din încă *trei reprezentanţi ai Erariului unguresc.*

Nici după ce eu am atras atenţia Guvernului asupra acestei anomalii, prin articolele mele cari i-au fost comunicate oficial de Consistorul ortodox din Cluj, şi prin cari ceream disolvarea imediată a Statului Catolic, nu s'a luat nici o măsură.

Statul Catolic continuă a funcţiona ca şi când dela 1918 şi până astăzi nimic nu s'ar fi schimbat pe lume. Ba, mai mult chiar, — el nu funcţionează ca pe timpul dominaţiunei ungureşti, ci aşa precum el a *vrut* să funcţioneze pe atunci, dar n'a putut.

III.

Am văzut că Statul Catolic a luptat veacuri dearândul pentru o autonomie absolută, dar că nici odată aceasta nu i s'a

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

recunoscut, dimpotrivă el a fost readus tot mereu la realitate prin măsurile Guvernului.

Acum, sub dominaţiunea noastră, visul străvechiu al Statului Catolic a devenit o realitate, el este deplin autonom, aşa de autonom cum nu cred să mai fi fost vre-odată, în situaţia analogă, vr'un organ al vieţii publice în vre-o ţară din lume.

Să urmărim, în cele următoare, fazele prin care a trecut acest proces nou de autonomie.

In raportul său către Adunarea generală a Statului Catolic, Consiliul Dirigent al acestuia spunea la 1920:

„*Incetând după izbucnirea revoluţiei* (din 1918, N. A.) *vechea legătură cu guvernul maghiar de Culte şi Instrucţie publică, în baza autonomiei care-i compete Statului Catolic, toate afacerile le conduce şi le isprăveşte Consiliul Dirigent al acestuia.*“ [1]

El îşi asumă chiar drepturi suverane, prin cari sfidează Statul român.

Deci atribuţiile Ministerului de Culte ungar le-a luat asupra-şi, cu dela sine putere, Consiliul Dirigent al Statului Catolic!

In consecinţă, el a sistemizat încă în August 1919 un post de referent şcolar special, care avea să fie pentru şcolile catolice ceeace fusese înainte Ministerul de Instrucţie ungar. In acest post a şi fost numit îndată fostul director regional de stat al învăţământului, dl *Ştefan Szentimrei*, român de origină. [2]

O a doua consecinţă fu că Statul Catolic a *sistat caracterul de stat al Cassieriei fundaţionale a Perceptoratului regesc din Cluj* şi a transmis agendele acesteia asupra Cassieriei domeniilor din Mănăştur de sub conducerea Statului Catolic.

Iată cum relatează această schimbare Statul Catolic în raportul său către Adunarea generală din 1920:

„La vestea ocupaţiunii militare a Ardealului, (Noemvrie 1918) Perceptoratul regesc din Cluj, ca cassierie fundaţională, în urma ordinului telegrafic al Ministerului de Finanţe ungar, a transportat averea fondurilor Statului, în suma de aproximativ 8 milioane coroane, la Budapesta, în Cassieria Centrală. In scopul asigurării manipulării financiare netulburate, în jumătatea primă a lui Ianuarie 1919 am transpus manipularea mai departe a cărţilor cu depunerile făcute la institutele de credit din Cluj, dela Percep-

[1] Anuarul Statului Catolic pe 1920, pg. 5.

[2] Ca student al Universităţii din Cluj d. Szentimrei se chema Frâncu (Frink). Sub acest nume şi-a tipărit şi teza de doctorat.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

toratul de stat la Casieria domeniului Mănăştur. De atunci încoace această cassierie îndeplineşte şi agendele cassieriei fundaţionale. Pentru aflarea legăturii dintre conducerea cassieriei celei vechi şi a celei nouă, având neapărată nevoie de registrele conduse de Perceptoratul regesc, precum şi de ordonanţările neterminate şi de alte cărţi de ale noastre auxiliare, am cerut încă în Martie 1919 dela Resortul Cultelor, extradarea acelora. Resortul Cultelor a transpus cererea noastră Resortului de Finanţe spre deliberare şi rezolvire. După alergături îndelungate şi obositoare, în baza ordinului Direcţiunei financiare din Cluj ni-a succes, în sfârşit, ca la 31 Oct. 1919 să ajungem în posesiunea tuturor registrelor, documentelor şi ordonanţelor noastre. Averea în hârtii de valoare adusă la Cluj, după ocuparea Budapestei, dimpreună cu numerarul rămas la Perceptoratul regesc, în urma ordinului dlui secretar general (!) dela Finanţe, Dr. Dragonescu, în Martie 1920 le-am căpătat la mână" [1].

Astfel contactul cu Statul român s'a rupt şi aici.

A treia consecinţă a fost *Transformarea Serviciilor de conturi al Statului Catolic*, din serviciu de Stat în serviciu confesional [2].

A patra consecinţă a fost modicarea *Regulamentului pentru administrarea bunurilor*, aprobat la 1914 de Ministerul de Culte, dupăce se stipulaseră acolo dreptul de patron suprem al Regelui şi dreptul de supremă inspecţie a Statului. In noul Regulament s'au şters § de § toate drepturile, regale şi de stat, pe cari le-a luat asupra sa Consiliul Dirigent al St. C. [3]. Regulamentul în noua lui formă modificată a fost aprobat, bine înţeles, numai de Statul Catolic; de îndată ce acesta a luat asupra sa atribuţiile avute înainte de Ministerul de Culte, nu mai avea dela cine să mai ceară o nouă aprobare. [4]

A cincea consecinţă a fost abrogarea *Regulamentului despre sfera de competinţă a Statului rom.-cat din părţile ardelene cu privire la şcolile susţinute şi conduse de el*, regulament care, cum am arătat la pg. 137 ş. u., a prefăcut de fapt şcolile Statului Catolic în şcoli de stat.

[1] O. c. pg. 23.
[2] Id. pg. 25.
[3] Anuarul St. C. pe anul 1922 pg. 69 ş. u.
[4] Id. pg. 72.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Iată cum a raţionat cu privire la acest punct St. C.

In darea de seamă către Adunarea generală din 1921 el zice: *„Regulamentul despre sfera de competinţă" astăzi trebue să-l considerăm ca inexistent. Drepturile de patron ale regelui apostolic ungar n'au fost transmise asupra Statului român, sau cel puţin transmiterea lor nu este statorită. In consecinţă, nici Regulamentul despre sfera de competinţă, care se razimă pe dreptul de patronat al Regelui, nu mai poate avea nici o valoare"* [1].

Şi mai departe: *„Noi trebue să considerăm, dela preluarea imperiului de către Români, ieşit din vigoare Regulamentul despre sfera de competinţă, care a înzestrat pe directorii regionali cu drepturi mai mari faţă de şcolile secundare conduse de Statul catolic.* **Dacă, deci, socotim Regulamentul ca scos din vigoare, este firesc ca să nu putem primi în afacerile noastre şcolare amestecul directorilor regionali, respectiv al autorităţilor de stat, amestec care vatămă autonomia noastră strămoşească".** [2]

In consecinţă St. C. n'a vrut să primească conform legii pe directorii regionali, n'a vrut să-i admită ca conducători ai examenelor de maturitate, n'a vrut să primească ordine dela ei, provocând prin aceasta un adevărat război cu autoritatea şcolară. — Este adevărat că dela o vreme, St. C. a trebuit să cedeze, dar, după spusa lui, „s'a supus forţei".

Statul Catolic răpeşte Regelui României dreptul de patron al Bisericii catolice.

A şeasea şi cea mai extraordinară consecinţă a fost *ştergerea dreptului de patronat al Regelui asupra Bisericii catolice*, drept care n'a încetat în curs de o mie de ani nici odată, orice configuraţie politică ar fi avut Transilvania sau Ungaria şi care a fost exercitat chiar şi când în fruntea ţării nu erau regi, ci guvernatorii (ca d. e. Ion Huniade ş. a.),

In raportul către adunarea generală din 1921, Consiliul Dirigent al St. C. zicea în această privinţă: „Drepturile de patron ale regelui apostolic ungar n'au fost transmise asupra Statului român, sau cel puţin transmiterea lor nu este stabilită". [3] Şi mai departe: *„Dupăce drepturile de patronat ale regelui apostolic în statele succesore trebue să le socotim, dimpreună cu Sancţiunea Pragma-*

[1] Anuarul St. C. 1921 pg. 25,
[2] Anuarul Statului Catolic 1922, pg, 38.
[3] Anuarul St. C. 1921, pg 25.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tică, ieşite din vigoare, pentru noi ele şi-au pierdut valoarea dimpreună cu Sancţiunea Pragmatică". [1]

III.

Conduşi de o astfel de mentalitate, a fost firesc ca episcopii catolici unguri să refuze timp de $2^1/_2$ ani depunerea jurământului de fidelitate faţă de noua Patrie şi faţă de Regele ei.

Când, la 19 Martie 1921, în urma cuvântului Papei, în sfârşit episcopii s'au prezintat să depue jurământul de credinţă şi supunere „Suae Maiestati Regi *Rumeniae*",[2] episcopul Ardealului, *Contele Majláth* a profitat de ocazie pentru a înainta M. S. Regelui Ferdinand I un memoriu cu privire la starea Bisericii de sub jurisdicţia sa şi la doleanţele acesteia. Memoriul acesta este un document de o importanţă cu totul excepţională; el dovedeşte mai mult de cât orice fel de argumentare mentalitatea incorigibilă a catolicismului ardelean unguresc şi evidenţiază mijloacele deadreptul perverse cu cari acesta operează.

Episcopul Majláth informează fals pe Şeful Statului român.

Pentru orice minte obiectivă şi loială lucrul cel mai natural pe care ar fi fost obligat să-l facă Statul Catolic ardelean în primul său memoriu către Regele, ar fi fost să se adreseze Regelui ca acelei persoane asupra căreia a trecut dreptul de patronat al Bisericii catolice ardelene. Dar despre acest drept episcopul nu făcu amintire nici cu un singur cuvânt, nici direct, nici indirect.

El vorbeşte exclusiv despre „aşa numita autonomie catolică ardeleană" pe care „au întărit-o vechile Diete ardelene şi mai târziu şi Parlamentului ungar" — *(ceea ce este un neadevăr sfruntat)* „La 1576, art. 3 din Approbata Constitutio — zice memoriul — stabileşte deplinul drept de autonomie a Bisericii catolice ardelene". „Dinastia Habsburgică a respectat atât de mult drepturile noastre autonome, încât Leopold I, prin diploma sa din 16 Oct. 1690 asigură drepturile autonome, iar Leopold II, prin ordonanţa sa din 26 Maiu 1792, întăreşte din nou aceste drepturi, ca drepturi autonome strămoşeşti"! Francisc Iosif îngăduie la 1867 ţinerea adunărilor Statului catolic „în baza vechei autonomii catolice ardelene"!...

---

[1] Id pg. 26.

Curios că punctul acesta de vedere l-au adoptat şi greco-catolicii români. In revista „Cultura creştină" din Blaj se face, la 1921, următoarea afirmaţiune (Nr. 7—9, pg. 201): „Dreptul de patroni supremi ai regilor Ungariei a încetat prin renunţarea la tron a regelui Carol al IV-lea şi prin destrămarea regatului ungar şi la nici un caz el nu poate fi exercitat pe teritorul altor state".

[2] Guvernul a admis ca ţara noastră să fie numită pe latineşte *Rumenia* în loc de *Romania!*

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

„Autonomia noastră — zice mai departe Memoriul — are două elemente constitutive esenţiale: *a)* Biserica îşi administrează cu totul liber şi independent întreaga avere bisericească, fundaţională, şcolară, educativă, cu un cuvânt întreaga avere eclesiastică. Din aceasta derivă totodată *intangibilitatea averii eclesiastice*, a capitalurilor fundaţionale şi a proprietăţilor, şi *b)* Biserica conduce, dirijază şi supraveghează în mod autonom şi nemijlocit toate instituţiile catolice şi anume institutele şcolare şi educative susţinute de Statul catolic, precum şi celelalte şcoli secundare şi primare din eparhie, orfelinatele etc., aşa cum o asigură § 41 din art. de lege XXX din 1883, — rămânând, bine înţeles, asigurat dreptul de supremă inspecţie a Statului".

In baza tuturor acestora Episcopul cere dela „Regele României", „respectarea neştirbită a drepturilor noastre autonome strămoşeşti", în sensul inarticulării în legile ţării a autonomiei bisericeşti şi şcolare, a intangibilităţii moşiilor lor ş. a. m. d. Mai cere ajutorarea şcolilor catolice din partea Statului, „fără a ştirbi drepturile noastre autonome".[1]

Cum în Ministerul de Culte nu era nimeni care să cunoască cum trebue chestiunile Bisericii catolice şi care să vadă dela prima aruncătură de ochi neadevărurile pe cari acest Memoriu le aşterne Capului Ţării, după ce-i răpeşte chiar şi dreptul de Patron suprem, — se înţelege că nu s'a găsit *nimeni care să puie memoriul într'un plic şi să i-l trimită îndărăt episcopului Majláth, cu observarea că cine încearcă să inducă astfel în eroare pe Regele Ţării, nu mai poate sta nici un moment la postul său.*

Dimpotrivă, se pare că Memoriul a avut efect.

Incurajaţi de atmosfera dela Bucureşti, conducătorii dela Cluj şi dela Alba Iulia începură chiar să ridice glasul.

La câteva luni după acest Memoriu ei înaintară un nou memoriu, în care vorbesc astfel: *„In urma ratificării tratatului dela Trianon, asupra Statului român, ca stat succesor, trec toate acele obligaţiuni, pe cari înainte le împlinea Statul ungar faţă de Biserici"* (el are să susţie şi Hajdudorogul etc. !! N. A.). *Prin urmare, acordarea continuativă a ajutoarelor date de statul ungar şcolilor confesionale este o datorie indiscutabilă a Statului român. La aceasta Statul român e obligat şi printr'un contract special. Punctul 10 din Tratatul special încheiat între Statul român şi Pu-*

Statul Catolic dictează Statului român.

[1] Anuarul St. Cat. 1921, pg. 75.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

terile Antantei la 9 Decemvrie 1919, conţine o îndrumare categorică, în baza căreia Statul român este obligat să subvenţioneze în mod proporţional instituţiile bisericeşti şi şcolare ale minorităţilor din contribuţiile către stat ale cetăţenilor minoritari" [1]

Rezultatul acestor două memorii fu că Guvernul a pus în vedere Statului Catolic o subvenţie de 20 milioane Lei...

IV.

Spuneam la începutul acestui capitol că Statul Catolic a izbutit să-şi vadă realizat sub dominaţiunea românească visul pe care sub cea ungurească zadarnic a luptat să-l prefacă în realitate; el a ajuns la autonomie. Trebue să fac o rectificare: Statul Catolic astăzi nu mai este numai autonom, — *el este suveran.*

Din nou: Duplicitatea Statului Catolic.

Să ascultăm, în faţa acestor fapte răspunsul Statului Catolic la articolele mele: „Activitatea Statului Catolic — zice broşura la pg. 15 — se isprăveşte într'un mod manifestat tuturora, între cadrele legilor şi ale dispoziţiunilor legale până la cele mai mărunte detalii. Pe baza acestora, deşi cu cea mai mare stimă însă cu cea mai desăvârşită hotărîre respingem gândirea, parcă Statusul rom.-cat. din Ardeal ar dezvolta o activitate fără destulă bază legală, sau în contra intereselor Statului român.

Noi ştim şi în privinţa acestea ne linişteşte conştiinţa înaintea lui Dumnezeu, că ne-am potrivit ordinelor Statului nou, în spiritul legilor în vigoare, ne ostenim pentru cultura aceluia, muncim pentru promovarea prosperităţii lui şi singurul al nostru dor este ca să ne lase în pace pe bazele drepturilor noastre strămoşeşti. Agitările în contra noastră trebue să le considerăm de *agitări în contra religiei noastre,* pentrucă nu putem vedea în ele altceva, decât o tendinţă îndreptată spre distrugerea organizării noastre legate inseparabil de exercitarea liberă a religiei noastre." [2]

---

[1] Anuarul St. C. 1921 pg. 29.
[2] Trecutul şi prezentul Statusului rom.-catolic ardelean, pg. 16.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

INCHEIERE.

I.

Indrăzniţi! Eu am biruit lumea!
Isus Christos.

România se află la o grea răspântie.

Infăptuită cu jertfe enorme, după crunte suferinţe milenare ea se vede astăzi, ce e drept, liberă şi independentă în cele politice, dar împovărată peste măsură de probleme interne grele şi complicate cari i-au rămas moştenire dela regimurile străine supt care s'au desvoltat veacuri dearândul diferitele părţi cari o alcătuesc astăzi.

Instrăinarea pământului românesc în cursul timpului.

Vechile stăpâniri străine supt cari au gemut diferitele ramuri ale poporului român, au desfigurat complet înfăţişarea provinciilor româneşti prin colonizări forţate şi prin persecuţia sistematică a elementului românesc băştinaş. In Bucovina, în Basarabia, în Transilvania politica ultimelor două secole a năzuit fără încetare la desfiinţarea noastră Aceasta, ce e drept, nu i-a răuşit, dar, în schimb în mod măiestrit ea a izbutit să facă din pământul nostru o ţară despre care astăzi, când a reîntrat în patrimoniul nostru, se poate spune până la un loc ceeace şi noi am spus chiar la începutul acestei cărţi, că e poliglotă şi multiconfesională.

In Bucovina erau la 1774 52.750 Români, 15.000 Ruteni şi 4.000 Armeni, Evrei şi Ţigani (Cf. *I. Nistor*: *Românii şi Rutenii în Bucovina*, pg. 72). La 1910 erau 273.000 Români, 305.000 Ruteni, 65.000 Germani şi 102.000 Evrei. (Cf. *V. Greciuc*: *Utraquismul sau două limbi de predare la liceele româneşti din Bucovina.* pg. 18).

In Basarabia erau la 1810 325.199 locuitori, din cari 95% Români (Cf. *St. Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, pg. 20). La 1920 erau abia 70% Românii; restul Ruşi, Ucraineni, Poloni, Bulgari, Nemţi, Găgăuzi, Evrei etc.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Pentru Transilvania dăm următoarea statistică istorică comparativă după confesiuni:

Anul	Ortodoxi	Gr. cat.	Rom. cat.	Evagelici	Reform.	Unitari	Izraeliți
1766	444.219	116.958	93.135	130.884	140.043	28.617	— —
1870	537.260	459,488	207.476	210.334	229.968	47.271	2 403
1900	758.763	834.367	344.984	223.044	422.793	64 577	63.642

Aşadară la 1766 erau 561.177 Români, 130.884 Saşi, 168.690 Unguri, 93,135 Nemţi şi Unguri catolici. La 1900 erau 1.793.130 Români, 832.354 Unguri, 223.044 Saşi şi 63.642 Evrei. In acest interval de timp Românii ortodoxi s'au sporit cu 80%, greco-catolicii cu 500%, rom-catolicii cu 370%, evangelicii cu 80%, Reformaţii cu 210%, Unitarii cu 125%. (Cf. *I. Karácsonyi: Magyarország Egyháztörténete* pg. 310).

După statistica din noul Dicţionar al localităţilor din Transilvania de *Martinovici-Istrate*, procentul Românilor abia trece cu ceva de 57%; restul constă din neromâni, veniţi aici din locuri străine, în urma sistemului dominant îndreptat în contra noastră.

Deşi popoarele supt apăsarea cărora am stat, au manifestat faţă de noi cele mai duşmănoase sentimente, în momentul în care noi ne-am eluptat indepedenţa, am uitat tot trecutul de suferinţe şi în generozitatea noastră le-am asigurat, prin declaraţii solemne făcute cu prilejul unirei provinciilor, cele mai largi libertăţi.

Generozitatea elementului românesc faţă de minorităţile etnice.

„Sfatul Ţării" Basarabiei — cea dintâi provincie care s'a unit cu România — a declarat încă la 6/19 Decemvrie 1917, cu prilejul proclamării Republicei moldoveneşti că „va chezăşlui pe deplin drepturi deopotrivă pentru toate noroadele ce trăiesc pe pământul Republicei, dându-le autonomie culturală — naţională — personală" şi că va orândui „treaba învăţământului pe temeiul autonomiei şi a naţionalizării pentru toate popoarele Republicei Moldoveneşti".[1]

Acelaş Sfat asigură la 24 Ianuarie 1918, cu prilejul proclamării Republicii Moldoveneşti independente, „drepturi depline tu-

[1] Vezi gazeta *Ardealul* din Chişinău, 10 Decemvrie 1917.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

turor naţiilor",[1] iar la 27 Martie acelaş an, când Basarabia s'a unit cu România „respectarea drepturilor minorităţilor" fu una din condiţiile Unirei puse de însişi Moldovenii cari 'au săvârşit acest mare act.[2]

Românii din Ardeal adunaţi la 1 Decemvrie 1918 la Alba Iulia, în elanul lor fără de margini au enunţat şi ei câteva principii politice de o largheţă deosebită cu privire la tratamentul confesiunilor şi al minorităţilor („*deplina* libertate naţională pentru toate popoarele conlocuitoare"; „fiecare popor se va instrua în limba sa proprie", „egală îndreptăţire şi deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din stat" etc.)

Din punct de vedere ideologic şi istoric aceste principii constituie un admirabil document al sufletului românesc, care în momentul când s'a văzut scăpat din robia milenară, s'a simţit îndemnat a asigura opresorului de ieri o soartă la care acesta nici nu îndrăznea să viseze.

Dar cei cinci ani cari au trecut dela Unire încoace au dovedit pe deplin că din punct de vedere politic enunţarea solemnă a acestor principii a fost pe cât de generoasă, pe atât de deplasată. Duşmanii de ieri n'au devenit prin biruinţa noastră, tovarăşi loiali de viaţă, cărora să le putem acorda întreaga noastră încredere,—ei au rămas mai departe duşmani, şi încă mai implacabili decât până aci.

Politica naţională îndrăzneaţă a altor state nouă.

Alte state nouă, ca Cehoslovacia şi Iugoslavia, au inaugurat o politică de stat mai categorică: în locul formulelor umanitare, în eficacitatea cărora pentru moment n'aveau nici o încredere din cauza ilolialităţii adversarilor de ieri, ele au adoptat o politică severă de revizuire a trecutului şi de reparare neşovăitoare a acestuia prin reintegrarea elementului dominant în toate situaţiile din care fusese înlăturat şi prin reducerea elementelor străine, infiltrate în mod meştesugit în viaţa ţării, la cel mai restrâns teren posibil.

In locul politicei noastre de bunăvoinţă exploatată în defavorul nostru, aceste state au adoptat *politica îndrăznelii bazate pe conştiinţa dreptului ultragiat în trecut,* şi această politică s'a dovedit cea mai deamnă şi cea mai bună.

---

[1] „România Nouă" din Chişinău, 25 Ianuarie 1918.
[2] Id. 27 Martie 1918.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Studiul de faţă ni-a adeverit că a sosit şi pentru noi momentul să începem o *politică de îndrăzneală, înţeleaptă şi umană, dar şi românească,* pentrucă altfel edificiul nostru naţional, cu toată măreţia lui aparentă, se poate dărâma mai curând decum s'ar crede.

Indrăzniţi, a zis Christos către ucenicii săi. Fără îndrăzneală nu se pot birui relele din lume şi nu se poate realiza Binele.

Să ascultăm deci porunca divinului nostru Mântuitor şi să purcedem cu hotărîre şi cu un ceas mai degrabă la rezolvirea marilor pobleme interne rămase până astăzi nedeslegate.

II.

Legătura dintre problema religioasă şi problema minorităţilor.

Problema minorităţilor este aşa de strâns legată de problema religioasă, încât una fără alta nu se poate rezolvi. Greşala politicei noastre de stat a fost că nu şi-a dat seama de această legătură strânsă, ci a luat măsuri improvizate, cari la rândul lor n'au făcut decât să înăspreasscă relaţiile cu minorităţile.

O altă greşală a politicei noastre a fost că problema minorităţilor religioase n'a fost studiată şi îmbrăţişată în toată întinderea ei pentru întreaga ţară, ci rezolvirea ei s'a făcut adhoc pentru fiecare provincie, — măsură care s'a dovedit şi ineficace şi periculoasă.

Politica minoritară, etnică şi religioasă, trebue să fie unitară pentru întreaga ţară, chiar şi când măsurile ei practice ar trebui, în cazuri date, să difere dela o provincie la alta.

Problema catolicismului ardelean — o problemă de stat.

Din punctul de vedere al acestei politici naţionale unitare trebue rezolvită şi chestiunea catolicismului unguresc din Transilvania, iar nu din punctul de vedere unilateral al pretinselor drepturi istorice ale Maghiarilor ardeleni sau din punctul de vedere provincial ardelenesc. Pusă problema astfel, chestiunea catolicismului ardelenesc nu se prezintă aşadar ca o simplă chestiune religioasă internă a Ungurilor ardeleni, cari cu gândul exclusiv la interesele lor particulare reclamă recunoaşterea autonomiei lor egale cu o deplină suveranitate de stat în stat, ci ca un capitol al politicei religioase generale a Statului român. Ea nu se poate rezolvi în mod izolat, fără a înfrunta mai întâi întreagă problema religioasă a ţării.

Inainte însă de a lua problema aceasta uriaşă în discuţie,

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

să căutăm a fixa în cele următoare concluziile cari se desfac cu o necesitate de fier din studiul nostru chiar şi pentru cazul că am privi problema catolicismului unguresc în mod izolat, ca o problemă ardelenească,

Măsurile imediate cari trebuesc luate faţă de Statul catolic ardelean.

Din cercetările noastre a ieşit în mod neîndoios la iveală că *„Statul rom.-cat. ardelean“ deţine o situaţie absolut ilegală.* Cu o desinvoltură surprinzătoare el îşi arogă o autonomie pe care niciodată n'a avut-o, pe care nimeni nu i-a dat-o şi nimeni nu i-a recunoscut-o. Cu o nemai pomenită îndrăzneală, el cutează să-şi afişeze această „autonomie“ şi faţă de Stat şi faţă de Rege, susţinând că ar avea şi un „Statut organic“ aprobat şi o situaţie întărită chiar de Parlamentul ungar — ceeace este un neadevăr patent.

In virtutea acestei pretinse autonomii Statul Catolic a luat asupra sa conducerea întregei vieţi religioase, culturale şi naţionale a catolicismului ardelean, în sens politic unguresc, — tot în baza acestei autonomii el îşi arogă dreptul de a conduce independent de Stat întreg învăţământul pe care a fost în stare să şi-l creeze prin larga exploatare a aceluia şi tot pe această bază deţine averi fabuloase, pe cari le declară proprietăţi inalineabile ale lui, deşi ele în realitate sunt ale ţării.

Ungurii au constatat în nenumărate rânduri situaţia ilegală a Statului Catolic şi au cerut disolvarea lui, dar n'au găsit momentul potrivit pentru executarea măsurei preconizate.

Dizolvarea Statuiui Catolic.

Felul în care s'a comportat Statul Catolic dela 1918 şi până astăzi şi care este o perpetuă provocare la adresa Regelui şi a Statului român, este un indiciu că astăzi momentul pentru a dizolva acest organism ilegal în sfârşit a sosit. Indiferent de chestiunea catolicilor din întreaga ţară şi indiferent de Concordatul care ar avea, eventual, să se încheie între Statul român şi între Papa, Statul Catolic trebue imediat dizolvat.

Parlamentul ţării va chibzui apoi care trebue să fie formula în care să se aranjeze chestiunea dreptului de Patronat suprem al Regelui peste Biserica catolică din Ardeal şi din părţile anexe.

Drepturile regelui ungar trebue să treacă asupra regelui României.

In nici într'un caz, Regele României nu poate renunţa la nici unul din acele drepturi asupra Bisericii catolice, pe cari le-a avut până la 1 Decemvrie 1918 Regele Ungariei, atât în ce priveşte numirea de episcopi, cât şi în ce priveşte dreptul de a dispune de averile bisericeşti şi mânăstireşti etc. Dacă aceste drep-

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

turi Regele nostru nu şi le-a exercitat până acum în măsura legală, vina o au cei cari nu i-au dat Maiestăţii Sale această posibilitate.

Deodată cu disolvarea Statului Catolic, conducerea ţării trebue să stabilească modul de repartizare a chestiunilor cari au aparţinut până aci sferei de competinţă a St. C. şi dintre cari unele revin episcopului şi capitlului, iar altele organelor Statului român. Astfel şcoalele secundare, cari au fost de fapt înfiinţate şi susţinute de Stat, vor reveni Ministerului de Instrucţie, care va vedea dacă este sau nu cazul ca în conducerea lor să acorde vre-un rol şi organelor bisericeşti sau ordinelor călugăreşti.

Statificarea şcolilor catolice.

De un *drept* al confesiunii de a poseda actualele şcoale sau de a-şi deschide noi şcoli „confesionale", nu poate fi vorba. Din punctul de vedere al statului de astăzi, aceste şcoli n'au dovedit prin nimic că ar merita să trăiască ci, tocmai dimpotrivă, — iar din punct de vedere unilateral confesional nu le poate admite nici Statul român, cum nu le-a admis nici Statul ungar. Nici un tratat internaţional nu ne impune să menţinem şcoalele confesionale create de statul unguresc. Ceeace cuprind tratatele internaţionale putem îndeplini oricând, fără rezervă. Căci, în adevăr, Tratatul încheiat la 9 Dec. 1919, între România şi principalele Puteri aliate, prevede, în afară de dispoziţiile din § 9 pe care le-am citat la pg. 149, numai următoarele lucruri, pe cari Statul român oricând le-ar împlini şi fără vre-o insistenţă de undeva:

„In materie de învăţământ public, Guvernul român va acorda în oraşele şi districtele unde locuieşte o proporţie considerabilă de supuşi români de altă limbă decât cea românească, înlesniri menite a asigura că în şcolile primare copiii acelor supuşi români vor fi instruiţi în propria lor limbă. Această stipulaţiune nu va împiedeca Guvernul român de a face obligatorie predarea limbei române în zisele şcoli.

In oraşele şi districtele unde locuieşte o proporţie considerabilă de supuşi români aparţinând unor minorităţi etnice, de religie sau de limbă, aceste minorităţi îşi vor vedea asigurate o parte echitabilă în beneficiul şi în afectarea sumelor ce ar putea fi atribuite din fondurile publice, prin bugetul Statului, prin bugetele primăriilor sau alte bugete, în scop de educaţie, de religiune sau de binefacere." [1]!

[1] Tractat între Principalele Puteri aliate şi asociate şi România. §. 10.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

O situaţie întrucâtva excepţională se prevede în §. 11. pe seama Săcuilor şi a Saşilor, şi acele dispoziţii pot fi realizate fără teamă din partea Statului, presupunând că respectivele minorităţi vor arăta şi ele din parte-le că preţuiesc după cuviinţă atitudinea loială a Statului.

Deosebirea dintre tratamentul Săcuilor şi al Ungurilor.

Să nu uităm însă înţelesul adevărat al acestui paragraf, care este că Ungurii, — cari nu au un teritoriu compact, — nu sunt aşezaţi pe aceeaşi linie cu Săcuii, cari sunt socotiţi ca o minoritate aparte.

In privinta aceasta Politica de stat de până acum a procedat în mod greşit, amestecând pe Unguri şi pe Săcui unii cu alţii.

Averile mobile şi imobile ale St. Cat. vor reveni Ministerului de Culte, care va trebui să facă o nouă distribuţie a lor, în conformitate cu diferitele trebuinţe religioase şi culturale ale cetăţenilor ţării. In cazul că Biserica nu s'ar putea constitui pe baze creştineşti superioare, cari să garanteze şi Statului toate drepturile lui, „Fondul de studii“ şi „Fondul religionar“ vor avea să fie administrate de Stat „pentru binele sfintei religii şi al Statului“, cum prevăd chiar şi dispoziţiile de fondare. Tot Statul va trebue să creeze posibilitatea ca dintre multele biserici catolice, o parte să ajungă şi în posesiunea Românilor.

Tot aici va trebui să se ia o măsură dreaptă şi în chestia *latifundiilor bisericeşti*, episcopeşti şi capitulare, expropriate de Legea agrară. Necunoscând până acum natura de drept a acestor latifundii, legea prevede ca plata pentru pământurile împărţite să se administreze episcopiilor şi capitlurilor, ceeace nu este just. Ea trebue, în cazul că nu s'ar putea găsi posibilitatea unei organizări unitare a Bisericii, să-i revie Statului, care trebue să o folosească pentru nevoile sufleteşti ale tuturor.

Secularizarea averilor catolice?

Poatecă în acest punct ar fi indicată eventual chiar soluţia *secularizării*, care a fost adoptată faţă de Biserica şi de mănăstirile din vechile Principate.

Secularizarea averilor catolice n'ar fi o măsură nejustă, dimpotrivă ea ar fi un act de dreptate socială. Averile pe cari le posedă astăzi Biserica catolică din Transilvania n'au fost câştigate de credincioşii Bisericii catolice, ci au fost date, dela 1690 încoace de Habsburgi, în scopul de a-şi întări poziţia lor, iar

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

nu în acela de a întări aici creştinismul. La venirea Habsburgilor în Transilvania nu mai existau aproape de loc catolici, cu excepţia unei mici părţi a Săcuimei[1]; catolicismul a fost creat cu forţa publică şi cu ajutorul mijloacelor materiale ale ţării, puse în acest serviciu de Curtea din Viena. *Penetraţia catolică n'a fost o operă religioasă, ci o operă politică* şi ea a rămas până în ziua de astăzi astfel.

Ceeace s'a creat prin forţa şi cu mijloacele Statului străin în contra noastră, trebue să reparăm tot cu ajutorul Statului, care astăzi trebue să ne fi ocrotitor.

Măsuri faţă de ordinele religioase.

In ce priveşte *ordinele religioase,* acestea vor fi puse în serviciul binelui public, potrivit situaţiei şi trebuinţelor actuale ale Statului român. Dacă nevoia o va cere, ele vor fi reduse sau chiar desfiinţate, Statul rezervându-şi asupra lor toate acele drepturi pe cari le-au avut Statul, respectiv Regele ungar, putând să le secularizeze averile, fără nici un drept de amestec al Papei.

Desmaghiarizarea diecezelor.

Pe lângă aceste măsuri se mai impun în mod firesc, dela sine, încă vre-o câteva şi anume, mai întâi *desmaghiarizarea diecezelor maghiarizate în mod măiestrit.* Aceasta aduce cu sine schimbarea sediilor episcopiilor. Astfel centrul episcopiei ardelene trebue mutat din teritoriul românesc, unde se află astăzi, într'alt loc, — din Alba Iulia în Săcuime. Alba Iulia a fost reşedinţa vechiului mitropolit ortodox, care în mod natural se găsia tocmai în centrul geografic al teritorului locuit de Români.

Mutarea episcopului de Alba Iulia în Săcuime.

La 1721 vlădica românesc, după unirea lui cu catolicii, a fost mutat de Impăratul la Făgăraş, şi de acolo la Blaj, pentru a face loc în Alba Iulia episcopului rom.-catolic. Alba Iulia fusese de-

---

[1] Şi E. Gyárfás spune în cărticica sa *L'église catholique de Transsylvanie,* că, în adevăr, în Ungaria „nu mai rămăseseră catolici decât câţiva nobili şi un singur judeţ: Ciucul" (pg. 8.) „Transilvania era o ţară aproape pierdută pentru catolicism, — o ţară de misiuni, subordonată congregaţiunei de propagandă" (pg. 9.) Habsburgii, cari începură la sfârşitul sec. XVII. opera de recatolizare a Transilvaniei, de fapt „nu considerau catolicismul ca un scop de urmărit, ci ca un mijloc foarte practic pentru a îngenunchia pe cei mai hotărîţi duşmani ai puterii lor. Nu numai entusiasmul religios, ci mai cu seamă şi în prima linie rezoane politice au fost acelea cari îi făcură să favorizeze catolicismul în Ungaria şi să stabilească astfel primele legături între dinastia habsburgică şi între populaţia acestei ţări, care nimic nu detesta mai mult ca stăpânirea germană" (pg. 9). De altfel, zice Gy. „eu cred că din punct de vedere religios a fost o nenorocire pentru catolicismul din Transilvania, că Habsburgii, fiind profund catolici, s'au făcut apărătorii Bisericii" (pg. 7).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

signată ca centru al operaţiunii de catolizare a întregului Ardeal, — în consecinţă statul ei major trebuia să ocupe el acest post, cu toate că în întreaga împrejurime nu existau catolici, cum nu există nici astăzi.

Misiunea de catolizare şi maghiarizare a episcopului ardelean fiind terminată, acesta trebue să se întoarcă la adevărata lui misiune de păstor al turmei lui, care nu este în Ardealul propriu zis, ci în Săcuime.

Păstorul trebue să fie lângă turma sa.

In Alba Iulia va trebui să se aşeze mitropolitul român al Ardealului, reluându-şi acolo reşedinţa din care vitregitatea vremurilor l-au alungat. *Alba Iulia trebue să redevie ce a fost şi ceeace este menită să fie: o cetate sfântă a Românismului şi a ortodoxismului.*

Desfiinţarea eparhiilor de Oradea mare şi Satu-mare.

De asemenea trebuesc desfiinţate diecezele de *Oardea-mare* şi *Satu-mare*, cari au rămas aproape fără credincioşi, şi a căror operă de catolizare şi maghiarizare de asemenea trebue socotită ca încheiată. [1]

Credincioşii din dieceza Orăzii pot fi încorporaţi foarte uşor la episcopia Timişoarei, iar cei din Satu-mare la episcopia nemţească din Bucovina. Episcopia din Timişoara va deveni episcopie în preponderanţă germană. [2]

Bogatele *capitluri* provăzute cu un număr exorbitant de canonici, cari nu-şi mai au astăzi aproape nici o justificare, vor fi de asemenea desfiinţate, respectiv reduse.

Ele fuseseră create în vremurile când capitlurile, ca *loca credibilia*, aveau pe lângă rolul lor de răspânditoare ale credinţei catolice printre „schismatici“, şi un rol însemnat în administraţia şi justiţia ţării [3], — roluri cari toate au încetat acum. [4]

---

[1] După datele statistice ale acestor dieceze, Oradea ar avea 76.265 credincioşi şi Satu-mare 71.384. Aceştia din urmă sunt în majoritate şvabi.

[2] Ea are 438.388 credincioşi; cea de Alba-Iulia 377.129, dintre cari aproape 300.000 în Săcuime, restul în *diaspora*, prin întreagă Transilvania.

[3] Kosutány: *Dreptul bisericesc* pg. 447.

[4] I. Karácsonyi aminteşte că, la un moment dat „capitlurile deveniseră mai mult oficii de notari publici şi de execuţii judecătoreşti“ (*Magyarország Egyháztörténete* pg. 50).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Inlocuirea episcopului Majláth.

Dar nu numai în ce priveşte centrele bisericeşti trebue să se facă schimbări radicale, ci şi în ce priveşte *episcopatul.* Contele Majláth dela Alba Iulia, a cărui activitate şovinistă dinainte de războiu şi din timpul războiului este notorie şi care de cinci ani încoace a dovedit o desăvârşită iloialitate atât ca preşedinte al Statului Catolic, cât şi ca episcop, nu mai poate rămânea la locul acela plin de răspundere, pe care îl serveşte contra intereselor statului.

Concediarea P. S. S. ar fi trebuit să aibă loc imediat după înstăpânirea imperiului românesc asupra Transilvaniei şi dacă aceasta nu s'a întâmplat, explicarea o găsim în atmosfera generală creată în toamna anului 1918 de *Wilson*, atmosferă care i-a făcut pe conducătorii Transilvaniei să creadă că şi Ungurii se vor străbate de ideile şi sentimentele superioare frăţeşti de care s'au străbătut Românii şi, în deplină loialitate faţă de noul stat care le garanta în mod solemn cea mai largă libertate naţională şi religioasă, vor deveni credincioşi însufleţiţi ai acestui stat, tot atât de al lor ca şi al Românilor.

Dar experienţa celor cinci ani a dat dovada deplină ca Ungurii, în frunte cu episcopii lor, socotesc România de astăzi ca ceva efemer şi în consecinţă, tot ce fac, fac cu gândul la răsturnarea ei.

Un Napoleon nu s'a sfiit să ridice dela Roma pe capul întregei creştinătăţi apusene şi să-l ducă în Franţa, ţinându-l aproape cinci ani de zile, — în momentul când el a văzut în acesta o piedecă în calea planurilor pe cari se credea chemat de Providinţă să le îndeplinească. Guvernul austriac n'a stat o clipă la îndoială, în anul 1849, de a lua cele mai severe măsuri faţă de episcopii catolici cari în cursul revoluţiei din 1848 s'au manifestat în contra Dinastiei. Astfel el dădu în judecată pe *Ladislau Bemer* episcop de Oradea şi pe *Iosif Rudnyánszky* episcop de Besztercebánya, arestându-i totodată într'o mănăstire. Episcopul *Dominic Zichy* dela Veszprém fu silit să se retragă.

In fruntea episcopiilor ungureşti Viena aduse nemţi şi altfel de străini: *Ioan Scitovscky* la Cincibiserici, *Bela Bartakovics* mitropolit la Agria, *Antoniu Karner* la Veszprém, *Francisc Szanisló* la Oradea, *Iosif Kunst* la Caşovia etc . . . [1]

[1] I. Karácsonyi, Magyarország Egyháztörténete pg. 283.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Oare, dacă revoluţionarii unguri n'ar fi fost bătuţi, un *Şaguna*, care a fost partizanul Impăratului, s'ar mai fi putut întoarce în Transilvania şi ar mai fi putut fi episcop supt Ungaria biruitorului Kossuth?

Dar să venim până la timpurile noastre! In Cehoslovacia catolică toţi episcopii nemţi şi unguri au fost puşi, la 1919, în disponibilitate şi înlocuiţi cu oameni în cari Statul avea încredere.

Numai noi, vizionarii, am păstrat la locurile lor pe toţi şefii bisericeşti duşmani nouă, cari de cinci ani duc pe toate cărările războiu împotriva Statului.

Dacă acţiunea de consolidare a statului nostru a mers incomparabil mai greu ca în Cehoslovacia, o mare parte a cauzei trebuie căutată în răsboiul pe care l-au dus fără întrerupere împotriva noastră minorităţile comandate de aceeaşi şefi politico-bisericeşti, cari au lucrat şi supt vechiul regim la desfiinţarea noastră.[1]

III.

Greutăţi presumptive în calea acestor măsuri.

Soluţiunile indicate aici vor părea multora prea grele de luat, din cauza că ele ar putea să ne pună în conflict cu Vaticanul, cu Liga naţiunilor şi cu Catolicismul universal.

Temerea aceasta este absolut neîntemeeată.

Nu este vorba să ne atingem câtuş de puţin nici de învăţătura Bisericii catolice, nici de organizaţia ei. Ambele rămân absolut neatinse. Chestiunea este de natură administrativă civilă.

Cât priveşte Statul Catolic, acesta n'a fost creat de Biserica catolică, ci de un rescript ministerial cu caracter provizoriu (cf. pg. 55 şi 68). Puterea de stat, care la 1867 şi 1873 a dat Statului Catolic o însărcinare administrativă provizorie, îi poate lua acum fără nici o discuţie această însărcinare, care nu este numai în contra dreptului public al statului, ci şi în contra principiilor Bisericii catolice şi împotriva căreia a luptat ani dearândul însuş

[1] Minorităţile în Cehoslovacia sunt mai numeroase ca la noi şi cu toate acestea acolo chestiunea naţională s'a rezolvit mai uşor. Din 13.811.655 locuitori ai ei. Cehoslovaci sunt 8,(54.036: Germani 3.828.974, Unguri 1.071.570, Ruteni 432.929. Polonezi 277.792, alte naţii 146.346. (Cf. *L'einseignement dans la République Tchécoslovaque*, redigé par *Jean Maurer*. Praga 1920, pg. 5.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

episcopatul unguresc. Vaticanul nu va putea avea de zis nici o vorbă împotriva noastră pentru această măsură administrativă, întrucât el însuşi a fost de favorabil acestei organizări,pe care n'a recunoscut-o nici o singură dată ca o stare de drept, nici măcar printr'un singur cuvânt, necum prin vre-o bulă.—Intregul spirit al învăţăturii şi al organizaţiei Bisericii catolice este potrivnic organizării St. C. Prin disolvarea lui, noi facem chiar un serviciu şi Vaticanului şi Bisericii catolice, întrucât readucem biserica catolică din Transilvania la cadrele ei adevărat catolice, la cari Vaticanul, cu toată puterea lui, n'a fost în stare să o readucă, din cauza amestecului Regelui ungar, care, ca patron suprem, prejudicia într'o mare măsură puterea Papei asupra Bisericii din Ungaria.

Liga Naţiunilor nu va putea fi nici ea mai catolică decât Papa într'o chestiune administrativă internă a noastră. Dovezile produse în această carte vor fi destul de elocvente şi pentru ea că aici nu e vorba propriu zis de catolicism, ci de o organizare politică ungurească, duşmană Statului român de astăzi şi lipsită şi în sine de orice legalitate.

Iar Biserica catolică universală nu va putea zice nici ea nimic faţă de o măsură, prin care noi nu facem altceva decât punem Biserica catolică din Transilvania în rând cu Biserica catolică din lumea întreagă.

Regele Ferdinand şi măsurile faţă de catolicismul ardelean.

Se mai învocă de către cei sceptici o greutate: *Regele*, care e catolic şi care nu-şi va putea călca pe inimă, când e vorba de măsuri atât de radicale faţă de coreligionarii Săi.

Şi această greutate este numai aparentă. Las că după Constituţia de astăzi, ţara nu mai este un domeniu al Regelui, ca în vremurile trecute şi că deci Regele nu poate face cu Ţara ce-i cer interesele Lui, ci El este dator să-şi sacrifice interesele Lui pe altarul ţării. In consecinţă, dacă interesele de viaţă ale Ţării cer ca Statul catolic să fie dizolvat, Regele trebuie să se învoiască la aceasta, indiferent de religia pe care El o mărturiseşte.

Dar Regelui nostru, care în timpul războiului s'a ştiut înălţa peste toate consideraţiile în legătură cu origina sa şi să se identifice absolut cu interesele Românismului, cu care s'a contopit desăvârşit, sunt convins că nu i se poate atribui nici pe departe vre-o preocupare de ordin confesional într'o chestiune care atinge greu interesele Ţării. Sunt convins că Maiestatea Sa va judeca chestiunea St. C. cu aceeaşi obiectivitate, cu care a judecat la 14/27

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

August 1916 chestia Românismului, — îndată ce i se dau toate elementele necesare pentru a o putea judeca.

De altfel, convingerea aceasta mi-am format-o din atitudinea pe care M. S. a avut-o şi până acum faţă de aşa numită „autonomie catolică ardeleană". Graţie tocmai faptului că este catolic, M. S. ştia foarte bine că Biserica catolică nu poate fi „autonomă" în sensul propriu al cuvântului şi că aşa numitul „Stat catolic" nu poate avea nici o legalitate. De aceea M. S. a evitat cu orice prilej de a recunoaşte cumva existenţa acestui „Stat", Când în anul 1921, Adunarea generală a St. C. i-a adresat următoarea telegramă omagială:

Către

Maiestatea Sa Ferdinand I Rege al României,

Adunarea generală a Statului rom.-cat. ardelean îşi manifestează omagiul de supus către M, V., cerându-Vă bunăvoinţa regală şi părintească pentru rezolvirea afacerilor noastre bisericeşti şi şcolare,

Maiestatea Sa a răspuns prin următoarea telegramă adresată, nu Statului catolic din Cluj, ci

Excelenţei Sale

Episcopului Gustav Carol Majláth

la Alba Iulia.

Mulţumesc din toată inima Excelenţei Voastre şi congresului general romano-catolic din Cluj pentru sentimentele de devotament către tron ce manifestaţi şi puteţi fi încredinţaţi că Vă veţi bucura totdeauna de scutul Meu şi de solicitudinea guvernului Meu pentru cultul Bisericei romano-catolice.

Ferdinand *m. p.*

M. S. nu aminteşte deci cu nici un cuvânt St. C., ci vorbeşte numai de „congresul general rom-cat". şi nu vorbeşte nici de afacerile bisericeşti şi şcolare catolice, pe cari le-ar lua sub scutul Său, ci numai de „cultul Bisericii rom.-cat.". Aceasta dovedeşte din partea Capului Statului o adâncă înţelepciune şi un înalt patriotism, cari ne dau garanţia că la momentul potrivit, El îşi va şti împlini fără nici o rezervă datoria.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Pentru încrederea aceasta mai avem o dovadă de aceeaşi natură din anul 1922. Adunarea generală a St. C. din acel an i-a adresat iarăş o telegramă M. S. de următorul cuprins:

Către

Maiestatea Sa Ferdinand I, Rege al României,

Sinaia

Adunarea generală anuală a Statusului cu supunere omagială roagă pe M. V. să binevoiţi a primi omagiul lui respectuos, sperând cu încredere că libertatea învăţământului, precum şi proprietăţile imobile neapărat necesare pentru susţinerea şcolilor şi bisericilor, vor fi împărtăşite de înalta apărare a M. V.

Contele **Majláth**, episcop,
Baronul **Samoila Josika**
preşedinţi [1]

La această telegramă M. S. a dat cel mai elocvent răspuns: *tăcerea.*

Sunt convins, după toate acestea, că M. S. nu va sta o clipă la îndoială să reglementeze şi din parte-I activitatea extrabisericească şi extrareligioasă a Bisericii catolice ungureşti, îndreptată pe teren politic duşman Statului român. Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât pe lângă deplina lipsă de bază legală, St. C. şi-a mai permis şi să ultragieze atât Statul român cât şi pe Capul Statului confiscându-I cu dela sine putere drepturile de patron suprem, şi creându-şi prin apucături frauduloase o situaţie de drept suverană.

IV.

Măsurile propuse aici constituie *minimul* pe care statul român este dator să-l facă din punctul său de vedere faţă de Biserica catolică moştenită dela statul ungar, în care aceasta avusese un rol şi o situaţie dominantă chiar până în ultimile clipe ale existenţei lui [1].

---

[1] Telegramele sunt publicate în broşura: „Trecutul şi prezentul Statusului rom.-cat. ardelean", pg. 38-39.

[2] *M. Zsilinsky* spune în Istoria Bisericii protestante din Ungaria (pg. 734): „Este evident că în patria noastră, cu toată mulţimea de proiecte de legi de un liberalism sforăitor, confesiunea romano-catolică în ochii guvernului trece şi acum de dominantă, pe care Guvernul nu o poate atinge şi a carei voie trebuie s'o asculte".

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Chiar dacă naţiunea dominantă n'ar fi de altă confesiune de cât Ungurii şi dacă ea n'ar avea de făcut marele proces de revizuire a unui trecut nedrept, aceste măsuri ar fi indispensabile din punct de vedere de stat. Statele catolice ca populaţie — Franţa, Italia şi Cehoslovacia — au făcut fiecare faţă de Biserica catolică o politică energică, aşa cum li-o dictau interesele lor, cari sunt suverane.

Dar prin aranjamentul acesta chestiunea minoritară ungurească nu şi-ar găsi rezolvirea deplină şi definitivă nici din punct de vedere etnic, nici din punct de vedere religios. Am ajunge prin el cel mult la un armistiţiu de o oarecare durată, dar nu la încetarea totală a ostilităţilor şi la începerea unei noi vieţi de adevărată înţelegere cetăţenească, creştinească şi omenească, spre care trebue să năzuim cu toţii din răsputeri.

De altfel, aceste măsuri nu sunt de ordin canonic, ci civil. In baza vechilor legi ungureşti, cari n'au fost abrogate până acum prin nici o dispoziţie a Legislaţiei române, **ele trebue să se ia de Regele, respectiv de Stat, fără nici un drept de amestec al Papei.**

Măsurile acestea sunt de ordin civil, nu canonic. Ele sunt de competinţa Regelui, nu a Papei.

Politica noastră religioasă de până aci, în neorientarea ei absolută[1], a comis marea greşală de a fi intrat în legături diplomatice cu Scaunul roman înainte de ce ar fi aranjat chestiunile sale religioase de natură internă, în conformitate cu legile moştenite dela Unguri, şi de a fi iniţiat tratative premature în vederea încheierii unui Concordat, ale cărui condiţii preliminare au fost complet nestudiate.

Greşelile acestea trebuesc reparate acum prin inversarea punctului de vedere, în sensul de lichidare a problemei catolicismului ca a unei probleme interne de stat, şi de intrare in tratative cu Roma numai *după* terminarea acestui aranjament.

Când suntem chemaţi să rezolvim o chestiune atât de complicată, cu rădăcini atât de adânci, nu este suficientă acea nobilă generozitate pe care am găsit-o atât de frumos exprimată de dl *Traian Bratu,* profesor la Universitatea din Iaşi, în opusculul dsale: *Politica naţională faţă de minorităţi,* (Bucureşti, 1923

[1] Este cunoscută declaraţia făcută în Camera Deputaţilor de un ministru de externe, care asigura la 1921, pe Saşii ardeleni că tratează în favorul lor cu Papa, — în vreme ce Saşii sunt luterani!

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

68 pg.), ci aceasta trebue dublată de toate prevederile pe cari studiul sever al realităţilor politice şi religioase ni le poate servi.

Nu trebue să uităm că aici nu este vorba de o simplă chestiune religioasă, ci de o gravă problemă naţională. Catolicismul unguresc este ultima expresiune a politicei naţionale ungureşti şi faţă de el trebue să mobilizăm tot ce suntem în stare şi tot ce poate garanta — nu zic: biruinţa, ci pacea dreaptă şi durabilă.

Problema catolicismului unguresc nu se poate rezolvi în mod izolat de problema politică ungurească.

Nimeni care cunoaşte atitudinea milenară a elementului maghiar faţă de noi, atât pe teren politic, cât şi religios, nu-şi poate închipui ca acesta să renunţe de bună voie la atitudinea lui de până acum. Drept răspuns la broşura dlui T. Bratu noi opunem uriaşul volum al lui *Huszár Antal*: A magyarországi románok (Românii din Ungaria), care este şi va rămânea pentru toate timpurile dovada clasică a stării sufleteşti permanente a Ungurilor faţă de noi.

Această carte, lucrată în cabinetul Ministerului de interne ungar pe timpul lui *Iuliu Andrássy* la 1907, a fost alcătuită, după cum autorul ei singur mărturiseşte la pagina 938, „exclusiv pe seama Inaltului Guvern“ şi dată pentru „întrebuinţare confidenţială“ abia în mâna câtorva miniştri, fără să fi fost pusă în vre-un chip oarecare la dispoziţia altcuiva. Această carte cuprinde întreg programul, până în cele mai mici detalii, al operei de distrugere a fiinţei noastre naţionale. Realizarea acestui program începuse la 1907 cu legile şcolare ale lui Apponyi şi-şi desena ultimele lui contururi pe deoparte în *Zona culturală*[1] dela 1918 a aceluiaş ministru şi în proiectele de legi privitoare la chestiunea bisericească, prezintate Camerei maghiare în acelaş an, — iar pe de alta în dispoziţiile *Păcii dela Bucureşti* (1918).

Astfel, proiectul de lege despre autonomia catolică, înaintat Camerei ungare de ministrul Apponyi la 21 Decemvrie 1917, prevedea pe deoparte că toate averile cu cari regii şi principii unguri au înzestrat Biserica catolică în vederea multelor ei scopuri naţionale, vor rămânea de veci ale acestei biserici, pe de alta că Biserica greco-catolică română va fi înglobată în cadrele acestei autonomii ungureşti. In privinţa aceasta nu mai încăpea discuţie, chestiunea era numai de fixarea modalităţii în care acest lucru să

[1] Cu privire la aceasta vezi: *Lazăr Triteanu:* Şcoala noastră.— Zona culturală, Sibiu, 1919.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

se facă. („Este întrebarea — zice expunerea de motive — că în ce chip să se încopcieze (*beleilleszkedni*) împrejurările speciale ale provinciei mitropoliei catolice de rit grecesc a Albei Iulii şi Făgăraş, în cadrul autonomiei regnicolare?"). In vreme ce, deci, prin înglobarea în cadrele aceeleaşi autonomii căuta să-i maghiarizeze şi pe Români prin catolicism, cum i-a maghiarizat pe Şvabi, pe Slovaci şi pe Ruteni, printr'un al doilea proiect de lege, datat din aceeaşi zi, contele Apponyi asigura şi pe mai departe situaţia de *paria* a Bisericii ortodoxe româneşti faţă de celelalte biserici încărcate şi până aci cu toate bunătăţile şi privilegiile. Prin *Proiectul de lege despre executarea treptată a art. de lege XX din 1848*, contele Apponyi crea un fond de 200 milioane coroane pentru acoperirea trebuinţelor religioase ale calvinilor, evangelicilor şi unitarilor,[1] cu omiterea categorică a ortodoxilor, cari trebuiau lăsaţi pentru totdeauna în situaţia precară pe care o îndurasră de sute de ani.

In faţa acestei acţiuni sistematice de distrugere atât prin Statul unguresc, cât şi prin catolicismul de ieri şi de azi şi de mâne— dacă nu vom fi pregătiţi să-i parăm dinainte loviturile,— nu se poate aştepta ca atitudinea Statului român faţă de catolicismul unguresc să fie determinată de aceleaşi principii de toleranţă, de liberalism şi de umanitarism, ca atitudinea lui faţă de Polonezii din Bucovina sau faţă de coloniile de Găgăuzi din Basarabia, de pe urma cărora poporul nostru n'a avut să sufere nici o persecuţiune în trecut.

Evident, nu-mi poate trece prin gând ca să recomand ţării mele întrebuinţarea faţă de Unguri a mijloacelor barbare pe cari Statul şi Catolicismul unguresc le-au întrebuinţat faţă de noi. *Noi nu voim să-i distrugem pe Unguri*, — asta o putem spune deschis oricând şi oricui; noi înţelegem învăţăturile Istoriei şi Voinţa lui Dumnezeu, care nu ne-a aşezat la un loc ca să ne întremâncăm, ci ca împreună să lucrăm frăţeşte pentru fericirea noastră din această lume şi pentru promovarea Binelui, Adevărului şi Frumosului.

Dar cu aceeaşi sinceritate cu care declarăm că nu vrem să-i distrugem pe Unguri, trebue să spunem şi aceea că nu vrem să

[1] Gr. *Apponyi Albert;* Törvényjavaslat a katholikus autonómiáról, Budapesta, 1917, Nr. 1426. Expunerea de motive pg 20.

[1] Gr. *Apponyi Albert*: Törvényjavaslat az 1848 t. c. fokozatos végrehajtásáról, Nr. 1429, 21 Dec. 1917.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

mai îndurăm şi în noua situaţie jugul pe care ei ni l-au pus pe gât şi să mai gemem supt starea de fapt pe care ei au creat-o în vremurile când urmăreau desfiinţarea noastră. *Propter bonum pacis*, — vrem dezarmarea Ungurilor din cuprinsul ţării noastre şi pe terenul religios, — care este o simplă platformă politică, — întocmai cum am urmărit dezarmarea lor pe terenul politic. După dezarmare, vom putea apoi vorbi frăţeşte şi ne vom putea înţelege omeneşte.

Problema catolicismului ungaresc nu poate fi rezolvită decât în legătură cu problema religioasă a întregei Românii.

Dezarmat odată catolicismul de tot ce n'a fost şi nu este în el creştinesc, Politica noastră de stat — pe care sperăm s'o avem cât mai curând unitară, pe deasupra tuturor partidelor — va trebui să păşească cu energie spre soluţionarea organică a întregei probleme religioase a ţării. Căci crearea unei păci religioase pe *bazele de până acum*, nu este o soluţie, ci un simplu paliativ. Soluţia adevărată trebue să se desfacă pe deoparte din realităţile religioase şi politice ale ţării noastre, pe de alta din preceptele fundamentale ale religiei creştine şi din principiile moderne ale vieţii de stat.

In baza tuturor acestora, aranjamentul care se va face va trebui să garanteze în prima linie posibilitatea de afirmare şi de desvoltare a elementului dominant, strivit până aci de raporturile religioase neomeneşti, şi apoi să pune de acord cu el şi celelalte elemente alcătuitoare de stat, aşa ca pe aceste baze să se poată merge spre unitatea sufletească a acestei ţări atât din punct de vedere creştinesc, cât şi cetăţenesc şi general-omenesc.

Necesitatea înfiinţării unui patriarhat românesc pentru întreg „catolicismul", răsăritean şi apusean din România.

Singura modalitate practică prin care se poate rezolvi definitiv şi chestiunea catolicismului unguresc din România şi chestiunea renaşterii religioase a cetăţenilor ei, — singura posibilitate de a face din creştinism o forţă vie, activă, şi de a înstăpâni în această ţară pacea, dreptatea, dragostea şi frăţietatea — dacă nu între toţi, cel puţin între majoritatea absolută a locuitorilor ţării, este: **crearea în România a unui puternic centru propriu de viaţă religioasă pentru toţi creştinii „catolici", orientali şi occidentali.** Cu alte cuvinte, după convingerea mea, singura soluţie este: **înfiinţarea unui patriarhat românesc care, adunând, pe deoparte, supt un singur păstor pe toţi Românii, pe de alta punându-se în legături canonice cu întreaga Biserică creştină universală, răsăriteană şi apuseană, să fie totodată organul de viaţă al întregului catolicism de ambele rituri, împăcând în mod drept, creştinesc şi unitar şi exigenţele de ordin religios şi pe cele de**

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

ordin cetăţenesc pe care ţara noastră, în noua ei situaţie, este în drept să le pretindă dela Biserică.

Prin crearea patriarhatului românesc ar înceta legăturile directe pe cari şi-le-a făcut mai ales în ultimul timp catolicismul unguresc cu Roma, din motive mai mult politice şi egoist-materialiste decât propriu zis religioase, şi ar înceta şi gravitarea directă spre Roma a greco-catolicilor reveniţi astfel la unitatea religioasă cu întreg Românismul şi cari altfel, în situaţia de astăzi, sunt mânaţi în mod fatal spre o atitudine întru câtva defavorabilă Statului român şi Românismului. Pe de altă parte legăturile Bisericii din România cu întreaga creştinătate, ar face cu putinţă poporului român ca să profite şi pe teren religios dela acel Apus, în special latin, spre care şi-a îndreptat de un timp încoace întreaga lui orientare şi culturală şi politică şi economică.

Patriarhiatului i s'ar asigura autonomia necesară şi i s'ar atribui averile bisericeşti a căror natură de drept n'a fost fixată până acum în mod definitiv prin lege.

Patriarhul român ar fi supremul şef religios al ambelor rituri, grec şi latin, din România şi ar fi cu Roma în aceeaşi comunitate religioasă în care a fost până acum numai cu Constantinopolul, păstrându-şi independenţa ierarhică faţă de ambele aceste vechi centre ale Bisericii creştine. Patriarhia română s'ar înşirui alături de cele cinci patriarhate istorice: Roma, Constantinopol, Ierusalim, Antiochia şi Alexandria, — păstrând cu ele legătura de unitate spirituală, precum şi alte legături religioase în măsura în care le va simţi utilitatea.

Dacă Roma nu va admite punctul nostru de vedere just, vor trebui rupte toate legăturile cu ea.

Dacă Roma n'ar înţelege nobleţa şi însemnătatea gestului nostru, — dacă ea n'ar face absolut totul pentruca noi să ne putem regăsi în cadrul Bisericii universale locul care ni se cuvine în conformitate cu spiritul veritabil al creştinismului, cu tradiţia noastră istorică, cu situaţia noastră de astăzi şi cu misiunea noastră din viitor — atunci Românilor nu le rămâne alta decât să declare rupte peceţile puse la 1698 de emisarii Habsburgilor pe actul care, bisericeşte a sfăşiat în două poporul român din Transilvania si, prin orice mijloace, să refacă în sens exclusiv oriental unitatea religioasă a poporului român, iar în ce priveşte pe catolicii minoritari să-i supuie acelui regim pe care-l preconiza faţă de Papa regele Matia Cor-

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

vinul şi pe care o atitudine nedeplin creştină ca a Papei l-ar aduce cu sine în mod firesc.

In tot cazul, acuma este marele moment în care trebuie să se puie temeliile sufleteşti-morale ale României făurite de vitejia ostăşească şi de diplomaţia internaţională şi să se plămădească chiagul care să consolideze această ţară atât înlăuntru, cât şi în totalitatea legăturilor ei cu lumea creştină.

Cred că Dumnezeu, care ni-a ajutat să înfăptuim ţara de astăzi mai presus chiar de prevederile celor mai îndrăzneţi conducători ai poporului român, ne va sta într'ajutor ca să vedem împlinit şi acest al doilea postulat, a cărui realizare *atârnă exclusiv de noi înşine*.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

INDICE DE NUME.

A.

Alexi Ioan. epp. 178, 183, 184
Alvinczi P. 43
Amfilohie Hotiniul 126.
Anastasie, arhiepp. de Chişinău 246.
Andrássy. contele Iuliu 272
Andreiu II. rege 17.
Antalfy Ioan. epp. 18
Anton G. 166,
Antonovici P. 192.
Apaffi M 215.
Apáthy Dr. St. 245.
Apponyi, contele A. 86, 144, 215, 216, 272.
Arányi A 193.
Armbruster A. 182.
Asboth V. 186.
Ascherik 36.
Atanasie Anghel, mitrop. 46.
Athansevici Al. 194.
Augustin, Sft. 74.
Aurelian, împărat 155.

B.

Bajtay, epp. 80, 81, 121.
Balázs A 7.
Balázsovits P. 171.
Bánffy. contele Dionisie 120.
Banu C. 116.
Baranyi L 109.
Barcsay Ac 16.
Bariţiu G. 160.
Bariţiu M. 183.
Bartakovics B. epp. 266.
Bartha I. 215
Basarab Mateiu, voevod 126.
Basta, gen. 104, 113.
Báthory Andreiu 152.
Báthory Christofor 118, 151, 200.
Báthory Gavriil 205.
Báthory Sigismund 18, 152, 201.
Bathyán, contele Ign. 20, 21.
Békefy C. 171.
Bela IV. rege, 103.
Bemer L epp. 266.
Bencsik I. 194.
Benedict XIII, papă 202.
Bankovics A epp. 187.
Berényi 2, 182
Bernard. Sft 220.
Bernhard, M. 171.
Berzen-zey L. 58.
Bethlen, N. de — 19.
Bibics I. 190.
Billmann M. 194.
Biró Dr. Venczel A. 215.
Bobb I., epp. 156, 159. 183.
Bochkor, Dr M. 39, 40, 44, 47, 50, 231, 249.
Bocskay St. 153.
Boieriu, Simion — de Berivoiu 159.
Bolla Martin 155.
Bonnaz Al., 192.
Borbély L. 171.
Bran P. 176, 177.
Bratu Tr. 271, 272.
Braun, general baron, 102.
Breiner, contele Carol, 48.
Bruckental, baronul 49.
Buitul G. 155.

C.

Callimachi, Ioan Teodor 127.
Cantacuzino Şerban 126.
Capdebo 163.
Capistran Ion 202.
Carol IV, rege 242, 254.
Carol VI, împ, 108, 167.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Cerchez S. 160.
Cernovodali St. 160.
Chamberlain H. St. 2.
Chateaubriand 219.
Ciobanu St. 257.
Ciorogariu R epp 21.
Clement XIV, papa 119.
Corb Adrian 192.
Corbul M. 183.
Coroianu D. 183
Corsini, cardinal 83.
Costache Veniamin, mitrop 127, 128
Costic Alexa 188.
Coşa Iacob 192.
Cupcea Ioan 109.
Csáky Albin, ministru, 136, 192.
Csegezy I. 171.
Cséplő P. 187.
Csorba F. 40, 136.

D.

Daibucat 163.
Dárday, Dr. Al. 147.
Daruváry 239.
Deák Fr. 64.
Dobra Alex. epp. 194.
Dobra Iosif 188.
Dobra Vasile 154, 188
Drăgan M. 188.
Dragonescu T. 252.
Drifhal I. 194.
Duca Constantin voev., 126.
Dunsits G. 194

E.

Enyedi M. 19.
Eötvös, baronul I., ministru 38, 55, 56, 62, 63, 64, 65
Eszterházy, cancelar 84.
Eszterházy, contele Al. 242
Eucken R. 114.
Eustatievici D. 96

F.

Fabry I. 171.
Fehér Fl. 182.
Fehér Ip. 212.
Feld M. 171.
Ferdinand I. Regele României 261, 268, 269, 270.
Ferdinand II împ. 46.
Festenberg, gener. bar. 102.
Finánczy Dr. E. 124.
Fischer A 194.
Fitos A 171.
Fogarassy N. epp. 54, 57, 61, 66, 69.
Fosztó Uzoni Gábor 107.
Forster I. 52, 53, 69, 78.
Fotie, papa Alexandriei 12.
Francisc I, împ. 80, 159, 160, 188.
Francisc Iosif I, împ. 156.
Francisc de Assisi, Sft. 173, 186, 206, 220, 221.
Frâncu St. (Frink) 251.
Fugger I. 171.
Fulea Moise 96.

G.

Gaith R. 193.
Gallob Ant. 109.
Gasparri P. card. 244.
Gavriil, mitrop. 127.
Gavriil, epp. 246.
Gherlan M. 188.
Ghica Grigore voev, 126, 127.
Ghyczy C. 64, 65, 90, 91.
Giraud V. 219.
Greciuc V. 257.
Greschner I. 171.
Griez de Ronsé, gener. 192.
Gyalokay F. 171.
Gyárfás, Dr. E. 148, 240, 247, 264.

H.

Hager, gen. baron 102.
Halasi St. 109.
Haller, contele Gavriil 47.
Hám Ioan, epp. 175
Hám Iosif 179, 180, 181.
Hamar P. 86.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Han I. 193.
Hasner L. ministru 63.
Haynald epp. 131. 184.
Hirschler, Dr. I. 215.
Hofmann I. 171.
Horánszky N. 32.
Horváth I. 171.
Hudra I 193.
Hulinka G. 186.
Huniade Ioan 16, 27, 103, 104, 105, 205, 228.
Hunyadi L. 193.
Huszár A. 21, 272.

I.

Iacob Putneanul, mitrop. 12, 126.
Iacobini, cardinal 234, 235.
Ignaţiu de Loyola 119.
Illia A. 154.
Ioan Sigismund, rege 12, 205.
Ioana d' Arc. 220.
Ioanovici C. 192.
Ioanovici Dr P. 192.
Iosif II. împ. 31, 50, 76. 77, 87, 98
Iosif de Calasanza 156
Ipsilanti Alex. voev. 126.
Isaia, arhimandrit 18, 19.
Isecuţ S. 163.
Issekutz S. 171.
Ivan N. epp 9.

J.

Jakab I. 182.
Janko E. 171.
Jankovich B. ministru 71, 93.
Janky C. 171.
Jekelfalussi V. arhiepp. 65.
Jenser M. 182.
Jósika, familia 16,
Jósika, bar. Ladislau 58, 61. 67, 68, 69, 70.
Jósika, bar. Samoilă 37, 270.

K.

Kályávszky I. 194.
Karácsony Dr I. 31, 214, 258.
Karner A. epp. 266.
Károlyi, fam. 177, 181.
Károlyi, contele Alex. 178, 181.
Kendeffy, fam. 16.
Keszthelyi L. 171.
Kiss I. 109.
Kis Mărtin 159.
Khumpar I. 194.
Kőhalmi M. S. 185.
Kölln I. 186
Kollonits Lad. 49.
Kollonits Leop. arhiepp. 30, 43, 44, 46, 49, 109,
Kolozsvári P. 107.
Könnye A 171.
Kornis, baron Sigism. 109.
Kornis Victor 111.
Kosutány, Dr Ign. 25, 74, 75, 77, 78.
Kossuth L. 267.
Kovács I. 213.
Kovács M. 160.
Kovács N. epp. 122.
Kunst I. epp. 266.

L.

Ladislau cel sfânt, rege 103.
Ladislau V. rege 76.
Lakatos F. 19.
Lányi A. 194.
Lányi Dr I. 38.
Lazăr, Dr A. 99, 189.
Lehoczky I. 194.
Leon XIII. papa 332.
Leopold I rege 30, 41, 43, 130, 254.
Leopold II 50, 88, 112.
Leştian M. 155.
Liszka I. 194.
Lönhart Fr. epp. 136, 234, 235.
Ludovic, S. 220.
Luicsák Fr. epp. 190.
Lubienicki Valeriu 104.
Lucaciu George 178.
Lucaciu Dr V. 178, 179, 183.
Lukács I. 109.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Lukácsy Cristofor 154.
Lupul Vasile, voev. 125.
Luther M 200.

M.

Madonyai St. 171.
Maior P. 159.
Mailat, fam. 16, 245.
Majláth contele Carol Gustav —, epp, 92, 101, 129, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 246, 248, 254, 266, 270.
Makaj Al. 194.
Mannhardt Ign. 192.
Maniu Iuliu 21.
Mânzat G. 110.
Marc Aureliu 103, 105.
Marchiş A. 207.
Marcu I. 194.
Maria Terezia, împ. 47, 48, 79, 80, 81, 85, 89, 90, 119, 120, 121, 155, 167, 174,
Marki S. 216.
Martin P. 193.
Martinovici C. 173, 258.
Martinuzzi G. 205.
Mártonffi, epp. 108.
Maschisevici S. 192.
Mat a Corvinul 16, 29, 30, 76, 230. 275.
Mavrocordat C. voev. 126.
Mayer G. 163.
Meltzl Sigism. 153.
Merry del Val, card. 236, 237.
Meteş St. 103, 104.
Meţianu I, 11.
Mica G. 160.
Mihaiu Viteazul 17, 101, 103, 104, 105, 152.
Mihálycsik B. 186,
Mihályi Dr I. 166.
Mikó M. 59.
Mingesz I. 194.
More Stefan 155.
Morvay V. 172.
Moruzzi Const. voev. 127.
Motogna V. 245.
Movilă P., mitrop, 11.
Mureşan Andreiu 161.
Mureşan Iacob 160, 161.
Mureşan Leonarda 207.
Musca Ant. 155.
Müller C. 193.

N.

Nánásy St. 106.
Napoleon, 266.
Nichitici Ghed. epp. 95.
Nistor Dr. I. 97, 257.
Nits G. 187.
Novacovici D. epp. 81.
Nyári I. 193.

O.

Oláh N. arhiepp. 16, 118, 154.
Olejovics P. I, 193.
Olteanu I. epp. 194.

P.

Pâclişanu Z. 202.
Papolczy B. 177.
Pascal 219.
Patzner (Perényi) 192.
Pauler, Dr. ministru 91.
Pavel M. epp. 184.
Patay L. 186.
Pechy Ed. 61.
Pesk Aug. 171.
Perciu M. 192.
Perényi, contele 177.
Pergen, ministru 119.
Perger I. 193.
Peş a D. 192.
Petrak E. 195.
Petric C. 192.
Petrovici P. 112.
Pfeiffer A. 193.
Placid I. 171.
Pop I. 154.
Popescu Patr. 192.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Popini Alb. 167.
Popovici Gr. 188.
Posnar A 186.
Presseler Fr. 182.
Priechenfried I. 171.
Promperger I. 171.
Pronai A. 215.

R.

Radu, Dr. Iacob 95.
Rákoczy Sig. 153.
Raphael Charamian A. 162.
Révész C. 186.
Roşca, Dr. Pavel 11, 13.
Rosin, gen. Ignatie de 222.
Rudnay, de Rudna, Alex., epp. 122,
Rudnyanszky I, epp. 266.
Rudolf, rege 112.
Rukavina, gen. bar, 102.
Rusu M. 188.

S.

Şaguna A. mitrop. 13, 95, 267.
Scitovszky I. epp. 266.
Scriban Fil. epp. 11.
Şerban Vodă 18.
Schandl B. 182.
Schmidt I. 171.
Schmidt W. 180.
Schöffer L. 186.
Schönborn-Bárkoczy 177.
Schreiner L. 195.
Schroff G. 182.
Sigismund, rege 17, 29, 112.
Sigmondovits I. 171.
Silvestru II, papa, 30.
Simoncsics I. 171.
Sipos Orban 187.
Stamati Iacob, mitrop. 127.
Stary I. 194.
Ştefan cel sfânt, rege 14, 23, 27, 47, 74, 103.
Steinwille, general 43, 106, 107, 108, 112.
Sturza, Ion Sandu, voev. 127.
Sümegi M. 171.

Sz.

Szabó I. 182.
Szabó Dr. 111.
Szakál Fr. 106.
Számek Dr. G. 192.
Szaniszló F. epp. 266.
Széchenyi, contele N. epp. 99, 129.
Szegedi G 109.
Szentimrei (Frink) St. 251.
Szentkereszti, baron Sigis. 242.
Szepesi Ign. baron, epp. 122, 134.
Szepesi M 86.
Szlátey G. 195.
Szygly G. 171.
Szilágyi M. 27
Szolomayer I. 182.
Sztáray, contele S. 177.

T.

Tapoday T. 195.
Tereza, Sft. 220.
Tertina M. 188.
Theodorianu-Carada M. 217.
Transilvanus Viator 14
Trefan L. 207.
Trefort Aug. ministru 68, 199.

U.

Ursulescu Vincenţia 207.

V.

Vargyasi Fr. 160.
Vécsey, contele 177.
Veszely C. 40, 59.
Vidakovich D, 182.
Villars de Honnecourt 103.
Vincenţiu de Paul, Sft. 221, 223.
Vincze L. 182.
Virág I. 171.
Vizkeleti Sig. 109.
Vladislav II, rege, 76.
Vrabec I 194.
Vuksics I. Dr. 224.
Vulcan S, epp. 183.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

W.

Wanner I. 169.
Weber A. 193.
Werböczy St. 45, 75.
Wilson W. 266.
Wimmer Aug. 171.
Wlassich Iuliu, ministru 140, 184.
Wohlgemuth, guvernator 12.

Z.

Zasio A. 210.
Zwer A. 93.
Zichy D. epp. 266.
Zsilinszky M. 270.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

INDICE DE LUCRURI.

A.

Abaţia benedictină dela Pannonhalma 212.
Absolutismul austriac 53.
Academia de drept din Oradea mare 99.
Academia de drept din Timişoara 102.
Academia dela Iaşi 127
Adunarea generală a Statului rom.-cat. eparhial ardelean 59
Adunarea dela Alba Julia (1 Dec. 1918) 3, 4, 34, 215, 245, 250.
„Adunarea mixtă rom.-catolică dela Cluj" (1848) 52.
Anaforaua mitropolitului Veniamin Costache (1828) 128.
Ancheta şcolară dela Budapesta (1891) 136, 137.
Anteproiectul privitor la regimul general al Cultelor (1923) 33, 112.
Antitrinitarii (unitari) 30.
Approbatae Constitutiones 40.
Autonomia confesiunilor 4.
Autonomia catolică ardeleană 28, 32, 36, 39, 41, 45, 53, 55, 60, 62, 63, 66, 94, 250, 254, 269.
Autonomia catolică regnicolară 61, 62, 67, 68, 94, 133.
Averile capitlurilor 100.
Averile catolice imobiliare 37, 89, 261.
Averile ordinelor călugăreşti 29, 227, 228, 261.

B.

Băile Felix 210.
Biserica cesaro-papistă ungurească 33.
Bisericile din Baia-mare 106.
Biserica Franciscanilor din Sibiiu 101, 115.
Biserica luterană a Sf. Jacob din Riga 104.
Bisericile din Cluj 42.
Biserica Sf. Mihail 106.
Biserica minoriţilor din Cluj 115.
Biserica piariştilor din Timişoara 102.
Biserica „Universităţii" din Cluj. 108, 109, 112.
Biserica Ursulinelor din Sibiiu 101.
Boierime din Maramureş 167.
Bucoavnele româneşti 125, 126.

C.

Călugării „desculţi" 227.
Călugării din vechile Principate 17.
„Calvaria" din Cluj 115.
„Cămara împărătească" 45, 84, 88.
Cancelaria aulică 53, 83, 84, 239, 241.
Capitlurile catolice 37, 265.
Caracterul de stat al catolicismului unguresc 25.
Catedrala rom.-cat. din Alba Iulia 42, 103.
Catedrala ortodoxă din Alba Iulia făcută de Mihai Viteazul, 104, 108.
Catedrala Incoronării din Alba Iulia 105.
Chestiunea confesională în România 1.
Chestiunea evreească 158.
Chestiunea minorităţilor 1, 3, 204.
Civilizaţia franceză 219.
Codul civil general 77.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Colegiul piarist din Cluj 111.
Colegiul Sf. Sava din Bucureşti 126.
Coloniştii şvabi în Bănat 191.
Coloniile nemţeşti în Bucovina 97
„ maghiare „ „ 97
„ slovăceşti „ „ 97
„ lipoveneşti „ 97
Colonizarea Ardealului 173
Comisia bisericească catolică 68.
„Comisia catolică" 47, 49, 50, 52, 53, 55, 57, 60, 67, 69, 70, 71, 75, 85, 121, 130, 135.
Comisiunea catolică provizorie (1869) 62, 66, 67, 68, 92.
„Comisiunea centrală" a Statului rom.-catolic ardelean 66.
Comisiunea de studii a Consiliului Locotenenţial 80.
Comisiunea regească din Transilvania 62.
„Comitetul ales din sânul Statutui rom.-cat. ardelean" 71.
Complinirea scaunelor episcopeşti 17.
Concordatul austro ungar 63, 77.
Concordatul cu Letonia 114
Confesionalizarea şcolilor de stat 129.
Congresul catolic regnicolar (1871) 32, 66
Congresul deputaţilor catolici ai diecezei transilvane 238
Congresul general rom.-cat 269
Congresul universal al credincioşilor diecezei transilvane 234
Consiliul Dirigent al Statului rom.-cat. ardelean 60, 67, 68, 92, 139, 140.
Consiliul Dirigent român al Transilvaniei 4, 95, 99, 176, 214. 150.
Consiliul Locotenenţial 132, 154, 168, 173, 175, 181, 190, 194, 208, 211.
Consiliul naţional maghiar (1918) 243.
Consiliul naţional ardelean (maghiar: 1918) 243, 245.
Consiliul suprem cat. maghiar 59.
Conventul general al diecezei transilvane 236, 238.
Credinţa cea catolicească ortodoxă 13.
Curia romană 63, 64, 72.

D.

„Declaraţia de rezervare a dreptului" 90.
Dietele ardelene 18, 40, 54, 118, 152, 153, 200.
Dieta din Pesta (1848), 52.
Diploma leopoldină I (1690) 41, 42, 45.
Diploma leopoldină II 41.
Diploma complimentară a lui Leopold (1693) 542.
Directori regeşti de studii 120.
Dogma despre Infailibilitatea Papei 65.
Domeniul dela Mănăştur 43.
Donaţiunile regilor ungari 75.
Dreptul de canonizare în Biserica ungurească 26.
Dreptul de „veto" al Habsburgilor la alegerea Papei 32.
Dreptul de „suprem patronat" al regilor ungari asupra Bisericii catolice 25, 27, 52, 57, 61, 64, 69, 73, 76, 253, 254.
Dreptul de „placet" al regelui ungar 27, 32, 63, 84, 230, 261.

E.

Echivalentul pentru pământurile bisericeşti expropriate 100
Eforia şcolilor din Moldova 127.
Episcopatul maghiar şi Infailibilitatea Papei 31.
Episcopia gr.-cat. ungurească de Hajdudorog 21, 177, ,181 255.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Episcopia de Rădăuţi 96.
Erariul unguresc 81, 167, 168.
Erariul român 99
Exempţiuni 29.
Expozitura de conturi a Ministerului de Culte ungar la Cluj 92.

F.

Filii catolice 36.
Finanţarea de clădiri şcolare 36
„Foaia pentru minte, inimă şi literatură" 160.
Fondul religionar ortodox din Bucovina 96, 97.
Fondul de stipendii al Statului rom.-cat. ardelean, 112.
„Fondul de studii" 61, 79, 80, 84, 85, 95, 113, 130, 131, 145, 147, 156, 159, 174, 175, 194, 195, 208, 210, 263.
Fondul luzitan portughez 79.
Fondul pentru crearea unei Academii de drept române 160.
Fondul religionar ungar 85, 86, 208, 263.
Fondurile şi fundaţiunile „catolice" 73.
Francmasonism 69.

G.

Gazeta de Transilvania 160
„Generalis fondus studiorum" 89.
Guvernul ardelean 43, 45, 49, 52, 53, 55, 71, 160, 169, 174.

I.

Icoana făcătoare de minuni dela Nicula 108, 109.
Independenţa Bisericii ungureşti faţă de Roma 32.
Iezuiţi români 154.
„Ingerinţa" Statului catolic ardelean 56, 57, 60, 68, 69, 71, 94, 136, 139
„Intangibilitatea averii eclesiastice catolice" 255.
Intabularea pe numele Statului Catolic 91.
Integritatea teritorială a Ungariei 244
Internatele şcolilor catolice 143, 146.
Intregirea veniturilor parohiale 48.
„Intregul Stat catolic din Ungaria" 67.
I. O. V. 82.
Istoria Ardealului în învăţământul secundar 215
Jus possessionis 78.
Jus possidendi 78.

L.

Legatul apostolic al Primatului ungar 29.
Legaţiunea papală a regelui ungar 26.
Legea de expropriere 100.
„ nemţească 218
„ românească 218.
„ ungurească 218.
Libertatea învăţământului 65.
Licee mixte ungureşti-româneşti 132.
Liga Naţiunilor 113, 114, 116, 213, 267, 268.
Limba românească în liceele de stat din Transilvania 132.
„Loca credibilia" 265.

M.

Mănăstirea din Ismail 102.
Mănăstirea Trei-Ierarhi din Iaşi 125, 147.
Mănăstirea din Sânmihaiu 152.
Mănăstirile din Basarabia 37, 228.
Mănăstirile din Bucovina 96, 228.
Mănăstirile din România veche 228.
Mănăstirile închinate Sfântului Munte 37.
Mănăstirile ortodoxe 11, 19, 20, 202.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Mănăstirile catolice 203, 222.
Mitropolia Bălgradului 104.
Moşiile episcopiilor catolice 100.

N.

Natura de drept a averilor bisericeşti „catolice" 73.
„Norma regia" 153.
Nunţiatura papală în România 34

O.

Oraşe armene „privilegiate" 162.
Ordonanţa privitoare la Cărţile funduare 77.
Ordine religioase din Apus 17, 18, 29, 85.
Ordine religioase ungureşti 125, 264.
Ordine religioase „cerşetoare" 84, 189.
Ordinul benedictinilor 198.
„ camaldulilor 198
„ capucinilor 198, 204.
„ carmeliţilor 198.
„ cartauzienilor 198.
„ cisterciţilor 198.
„ dominicanilor 151, 198, 205, 228.
„ franciscanilor 102, 198, 201, 203, 205, 206, 207 211, 221, 227.
„ iezuiţilor 42, 49, 82, 83, 84, 85, 102, 104, 106, 106, 111, 118, 119, 120 131, 151, 152, 194, 171 187, 198, 200, 201, 204 205, 206, 212, 217, 222
„ ioaniţilor 198.
„ mechitariştilor 204.
„ minoriţilor 119, 172, 185 188, 191, 198, 204, 205, 206, 211, 222, 207.
„ mizericordianilor 204, 205
„ paulinilor 119, 174.
„ piariştilor 101, 102, 119, 154, 158, 167, 169, 170,
Ordinul piariştilor 173, 174, 178, 192, 193, 196, 198, 204, 205, 206, 208, 211, 214, 227.
„ premonstratensilor 119, 187, 189, 198, 199, 204, 209, 213, 221.
„ salvatorienilor 204.
„ serviţilor 198.
„ trinitarilor 198.
„ ursulinelor, 222, 225.
„ Sf. Vincenţiu de Paul 38, 82, 222.
„ Notre-Dame 222, 223.
„ franciscanelor 223.
„ Immaculatelor 224.
„ surorilor de caritate 222.
Orfelinatul „Therezianum" din Sibiiu 49, 80, 100.
Organisations-Entwourf 132.
Ortodoxismul grecesc în Macedonia 5.
Ortodoxismul rusesc în Basarabia 5.
Pacea dela Bucureşti (1918) 272.
Parohii catolice 36.
Partidul-centru 39.
„ clericul belgian 40.
„ irlandez 40
„ politic catolic 41.
„ popular 39
„ social-creştin 39.
Patriarhatul românesc 274, 275.
„Placetum regium„ 27, 63, 84, 230.
„Prefecţi perpetui" 187.
Primatul Ungariei 28, 29, 63, 221,
Primatul „ ca protector al învăţământului 124.
Privilegiile Bisericii catolice din Ungaria 24.
Problema religioasă a poporului român 2.
Proiectul de Concordat dela 1921, 33, 261, 271.
Propaganda catolică 217.
Propaganda calvină 219.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Propaganda luterană 218.
Puterea de patriarhi a Regilor ungari 28.

R.

„Ratio educationis" 120, 123, 132, 189.
Reformaţiunea 24, 200.
Regele apostolic ungar 25, 27, 30, 31, 45.
Regele ungar ca vicar al lui Christos 31.
Religia de stat a Ungariei 25, 26, 52, 73, 75.
„Religia orthodoxa" (catolică) 80. 82
Regulamentul de administrare a bunurilor Statului Cat. 71, 252.
„Regulamentul despre sfera de competinţă a Statului rom.-cat. din părţile ardelene cu privire la şcolile susţinute şi conduse de el", 138, 142, 252, 253
Regulamentul de serviciu şi disciplină a şcolilor secundare de sub jurisdicţia St cat. 135
Regulamentul duhovnicesc din Bucovina (1786). 96.
„Republica Moldovenească" 246, 258.
Reşedinţa episcopului din Alba Iulia 101.
Reşedinţa lui Mihaiu Viteazul 101, 105.
Resortul de Culte şi Instrucţie Publică a Transilvaniei 99, 170.
Resortul de Justiţie 99.
Revizuirea situaţiei confesiunilor din Transilvania 5, 7, 33.
„Rozolulia carolina", 123.
„Romana" (jocul) 160.

S.

„Sancţiunea Pragmatică" 253, 254.
Şcoalele protestante 124.
Şcoala dela Hotin 126.
Şcolile latine 121.
Şcolile din Moldova în sec. XVIII. 125, 127.
Şcolile din Săcuime 144,163.
Şcolile „conduse" de Ministerul Instrucţiei" 133
Secularizarea averilor catolice 100, 253.
„Senatul dirigent diecezan" 240.
Serviciul de Conturi al Statului catolic 252.
„Sfânta Coroană ungară", 75, 76, 77, 78, 79, 84.
Sf. Scaun 83, 84.
„Sfatul Ţării" din Basarabia 258.
Sinodul eparhiei Vadului, Feleacului şi Clujului 8.
Sinodul dela Tirnavia (1648) 46.
Sinodul naţional maghiar 55.
Sinodul catolic din Pesta (1871) 231.
Sinodul vatican 31, 230, 231.
Sistemul reprezentativ în Biserica catolică 60.
„Statul catolic de supt Coroana ungară" 67.
„Statul catolic *eparhial* ardelean" 59, 67.
„Statul eparhial ardelean" 68.
Statul catolic ardelean 58, 68.
Statul *romano*-catolic ardelean 34, 35, 44, 45, 47, 52, 54, 55, 60, 69, 71, 77, 133, 135, 137, 140, 159, 160, 161, 165, 168, 195, 231, 232, 233, 238, 239, 240, 241, 244, 247, 249, 256, 261, 266, 269.
Statul catolic *regnicolar* 53, 55, 67.
Staturile şi Ordinele ardelene 85, 169.
Staturile catolice din Germania 40.
Statulul organic al autonomiei catolice ardelene 35, 60, 71, 90, 261.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Subvenţionarea şcolilor confesionale catolice 137.
Supplex libellus Valahorum 155.

T.

„Templum horologiare“ al lui Marc Aureliu 103.
Tomosul patriarhiei din Constantinopol (1885) 12.
Tratatul dela Trianon 37, 255, 262.
Tratatul României cu principalele Puteri aliate (1919) 149, 150, 262.
Tripartit-ul lui Werbőczy 45, 75.

U.

Unirea religioasă dela 1698, 19, 20, 44, 166, 201.
Unirea Bisericilor româneşti 217.
Unirea Basarabiei cu România 258.
Unirea Ardealului cu Ungaria 51, 53, 65, 70, 258.
Unirea Transilvaniei cu România, 3, 4, 34, 215, 245, 250.
Unitatea religioasă a poporului român 3.
„Universitatea credincioşilor rom.-cat. din eparhia ardeleană“ 67.
Universitatea din Pesta 85.
Universitatea săsească din Transilvania 81, 143.

V.

Vicariul catolic ardelean 50.

Z.

„Zona culturală“ 272.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

T magyarországi Kir.

LITERATURA

I. Scrieri canonice şi juridice.

1. A magyar-vallás alap, a magyar tanulmányi és az egyetemi alap helyzetének törvényhozási úton való szabályozásának kérdése, (Chestiunea reglementării prin legislaţie a Fondului religionar ungar, a Fondului de studii şi a Fondului universităţii). Memoriu confidenţial pentru Ministerul de Culte ungar. Litografiat.[1]

2. A tanulmányi alap jogi természetének megvizsgálására szolgáló Vezérokmányok, (Documentele principale relative la natura de drept a Fondului de studii), Budapesta 1875.

3. a. c. A katholikus országos autonómiáról, (Despre autonomia catolică regnicolară). Extras din Nr. 169 al revistei „Budapesti Szemle". 1891.

4. Bochkor Mihály dr.; Az erdélyi katholikus autonómia (Autonomia catolică ardeleană) Cluj. 1911.

5. Codex juris canonici, Pii X. Pontificis maximi iussu digestus Benedicti Papae XV. auctoritate promolgatus. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab emmo Petro Card Gasparri auctus Romae, Typis polyglottis Vaticanis MCMXVII.

6. Csorba Ferencz: „Az erdélyi katholikus autonómiáról. (Despre autonomia catolică din Transilvania). In revista „Budapesti Szemle" 1891 pg. 348 ş. a.

7. Daempf Sándor dr: A holtkézi törvény (lex amortisationis) Magyarországon. Magánjogi tanulmány. (Legea amortizaţiei în Ungaria, Studiu de drept privat), Cincibiserici 1891.

8. Dárday A. dr: Alapok (Fonduri) în Magyar Jogi Lexikon v. I.

9. Forster Gyula: A katholikusok autonómiájáról (Despre autonomia catolicilor), în „Budapesti Szemle" 1897, v. 91 şi 92.

10. Fraknoi Vilmos: A magyar királyi kegyuri jog Szent Istvántól Mária Theréziág. (Dreptul de patronat al regilor ungari dela Sf. Ştefan până la Maria Terezia), Budapesta, 1895.

11. Hamar Pál, közalapitványi királyi ügyigazgató, mint a szent korona egyik ügyészének véleménye, melyet a magyar főpapi javak és ezekből kifolyó vallás-alap jogi természetének kérdésében a magyar országgyülés képviselőháza kiküldött bizottságának folyó 1875 évi április 20-ról és május 7-ről kelt felhivás nyomán tisztelettel előterjeszt. (Opiniunea juridică alui P. Hamar, director tehnic regesc al fundaţiunilor publice, în calitate de procurist al Sfintei Coroane, înaintată cu stimă în urma somaţiunei dela 20 Aprilie şi 7 Maiu 1875 a Comisiunei exmise de Camera ungară a deputaţilor, în chestia bunurilor episcopeşti maghiare şi a Fondului religionar), Budapesta 1875.

[1] In posesiunea autorului cărţii.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

12. Jelentése a magyar országgyülés képviselőháza által kiküldött tizenkét tagú bizottságnak a vallás- és közoktatásügyi minisztérium felügyelete alatt levő különféle alapok és alapitványonk jogi természetének megvizsgálásáról. (Raportul Comisiunei de 12 exmisă de Camera deputaţilor ungari în scopul examinării naturei de drept a diferitelor fonduri şi fundaţiuni aflătoare sub supravegherea Ministerului Instrucţiei publice), Pesta, 1872.

13. Kosutány Ignácz dr: Egyházjog. A magyarországi egyházak alkotmánya és közigazgatása. (Dreptul bisericesc. Constituţia şi administraţia Bisericilor din Ungaria). Ed. II. Cluj 1903.

Ed. II. 1906. în posesiunea mea.

14. — Az egyházi vagyon tulajdonjogának alanyáról általában s különösen Magyarországon. (Despre subiectul dreptului de proprietate a averilor bisericeşti în general, şi cu deosebire în Ungaria), Budapesta, 1897.

15. Iacob Radu dr: Dreptul de patronat al Fondului catolic religionar şi al studiilor în vechea Ungarie, (în revista „Cultura Creştină" Nr. 7—9), Blaj 1921.

16. Szemnecz Emil: Katholikus autonómia. A katholikus autonómia multja, jelene s jövendője és a felekezetek autonom szabályai, (Autonomia catolică. Trecutul, prezentul şi viitorul autonomiei catolice şi statutele autonome ale confesiunilor). Budapesta, 1897.

II. Istorie şi Politică.

1. Alba Iulia. — Hotărîrile Adunării naţionale din 1 Decemvrie 1918, Cluj, 1920.

2. Apponyi Albert Gr.: Törvényjavaslat a katholikus autonomiáról (Proiect de lege despre Autonomia catolică) Budapesta, 21 Dec. 1917.

3. — Törvényjavaslat az 1848 XX t. c. fokozatos végrehajtásárol (Proiect de lege despre executarea treptată a art. de lege XX din 1848) Budapesta, 21 Dec. 1917, Nr. 1427.

4. Balcescu N.: Românii sub Mihai Vodă Viteazul, ed. de Al. Lăpădatu, Bucureşti, 1908.

5 Berkeszi István Dr.: Temesvár szabad kir. város Kis Monografiája (Mica Monografie a oraşului liber regesc Timişoara), 1900

6. Bratu Traian: Politica naţională faţă de minorităţi, Bucureşti 1923.

7. Ciobanu Ştefan: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, Chişinău 1923.

8. Gyárfás Elemér Dr.: Erdélyi Problémák (Probleme ardeleneşti), Cluj 1923

9. Huszár Antal: A magyarországi románok (Bizalmas használatra). Românii din Ungaria. (Spre întrebuinţare discretă) [1] Budapesta 1907.

10. Iakab Elek: Kolosvár története, (Istoria oraşului Cluj) 1888, 3 vol.

[1] Tipărită în 25 exemplare, exclusiv pentru membrii guvernului ungar. Format 4, 960 pg.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

11. Iorga N.: Studii şi Documente cu privire la Istoria Românilor, Bucureşti v. I—II. 1905.

12. Lupaş Ioan Dr.: Contribuţiuni la Istoria Românilor ardeleni, 1780—1782, Analele Academiei române, S. II. I. XXXIII. 1915.

13. Nistor Ioan, Dr.: Românii şi Rutenii în Bucovina, Bucureşti 1915.

14. Puşcariu Ilarion Dr: Documente pentru limbă şi Istorie, Sibiiu.

15. Puşcariu Ioan cavaler de —: Fragmente istorice despre boerii din Ţara Făgăraşului. Sibiiu, 1897.

16 Szatmárvármegye (Judeţul Satu-mare), în colecţia Magyarország vármegyei és városai („Judeţele şi Oraşele Ungariei").

17. Traité entre les principales Puissances alliés et associées et la Roumanie, 9 Decembre 1919 (Bucureşti).

18. Transilvanus Viator: In Transilvania (italieneşte) Budapesta 1921.

III. Istorie bisericească

1. A magyarországi latin és görög szertartásu katholikus Egyház önkormányzatának Szervezete. (Statutul autonomiei Bisericii catolice de rit latin şi grec din Ungaria), Pesta 1871.

2. Bunea Augustin Dr.: Discursuri, Autonomia bisericească, Diverse, Blaj, 1904.

3. Casa Bisericii: Biserica ortodoxă română şi cultele străine Bucureşti, 1904.

4 Cândea Romul: Catolicismul în Moldova în secolul al XVII, Sibiiu 1917.

5. Ciuhandu George, Dr. (Un om al Bisericii): Papism şi ortodoxism sau Porfiră şi cunună de spini, Arad (1922)

6. Eszterházy János Gróf: A kolozsvári Szt. Mihály egyház történeti és épitészeti leirata. (Descrierea istorică şi arhitecturală a bisericii Sf. Mihail din Cluj), în „Árhhaeologiai Közlemények", Pesta 1863, vol. III.

7. Ezeréves Magyarország, — XIII Leo Pápa és a magyar katholikus föpásztorok ünneplő szava papjaik és hiveikhez a magyar honfoglalás ezredik évfordulója alkalmából — Összegyüjtötte és kiadja a Szent-István-Társulat. (Ungaria milenară. — Cuvântul festiv al Papei Leon XIII, şi al arhipăstorilor catolici maghiari cătră credincioşii lor, cu prilejul aniversării milenare a ocupării patriei), Budapesta, 1896.

8. Fraknoi Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-székkel. (Legăturile bisericeşti şi politice ale Ungariei cu Sf Scaun dela Roma) Budapesta, 3 vol

9. Ghibu O.: Viaţa şi organizaţia bisericească în Transilvania şi Ungaria, Bucureşti, 1915.

10. — Necesitatea revizuirii radicale a situaţiei confesiunilor din Transilvania, Cluj, 1923.

11. G. Goyau — A. Peratè — P. Fabre: Le Vatican. Les apes et la civilisation, Paris 1895.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

12. Karácsonyi János Dr.: Magyarország Egyháztörténete főbb vonásaiban, 970—1900-ig. (Istoria bisericească a Ungariei, în trăsăturile ei principale, dela 970—1900), Oradea mare 1915.

13. Kiss János Dr. és Dr. Sziklay János: A katholikus Magyarország, — 1001—1901. (Ungaria catolică, 1001—1901) Budapesta 1902.

14. Lestyán József: L'histoire de la cathédrale romaine catholique de Alba Iulia, Alba Iulia 1922.

15. Lupaş Ioan Dr: Istoria bisericească a Românilor din Transilvania, Sibiiu 1918.

16. Mânzat George: Originea şi istoria icoanei P. V. Maria dela Nicula. (După documente istorice). Cluj 1923.

17. Mărturisirea ortodoxă a Bisericii catolice şi apostolice de răsărit, edată de Dr. Pavel Roşca, Sibiiu 1914.

18. Meteş Ştefan: Istorii bisericii şi a vieţii religioase a Românilor din Ardeal şi din Ungaria, vol. I. Până la 1700, Arad 1918.

19. Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae illustrantia, Budapesta S. I v. VI.

20. Nistor Ioan Dr.: Istoria Bisericii române din Bucovina, Bucureşti 1916.

21. Istoria Fondului bisericesc din Bucovina, Cernăuţi, 1920.

22. Pâclişanu Z.: Vechile mănăstiri româneşti din Ardeal, Blaj, 1919.

23. Propaganda catolică între Românii din Ardeal şi Ungaria înainte de 1500, Blaj 1920.

24 Pokoly József: Az erdélyi reformatus egyház története (Istoria Bisericii reformate din Transilvania), Budapesta 1904, 5 vol.

25. Şaguna Andreiu: Istoria Bisericii ortodoxe, Sibiiu 1860, 2 vol.

26. Veszely Károly: Erdély egyháztörténelmi adatok (Date relative la Istoria bisericească ardeleană), Cluj, 1860.

27. Dr. Zsilinszky Mihály: A magyar honi protestáns Egyház története. (Istoria Bisericii protestante din Ungaria) Budapesta 1907.

IV. Scrieri relative la Statul rom.-cat. ardelean.

1. Az erdélyi kath. Státusnak Gyula-Fehérvárt 1868. Február 9—15-ikén megtartott gyülése. (Adunarea Statului catolic ardelean ţinută între 9—15 Februarie 1868 în Alba Iulia), Alba Iulia 1868.

2. Az erdélyi római katholikus Státusnak Jegyzőkönyvei. (Protocoalele Statului rom.-cat. ardelean din anii 1866, 1874, 1876, 1877, 1879, 1882, 1883. 1885, 1903, 1904, 1906, 1907, 1911, 1914, 1915, 1917, 1918 (17 fascicole).

3. Az erdélyi róm.-kath. Státus Igazgatótanácsának évi Jelentése a . . . Státusgyülés alkalmából. (Anuarul sau Raportul Consiliului Dirigent al Statului rom.-cat ardelean, cu prilejul Adunării generale din anii 1874—1922), Alba Iulia, Cluj, (44 volume).

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

4. (Balázs András): Trecutul şi prezentul Statuuslui rom.-cat ardelean, Cluj, 1923

5. Gyárfás Elemér dr.: L'église catholique de Transsylvanie, Diciosânmărtin 1923.

6. Veszely Károly: Az erdélyi róm.-kath. püpöki megye autonómiája vagyis az 1711-től 1892-ig tartott erdélyi róm.-kath. Státusgyülésések nevezetesebb tárgyalásainak, határozatainak, felterjesztéseinek és más ezekre vonatkozó okmányok gyüjteménye (Az „Erdélyi egyháztörténelmi adatok" II. kötete) (Autonomia eparhiei rom.-cat. ardelene, sau Colecţia desbaterilor mai însemnate, a hotărîrilor, a adreselor şi a altor documente referitoare la adunările Statului rom.-catolic ardenean ţinute între anii 1711—1892 (vol. II. din: Date relative la Istoria bisericească ardeleană), Alba Iulia 1893.

V. Scrieri relative la Ordinele religioase

1. A jászovári premontrei Kanonokrend Jubileumi Névtára, történeti bevezetéssel. (Şematismul Ordinului premonstratens dela Jászóvár, cu o întroducere istorică), Budapesta, 1902

2. P. Biró Lörincz: A dési Szentferenczrendi kolostor története, 1712—1912, (Istoria mănăstirei franciscane din Dej), Cluj, 1912.

3. Catalogus individuorum provinciae S. Stephani regis Hungariae in Transsylvania ordinis fratrum minorum S. P. N Francisci, Claudiopoli, 1922.

4. Catalogus Provinciae Hungariae Societatis Jesu, ineunte anno MCMXVI, Budapestini.

5. Karácsonyi János Dr: Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. (Istoria Ordinului franciscan în Ungaria până la 1711), vol. I. Budapesta, 1922.

6. Horváth Sándor Dr: A szent Domonkosrend multjából és jelenéből. (Din trecutul şi prezentul ordinului sfântului Dominic). Budapesta, 1916.

7. Memoriul mănăstirilor de monahi şi monahii dintre Prut şi Nistru în vederea lărgirei legei agrare, Chişinău, 1911

8. Sándor Jenő: A premontrei Kanonokrend főbb kiváltságai. (Principalele privilegii ale Ordinului premonstratens), Budapesta 1905.

VI. Istoria şcoalelor.

1. Bakcsy Gergely: A szatmárnémeti ev ref fögimnasium története. (Istoria liceului ev. ref. din Satu-mare), 1896.

2. Bandi Vazul: A csiksomlyói r. kath fögymnásium története. (Istoria liceului r cat. din Csiksomlyó).

3. Bencedi Gergely: A kolozsvári unitárius kollégium vázlatos története. (Scurta istorie a colegiului unitar din Cluj), 1901.

4. Boros Gábor: A nagyszebeni állami fögymnászium története. (Istoria liceului de stat din Sibiiu), 1896.

5. Cséplő Péter: A nagyváradi róm.-kath főgimnazium története. (Istoria liceului rom.-cat. din Oradea mare), 1894.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

6. Csiky Miklós: A gyulafehérvári róm.-kath. főgymnazium története. (Istoria liceului rom.-cat. din Alba Iulia), 1896.

7. Cziriel Antal Dr.: A székelyudvarhelyi róm kath. főgimnázium története (Istoria liceului rom.-cat. din Odorheiu), 1858.

8. Daróczy János: A székelyudvarhelyi róm. kath főgimnáziumnak története. (Istoria liceului rom.-cat. din Odorheiu), 1896.

9. Eliade I. P.: Istoria universală a Pedagogiei, Ploieşti 1880.

10. Erdélyi Károly Dr.: A kolozsvári rom.-kath. főgimnázium története 1579 1898. (Istoria liceului rom.-cat. din Cluj), 1898.

— Bolla Márton mind kolozsvári tanár és igazgató 1776—1819. (M. Bolla ca profesor şi director în Cluj). Cluj 1901.

11. Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Therézia korában. (Istoria învăţământului din Ungaria în epoca Mariei Tereziei), Budapesta 1899—1902, 2 vol

12. Greciuc Vasile: Utraquismul sau două limbi de predare la liceele (gimnaziile) româneşti din Bucovina. Cernăuţi, 1911.

13. Ghibu O. Şcolele germane în România. — O primejdie naţională. Bucureşti 1916.

— Chestiunea concentrării profesorilor români sub scutul „Asociaţiunii", Sibiiu 1913.

14. Hám József: A kegyesrendiek vezetése alatt álló nagykárolyi rom. kath főgimnázium milleniumi értesitője. (Anuarul milenar al liceului rom.-cat. din Careii mari de sub conducerea piariştilor). 1896.

15 Himpfner Béla; Az aradi kir. főgimnázium története. (Istoria liceului regesc din Arad), 1896.

16. Karáson Mihály: A marosvásárhelyi rom kath. gimnasium és nevelőház története. (Istoria gimnasiului şi institutului de educaţie rom.-cat. din Tg. Mureş), 1891.

17. Köhalmi Mihály Szever: A minoritarend szilágysomlyói rom. kath. püspöki főgimnázium története. (Istoria liceului episcopesc rom.-rom. al minoriţilor din Şimleul Silvaniei)i 1915

18. Lupaş Ion Dr.: Care este cea mai veche şcoală normală din România întregită. (In Anuarul şcoalei normale „A. Şaguna". din Sibiiu, 1922/3).

19 Makucz Ernö: Ötven év története (Istoria alor 50 de ani) (In A nagyváradi Szt. Orsolyazárdában levő jubiláris r. kath Tanitóképző-intézet r kath. polgári és elemi leányiskolák Értesitője 1908/9), Oradea mare 1909.

20 Maurer Jean: L'einseigement dans la République Tchecoslovaque, Praga, 1920.

21. Máyer György: Az erzsébetvárosi állami gymnazium története (Istoria gimnasiului de stat din Ibaşfalău), 1895.

22. Morvay Győző: A középoktatás története Nagybányán. (Istoria învăţământului secundar din Baia mare), Baia mare, 1896.

23. Pfeiffer Antal; A kegyes tanitórendiek temesvári társházának és főgimnáziumának története. (Istoria conventului şi liceului Ordinului piariştilor din Timişoara), 1890.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

24. Popini Albert: A máramarosszigeti kegyes tanitórendi gymnazium vázlatos története (Scurta istorie a liceului piarist din Sighetul Marmaţiei), Sighet. 1896

25, Rettegi Károly: A lugosi állami főgymnasium története. (Istoria liceului de stat din Lugoj), 1895.

26. Salzbauer János: A kolozsvári kegyes tanitórend társház és a róm. kath. főiskola évszázados történeti vázlata (Schiţă istorică centenară a conventului ordinului piarist şi a şcoalei superioare rom.-cat. din Cluj), 1877.

27. Sarmaság Géza: A szatmári kir kath főgymnasium története (Istoria liceului regesc-catolic din Satu mare), 1896.

28. Schmidt Wilhelm: Die Stiftung des katholischen Theresianischen Waisenhauses bei Hermannstadt. Sibiiiu. 1869.

29. Sipos Orbán: Biharvármegye közoktatásügye (Învăţământul în judeţul Bihorului), în colecţia „Magyarország vármegyei és városai".

30. Sobola Iohann: Kurze historische Skizze des römisch-katholischen Gymnasium in Hermannstadt. 1855.

31. Szongot Kristóf: A szamosujvári gymnasium vázlatos története (Scurta istorie a gimnaziului din Gherla). 1885.

32. Ureche V. A.: Istoria şcoalelor dela 1800—1864, Bucureşti, 1892—1901, 4 vol.

33. Török István Dr.: A kolozsvári ev. ref collégium története. (Istoria colegiului evangelic-reformat din Cluj), Cluj 1905, 3 vol.

34. Triteanu Lazăr: Şcoala noastră. Zona culturală. Sibiiu 1919.

35. Vargyasi Ferencz: A brassói róm.-kath. főgymnasium története 1837—1896. (Istoria liceului rom.-cat din Braşov) 1896.

36. Adalékok gymnasiumunk tannyelvények történetéhez. (Contribuţii la istoria limbei de predare în gimnasiul nostru), Braşov, 1879.

37 Vuksics Gyula: Adatok egy fészázados tanintézet multjából. (Date din trecutul de 50 de ani al unei şcoli) în A pauli szt. Vinczéről nevezett kegyelmes növérek Várad-ujvárosi „Immaculata" intézetnek Értesitője, 1907—8, Oradea-mare, 1908

38. Xenopol, A. D.: Memoriu asupra învăţământului superior în Moldova Iaşi 1885.

VII. Anuare şcolare (ungureşti)

1. Anuarele liceului catolic din Alba Iutia (1904/5—1917/18) 14 volume.
2. Anuarele liceului din Arad (anii (1874/5—1918/19) 44 vol.
3. „ „ Baia-mare (1857/8—1900/1) 43 vol.
4. „ „ Braşov (1860/1—1916/17) 56 vol.
5. „ „ Cluj (1891/2—1921/22) 60 vol.
6. „ „ Careii mari (1895/6, 2112/13—1917/18) 6 vol.
7. „ „ Gherla (1861/2—197 /18) 56 vol.
8. „ „ Ibaşfalău (1889/00—1917/18) 28 vol.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

9. Anuarele liceului Tg. Săcuilor (1872/3—1918/19) 44 vol.
10. „ „ Lugoj (1837/8—1910/11 73 vol.
11. „ „ Miercurea-Ciucului (1870/1—1903/4 33 vol.
12. „ „ Odorheiu ( )
13. „ „ Oradea-mare (1853/4—1895/6) 42 vol.
14. „ „ Satu-mare (1895/6) 1 vol.
15. „ „ Sibiiu (1800/1801—1917/18) 117 vol.
16. „ „ Sighetul-Marmaţiei (1864/5—1902/3) 42 vol.
17. „ „ Şimleul-Silvaniei (1880/1—1906/7) 26 vol.
18. „ „ Tg Mureş (1857/8—1912/13) 55 vol.
19. „ „ Kézdivásárhely (1857/8—1902/3) 35 vol.
20. „ „ Timişoara (1873/4—1908/9) 35 vol.
21. Anuarul Orfanotrofeului Terezian din Sibiiu (1879/80) 1 vol.

VIII. Şematisme.

1. Schematismus venerabilis Cleri dioecesis Transsylvaniensis de Alba Iulia, 1913.
2. Schematismus Cleri Dioecesis Csanadiensis pro anno Domini 1898, Timişoara.
3 Schematismus historicus venerabilis Cleri dioecesis Magno-Varadiensis latinorum, pro anno Domini et millenari MDCCCXCVI. Oradea-mare 1896.
4. A szatmári püspöki egyházmegye Emlékkönyve, fennállásának századik esztendejében, 1804—1904. (Cartea jubilară a eparhiei Sătmarului, cu prilejul împlinirei a 100 de ani dela întemeiere), Satumare, 1904.

IX. Dicţionare şi Lexicoane

1. Dr C. Daconovici: Enciclopedia română, Sibiiu, 1904, 3 vol.
2. Martinovici C. şi M Istrate: Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite, Cluj, 1922.
3. Magyar jogi Lexikon. (Dicţionar juridic maghiar) Budapesta, 1898.
4 Pop Traian Dr: Dicţionar juridic maghiar-român şi român-maghiar, Cluj, 1921.
5. Wetzer und Welte's: Kirchenlexikon, Freiburg i. Br. ed. II. 1895.

X. Diverse

1. I Bianu şi N. Hodoş: Vechea Bibliografie românească, Bucureşti, 1904—1912, 3 vol.
2 Chamberlain H. St.: Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts, München, 1890, 2 vol.
3 Giraud Victor: La civilisation francaise, Paris, 1916.
4. Katholikus Naptár (Calendar catolic) pe 1924. Cluj.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

CUPRINSUL

Prefaţa . . . . . Pg. III—IV.
Introducere . . . . . Pg. 1—22.

Probleme nerezolvite încă de Statul român: problema confesională şi a minorităţilor etnice pg. 1. – Necesitatea unei Politici de stat organice, care să îmbrăţişeze sistematic toate problemele. p. 2. — Problema confesională nu este o simplă problemă religioasă, ci o problemă de stat. p. 2.—Problema religioasă a poporului român încă nu s'a pus p. 2. – Necesitatea refacerii unităţii religioase a poporului român şi reintegrarea lui în cadrele Bisericii creştine universale. p. 3. — Adunarea dela Alba Iulia n'a rezolvit problema religioasă p. 4. — Nu s'au revizuit vechile autonomii bisericeşti ardelene, date de Unguri p. 4. — Se impune revizuirea radicală a lor p. 5. – Situaţia ilegală a confesiunii romano-catolice din Transilvania p. 5. — Status-quo-ul de astăzi nu mai poate fi tolerat p. 6. — Voci ungureşti şi româneşti în această privinţă p. 7. — Punctul de vedere al greco-catolicilor p. 8. – Cuvântul Bisericii ortodoxe p. 8 — Atitudinea Guvernului român p. 9. —

Ce este catolicismul? p. 10. — Catolicism apusean şi răsăritean p. 11. — Biserica răsăriteană este catolică p. 12. — Catolicismul nu este identic cu „papismul" p. 13. — Catolicismul unguresc n'a fost o religie, ci o armă politică p. 14. — Adevăraţii catolici în România sunt ortodoxii pg. 15.

Cruciada catolicismului unguresc în contra Românilor p. 16 — Oprimarea religioasă a Românilor făcea parte din sistemul vieţii de stat unguresc p. 17. — Catolicismul mai perhorescat decât Islamismul p. 18. – „Unirea" religioasă dela 1698, — operă politică a Austriei p. 19. — Distrugerea ortodoxiei cu forţa armată p. 19. – Ţarii ruseşti mai buni creştini decât împăraţii habsburgi p. 20. — Catolicismul unguresc urmărea desfiinţarea nu numai a legei româneşti, ci şi a naţionalităţii române p. 21. — Necesitatea dezarmării catolicismului politic dominant p. 22.

Capitolul I. Catolicismul unguresc. — *Situaţia lui din punct de vedere canonic şi juridic. Raportul lui cu regele ungar şi cu Papa dela Roma.* . . . . . Pg. 23—34.

Increştinarea Ungurilor a fost un act politic, nu religios p. 23. — Căpeteniile religioase ungureşti aveau şi atribuţii militare, judiciare şi administrative p. 23. — Religia catolică, religie de stat p. 24 Catolicismul unguresc în lumina Dreptului canonic p. 25. — Regele ungar – şef al Bisericii catolice ungureşti p. 26. — „Patronatul suprem" al Regelui p. 26 — Regii ungari ca patriarhi p. 28. — Primatul unguresc p 29. – Situaţia ordinelor religioase p. 29. — Regele Matia ameninţa pe Papa că părăseşte catolicismul, dacă-i încalcă drepturile p. 29. — Regii ungari se

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

declară ei înşişi „apostolici“ p. 30. — Iosif al II-lea — vicariul lui Christos p. 31. — Atitudinea rezervată a Bisericii ungureşti faţă de Papa p 31. – Jus placeti regii p. 32. — Biserica ungurească — cesaro-papistă p. 33. — Incercările de Concordat ale României la 1923, p. 33. — Catolicismul unguresc actual constituit ca stat în stat p. 34.

Capitolul II. Statul romano-catolic ardelean. — *Organizarea lui anticanonică şi ilegală,* . . . . . Pg. 35—72.

Statul catolic — o provocare la adresa Statului român p. 35. — Diecezele ungureşti din teritoriul român p. 36. — Capitlurile catolice — adevărate staturi majore p. 37. — Confesiuni autonome în vechea Ungarie p. 38. — Autonomie catolică în Transilvania p. 39. — Statul catolic — organizaţie politică, nu bisericeaasă p. 39. — Revizuirea Aprobatelor şi Compilatelor p. 40. — Recctolizarea Ardealului prin Habsburgi — operă politică p 41. — Catolicii cereau în secolul XVIII să li se dea biserici de ale reformaţilor p. 41. — In momentul oportun, ei le luară cu forţa p. 43. — Statul catolic determină desbinarea religioasă a Românilor p. 44. — Tendinţele de absolutism religios ale Habsburgilor p. 45 — Iosif al II-lea ia asupra şi prerogativele papale p. 46. — Infiinţarea „Comisiei catolice“ pg. 47. — Caracterul ei de stat p. 49. — Incercările de mistificare ale catolicilor de azi p. 50. — Incetarea caracterului dominant al Bisericii catolice p. 51. — Veleităţile de supremaţie politică ale catolicismului unguresc după 1848 p. 52. — Catolicismul ardelean mână'n mână cu cel din Ungaria p. 53. — Oscilările catolicismului ardelean p. 54. — Magnaţii ardeleni luptă pentru asigurarea primatului politic-religios al Clujului, contra Albei Iulii p. 54. Guvernul unguresc admite desfiinţarea „Comisiei Catolice“ şi rezolvirea afacerilor acesteia „cu ingerinţa“ „Statului catolic ardelean“ p 55 — Adunarea constituantă a Statului Catolic p. 57. — Incercări de a îngloba pe grecocatolicii români în Statul catolic unguresc p. 58. — Grav conflict între mirenii şi între clericii catolici pe tema organizării Statului Catolic p. 58. — St. C. contemplat ca organ eparhial p. 59. — Mirenii protestează contra proiectului, iar episcopul cere Guvernului să ia dela ordinea zilei chestiunea autonomiei catolice ardelene p. 60. — Oprirea pe loc a curentului autonomist ardelean p. 61. — „Comisiunea catolică provizorie“ p. 62. — Concepţia ministrului I. Eötvös despre autonomia catolică p. 63. — Concepţia episcopatului catolic p. 63. — Roma, în contra autonomiei p. 64. Moartea lui Eötvös zădărniceşte pentru totdeauna înfăptuirea autonomiei catolice p. 65. — Reînvierea curentului autonomist ardelean p. 65 — Statul catolic ardelean socotit ca parte integrantă a intregului Stat catolic ungar p. 67. — Guvernul admite funcţionarea Statului Cat. ardelean pe lângă împlinirea prealabilă a anumitor condiţii, cari însă n'au fost împlinite p 68. — Comisia catolică provizorie se preface pe neobservate în „Stat ca-

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

tolic" p. 68. — Constituirea lui ilegală p. 69. — Guvernul îi desemnează sfera de atribuţii, socotindu-l ca pe un organ subaltern al său p. 70. — Papa nu-l recunoaşte p. 71. — Incercările frauduloase ale St. C. de a se menţine ca organ autonom p. 72.

Capitolul III. Averile, fondurile şi fundaţiunile „catolice". — *Caracterul de stat al acestora* . . . Pg. 73—116.

Natura de drept deosebită a averilor catolice p. 73. — Dreptul de proprietate este de natură civilă p. 74. — Averile „catolice" din fosta Ungarie, sunt de drept, averi de stat p. 75. — Dreptul de patron suprem al regelui ungar este un drept politic p. 76. — Intabulările pe numele Statului Catolic sunt lipsite de valoare legală p. 77. — Măsurile efemere ale Concordatului austro-ungar p. 77. — Natura de drept a averilor a rămas neschimbată; după legile ungureşti, ele sunt ale Statului p. 78. — „Fondul de studii" p. 79. — Orfelinatul „Terezianum" din Sibiiu p. 80. — Caracterul lui de stat p. 81. — Averile confiscate dela Iezuiţi — averi de stat, nu bisericeşti p. 83. — „Fondul de studii" în administraţia Statului p. 85. — Cuvântul jurisprudenţei maghiare cu privire la natura de drept a „Fondului de studii" p. 86. — Deţinătorii averilor bisericeşti nu sunt proprietari, ci simplii uzufructuari p. 87. — Regele poate dispune liber de ele p. 88. — Pentru orice fel de scopuri publice p. 89. — Parlamentul unguresc n'a recunoscut niciodată caracterul bisericesc al fondurilor şi fundaţiunilor „catolice" p. 90. — Regulamentul pentru administrarea bunurilor St. C. este de caracter provizor p. 92. — Totuş, catolicii se pretind proprietari ai acestora p. 94. — Românii greco-catolici împărtăşesc aceleaşi vederi p. 95. — Paralelă între „Fondul de studii" ardelean şi între „Fondul religionar" din Bucovina p. 96. — Guvernul român priveşte „Fondul de studii" ca al Statului p. 99. — Moşiile episcopiilor şi capitlurilor catolice nu sunt nici ele proprietăţile acestora, — nici reşedinţele episcopeşti p. 100. — De bisericile făcute de Erariu şi de „Fondul de studii" dispune Statul p. 101 — Bisericile din Timişoara p 102. — Catedrala catolică din Alba Iulia este clădită pe ruinele templului lui Marc Aureliu, de Ion Corvinul p. 193. — Ea a fost şi a lui Mihaiu Viteazul p. 103. — Ungurii au distrus orice urmă românească în Alba Iulia p. 104. — O mare greşală: Catedrala Incoronării p. 105. — Habsburgii au luat cu forţa armată bisericile reformaţilor p. 105. — Cum au fost ocupate bisericile din Baia mare p. 106. Cum a fost luată biserica din Piaţa Cujului p. 107. — Catolicii ne iau icoana făcătoare de minuni dela Nicula p. 108. — Astăzi Românii din Cluj reclamă pentru ei Biserica „Universităţii" p. 110. — Catolicii i-au falşificat situaţia fonciară p 111. — Şi biserica din Piaţa Clujului ar putea fi reclamată de Români p. 112. — In cazuri analoge, Papa a cerut pentru catolici, ceeace cerem noi azi dela Unguri p. 114. — Cazul cu biserica Sf. Iacob dela Riga pe care Papa a cerut-o pentru arhiepiscopul de acolo şi pe care guvernul

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

luteran al Letoniei a cedat-o p. 114. — Ungurii cedează biserici Românilor greco-catolici, dar ortodoxilor nu p. 115. — Datoria Statului român este de a rezolvi pe cale legislativă chestia averilor „catolice", făcând dreptate tuturor locuitorilor ţării p. 116.

Capitolul IV. Şcolile catolice din Transilvania. — *Ele sunt de drept, şcoli de stat.* . . . . . Pg. 117—149.

Şcoli de stat şi şcoli confesionale în vechea Ungarie p. 117. Şcolile catolice au fost înfiinţate şi susţinute de stat p. 118. — Activitatea scolară a Iezuiţilor p. 118. — Desfiinţarea ordinului iezuit şi înlocuirea lui cu alte ordine p. 119. — Statificarea învăţământului prin Maria Terezia p. 119. — Raportul episcopului catolic faţă de şcoli p. 120 — Episcopul — director suprem al şcoalelor p. 121. Această atribuţie e de natură civilă, nu bisericească p. 122. Legenda învăţământulu confesional în vechea Ungarie p. 123. — Catolicismul şcolilor era o noţiune de stat, nu bisericească p. 124. — Paralelă între şcolile catolice din Ungaria şi între cele din alte ţări catolice p. 125. — Asemănarea şcolilor „catolice" din Ungaria cu şcolile din vechile Principate româneşti p. 125. — Colaborarea Bisericii la promovarea învăţământului, nu-i dă bisericii dreptul de a reclama şcoalele ca proprietate a sa p. 128. — Episcopii catolici declară, cu dela sine putere, şcolile de stat, de şcoli „catolice" p. 129. — Ei înţeleg însă ca şcolile catolice, în care ei au dreptul să poruncească, să fie obligat a le susţinea Statul p. 130. — Solicitudinea guvernului austriac pentru şcolile din Transilvania în epoca absolutismului p. 132. — Statul catolic uzurpează şcolile de stat pe seama sa, cu drept de proprietate p. 133. — Statul ungar îşi apără drepturile sale asupra acestor şcoli p. 133. — El consideră Statul catolic ca un organ subaltern al său şi în această calitate îi dă în grije şcolile ardelene p. 134. — Conflicte între Guvern şi Statul Catolic p. 135. — Drept urmare, se cere dizolvarea Statului Catolic p. 136 — Din motive de stat se admite şi pe mai departe caracterul catolic al şcolilor de stat ardelene, p. 137. — Regulamentul despre sfera de competinţă a St. C. cu privire la şcolile susţinute de el p. 138. — Statul ungar socotia şcolile catolice ca o obligaţiune, nu ca un drept al Statului catolic p. 140. — St. C. nu este „autoritate şcolară superioară" p. 141. — Munificenţa Statului ungar faţă de şcolile în acest sens „catolice" p. 143. — El clădeşte toate localurile de şcoli şi internate şi el întregeşte salarele profesorilor p. 144. — Grija Statului ungar pentru şcolile „catolice" din Săcuime p. 145. — Din punct de vedare de drept, şcolile catolice nu sunt şcoli bisericeşti, ci de stat p. 147 — Atitudinea provocătoare a Statului catolic faţă de Statul român în chestia şcoalelor p. 148. — La ce o obligă Tratatele internaţionale pe România în chestia şcolilor ungureşti? p. 149. — Catolicii cer privilegii şi la aşa ceva România nu poate fi obligată de nimeni p. 150

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

Capitolul V. Şcolile catolice în serviciul maghiarizării Ardealului. — *Opera Statului Catolic şi a ordinelor călugăreşti* . . . . . Pg. 151—197.

Acapararea liceelor din Transilvania de către Statul Catolic şi maghiarizarea lor p. 151. — Istoria liceului cat. din Alba Iulia p. 151. — Liceul piariştilor din Cluj p. 154. — Atitudinea antiromânească a piariştilor p. 155. — Ei nu fac operă creştinească, ci operă politică p. 158. — Liceul cat. din Tg.-Mureş p. 159. — Români cari ajută la înfiinţarea lui p. 159. — Liceul cat. din Braşov p. 160. — Iacob şi Andreiu Mureşanu ca întemeietori şi conducători ai lui p. 61. — Liceul armenesc din Ibaşfalău p. 162. — Liceul armenesc din Gherla p. 164 — Şcolile secundare din Săcuime ş. 165. — Şcolile catolice din afară de Transilvania p 166. — Maramureşul invadat de străini p. 156. — Liceul piarist din Sighetul Marmaţiei p. 167. — Maghiarizarea şi jidovirea Maramureşului cu ajutorul şcolilor catolice p. 171. — Liceul din Baia mare p. 171. — Marea afluenţă a Românilor chioreni şi oşeni spre şcoală încă în sec. XVIII p. 172. — Călugării minoriţi în serviciul maghiarizării p. 173. — Liceul cat. din Satu-mare p. 174. — Episcopul de Satu-mare refuză să susţie liceul p. 175. — Lupta catolicilor în contra limbei române p. 175. — Profesori români la liceul cat. din Satu-mare p. 177. — Liceul piariştilor din Careii mari p. 178. — El este proprietatea oraşului p. 179. — Tendinţele de maghiarizare mărturisite pe faţă p. 180. — Afluenţa Românilor spre acest liceu p. 181. — Maghiarizarea românilor de către călugării renegaţi p. 182. — Liceul minoriţilor din Şimleul Silvaniei p. 183. — Minoriţii în serviciul maghiarizării Sălajului p. 185. — Liceul premonstratensilor din Oradea mare p. 167. — Acţiunea de exterminare a Românilor bihoreni din partea catolicismului p. 188 — Liceul minoriţilor din Arad p. 189 — Acţiunea de maghiarizare a Banatului prin catolicism p. 191. — Liceul piariştilor din Timişoara p. 192. — De drept, el este liceu comunal p. 193. — Liceul din Lugoj p. 194. — Concluzii: Biserica cat. nu este proprietara liceelor „catolice" p. 196.

Capitolul VI. Ordinele călugăreşti. — *Ele au desvoltat în trecut o acţiune de maghiarizare, iar în prezent o acţiune de subminare a Statului român.* . . . . . Pg. 198—229.

Ordinele călugăreşti aduse din Apus p. 198. — Ele erau la dispoziţia regelui ungar p. 199. — Nu atârnau de Roma p. 200. — Acţiunea lor disolvantă a adus în repeţite rânduri alungarea lor din ţară p 200. — Atitudinea ordinelor călugăreşti faţă de Români, în trecut p. 201. — Mănăstirile de călugări catolici în Transilvania p. 203. —Imobilele deţinute de ordinele religioase sunt ale Statului p. 205. — Călugării unguri sunt în majoritate de origină străină: şvabi, slovaci şi chiar şi români p. 207. — Raportul ordinelor călugăreşti faţă de Puterea civilă p. 208. — Ele

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

sunt instrumente ale acesteia, pentru scopuri de stat p. 209. — Sub dominaţiunea românească ele se comportă ca exponente ale Ungariei iredentiste p. 212. — Acţiunea şcolilor lor în contra Statului român p. 215. — Deosebirea între activitatea călugărilor unguri şi între cea a călugărilor apuseni p. 217. — Propaganda catolică şi cea calvină faţă de noi p. 218. — Activitatea ordinelor călugăreşti a corupt şi caracterul genuin unguresc p. 218. — Nu există un catolicism unguresc veritabil p. 219. — Catolicismul unguresc, în comparaţie cu cel francez, italian şi spaniol p 221. — Dacadenţa catolicismului unguresc p. 222. — Mănăstirile de călugăriţe p. 223. — Situaţia ordinelor călugăreşti subt dominaţiunea românească p. 225. — Măsuri cari se impun din punct de vedere de stat faţă de ele p. 226.

Capitolul VII. Activitatea ambiguă a Statului Catolic ardelean. — *El seduce Roma şi-şi asumă un rol politic.* — Pg. . . . . 230—248.

Politica echivocă a catolicismului unguresc p 230. — Episcopatul unguresc caută la Regele apostolic sprijin contra Papei p. 230. — In Ardeal el exploatează pe Papa pentru scopurile sale, inducându-l în acelaş timp, în eroare p. 211. — Schimbul de telegrame între Statul catolic şi Papa în anii 1877—1918 p. 232. — Episcopul dela Alba Iulia, contele Majláth, român de origină, ignorează Stăpânirea românească 245. — Atitudinea lui, în comparaţie cu atitudinea episcopului rus din Basarabia, la 1918 p. 246. — Duplicitatea şi reaua credinţă a Statului Catolic p. 247. — Episcopul Majláth mistifică opinia publică românească p. 247.

Capitolul VIII. Statul Catolic subt regimul românesc. — *El se declară deplin suveran.* . . . . . Pg. 249—256.

Rolul Statului Cat. în opera de asimilare maghiară a Transilvaniei subt regimul unguresc p. 249. — Subt regimul românesc el îşi menţine vechea organizaţie p. 350. — El îşi asumă chiar drepturi suverane, prin cari sfidează Statul român p. 251. — St. Cat. răpeşte Regelui român dreptul de patron al Bisericii catolice p. 253. — Episcopul Majláth informează falş pe Şeful Statului român p. 254 — Statul Catolic dictează Statului român, impunându-i obligaţii materiale şi de drept p. 255 — Din nou: Duplicitatea Statului Catolic p. 256.

Incheiere. In trecut, supt regimurile vechi, pământul românesc a fost înstrăinat iar poporul român împiedecat în calea sa spre progres p. 257. — Când ne-am dobândit libertatea naţională după razboiul european, elementul românesc a arătat faţă de minorităţile etnice o generozitate cu totul deplasată p. 258. — Alte state nouă au urmat o politică mai îndrăzneaţă p. 259. — Intre problema confesională şi între aceea a minorităţilor este o legătură strânsă p. 260. — Problema catolicismului ardelean e o problemă

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

de stat 260. — Măsurile cari trebuesc luate faţă de Statul Catolic ardelean; dizolvarea imediată a lui şi trecerea drepturilor regelui ungar asupra regelui român p. 261. — Statificarea şcolilor catolice p. 362. — Deosebirea între modul de tratare a Săcuilor şi a Ungurilor 263. — Secularizarea averilor catolice? p. 263. — Măsuri faţă de ordinele religioase p. 264. — Mutarea centrului episcopiei ardelene dela Alba Iulia în Săcuime p. 264. — Desfiinţarea eparhiilor de Oradea mare şi Satu-mare p. 265. — Inlocuirea episcopului Majláth p. 266. — Greutăţi prezumptive în calea acestor măsuri: Papa, Liga Naţiunilor şi Catolicismul universal p 267 — Regele Ferdinand şi măsurile faţă de catolicismul ardelean p. 268 — Toate aceste măsuri sunt de ordin civil, nu bisericesc. Ele sunt de competinţa Regelui, nu a Papei p 271. — Dar problema catolicismului nu se poate rezolvi izolat de problema politică unguteasca p. 272. — Ea nu se poate rezolvi definitiv decât în legătură cu problema religioasă a întregei Românii p. 273. — Necesitatea înfiinţării unui patriarhat românesc pentru întreg „catolicismul“ răsăritean şi apusean din România p. 274. — Dacă Roma nu va admite punctul nostru de vedere just, vor trebui rupte toate legăturile cu ea.

Indice de nume . . . . . p. 277.
Indice de lucruri . . . . . p. 283.
Literatura . . . . . p. 289.
Cuprinsul . . . . . p. 297.

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

GREŞELI DE TIPAR.

Pg.	rândul:	In loc de:	să se citească:
6	27	ca ale Statului	cu ale Statului
13	36	Calimic	calinic
13	36	ise zice	se zice
14	24	fosta Ungaria	fosta Ungarie
14	39	acestia	aceştia
20	31	Ignate	Ignatie
21	23	Huszár Béla	Huszár Antal
21	24	peste o mie	aproape o mie
24	35	reintăresscă	reîntărească
29	28	n'au încetat	n'au cutezat
30	1	nu au existat	n'a existat
30	15	qun regaei nostri	quae regni nostri
30	17	apostolican	apostolicam
32	3	ad audiendum regis verbum,	ad audiendum verbum regium
41	3	acesta	acestea
51	26	respscriptu	rescriptul
56	9	sprijinii	sprijini
68	2	16 Iunie 1879	16 Iunie 1873
75	17	eonsecinţă	consecinţă
75	21	Inpotriv	Impotriva
80	7	a acestor	al acestor
84	32	întrebuinţat	întrebuinţate
94	32	fixeze	fixeze
95	36	nach dem	nachdem
95	36	Guter	Güter
95	37	merh	mehr
98	19	cititorilor	ctitorilor
105	16	cititorul	ctitorul
121	19	Anstelung	Anstellung
126	45	I. Bianu N. Hodos	v. II. pg. 378
131	18	nu arei	nu are
131	19	a-	a-i
142	27	Kezdivásárhely	Tg. Săcuilor
142	32	Tg. Săcuilor	Odorheiu
143	7	Kezdivásárhely	Tg. Săcuilor
143	10	Tg. Săcuilor	Odorheiu
146	1	Kezdivásárhely	Tg. Săcuilor
146	4	Tg. Săcuilor	Odorheiu
174	2	putem	puteau
184	8	episcopiilor român	episcopilor români
197	8	n'au fost şcoli nici şcoli confesionale	n'au fost nici şoli confesionale
210	32	continune	continuie
272	11	noi opunem	el ne opune

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro

BIBLIOTECA ONISIFOR GHIBU / IRINA CRISTESCU - Ghibu_Digital 2023 https://onisiforghibu.ro